

BIHARVÁRMEGYE FÖLDRAJZA

NAGY-VÁRAD VÁROS LEIRÁSÁVAL

ÉS

A MAGYAR KIRÁLYSÁG RÖVID ÁTTEKINTÉSÉVEL.

A biharmegyei és nagyváradi tanszermuzeum által 400 frankkal jutalmazott pályamű.

IRTA :

K. NAGY SÁNDOR.

KIADJA A „BIHARMEGYEI S NAGYVÁRADI TANSZERMUZEUM.”

A MEGYE LEGUJABB TÉRKÉPÉVEL.

NAGYVÁRAD.

NYOMATOTT HÜGEL OTTÓ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1886.

Jelige: *Ismerd meg magadat.*

20470

Nagyságos

rét-szent-miklósi

Des Echerolles Kruspér Károly

urnak,

biharmegyei nagybirtokosnak, a hazafias törekvések lelkes
pártfogójának.

Nagyságos Ur!

Midőn *Biharvármegye* eddig nélkülözött részletes földrajzának közrebocsátását elhatároztuk, oly névhez óhajtottuk csatolni megjelenését, melynek említése vármegyénk egész területén az őszinte szeretet s tisztelet hurjait rezgeti meg, — mely nem keresett, de megtalált általános népszerűségével megnyitja mindazon ösvényeket, melyeken e könyv célját, rendeltetésének betöltését elérheti. Ez óhajtás bennünket önkénytelenül *Nagyságod* elé vezetett, mert *Nagyságodnak* emberi- s családi-, társadalmi- s honfiui jósága, — minden szépért s jóért való lelkesültsége, — közművelődésünk, hazai előhaladásunk érdekében annyszor tanusított áldozatkész tettei győzelmet biztosítanak azon ügy számára, mely mellett megjelenni méltóztatik.

Nagyságod kegyes volt megengedni, hogy szerény könyvünk megjelenését általánosan tisztelt ősi nevéhez fűzhessük s fenkölt szelleme s ezen újabb hazafias tette iránt érzett hálánk a nemzeti fejlődés csatornáján utódainkra is át fog szállani.

Fogadja *Nagyságod* kegyesen tőlünk őszinte s mély honfiui tiszteletünk s hódoló ragaszkodásunk ezen nyilvánítását.

Nagyváradon, 1886. június 14.

Alázatos szolgálai:

a szerző s a kiadó:

**„Biharmegyei s nagyváradi tanszermúzeum”
igazgatósága.**

Helyreigazitások.

Minthogy jelen munkára a pályázati határidő még 1884-ik év végével lejárt, tehát azon idő óta s a munkának nyomása óta is többféle változások állottak elő: úgy ezen változásokat, valamint a leirási- és sajtó-hibákat az illető helyeken következőleg kérem helyreigazítani, illetőleg pótolni:

Lap-
szám

20. alól 9-ik sorban: Zanoga-esucs, van e helyett: *Zanoga-csúcs.*
25. felül 3 » » Fekete-Tóti » » *Fekete-Tót.*
» alól 13 » » Fekete-Körös » » *Sebes-Körös.*
28. alól 14 » » ezután »magyar állami«, kimaradt: *kezelés alatti.*
- 29 » 16 » » » » » *a mely vonalrész, » kezelése.*
30. felül 13. 14. 15. 16-ik sor helyett az időközben előállott változások folytán ez teendő: »A nagyvárad-esucsai vonal a *kolozsvári*, — a nagyvárad-p.-ladányi vonal a *szolnoki*, — a nagyvárad-sarkadi vonal az *aradi* üzletvezetőséghez tartoznak.«
32. alól 6-ik sorban, a 80 szám 81-re igazítandó ki, minthogy időközben Asszonyvásárán is állítottatott fel postahivatal.
35. alól 6-ik sorban 357,00, van e helyett: *357,000 hold.*
- 44-ik lapon a felső 10. 11. 12. 13. és 14. sorok következőleg igazítandók helyre: »*Polgári és felsőbb népiskola van 3 a megyében, u. m. Sarkadon fi- és leányiskola és Szalontán fiiskola. Belényesben van egy 6 osztályú leányiskola és egy Nagy-Várudon. Ipariskola van öt, u. m. Margittán, Nagy-Váradon, B.-Ujfaluban, Szalontán, Belényesben. Állami népiskola van a megyében összesen 19, u. m. Nagy-Bárádon, Magyar-Cséknén, Drág-Cséknén, Remetén, Izsópallagán.*« (s így tovább Alsó-Lugoson stb.)
- Az iskolai állapotokra vonatkozólag időközben előforduló egyéb változások a könyvhöz csatolt *betűsoros táblás kimutatásban már helyre vannak igazítva*, ugyanazért arra utalom az olvasót s itt alább csak a kimutatásban meg nem levő változást említem fel.
45. felül 1-ső sorban: »magán« e helyett: *községi alsófoku.*
» 6-ik » » a *nőnevelő intézet* száma 3-ról 2-re igazítandó ki, minthogy a *székelyhídi* időközben megszűnt.
» felül 8-ik sorban: *Kisdédóvó* intézetek száma 12-ről 13-ra igazítandó ki, minthogy időközben *Nagy-Bajomban* is állítottatott fel.
46. felül 9-ik sorban: »Ó-Palotán« van e helyett: *Uj-Palotán.*
49. » 11 » » » » » *mellett.*
» » 18 » sorból kihagyandó »*postai és távirdai főnök*«, minthogy ezek most már nem tagjai a közigazgatási bizottságnak; ugyan ide pótlendő: »a *közigazgatási előadó*«, a ki szintén tag;

51. alsó 9-ik sorból, ez szó után: »előterjesztésére« kimaradt:
vagy a pénzügyminister.
56. felső 5-ik sorból *kihagyandó* ezen kifejezés: »előterjesztésére
ő Felsége a király«, minthogy a *kir. tanfelügyelőt közvetlenül a
vallás és közoktatási minister nevezi ki.*
» alsó 10-ik sorból e mellől: »1878: V.« kimaradt: és az
1880: XXXVII.
57. felső 2-ik sorból e mellől: »1870: XL.« kimaradt: és az
1880: XXXVII.
61. felső 16-ik sorból e mellől »és« kimaradt: *ezzel kapcsolatban álló.*
» » 17 » » » »tanítónő képezde kimaradt: és g.
kath. fikepezde.
» alsó 7-ik sorból kimaradt: *Népnevelési egylet.*
69. felső 4-ik sorban: Tenkén, e helyett: *Nagy-Váradon.*
» » 10 » » »N.-Váradon« után kimaradt: *ez előtt.*
94. » 22 » » ez jön: *Posta helyben.*
103. alsó 15 » sorból kimaradt: *»magyar 18379.«*
104. felső 11 » sorhoz pótolandó: *Kisdédóvodája is van.*
108. » 13 » sorból ezen szó után: »Sárréten« kimaradt: *ez
előtt, — a 18-ik sorból pedig ezután »madár«, kimaradt: volt.*
109. alsó 10-ik sorban: »központi« e helyett: *nagyváradi.*
135. felső 15 » » e mellől »az egész országban«, kimaradt:
Erdélyt kivéve.
164. alsó 12-ik sorban: M.-Teleden, e helyett: *M.-Telegden.*
216. *N.-Bárodon* g. kath. iskola is van.
221. *Izsópallagán* állami iskola van.
224. *Pappfalván* g. kath. iskola van.
228. *Vajdafalva* lásd Nyégerfalva, e helyett: *Nyímoesd.*

ELŐSZÓ.

Biharmegyének nagyon régen lett volna már szüksége arra, hogy *úgy* legyen bemutatva, mint *a milyen*, hogy *teljes* tájékoztatás és ismeret nyujtassék róla, — mert a legnagyobb szerénység mellett is kénytelenek vagyunk beismerni, hogy nagyon kevés könyv foglalkozik *Biharmegyével*, — külön *földleirata*, vagy *monographiája* pedig épen nincs. Ugyanazért nem lehet eléggé dícsérni azt a nemes célt és buzgalmat, hogy a megye nagyérdemű tanfelügyelőjének, nagyságos *Sípos Orbán* miniszteri osztálytanácsos urnak kezdeményezése folytán a »*Biharmegyei és nagyváradi tanszermuzeum*« elhatározta *Biharmegye földrajzának* megíratását s hogy annál nagyobb és jobb legyen az eredmény, *pályázatot* hirdetett arra.

A *Biharmegye* iránti szeretet és jóindulat a megye minden *szülöttének*, minden *fiának* nemcsak jogot adott, hanem *kötelességévé* tette, hogy részt vegyen a versenyben, melynek végcélja a *megye alapos és helyes megismertetése*, — mert *az ily küzdelemben elesni is dicsőség*.

Ez indított engem is — mint a megye egyik legszerényebb tehetségű íróját — e munka megírására.

A könyv beosztását illetőleg a pályázati szabályokhoz alkalmazkodtam, úgy azonban, hogy a könyv *nem csupán tanítók* által legyen használható, hanem *eredményen* használhassa azt mindenki, ki *Biharmegyét* alaposan megismerni akarja.

Bevezetésül általános utasítás van adva a *tanítók* részére, hogy mily eljárás szerint kell tanítani általában a földrajzot; — azután a könyv *három részre* van felosztva: *első* rész tartalmazza a megye általános leírását, *második* rész a megye *részletes* leírását, *harmadik* rész pedig *Magyarország rövid földrajzát*.

A megye *részletes* leírásánál fel van említve kivétel nélkül *minden* község, fekvésével, lakosainak számával, nemzetiségével, vallásával, az irni, olvasni tudók számával, — meg van mondva, hogy mely királyi járásbíró-sághoz, adóhivatalhoz, körjegyzőhöz, postahivatalhoz, körorvoshoz tartozik, milyen iskolái vannak. Ha valamely községnél *nincs* kitéve, hogy körjegyzősége hol van, az a község jegyzői székhely, még pedig a *kis* község a körjegyző, a *nagy* község, a *helybeli* jegyző székhelye.

A mely községnél *nincs* kitéve, hogy *nagy* vagy *kis* község, ott a szolgabírói járás *bevezető* részében van elmondva, hogy azon járáshoz vagy csupán *kis* községek, vagy csupán *nagy* községek tartoznak.

A *kir. törvényszék* azért *nincs* kitéve minden községnél, mert a *Biharmegyében* levő összes községek a *nagyváradi kir. törvényszék* területéhez tartoznak, kivéve *Piskolt* községet, mely a *szathmári kir. törvényszék*hez, és a *derecskei kir. járásbíró-ság területén* levő községeket, melyek a *debreczeni kir. törvényszék*hez tartoznak.

A lakosság száma az 1880. évi országos népszámlálás eredménye szerint *hivatalos adatok* alapján van felvéve, úgy nemzetiségi, mint vallási és műveltségi tekintetben. A *huszon* aluli népességet a könyv terjedelme tekintetéből voltam kénytelen elhagyni.

A kimutatásoknál mindenütt a *hivatalos* adatokat igyekeztem felhasználni, így: az *iskolákra* a *nagyváradi kir. tanfelügyelőség*, a *postáknál* a *nagyváradi kir. posta-*

igazgatóság, az erdőknel a nagyvárad kir. erdőfelügyelőség, — a körorvosokra vonatkozólag a Biharmegye főorvosának adatait; — az izraelita anyakönyvi kerületeknél a »Budapesti Közlöny« 1885. évi 272. számában közlött miniszteri rendelet, — a fatenyésztésnél, terményeknél és hasznos házi állatoknál a »Közgazdasági értesítő« 1885. évi 32., 34., 35., és 40. számaiban foglalt közlemény adataira alapítottam dolgozatomat.

Az egyes községek fekvését a szolgabírói járások székhelyétől határoztam meg, minthogy ezen székhelyek rendszerint a járás közepe táján esnek s így tájékozást nyújtanak.

Az egyes helyek megjelölésénél — a kegyelet rovására is — kénytelen voltam szigorúan a törvényhez ragaszkodni, habár ennek az lett eredménye, hogy a megyében csupán egyetlen város van (Nagyvárad), rendezett tanácsu város pedig egy sincs s így a régen, sőt még ma is városoknak és mezővárosoknak nevezett helyeket törvénynek megfelelőleg csak nagy községeknek, vagy mennyiben önálló jegyzőséggel nem bírnak, csak kis községeknek nevezhettem el; zárjelben azonban — a régi idők iránti kegyeletből — az előbbi czímet is felemlítettem.

A könyv könnyebb használhatása végett egy betűsoros névmutatót mellékeltem a könyvhöz, a mely egyszersmind táblás kimutatása a mindennapi használatnál legszükségesebb tudnivalóknak u. m. az utolsó postának, jegyző és körorvos székhelyének, szolgabírói járásnak, iskolai állapotnak stb., egyszersmind feltünteti a lapszámokat, melyen a község feltalálható.

Végül a könyvhöz csatoltam Biharmegye legújabb s legjobb teljes térképét, mely a könyv szövegéhez biztos tájékozást nyújtson . . .

Ha őszinte lelkesedéssel és a legjobb akarattal, elfogulatlan nyíltsággal írott könyvem alkalmat nyújthat kedves szülőmégym alapos megismerésére: kötelességem teljesítésének érzetében megtalálom a legnagyobb és legszebb jutalmat.

Nagyváradon, 1886. január 10.

K. Nagy Sándor,

nagyvárad kir. alügyész.

BEVEZETÉS.

1. A földrajz-tanítás elmélete.

A *földrajz* rendeltetése a földet és föld felületét megismertetni, rajzot nyújtani arról, a mi a föld felszínén van, — csak másod-sorban foglalkozhatik a föld lakosaival.

A paedagogia legújabb elvei szerint a földrajz tanításánál :

1. az ismertetett földterület *határvonala*,
2. *felülete*,
3. *vizei*,
4. *égelje*,
5. *talaja*,
6. *növény-világa*,
7. *állat-világa*,
8. *lakossága* ismertetendő.

A földrajz tanításánál vezérelv : hogy a *könnyűről a nehezebbre*, a *közelebbiről a távolabbira* haladjon a tanítás, még pedig a mennyire lehetséges, arra kell törekedni, hogy a gyermek a földrajzi fogalmakat *közvetlen szemlélet* útján sajátítsa el.

Az újabbkori *földrajztanítás* az *össze tevő, összeillesztő módszert* követi, vagyis a gyermeket mindenekelőtt a szülői házzal, azután a szülőhelylyel, ennek határaival és vidékével ismerteti meg, csak azután megyen át a járás, megye, kerület és ország ismertetésére.

A *térkép* első és fő segédeszköz a földrajz tanításánál, azért e nélkül földrajzot tanítani nem szabad. Lehetőleg két térkép használandó, egyik, mely a *földfelületi* viszonyokat, másik, mely a földterület *politikai* viszonyait tünteti fel. Ezen kívül igen kívánatos a *domborművű térkép* és *földtérkép* használata. Nagyban elősegíti a földrajz tanítását, hogy ha mindazok a tárgyak, melyekről magyarázat tartatik, ha lehet, természetben bemutattatnak, bármily kicsinyített alakban is, — ha pedig ez nem lehetséges, akkor legalább

ábrákban, vagy fali képekben okvetlenül bemutatandók. Kétségtelen, hogy az egyes helyek, vagy vidékek ismertetésénél legmaradandóbb fogalmat nyújt annak megmutatása.

A földrajz tanításánál először a *kérdező tanalak* használandó, — későbbben azonban oda kell hatni, hogy a gyermek a vele megbeszélt anyagot összefüggőleg *maga adja elő*.

A tananyag a folytonos ismételtetés, összehasonlítás, térkép rajzoltatás, földrajzi leírások olvastatása és a földrajzi tárgyakról való fogalmazás által gyakorolható be.

Az *okszerű* földrajz-tanítás megköveteli a tanítótól, hogy alaposan és bőven ismerje azokat, miket ismertetni akar, kutassa ki tehát lakhelyének fekvését s annak minden tulajdonságait, növény- és állatvilágát, a föld belsejét, — s lehetőleg mindenből állítson össze egy kis *gyűjteményt*, készítsen térképet, figyelje meg az időjárást, égitesteket, — egyszerűval terjessze ki figyelmét mindenre, a mi a földrajz tanításánál kérdésül fordulhat elő.

A tanító saját magán könnyít, hogy ha az általa tanított vidékekre vonatkozó földrajzi munkákat, tájleírásokat és úti rajzokat olvas, az egész környéket beutazza s közvetlen tapasztalata folytán ismeri meg, mert az utazásnál s minden látottaknak és hallottaknak szorgalmas megfigyelésénél semmi sem nyújt biztosabb földrajzi ismeretet.

2. A földrajz tanításáról.

A földrajz-tanítás vezérelvéül ez a mondat szolgál: »a közelebbiről a távolabbira.« És épen ezen elvből kiindulva a tanítónak a földrajz tanítását — midőn ahoz kezd — magában az *iskolaépületben*, vagy a *lakházban* kell kezdeni, ezt venni kiindulási pontul, aztán folytatni az *udvaron*, megmagyarázni, megértetni az *égtájakat*, megismertetni a gyermeket a *szülőföld*, helység fogalmával, a helység környékével, *felületével*.

A föld *felületének* ismertetésénél meg kell magyarázni, hogy az egyenes felszínü lapályos területet *síkságnak* vagy *rónaságnak*, — a 100—200 meter magas emelkedést *dombnak* vagy *halomnak*, — az ennél magasabb emelkedést *hegynek*, a 2500 méternél magasabb hegyeket *havasoknak* nevezzük; — a hegycsoportból kimagasló rész *csúcsnak*, az egymás mellett hosszú sorban elnyúló hegyek *hegyláncznak*, a hosszan nyúló hegytető *hegygerincznek*, a hegy oldala *lejtőnek*, a hegyek között levő mélyedések *völgyeknek*, a hegy

gerinczezen vagy völgyekben levő nagy kerek tölcser alaku le-
süppedések *hegy-tölcseireknek* (dolináknak), — azon hegyek, melyek-
ből koronként füst, tűz és hamu tolul ki: *tüzhányó hegyek-
nek*, — a sziklákban előforduló nagy üregek *barlangoknak* nevez-
tetnek.

A *vizek* ismertetésénél meg kell magyarázni, hogy azok *álló*
és *folyó vizek*. Az álló víznek *tó*, vagy *tenger* a neve; a *folyó*
vizek: csermely, patak, folyó, folyam nevet viselnek, nagyságuk
szerint; a legkisebb folyóvíz a csermely, legnagyobb a folyam;
forrásnak azt a vizet nevezzük, mely a földből egy helyen bugyog
ki; a patak *torkolatának* azt a helyet nevezzük, hol az a fo-
lyóba ömlik; *medernek* pedig azon árkot, melyben a víz folyik,
— *vizesésnek* nevezzük a folyó víznek magasabb helyről alacso-
nyabb helyre leesését. A folyóvíz medrének két partja van s ezt
úgy határozzuk meg, hogy arczczal arra nézünk, a merre a víz
foly s ekkor a jobb kezünk felől eső part a víz jobb partja, bal
kezünk felől eső a bal partja. Azt a száraz földet, melyet minden
oldalról víz veszen körül: *szigetnek*, azt pedig, melyet csak három
oldalról veszen víz körül s egy oldala összefügg a szárazfölddel:
félszigetnek; a vízbe hosszan benyuló keskeny szárazföldet: *föld-
nyelvnek*; a szárazföld közé benyuló vizet: *öbölnek* nevezik.

Megismerteti a tanító a gyermeket a környék *ásvány-, növény-
és állatvilágával*, a közeli *helységeikkel*, a *lakosok* foglalkozása, élet-
módja, szokása, műveltsége, vallása és polgári szervezetével, —
megmagyarázza, hogy a *családok* együttvéve községet alkotnak,
hogy a községek *kis és nagy községek*; — *kis községek* azok, me-
lyek más községgel együtt tartanak közös jegyzőt; *nagy községek*,
melyek maguk tartanak jegyzőt; vannak *rendezett tanácsu váro-
sok*,¹⁾ melyeket polgármester igazgat ugyan, de a megye kötelé-
kéhez tartoznak; vannak *köztörvényhatósági joggal felruházott vá-
rosok*,²⁾ melyek önállóan intézik ügyeiket s ezekhez hasonlóak a
szabad királyi városok, melyek a királytól nyertek szabadalmat még
a régi időben.

Midőn mindezeket már teljesen ismeri a gyermek, csak ak-
kor magyarázza meg neki a tanító a *járás, megye, kerület és or-
szág* fogalmát.

¹⁾ A községek rendezéséről az 1871: XVIII. t. cz. intézkedik, mely 1.
és 68. §-ában határozza meg a városok és községek minőségét.

²⁾ A köztörvényhatóságokról az 1870: XLII. t. cz. intézkedik.

Ezen ismertetések után átmegy a tanító a föld alakjának ismertetésére. Megmagyarázza, hogy a föld is épen oly égitest, mint a nap, hold, csillagok, — gömb alakja van s szabadon lebeg a világ-űrben, — saját tengelye körül forog, és a nap körül kering. Azon vonal, mely körül a föld forog: földtengelynek, a földtengely végpontjai sarkoknak (és pedig az éjszak felől álló éjszaki, a dél felől álló déli sarkoknak) neveztetnek. Négy égtájat különböztetnek meg a nap állása szerint, u. m. kelet, a hol a napot felkelni, — nyugot, a hol lenyugodni, — dél, a hol déli 12 órakor látjuk s éjszak, a déllel teljesen ellenkező irány; ezen égtájak ismét felosztatnak két egyenlő részre s így támad a két-két égtáj között: dél-kelet, északkelet, délnyugot, és északnyugot. Az egyenlítő azon vonal, melyet a két sarktól egyenlő távolságra a földgolyón körül vonva képzelünk s a mely a földet éjszaki és déli félgömbre osztja. Az egyenlítő 360 fokra van osztva s minden fok 16 geographiai mértföldet tesz. Szélességi körök azon vonalak, melyeket a két félgömbön az egyenlítővel párhuzamosan vonva képzelünk s velök az éjszaki és déli szélességet, vagyis valamely pontnak az egyenlítőtől való távolságát jelöljük meg. E szélességi körök közül legnevezetesebb: az éjszaki sarkkör és rákjegy-térítő az éjszaki félgömbön, és a déli sarkkör és bakjegyi-térítő kör a déli félgömbön, melyek együtt a földet a melegség elterjedése tekintetében öt égövre osztják, u. m.: 1 forró, 2 mérsékelt és 2 hideg égövre; a forró égöv a két térítő között, a mérsékelt égövek a térítő és sarkkörök közt, — a hideg égövek a sarkkörök és sarkok között fekszenek. Délkörnek, vagy hosszúsági köröknek nevezzük azon vonalakat, melyek éjszakeről délre vonva az egyenlítőt átmetszik, s a keleti és nyugoti hosszúságot mutatják. Első délkör azon vonal, melyet Ferró szigetnél elvonulni képzelünk s mely a földet keleti és nyugoti félgömbre osztja. A föld saját tengelye körül minden 24 órában megfordul s ezen forgásából származik a nappal és éjjel s a nappali és éjjeli részek folytonos váltogatásából származnak a nap szakai, vagyis a reggel, dél, estve és éjjél.

A föld a napot megkerüli 365 nap, 5 óra, 48 percz és 48 másodpercz alatt, mely időt egy évnék nevezzük, — ezen kerülesből származnak az évszakok (tél, tavasz, nyár és ősz); — és ezen 5 óra, 48 percz és 48 másodpercz 4 éven át kitesz egy napot (mely nap mindig február hónaphoz számittatik) s e negyedik évet szökő évnék nevezzük. A föld színe $\frac{3}{4}$ vízből és $\frac{1}{4}$ szárazföldből

áll; az összefüggő földtömeg *szárazföldnek*, az összefüggő víztömeg *világtengernek* neveztetik.

A föld megismertetése után következik a *hold* ismertetése, mint a mely *égitest* legközelebb áll a mi földünkhöz s épen e közelsége miatt látszik nagyobbnak a többi égitestnél. A *holdnak* hármass forgása van u. m. saját tengelye körül, föld körül és a földdel együtt a nap körül: a földet 27 nap és 8 óra alatt futja körül és saját tengelye körül is ugyanezen idő alatt fordul meg s ezért felénk mindig egy és ugyanazon oldalát fordítja, — ebből származnak a *hold változásai* s a szerint, amint a felénk fordított oldal egészen meg van világítva: *holdtöltének*, — egyik, vagy másik fele van megvilágítva: *első* vagy *utolsó negyednek*, — vagy épen nem látjuk: *új holdnak* neveztetik. Midőn a *hold* a nap és föld közé lép, akkor *napfogyatkozás*, — ha pedig a *föld* megy a nap és hold között, akkor *holdfogyatkozás* áll be.

A hold megismertetése után a *nap* ismertetendő; ez az *álló csillag*, mely fénylő légkör által van körülvéve, földünknek fényt és meleget kölcsönöz. Álló csillag, mely nem megy le és nem jön fel (ezt a látványt csak földünk forgása okozza), hanem saját tengelye körül minden 2 nap és 6 óra alatt megfordul. A nap 20 millió mértföldnyire van a földtől, sugarai mégis $8\frac{1}{2}$ percz alatt érnek el a földre, tehát egy másodpercz alatt 42000 mértföldet halad a sugár.

A *naprendszernek* rövid felemlítése önkényt folyik a nap ismertetéséből. A nap és a körülte keringő égitestek (mert földünkkel együtt sok más égitest is kering a nap körül) együttesen egy *naprendszert* képeznek. A mi *naprendszerünkhöz* tartozó főbolygók: Merkur, Vénus (a hajnali és esti csillag), Saturnus, Uránus, Neptunus és a mellék-bolygók. Ezen kívül vannak még az *üstökös csillagok*, melyek csak ritkán láthatók s az sem bizonyos, hogy valóban égitestek-e? ezek a nap körül hosszudad kerületben mozognak és keresztül vágják a bolygók körutjait. Az álló csillagoknak csoportokba foglalása csillagképnek, vagy *csillagzatnak* neveztetik. 12 csillagkép van, mely együtt *állatöv* név alatt ismeretes.

(A földrajz tanításának itt érintett elméletéből egy kis gondolkodás után minden tanító levonhatja a gyakorlati következtetéseket. Nehogy azonban akár a tananyag terjedelme, annak felhasználása, akár e könyv feladata iránt valaki tévedésbe essék, nem tartottam feleslegesnek a szülőföld ismertetésével foglalkozó azon tanítóinkat, kik a szülőföld ismertetését gya-

korlatilag nem kezelték s a módszer elsajátítására alkalmuk nem volt ezen könyv használatát illetőleg az előadottak folytán következőkre figyelmeztetni:

1. A tanító a tanítást gyakorlatilag az iskolában való tájékozáson kezdi. Ennek fekvéséhez képest ismerteti mindenk előtt az égtájakat, s illetőleg úgy állítja a növéndéket, hogy jobb kézzel keletnek, balkézzel nyugotnak, arczczal északnak, háttal délnek álljanak, — a térkép így levén rajzolva, szokjanak a térkép fekvéséhez. Megismerteti a gyermekekkel a láthatár fogalmát.

2. Lerajzolja az iskola alapterületét, azután az épület mellék helyiségeit, majd az udvart, s megjelölteti merre van: kelet, nyugot, észak, dél. Ezek megértetése után fel vesz egy részt azon községből, melyben tanít, az utcák, házsorok, terek alaprajzait mutatja s a nevezetesebb épületek fekvését megjelölteti s e közben magyarázatát adja a köz és magán épületek fogalmának, a házcsoporthoz, a lakóhelynek, majd a községnek.

3. Felveszi azon község belterületét, melyben növéndékei laknak, vagyis a hol tanít s mellé rajzolja azután annak külterületét, vagyis határát. Itt figyelmeztet s figyelmeztet a község határának természeti s egyéb tulajdonságaira: hegyekre, a hegyek magassága aljától és a tenger felszínétől való számítására, folyójára vagy patakjára, — megjelöli az átvonuló országot vagy megyei utakat, vasutat, növény, ásvány, állatországát, intézeteit, a lakosok foglalkozását, a szülőföld illetve község történetére is kiterjeszkedik stb; szóval oda törekszik, hogy növéndékei szülőföldjüket lehető legjobban megismerjék.

4. Megmagyarázza, hogy a község fekvését nagyon megkicsinyített alakban is lehet lerajzolni s ha aztán így több községet rajzolunk le, akkor létre jön a térkép, melyről tájékozhatjuk magunkat, annélkül, hogy ott jártunk volna.

5. Csak midőn saját községét jól ismeri a növéndék, megy a tanító át a szomszéd községek ismertetésére s törekszik, hogy azok megjelölését az égtájakhoz képest növéndékei szabatosan tudják. A szomszéd községek ismertetését már nem eszközli oly részletességgel, mint a szülőföldet, — majd a járás fogalmát adja s növéndékeit azzal lehető részletesen megismerteti.

6. Átmegy a szomszédjárások, majd az egész megye ismertetésére, de ezekből aztán csakis a főbb helyeket ismerteti, — általában nem téveszti szem elől, hogy növéndékei megyéjük természeti tulajdonságait, sajátosságait — habár nagyobb vonásaiban mint a szülőföldet, de jól — ismerjék.

7. A tanulók ezen fokon való felfogásához mértén megismerteti őket a légkör, a víz körfutása és az égalj fogalmaival.

8. Megmagyarázza a szülőföld egén látható jelenségeket ismerteti a nap, hold és csillagokról való elemibb fogalmakat.)

Ez a rendszer követendő az általános földrajz tanításnál.

Ezen, csakis a *tanítók részére* irt bevezetés után áttérek a könyv tulajdonképeni céljára: *Biharmegye* ismertetésére.

ELSŐ RÉSZ.

BIHARMEGYE ÁTALÁNOS LEIRÁSA.

I. A megye neve, multja és czimere.

Magyarországnak s ebben az úgynevezett *tiszántúli kerületnek*, vagyis a Tisza és az erdélyi határhegység között eső földnek azt a részét, mely Kolos-, Szilágy-, Szathmár-, Szabolcs-, Hajdu-, Békés-, Arad- és Torda-Aranyos megyék között esik s a melyen mi lakunk: *Biharmegyének* nevezik.

Biharmegye nevét még az első magyar király *Szent-István* korában, az 1016. évben kapta, — akkor, midőn az egész országot rendezte és a könnyebb igazgatás kedvéért *megyékre* osztotta fel a bölcs király.

A „*Bihar*“ név azonban régebbi keletű. A *honfoglalás* idejében 889. körül már ismeretes volt *Bihar*, — csak hogy akkor *Bihornak* nevezték s nem megye, hanem *fejedelemség* volt.

A honfoglalás idejében *Bihor* vagy *Bihar* egy külön önálló kis országot, külön *fejedelemséget* képezett, melynek határa a *Tiszától* az *erdélyi határhegyekig*, a *Marostól* pedig a *Szamosig* terjedt. Ezen fejedelemség lakói a magyarokkal rokon *kazárok* voltak, a kik felett a közönségesen úgynevezett „*bihari fejedelem*“ *Mén-Maróth* uralkodott, ki némileg adófizetője volt a *bizánczi* császárnak.

Midőn a magyarok Erdély meghódítására indultak, kísérletet tettek a *bihari fejedelemség* elfoglalására is, — azonban ez sem ígéretekkel, sem erőszakkal nem sikerült nekik. Majd midőn már az egész ország meg volt hódítva s a *kazárok* elszigetelten maradtak a *bihari fejedelemségben*, belátták azt, s különösen a bölcs és eszélyes *Mén-Maróth* belátta, hogy tovább nem daczolhatnak a magyarokkal, — azért midőn a magyarok közeledésének hírért vették, *Mén-Maróth* családjával együtt s biztos embereinek fedezete alatt elhagyta ugyan *Bihar-várát* és az *Igfon* erdőbe — mely névvel az Erdélyt Magyarországtól elválasztó hegylánczolat ropant erdősége neveztetett — menekült, azonban minekelőtte ezt tette volna, *Bihar-varának* védelmét leghűbb embereire bízta, a

kiket utasításokkal látott el arra az esetre is, ha a várat csakugyan fel kell adni.

A magyarok 12 napig ostromolták *Bihar-várá*t, még pedig bőszültén a miatt, hogy ez egyedül mer daczolni a hódítókkal. A 13-ik napon a *várparancsnok* békét ajánlott s alkudozásba kezdett a magyarokkal és hajlandónak nyilatkozott fejedelme nevében a meghódításra azon feltétel alatt, ha *Árpád* vezér fia *Zoltán* nőül veszi a bihari fejedelem *Mén-Maróth* egyetlen leányát — *Hánzárt*, s mindaddig, míg *Mén-Maróth* fejedelem él, meghagyatik fejedelemségének békés birtokában s csak halála után olvasztatik be a bihari fejedelemség Magyarországba, mint *Hánzár hozománya*.

Árpád vezérei örömmel fogadták az ajánlatot, — azonnal követeket küldtek *Csepel-szigetére* *Árpád*hoz, s *Árpád* kész örömmel beleegyezett a feltételbe, ünnepi követeket küldött a bihari fejedelemhez, a kik *Mén-Maróth* leányát *Árpád* fiának *Zoltánnak* ünnepélyesen eljegyezzék, — *Mén-Maróthot* pedig biztosítsák, hogy míg él, háborítatlanul uralkodhatik a *kazdók* felett *Bihar-fejedelemségben*.

Bihar várában meg is történt a fejedelmi eljegyzés 898-ban, *Mén-Maróth* leányát a diszkövetség mint *Zoltán* menyasszonyát elvitte *Árpád* udvarába s a bihari fejedelem leánya 931-ik évben szülte *Taksony* vezért s így ős-anyjává lett az *Árpád-királyoknak*; — *Mén-Maróth* pedig mint *független fejedelem* uralkodott a *kazdók* felett *Bihar-fejedelemségben* egészen haláláig s ekkor a békeszerződés értelmében a bihari fejedelemség — mint a bihari fejedelem leányának *Hánzárnak* hozománya — *Zoltánra* szállott s *beleolvasztatott az országba*.¹⁾

Biharmegye, midőn Szent-István rendelkezése folytán megyévé alakíttatott át, habár nem tartotta is meg azt a területet, mint a milyen nagy kiterjedése *Mén-Maróth* idejében volt, mégis a *legnagyobb megyéje lett az országnak*, — s legnagyobb volt egész az *utolsó évtizedig*, midőn a megyék egyesítése által harmadik helyre szoríttatott.

De nemcsak nagyságra, hanem más tekintetben is az ország

¹⁾ Az újabb történetírók egy része kétségbe vonja a Béla király névtelen jegyzője által közlött adatok hitelességét, így *Mén-Maróthnak* és a *kazároknak* itt lakását, — de minthogy eddigi történeteink így adják elő a honfoglalás történetében megyénk legrégibb multját: én teljes megnyugvással vettem alapul *Horváth Mihály*, *Szalay* stb nagy történelmeit.

legnevezetesebb megyéi közzé tartozott. Az *Árpád-királyok* idejében sokat beszéltek Biharmegyéről, — Szent-László király pedig különösen nevezetessé tette ezt. Némi homályos nyomok vannak a történelemben arra, hogy *Szent-László* gyermekkorának nagyobb részét Biharmegyében töltötte s itt növekedett fel. Midőn Salamon király Géza és László ellen indult, ezek a bihari *Ingvány* (az előbbi Igfon) erdőben vadászattal töltötték idejüket s a mogyoródi ütközetben László a *bihari dandárt* vezette.¹⁾ A mogyoródi ütközet után — mely 1074-ben Salamon vereségével és Géza s László győzelmével végződött — Salamon király a Tiszántúli részeket adta oda a hercegeknek hercegi joggal. Ekkor szeret-hette meg *Szent-László* Biharmegyét annyira, hogy *király* korában, dicsőségének fénypontján sem feledkezett meg erről; mindig kedvencz helye volt ez s gyakran felkereste, *Szent-Jobbon* apátságot alapított a szentek közzé sorozott első magyar király István csodálatosan megmaradt jobb kezének őrizetére. Halálát közeledni érezvén, elrendelte, hogy holtteste *Biharmegyébe Nagy-Váradra* hozassék s itt temetessék el abba a templomba, melyet a *vár* közepén ő építtetett akkor, midőn a *püspökséget* megalapította. Így is történt. Itt temettetett el Szent-László király 1095-ben. Ez az eset *Biharmegyét* az *uralkodók* zarándokoló helyévé tette, kik századokon keresztül nagy ünnepélyességgel keresték föl a szent király sirját, sőt többen közülök ide kívánczoltak temetkezni a szent király lábaihoz, és temetkeztek is.

Hogy a *kunok* 1070-ben Ozul vezérok alatt miként dulták fel a megyét egész Bihar városáig, midőn aztán Szent-László elől megfutamodtak, — hogy a *tatárok* 1241-ben milyen pusztitást vittek itt végbe, midőn Rogerius mester nagyváradi kanonokot is foglyul ejtették: ez már inkább az ország történetéhez tartozik.

Az *Árpád-ház* kihaltával, különösen *Nagy-Lajos* halála után *Biharmegye* története beolvad az ország általános történetébe s csak akkor jut neki ismét külön szerep, midőn a *Király-Hágón* túli rész *Erdélyi fejedelemség* név alatt külön válik a tulajdonképeni Magyarországtól, és 1571. május 25-én önálló *fejedelmet* választ *Báthori István* személyében. Ekkor *Biharmegye* is elszakadt az anyaországtól, az *erdélyi fejedelmek* birtokába került és kevés megszakítással ott is maradt egészen az *utolsó erdélyi fejedelem*

¹⁾ Horváth M.: Magyarország tört. I. k. 303.

I. Apaly Mihálynak 1690. ápril 15-én történt haláláig, a midőn visszacsatoltatott az anyaországhoz. Ezután nem bir önálló történettel; de mint az országnak legnagyobb megyéje, mindig kiváló szerepet vitt s különösen a lelkiismereti szabadság, a nemzeti önállóság küzdelmeiben az egész ország szeme erre volt függesztve.

Sok lenne előszámlálni azokat az országos embereket, kiket Biharmegye *Bánk-bántól* kezdve egészen *Tisza Kálmánig* a hazának adott . . .

Biharmegye terjedelmes történelméből e szűk keretbe, mely a könyv számára megállapítva van, nem lehet befoglalni többet e parányi kis vázlatnál . . .

Biharmegye *czimerének* meghatározása csak a tényleges állapot után lehet; azonban hogy miért van úgy megállapítva, a hogy van, azt sem okmánynyal, sem jegyzőkönyvi határozattal indokolni nem lehet. Ennek pedig az az oka, mert a *váradí* nagy tűzvész alkalmával s még inkább a török dúlások miatt 1660. körül a megye összes iratai részint elégték, részint elpusztultak.

A jelenleg használatban levő *czimer* a miatt fogadható el czimerül, mert a megye meglevő *legelső jegyzőkönyvének*, — mely 1688-ban vétegett fel s ezen kezdődnek a megye legrégebbi iratai — ezen 1688-iki jegyzőkönyvnek első fedele belső lapján a jelenleg használatban levő *czimer* van felragasztva és ezen *czimer* a következő jegyzőkönyvekre hasonló helyen szintén fel van ragasztva egészen 1780-ig. Az utolsó felragasztott *czimer* az 1780-iki jegyzőkönyv első fedelének belső részén van. Habár nem lehet tudni, hogy mikor ragasztattak fel ezek a *czimerek* a jegyzőkönyvekre, az kétségtelen, hogy 1780. előtt s mivel semmi más nyoma nincs másféle *czimernek*, ezt a *czimert* pedig — ha még az 1780. évet vennők is a *czimerkészítés* és *felragasztás* idejének — több mint egy század szentesítette.

Hogy azonban a megye *czimere* sokkal előbb kelt 1780-nál s valószínűleg 1690-ben lett megállapítva, azt bátran következtethetjük a megyei levéltárban levő „*Index Actorum Congregalium 1688—1703.*“ — czimű könyvből, melyben ezen felírás áll: „*Sigillum Cottus Dominus Ordinarius V. Comes Viennam ablegatus adfert Sigillum Cottus Authenticum una cum Literis Privilegalibus eatenus emanatis.* 1690. Tomus I. Pagina 46.“ Ezen bejegyzésből kétségtelenül következik, hogy 1690-ben a megye hitelesített pecsétje és *czimere* a *szabadalom-levéllal* együtt Bécsből lehozott. Azon-

ban az erre vonatkozó iratok a megyei levéltárban fel nem találhatók.

A megye *czimere* egy közönséges *paizs*, mely felett *kilencz ágú korona* diszlik. A paizs egy vízszintes vonallal közepénél lejjebb keresztben két részre van osztva. A paizs tetejéből egy *szőlővenyige* ereszkedik a jobb oldal felé hajolva s e venyigéről két *szőlőfürt* csüng le. A vízszintes vonalra a paizs bal széle felől egy *buzakéve* van felállítva s ettől jobbra a paizs másik széléig egy *hármás hegy* emelkedik. A vízszintes vonal alatt *folyó vízben három hal* úszik balról jobbra, még pedig kettő felül egy vonalban, egy pedig középen ezek alatt. Az egész paizs arabeszkekkel van három oldalról díszítve. A paizs alatt egy szalagra ez van felírva: „*Comitatus Bihariensis.*“

A mi magát a *czimer jelentőségét* illesse, a *kilencz ágú korona* azon alapszik, mert némelyek, habár hibásan, a *comitatus* (megye) elnevezést a *comes* (gróf) szóból származtatják, — és mert a *comes* vagyis gróf *kilencz ágú korona* viselésére van feljogosítva: a *comitatus* vagy *megyét* (mely ezen következtetés szerint tulajdonképen *grófságot* tenne) szintén nem *egyszerű nemesi korona*, hanem *grófi* vagyis *kilencz ágú korona* viselésére jogosnak tartják. (Különben Biharmegyén kívül még néhány megye *czimerét* szintén *kilencz ágú korona* díszíti.) A paizsban levő *szőlőfürtök* a *bortermelést*, különösen az *Érmellék* termelését, a *buzakéve* a földművelést, — a *hármás hegy* a *beéli*, a *Bihar* és *Rézhegyek* csoportját jelképezi, — a *halak* a folyóvizekben előforduló *halászatot* mutatják.

II. A megye fekvése, nagysága és határai.

Biharmegye fekszik az északi szélesség 46° 23'—47° 35' között, és a keleti hosszúság 38° 46'—40° 35' között, — vagyis a tulajdonképeni Magyarország keleti részének legközepén van.

Biharmegye országunk megyéi között régebben úgy terjedelmre, mint népességre a *legnagyobb* volt. Azonban a megyék újabb rendezése alkalmával (mely az 1876 : XXXIII. 1877 : I., 1881 : LXIII. törv. czikk alapján történt) tetemesen megcsökkentatott, más megyék pedig összeolvasztattak, — e miatt megyénk most az ország összes megyéi között *nagyságára a harmadik*, *népességére pedig a negyedik helyet foglalja el*. Régebben Bihar-

megye területe 192 $\frac{1}{2}$ □ mtfld volt, most pedig 172 □ .mfd, vagyis 10919 □ kilométer.

Biharmegye *határai*: *északról*: Szathmár, Szabolcs és Hajdu megye; *nyugotról*: Hajdu, Jász-Nagy-Kún-Szolnok és Békés megye; *délről*: Békés és Aradmegye; *keletről*: Torda-Aranyos, Kolozs és Szilágymegye. (Erdély felől a határ 1557-ben lett megállapítva.

Biharmegyének csak kevés *természetes határa* van, habár északról, keletről és délről nagy részben hegyek veszik körül. Északról egy kevés helyen — Vámos-Pércstől Mihályfalváig — az *észak-keleti* vasut, — keletről Széplaktól Bályokig a *Berettyó-folyó*, — a Sebes- és Fekete-Körös között le Aradmegyéig a *Bihar-hegység*, délen Toplicza-Karándtól Mocsirla határáig a *Tőz-patak*, — Fekete-Bátortól kezdve egészen Sarkad hátáráig a *Fekete-Körös*, nyugaton pedig a csökmői határtól kezdve a püspök-ladányi határig az új és ó-Berettyó *csatornája* képezi a határvonalat.

III. A megye felülete.

Biharmegye *felülete* részben hasonlít az egész ország felületéhez. Ha egy egyenes vonalat húznánk a megye északi szélétől Mihályfalvától le egyenesen délre Beelig, mely a megye közepét vágná ketté, úgy találnánk, hogy a *nyugoti* fele rész *rónaság*, — a *keleti* fél rész pedig *hegyekkel* van borítva, — sőt ezen vonaltól nyugotra is terjednek a hegyek egyes nyujtványai; így nevezetesen az *érmelléki hegyek* egy része, a *bihari* és *várad*i hegyek nagyobb része, sőt a *Bihar-hegység* legnyugotibb nyujtványai is és a *bedli* hegyek egy része, nyugotra esnek ezen vonaltól.

Biharmegye az ország egyik *legszebb*, de az összes között *legváltozatosabb megyéje*. Van ebben a *déliábos rónától* fel egészen a *fenyvesekkel borított havasokig minden változata a földfelület szépségének*, a mi csak az országban előfordul. Van *rónaság*, *nádas rét*, *legelő*, *szántóföld*, *erdő*, — vannak *folyók* és *álló vizek*, — vannak *szőlő-termő hegyek*, — vannak *égbemeredő kopár sziklák*, a sziklákban *pompás barlangok*, — vannak *vizesések*, — vannak *fenyvesek* és *havasok*; egyszóval van ebben a természetnek minden alkotása, a mi csak az országban előfordul.

1. A rónaság.

A *rónaság* a megye nyugoti felét borítja el, vagyis a Nagyváradon keresztül északról délre húzott vonaltól nyugotra eső

részt. Azonban benyulik a *rónaság* az *érmelléki hegyek* északnyugoti és északi oldala mellett Mihályfalva környékén s aztán az *érmelléki hegyek* déli lejtőjénél a Berettyó völgyén ismét bekenyárodik egészen Szilágymegye határáig; ismét lejjebb Nagyvárad mellett a *Sebes-Körös völgyén* egészen a Királyhágóig. Még a *Fekete-Körös* völgyében is egészen Gyantáig találunk rónaságot.

Minthogy a Berettyó, Sebes-Körös és Fekete-Körös völgyeit — habár azok szélesen terjednek, rónaszerű szántóföldeket és legelőket foglalnak magukban — közönségesen még sem szoktuk rónaságnak nevezni: *rónaság* alatt csak *Mihályfalva, B.-Ujfalu, Szalonta* és *Sarkad* vidékeit értjük, a mely rónaságon sokszor lehet gyönyörködni a pompás *déliről* tündéri szép látványában.

A Berettyó-Ujfalu vidékén, illetőleg ettől nyugatra és délre eső, vagyis a Berettyó két partján elterülő rónaság *Sárrétnek* neveztetik. A *Sárrétnek* egy részét *mocsárok* és *nádasok* borítják. A *Nagy-Sárrét* N.-Bajom, Udvari és Szerep déli határán vonul el egészen a p.-ladányi határig. Ebben vannak a legszebb *nádasok*, melyek több tiszta jövedelmet hoznak a legjobb szántóföldnél. A *Kis-Sárrét* Csökmő és Komádi déli oldalán a Sebes-Körösig nyulik le, mely *nádasairól* szintén híres. Az egész *Sárréten* kevés a teljesen haszonvehetlen sík víz, mert a rétek nagyobb része ha egyebet nem, legalább kákát és gyékényt megterem.

Derecske és Konyár körül apró *mocsárok* és *tavak* vannak, melyek közül némelyek *sziksót* tartalmaznak. Ugyancsak *Konyár* vidékén a szikes talajon szoktak *sziksót* seperni, úgy, hogy évenként kellő gond mellett ezen a vidéken 50,000 mázsa *sziksó* előállitható volna, a mellett még *glauber-só, salétrom* és *timsós homok* is fordul elő . . .

2. Hegyek.

A *hegyek* részint *szőlőtermő*, részint *erdővel* borított, részint *sziklás*, részint *fenyves hegyek* és *havasok*.

a) A *szőlőtermő hegyeket* tulajdonképen két csoportra oszthatjuk, t. i. az *érmelléki* és a *bihar-nagyvárad*i hegyekre.

Az **érmelléki hegyek** az Ér- és Berettyó folyók között északkeletről délnyugatra hosszan nyulnak el, Szalacs és Genyété között indulván ki Szilágymegyéből, hegyesedő alakban Félegyházánál végződnek. Ezen közös névvel *Érmelléknek* nevezett s a *leg-híresebb bortermő hegységnek* egyes részei az egyes községek nevé-

ről szoktak neveztetni. De az egész érmelléki hegység legjobb bora mégis a délkeleti nyujtvány csucsán, vagyis *Székeljhid, Szent-Jobb és Félégyháza háromszögében* terem, melynek fénypontja *Diószeg*.

A második hegycsoport **Bihar és Nagyvárad vidékén** nyugotról kelet felé, tulajdonképen Telegd és Tóti közötti vonalig terjed, azonban a Sebes-Körös völgyének jobb oldalán még benyulik egészen Tinódig.

Ezen szőlőtermő heglánczolatokon kívül vannak még kisebb szőlőhegyek a Fekete-Körös völgyén is, Hollód és Belényes vidékén, — sőt habár hegyek nincsenek, a szőlőtermelés nagyban üzetik a megye rónaságán is az úgynevezett szőlőskertekben, melyek majd minden falu mellett vannak.

b) A szőlőtermő hegyeken kívül roppant *hegységei* vannak a megyének, melyeket részint erdők, részint kopárok vagy sziklák borítanak. Ezen hegységeket öt csoportra oszthatjuk. Ugymint: *Réz-hegység, Király-hágó, Bihar-hegység, Király-erdő és beéli hegyek.*

A **Rézhegység** a Berettyó és Sebes-Körös között Szilágy-megye határa körül terül el. Keletről nyugotra kiágazik észak és nyugot felől a Bisztra völgyéig s Bodonos-Pataktól kikerül egészen a Gyepes völgyéig, — míg délre kiágazik a n.-várad-kolozsvári országot által határolva P.-Ujlaktól egészen Feketetőig. Ezen hegység egyes ágait is különböző névvel nevezik el; így van az északkeleti határon a *verzári*, ettől délre a *sólyomkői*, nyugotra a *dernai*, délfelé a *bogdán-szóvárhegyi* hegyek. A *Rézhegységet* kevés kivétellel erdő borítja, még pedig többnyire igen szép *bükk-erdő*; Fekete-Erdő vidékén ültetett *fenyő-erdővel* tettek kísérletet több helyen, melyek azonban még igen aprók. Minthogy csupán egyes hegyi patakok medre mellett fordulnak elő kisebb sziklák, az egész Rézhegységnek nincs figyelemre méltó barlang-alakulata, *vizesése* is csupán Verzár és Feketeerdő határán van. Azonban figyelembe veendő terméke az *üveg* előállításához szükséges *anyag*, mely különösebben Feketeerdő, Sólyomkő és Almaszeg falukban oly nagy mértékben jön elő, hogy daczára annak, miszerint a feketeerdői és sólyomkői üvegyár alig van távolabb egymástól egy órai távolságnál, épen nincs ok attól tartani, hogy az üveg előállításához szükséges anyag évtizedeken át kiaknáztatnék. Ugyanezen hegység legnyugotibb nyujtványán Felső-Derna és Bogdán-Szóvár-hegy között egy igen nevezetes ásvány, az úgynevezett *aszfalt* anyag fordul elő, melynek jósága és mennyisége tekintetében alig

lehet párját képzelni is; ezen *aszfaltot* több egy irányban levő dombhegyek tartalmazzák s jelenleg két gyár által dolgoztatik fel, u. m. *Felső-Dernán* és a Bogdán-Szóvár-hegyhez tartozó *Czigány-völgyön* vagy *czigányerdőben*. Bogdán-Szóvárhegy határában ugyanezen hegység legnyugotibb részén az ötvenes években *sótelepet* és *sósforrást* is fedeztek fel, mely azonban betömetett.

A **Királyhágó** N.-Báród, Feketeló és Rév között nyúlik el s északi részén beolvad a Rézhegyekbe. Ezen hegység déli része a Sebes-Körös medrébe nyúlik le s a tuloldalról szinte ide jövő hegyekkel együtt képezi a regényesen szép révi, brátkai völgyet, vagyis a Sebes-Körös völgyét. A *Királyhágó* egész déli része a Sebes-Körösből kopasz sziklákul emelkedik ki s hasonló egy szikla-hasadékhoz. Ezen *mészsziklákban* már van néhány, de kevésbé nevezetes barlang-alakulat. A Királyhágó hegységben N.-Báródon és vidékén nagy terjedelmű és gazdag *kőszénréteg* jön elő; Rév határán pedig messze földön híres *tűzálló agyag*.

A **Bihar-hegység** a Sebes-Körös és Fekete-Körös közti részt Erdély határa felől foglalja el, sőt Rézbányától lenyúlik egészen délre Aradmegye határáig. Ezen hegység Biharmegyének legnagyobb és legnevezetesebb hegysége. A *Bihar-hegység*hez tartoznak a *jádvölgyi*, *petrószi*, *rézbányai*, *vaskóhi* és *belényesi* hegyek. A *jádvölgyi* hegyek egy részét már fenyvesek borítják, melyek aztán Erdély határán s ettől nyugotra egész Dámosig s Dámostól déli irányban kevés megszakítással egész Budurászáig lenyúlnak s innen délkeletre kanyarodva, Rézbánya mellett lehúzódnak a megye délkeleti széléig. A mi ezen vonalon kelet felől esik, az alacsonyabb helyeket kivéve, majdnem kivétel nélkül fenyvesekkel van borítva. A *Bihar-hegységnek* vannak *legnagyobb csúcsai* Bihar-megyében; ezen csúcsok között legmagasabb a *Nagy-Kukurbéta* 1846 méter (5840 láb), a *Bihar-csúcs* 1657 méter (5242 láb), a *Kornu-Muntijlor* 1653 méter (5229 láb) és a *Zanoga-csúcs* 1540 méter (4871 láb magas). E hegységben vannak a legnevezetesebb barlang-alakulatok, nevezetesen: a Jádvölgyén a *csarnóházai* és *remeczi* barlangok, — Petrósz vidékén az *Oncsúza*, *fericsei*, *kis-kóhi*, *mogurai* barlangok, a *Galbina* jégbarlang, — Rézbánya vidékén a *fonácza*i barlang, a rézbányai *Portálé* és a *Fekete-Körös barlangja*, valamint ide lehet számítani a *szkericsiorei* jégbarlangot vagy Gyéczárt is (habár ez a Bihar-hegység keleti oldalán esik), — Vaskóh vidékén a *szohodoli üreg*; ugyanide tartozik az *Európában legszebb portálával*

és előcsarnokkal dicsekedő meződi barlang. Éhez tartozik a tüne-
ményszerű kalugeri időszakai forrás, — valamint a csodás gyógy-
hatású fenyves völgy, Rudurásza határán: a *Stina de Văle* vagy
Bihar-Füred.

A Bihar-hegységben számtalan kitünő ásvány fordul elő, melyek
közül a réz, arany, ezüst és ólomra Rézbányán, — vasra pedig
Vaskóhon nyitattott bányászat. Régebben Petrószon is dolgoztatott
fel egy rész azon tömérdek vaskőből, mely vidékét elborítja, de a
petrószi vasgyár alig egy évtized előtt megszűnt. Tömérdek meny-
nyiségben jön elő szebbnél szebb változatu márványkő, valamint
ezenkívül Kolleszten még aranytörésű alabástrom is, mely azonban
a közlekedés nehézsége miatt használatlanul hever.

A **Király-erdő**, keletről a Bihar-hegység, délről a
Hollód, északról a Sebes-Körös völgyének baloldala között terül
el és lassankint a nyugoti rónaságon lapul el. *Kirdly-erdőnek*
tulajdonképen csak azon hegygerincz neveztetik, mely Tasádfőtől
majdnem Dámosig nyúlik, a mellette két oldalt levő hegyek rész-
ben kiágazásai s mivel külön névvel nem bírnak, a Király-erdő
hegységhez csoportosíthatók. Ide számítjuk a *tizfalui, ötfalui, Ser-
ges-vidéki, tasádfői* és *Csélke-vidéki* hegyeket. Ezen hegység alacson-
nyabb helyein tölgy- és cser-erdő, magasabb helyein pedig gyö-
nyörű bükk-erdő van. Kopasz sziklák csak itt-ott egyes patakok
völgyeinél fordulnak elő. Nevezetes barlangjai vannak: *Pesterén,*
Kalotán, Sergesen, Lunkászprieben s egy kisebbszerű *Tasádfőn*.

A **beéli hegyek** Beél vidékén terülnek el, vagyis Belé-
nyes és Beél között, a Fekete-Körös balpartjától le Aradmegye
határáig s nyugot felől Beéltől Ökrösig, innen Olcsáig. A beéli
hegyekben üvegkészítéshez szükséges anyagok fordulnak elő s azon-
kívül néhány ásványforrás.

IV. Biharmegye folyói.

Biharmegyének vannak nevezetés folyói és patakjai.

Ha a megye folyóvizeit megtekintjük, ebben is igen nagy
hasonlatosságot találunk, mely a megye és az ország között van.
Az országnak is négy fő folyóvize van, Biharmegyének is négy;
az ország főfolyói közül is csak egy, a másodrangú, t. i. a Tisza
a tökéletesen magyar folyó, mely Magyarországon születik és hal-
meg, — Biharmegyében is a négy főfolyó közül szintén a második,

t. i. a Fekete-Körös egyedül Biharmegye folyója, mely itt születik és itt hal meg.

A megye főfolyói következők:

1-ször a *Sebes-Körös*.

2-szor a *Fekete-Körös*.

3-szor a *Berettyó*.

4-szer az *Ér*.

5-ször a *Hév-Szamos*.

1-ször. A **Sebes-Körös** eddigi vélemény szerint Erdélyben Bánfi Hunyadon felül Körösfőnél ered, azonban hogyha leghosszszabb folyását vesszük a folyó eredetének — a hogy pedig venni kell — abban az esetben nem az a *Sebes-Körös* eredete, hanem a *petrórszi havasokból*, a *Kornu-Muntyilor nyugoti tövén veszi eredetét s Drágán* név alatt igyekszik északra, néhány mértföldnyi ut után Erdély határára kerül s itt foly északra, kissé bekanyarodva Kolosmegyébe, — a Csucsá melletti Nagy-Sebesnél *Sebes* nevet vesz fel s egyesülvén az Erdélyből jövő Körössel nyugotra fordul s midőn Feketetónál belép a megyébe, már akkor *Sebes-Körös* nevet visel. A Sebes-Körös kisebb eltérésekkel Brátka, Sonkolyos mellett, míg a révi szorosból kiér, északnyugoti irányban tart s Élesd határán egyenesen nyugoti irányt véve föl, így foly Mező-Telegden, Nagyváradon keresztül egészen a Nagyvárad közelében levő Körös-Tarjánig, hol délnyugoti irányt véve fel, ezen irányát végig megtartja, míg aztán Okány közelében elhagyja a megyét. A *Sebes-Körös* Biharmegyének legnagyobb s legsebesebb folyója, kivált addig, míg a révi szorosból kiér, sőt sebességének nagy részét megtartja még Váradon alul is.

A Sebes-Körösbe számtalan hegyi patak szakad, kivált a hegyes vidéken. Ezen mellékfolyók közül nevezetesebbek:

A *balparton*: A **Jád-pataka**. Ez a petrórszi havasokhoz tartozó s Budurásza község határán levő Stina de Vale völgy közelében a Boitia-csúcs tövében ered s északi irányban folyván, több apró patakot vesz magába, melyek annyira növelik, hogy mire északeleti irányt véve Remeczhez ér, már ekkor tekintélyes nagy patak s úgy zúg tovább sziklák között roppant sebességgel s félkör leírása után Csarnóházán keresztül északi irányban Bucsa és Brátka között az ugynevezett *Gura-Jadului*-ban (a jádvölgyi állomás mellett) beleszakad a Sebes-Körösbe.

Bratkucza-patak, mely a dámosi határtól északi irányt véve Brátkánál ömlik bele a Sebes-Körösbe.

Dubricsonyi-patak, mely Gálosházán egy sziklaoldalból erős sugárban törvén elő, Dubricsony és Krajnikfalván keresztül északra tart s Magyar-Kakucs mellett nyugotra hajolva, Tinód irányában beleszakad a Sebes-Körösbe.

Pesterei-patak, mely Pesterén egy szép és nagy szikla-barlangból jön elő a hegyekből s északi irányban Keszteg mellett a Sebes-Körösbe szakad.

Sergesi-patak vagy *Vale Babi*, mely Serges határán ered s előbb nyugoti irányban folyva, Kopacselnél északra, Szakadátnál pedig északnyugotra hajlik s Kis-Ujfaluval szemközt beleszakad a Sebes-Körösbe.

Hodos-patak, mely Szaránd mellől északi irányban folyva, Fugyi közelében beleszakad a Sebes-Körösbe.

Kis-kéri-patak, mely Szt.-Elek körül eredvén, északi irányban foly s Alpárt keletre hagyva, Fugyi-Vásárhely nyugoti végénél foly bele a Sebes-Körösbe.

Pecze, mely a Püspök vagy Szent László-fürdő számtalan forrásaiból eredve, Pecze-Szöllösön, Nagyváradon keresztül, Szent-András mellett belemegy a Sebes-Körösbe.

A Sebes-Körös jobb partján: **Pestesi-patak**, melynek főága a Sólomkő-vár melletti patakokból ered, melyek együttesen folynak Pestesig, hol több apróbb, a feketeerdői hegyekből lefolyó patakokkal egyesülve, képződik a pestesi patak, mely Élesden keresztül déli irányban szakad bele a Sebes-Körösbe.

Ugyancsak a *Sebes-Körösbe* s ennek jobb partján szakad bele a Berettyó, de már ez kívül esik megyénk határán, Békés megyében Szeghalomnál.

2-szor. A **Fekete-Körös**. Ez Rézbányától keletre egy pompás szikla-barlangból veszi eredetét, s már mint tekintélyes folyó tör elő roppant vastag vizsugárban. Ez Rézbányán keresztül északnyugoti irányban foly egészen Gyigyisenyig s itt egyesül a *vaskóhi Körössel* s itt veszi fel némelyek szerint a *Fekete-Körös* nevet is, addig egyszerűen *rézbányai Körösnek* neveztetik, — vagyis a *rézbányai* és *vaskóhi Körös* együtt adnak lételt a *Fekete-Körösnek*. Gyigyisenyénél a Fekete-Körös északnyugoti irányt vesz s így foly Belényesig, hol nyugotra tér s halad Belényes-Szent-Miklósig, itt északnyugotra foly Gyantáig, hol nyugotra tér, míg Tenkét el nem éri; itt lekanyarodik délre Fekete-Bátorig, hogy aztán a megye

déli határán folyjon nyugoti irányban keresztül Tamásdán, egészen addig, míg Sarkad közelében beleszakad a Fehér-Körösbe.

A *Fekete-Körösnek* is számtalan apró mellékfolyója van, kivált a hegyek között, melyek közül legnevezetesebb:

A *jobb parton*: **Petrószai patak**, mely Petrósztól keletre a Balaléza hegy északi oldalából eredő *Bulsza-patak* és déli oldalából eredő *Galbina-pataknak* a *Magura-szikla-hegy* nyugoti oldalánál egyesüléséből ered s roppant sebességgel s vastag víztömegben rohanván ki a sziklák között Petrósznál, Gurányon, Alsó-Poenyen keresztül egészen nyugoti irányt vesz, több apró patakot szed fel magába, míg aztán Dragonyesd délkeleti szélén a Fekete-Körösbe szakad.

Nyimoedsi patak, mely Kis-Belényes vidékén eredve Kis-Belényesig nyugoti; innen Nyimoedig délnyugoti irányban foly s ugyanezen irányban Belényesen keresztül, Belényes déli oldalán a Fekete-Körösbe szakad.

Rossiai patak, mely Rossia határában eredvén, majdnem egyenesen déli irányban Kebeden és Remetén keresztül foly; Remetén magába veszi a *meziádi-patakot* s több apró patakok egyesítése után Pokolát keresztül hasítja s itt délnyugotra térve *Petrány-Valány* mellett beleszakad a Fekete-Körösbe.

Hollód pataka. A megye összes patajai közt ennek van leghosszabb futása, mert a Sebes-Körös völgyén Élesd közelében levő *Fáncsikútól* északra egész a pesterei határban a *Kosztai-Reo* hegységben ered s Fáncsikán keresztül délnyugoti irányt véve, Vircsolog és Sergestől délkeleti irányban foly egészen Bukorványig *Vále-Reu* vagy *Reu-patak* név alatt, tehát keresztül vágja a Királyerdőt, — Bukorváynál egyenesen déli irányt vesz s Korbsten keresztül foly s Topa mellett **Topa-patak** nevet vevén föl, délnyugoti irányban foly Kapocsányig, itt egyesül a *Vida-patakkal*. A **Vida-patak** a Királyerdőből Lunkászprietől északra ered s Lunkászprie mellett egyenesen déli irányt vesz fel s úgy foly Kosgyánig, hol némelyek már *hollódi-pataknak* nevezik; — Kosgyánál előbb délnyugoti, aztán nyugoti irányt vesz fel Kapocsányig, a hol egyesül a *Topa-patakkal*. A Topa- és Vida-patak Kapocsány alatt egyesülvén, mindkettő elveszti nevét és itt veszi fel határozottan a *Hollód-patak* nevet s aztán apró kanyargásokkal Ventert és Hollódot érintvén, szintén nyugoti irányban halad *Rippáig* és itt déli kanyarulattal beleszakad a Fekete-Körösbe.

Görbedi-patak. Ez Tenkétől északra az úgynevezett *Szakaszerdőben* ered s előbb nyugotra foly, majd félkör alakban lekerül délre s Fekete-Tóti felett egyesülve a Nyárló felől egyenesen déli irányban tartó s Hosszuaszót és Görbedet keresztül vágó **Gyepes-patakkal**, a Fekete-Körösbe szakad.

Balpartján számtalan kis hegyi patak foly be a *Fekete-Körösbe*, melyek közül azonban csupán a **Tőz-patak** érdemel említést, mely az aradmegyei Szuszág falu mellett eredvén, *Toplica-Káránd* közelében lép a megye határára s nyugoti irányban határvonalat képez egészen Mocsirlától délre a beéli erdőig, hol a *beéli-patakkal* egyesül, itt elhagyja a megyét, Aradmegyében kanyarog s csak *Tamásda* mellett lép be ismét megyénkbe s ott mindjárt be is ömlik a *Fekete-Körösbe*.

3-szor. **Berettyó.** A Berettyó a szilágymegyei *Oszoj hegyekből* ered s Széplaktól délre lép be a megyébe s itt északi irányban foly egészen Bályokig, hol nyugoti irányt vesz fel s kevés kanyarulatokkal foly Margittáig s Monos-Petriig, itt félkört írva le, Vedres-Ábránynál délre hajol, majd Szent-Jobbnál nyugot felé s kissé délnyugotra hajlik Szalárdig; innen szabályozott csatornája van, majd egyenesen nyugotra megy *Kis-Marjáig*, — Kis-Marja mellett felkanyarodik Pocsajhoz és Esztárhoz, aztán kanyargós folyása délnyugoti irányt vesz fel s Henczidát, Gáborjánt, Péterszeget és Berettyó-Ujfalut jobbról hagyva, foly Bakonyszegig, honnan szabályozott meder vezeti délnyugotra s a *csökmői határon* egy kevés ideig határvonalat képezvén, elhagyja a megyét, hogy Szeghalomnál a Fekete-Körösbe ömöljék.

A *Berettyóba* is sok hegyi patak szakad, melyek közül azonban csak kevés említésre méltó van s ezek a balpartján szakadnak bele. Ilyenek:

Bisztra-patak, mely az Élesd és Solyomkö között fekvő Varatyek hegyből ered s egy darabig északnyugotra foly, *Fekete-erdőnél* azonban északra kanyarodik s ez irányát Bisztra-Ujfaluig tartja meg, hol Tótiig nyugotra, innen északra folyik és *Monos-Petri* alatt beleszakad a Berettyóba.

Gyepes-patak, mely Felső-Lugastól északra ered s északnyugoti irányban foly Bogdán-Szóvárhegy, Hagymádfalva és *Sárszege*n át s itt nyugotra kanyarodva, beleömlik a Berettyóba.

Kösmő-patak. Hegy-Köz-Ujlaktól keletre ered s nyugoti

irányban foly, míg elhagyja Hegy-Köz-Pályit, akkor északra tér s Bihar mellett megyen fel *Paptamásig* s itt beleszakad a Berettyóba.

Kis-Körös. Ez tulajdonképen a Sebes-Körösnek egy szakadéka, mely Püspökitől délre szakad ki a Sebes-Körösből s északra indulva, Püspökit keresztül metszi, azután északnyugotra tér és Nagy-Szántó mellett nyugoti irányt véve *Nagy-Kereki* és Bojt érintésével *Váncsod* határán a Berettyóba szakad. A Berettyóból Pocsaj és Esztár között egy ér szakad ki az ugynevezett **Kék-Kálló**, mely a belvizek által táplálva megy Konyártól Derecskének, innen Saáp-nak, Udvarinak, Bajomnak, különböző neveket véve fel s a nádasokban elterülve lefoly a Berettyóba.

4 szer. **Ér.** Ez szintén Szilágymegyében ered s előbb délnyugoti, majd Székelyhid mellett déli irányt véve foly *Diószegen* keresztül s innen nyugotra térve, megy Pocsajig, hol délre kanyarodással Pocsaj és Kis-Marja között a Berettyóba szakad. Az *Érnek* nincsenek nevezetes mellékpatakjai, azonban ő maga számos rétet, nádast és mocsárt táplál.

5-ször. Biharmegyében ered még a **Hév-Szamos**, vagy **Meleg-Szamos**. A petrósi havasokban az ugynevezett *Kornu-Muntylorban* ered s egyenesen keletre indulva, néhány mértföldnyi utat tesz a megyében s aztán a megye szegletében átlépi Erdély határát, *Gyurkucza* falu mellett, s a Gyurkuczai havasok közt kissé északkeletre hajolván, Gyalu mellett egyesül a délnyugoti irányból jövő Hideg Szamossal s felveszi a Kis-Szamos nevet, — Deésnél egyesül a keletről jövő Nagy-Szamossal s úgy foly tovább, bekanyarodva Magyarországba, míg Vásáros-Naménynál a Tiszába szakad. Tekintve, hogy minden folyónak azon forrását lehet legteljesebb joggal eredetének nevezni, mely torkolatához legmesszebb esik, a Szamos legtávolabbi forrása pedig Biharmegyében a *Kornu-Muntylor* hegységből eredő *Hév-Szamos*, tehát méltán állithatjuk, hogy a Szamos Biharmegyében ered.

V. Állóvizek.

Biharmegyének **állóvize** igen kevés van s nagyobb nevezetességre e tekintetben nem emelkedik.

Rétek és mocsárok a megye nyugoti felében egyes községek mellett fordulnak elő, melyeket majdnem kivétel nélkül a Berettyó és Sebes-Körös táplálnak, valamint a Kálló-Ér.

Legnagyobb és legnevezetesebb rétes s mocsáros vidék az ugy-

nevezett **Nagy-Sárrét**, mely a nagy-bajomi határtól Udvari és Szerep határán a békésmegyei határvonal mellett elhúzódik a püspök-ladányi határig; — a **Berettyó-Sárrétje**, mely Zsákától nyugoti irányban vonul a Nagy-Sárrét keleti végéig; — a **Kis-Sárrét** vagy **Sebes-Körös-Sárrétje**, mely Komádi, Csökmő, a békési határ, Okány és Zsadány között terül el.

Ezekon kívül kisebb *rétek*, *nádasok* és *mocsárok* több helyen fordulnak elő, így Dancsháza mellett tekintélyes **rét**; Báránd mellett, B.-Ujfalu, Derecske, N-Léta mellett **mocsárok**; Konyár körül sok apró **tavak**, melyek közül legnagyobb és legnevezetesebb az ugynevezett **Sóstó**, melyre fürdő is van építve.

Hegyi tavakban nem igen gazdag Biharmegye. Két nevezetes hegyi tava van: egyik a *petrósi havasokban*, a Cornu-Muntyilor-csúctól északkeletre, az ugynevezett Oncsásza mező szomszédságában egy ősfenyvesektől körül vett gyönyörű fenyvesi tó, melyet a vidéken „*Teu fana di fundu*“ vagyis magyarul „*feneketlen tó*“ néven ismernek, — a másik Rézbányától délre, a *Zanoga* és *Nagy-Kukurbéta-csúcsok* között egy gepes hegy-nyergen az ugynevezett *Zanoga-tó*. Ezekon kívül van még egy igen szép és kedves tó Révtől délre, a *tizfalui hegyekben*, az ugynevezett „*Batrinuluj*“, mely ovál alaku tó gyönyörű és szálas bükkökkel van körül növe.

Ásvány- és gyógyvizek is találtnak Biharmegyében, melyek részint *meleg-források*, vagy *hóvizek*, milyenek: a peczeszent-mártoni források, az ugynevezett *Püspök- és félix-fürdő*, — továbbá *lunkáspriei*, *robogányi*, *toplicza-kárándi meleg források*, — részint *hideg ásványos vizek*, milyenek: a *konyári*, *tenkei*, *belényesi* és *b.-ujfalui* fürdők, a *budurászi* és *kalugeri* források. Régebben *sósforrások* voltak Márkaszek és Bógdán-Szóvárhegy mellett, sőt jelenleg is van egy *sósforrás*, *Mocsár* község alatt.

VI. Éghajlat.

Minthogy megyénk nemcsak Közép-Európának, hanem az Erdélylyel egybefoglalt Magyarországnak is majdnem legközepén, — az északi szélességnek 46° 23'—47° 35' között, a keleti hosszúságnak 38° 46'—40° 35' között esik: nagyon természetes, hogy *mérsékeltnek* mondható. Nyugoti részén a nagy Magyar-Alföldnek megfelelő meleg és száraz időjárás tapasztalható, — a keleti felében azonban hűvösebb és nedvesebb. A hegyes vidékeken hosszabb a tél, mint a rónaságon, de a hegyes vidékek aztán nem

is szenvednek annyi szárazságot, mint a síkföld, habár rónáinkat is ritkán éri oly kegyetlen aszály, mint pl az 1863. évi volt

A Berettyó és Sebes-Körös szabályozása óta nagyobb árvizek megkímélik a megyét.

A levegő általában tiszta és egészségesnek mondható, mert a Sárrét nádasainak és mocsárainak kigőzölgéseit a megye keleti részéből jövő hegyi levegő, valamint a folyóvizek tisztítják.

VII. A megye utjai.

A megyében vannak: *vasutak*, *állami* vagy *ország-utak*, *megyei* utak, *községi* utak és *vízi* utak.

1. Vasutak.

Biharmegyét a vasutak egészen behálózzák s ezen vasutak — kettőnek t. i. az északkeleti és arad-körösvölgyi vasutnak kivételével — mind Nagyváradról indulnak ki, mint gócz-pontból. Ezen vasutak közül teljesen ki van építve öt u. m. a nagy-várad-püspök-ladányi, keleti, alföldi, északkeleti és arad-körösvölgyi vasut, — három pedig részben kiépülve, részben gyors építkezés alatt áll, úgy hogy kevés idő múlva a forgalomnak átadatik, ezek: a *nagyvárad-belényes-vaskóhi*, az *érmelléki* és *nagyvárad-komádi-i* vasut, mely két utóbbi közös névvel „*bihari helyi érdekű vasut*“-nak is neveztetik.¹⁾

Ezen vasutak közül a *püspök-ladányi*, *keleti* és *alföldi* vasut már államosítva vannak, valamint a *belényesi vasutnak* a *Püspök-fürdőig* terjedő része, vagyis ezek már *magyar-állami vasutak*; — azonban könyvemnek az lévén czélja, hogy mindent a legkönnyebben felismerhetővé és megérthetővé tegyen: az egyes vasutakat a közönséges szójárás szerint régi nevén, vagy az érintett vidék neve után fogom elnevezni.

A Biharmegyét behálózó vagy ezt érintő vasutak következők:

a) A *nagyvárad-püspök-ladányi* vonal vagy *tiszavidéki vasut* (most m. államvasut), mely Nagy-Váradról indul ki nyugoti irányban s Bors, Mező-Keresztes, Mező Peterd, Ujfalu, Saáp, és Báránd érintésével a *bárándi határon* hagyja el a megyét s Püspök-Ladány-nál egyesül a *tiszavidéki vasut* debreczen-szolnoki ágával. Ez volt a legelső vasut megyénkben.

¹⁾ A bihari helyi érdekű vasutak építése az 1885: XVIII. t. cz. által lett engedélyezve.

b) *A keleti vasút* (m. államvasut), mely Nagy-Váradról keletre indul s M.-Teleghden át Élesdig egyenesen keleti irányban halad, itt délkeletre hajlik s Révnel bemegy a Sebes-Körös sziklás szűk völgyébe s majdnem Brátkáig délre tart, itt kanyargásokkal keletre indul s *Fekető* mellett elhagyja a megyét s aztán Kolozsváron, Brassón keresztül kimegyen Romániába. Ez a második vasutja megyénknek, s pompás sziklás, regényes tájakon fut végig s minthogy egészen Bánffi-Hunyadig folytonosan a Sebes-Körös mellett halad, méltán volna nevezhető sebes-körös-völgyi vasutnak is,

c) *Alföldi vasut* (m. állam-vasut), mely Nagy-Váradról egyenes vonalban indul délnyugotra, s Lessen, Cséffán keresztül Szalontáig halad, itt erősen nyugot-délre tér Sarkadik, Sarkadnál ismét délnyugotra hajol s a *Fekete-Körösön át* elhagyja a megyét, s Csabán, Szegeden, Eszéken keresztül kimegy a tengerig Fiuméba.

d) *Északkeleti vasut*. Ez Debreczenből indul ki s az *érsemlyéni* határban fordul be megyénkbe, s megy *Mihályfalvára*, itt északkeletre tér s *Piskolt* érintésével ezen irányban hagyja el megyénket s halad Nagy-Károlynak. Ez tehát tulajdonképen csak érinti Biharmegyének legészakibb részét.

e) *Arad-Körös-völgyi* (boros-sebesi) *vasut*, mely Aradról kiindulva, Boros-Jenőn át *Beél* mellett érinti megyénk legdélibb részét, azután ismét visszakanyarodik Aradmegyébe Boros-Sebesnek.¹⁾

f) *Nagyvárad-belényes-vaskóhi vasut*, mely Nagyváradról indul ki délkeleti irányban s Pecze-Szent-Márton alatt két felé ágazik: az egyik ág Rontó mellett keletre tér s a *Püspök* vagy *Szent-László-fürdőbe* megy, (a mely vonalrész már államosítva van), — a másik vonal a *Félix-fürdőn* keresztül Kardó, Drág-Cséke érintésével megy Szombatsáig, itt Hollódnak fordul s megy keresztül a Fekete-Körös völgyébe Gyantáig, innen egyenesen délre Solyomnak, hol áthágja a Fekete-Köröst s a balpartra kerül s keletre fordulva fut regényes vidéken Belényesig, a honnan délkeleti irányt. vesz és Szudricson keresztül ér Vaskóhra.²⁾

g) *Érmelléki vasut*. Ez Nagy-Váradról indulva ki Püspöki

¹⁾ Az arad-körös-völgyi vasut csak távolabbról érinti ugyan megyénket, de minthogy egy állomása *Beélről* van elnevezve (Beél-Bokszeg) s megyénk e része vasuton csakis ezen vonalon közelíthető meg, kötelességemnek tartottam felvenni a földrajzba ezt, mint megyénket érintő vasutat.

²⁾ Ez a vonal még csak Drág-Csékéig van kiépítve, de remélhető lévén, hogy rövid időn készen lesz az egész, kötelességemnek tartottam az egész vonalat bevenni könyvembe. Ezen vasutból Szombatságtól egy másik ág fog menni északra fel Dobrestig s ez által lesz megközelítve a Királyerdő.

nyugoti végén tér le az államvasutból és északnak fordulva, Bihar, Pap-Tamási, Félegyháza, Diószeg érintésével megy Székelyhidra, a hol két ágra szakad; egyik ág (a fővonal) Ér-Selinden át megy Ér-Mihályfalvára, a hol az észak-keleti vonalhoz csatlakozik, — a másik ág pedig Székelyhidról északkeletre indul Asszonyvásárig, innen délre hajol Fáncsikáig s ismét északkeletre hajolva éri el Margittát. Ez a két vonal együtt neveztetik „Érmelléki vasutnak.“¹⁾

h) *Nagyvárad-komádi vasut*, mely Nagy-Váradról indulván ki délre, az alföldi vonattól az iklódi pusztánál tér el délnyugotra és Vizes-Gyán, Szakál érintésével a Sebes-Körös mellett halad Komádiig s innen Békésmegye határáig a *Kóti pusztáig*.²⁾

Az államvasutak a *Budapesten* székelő államvasutak igazgatóságához, — az alföldi vasut a *szegei* forgalmi igazgatósághoz s az északkeleti vasut a *debreczeni* forgalmi igazgatósághoz tartoznak.

Van a megyében egy *keskeny vágányú* vagy *iparvasut* is, mely a Jád-völgyén, Remeczen felül az *Izvor-völgyből* indul ki s a Jád-völgyén jön lefelé keresztül Csarnóházán s a *Jád torkolatánál* vagy *Gura-Jadulujban* végződik a brátkai és bucsai állomások középpontján, hol összeköttetésbe jön a keleti vasuttal. Ezen iparvasutat Gróf Zichy Ödön készíttette 1880-ban a *Jád-völgye* vidéki roppant erdőségek fájának értékesítése szempontjából.

Közüti-vasut is van Biharmegyében. Ez Nagy-Váradon, Várad-Velence állomásból indul ki s Kolozsvári utcán végig haladva, az egyes gyárhoz vezet s ezeknek szolgálatára áll s csupán teherszállításra használtatik.

2. Állami utak.

Állami utaknak neveztetnek azon utak, melyeket az állam készíttetett és tart fenn. Állami ut csak két irányban hasítja e megyét: az egyik Debreczenből indulva *Sárándnál* jön be a megyébe s Derecskén keresztül déli irányban megy B.-Szt.-Mártonig, — itt délkeletre tér Mező-Keresztesig, hol keleti irányt vesz fel

¹⁾ Az érmelléki vasut munkálatai oly serénységgel haladnak előre, hogy még ez év folyamán átadatik a forgalomnak, így e könyvben már mint befejezett dologról kell róla szólni.

²⁾ Törvény szerint ezen vasut a Komádi melletti Kóti pusztáról van elnevezve, de minthogy Komádi község van oda legközelebb, helyesebbnek találtam ezen most épülő vasutat Komádiról nevezni el.

Nagy-Váradig, itt délre tér és Szalontán keresztül megy Illyébe s a *Fekete-Körös*nél Nagy-Zerindnél elhagyja a megyét s úgy megy tovább *Aradra*. A másik állami utvonal *Nagy-Várad*tól keletre indul Mező-Telegdnek, Élesdnek, — Nagy-Báródnál felmegy a *Királyhágóra* s *Feketetónál* lekerülve a Sebes-Körös partjára, keleti irányban hagyja el a megyét s megy Kolozsvárra.

3. Megyei utak.

Megyei utaknak azon utak neveztetnek, melyeket a megye készítettett s fentartásáról gondoskodni tartozik. *Megyei utaink* közül nevezetesebbek: a *Nagy-Várad*ról Püspökin keresztül *Biharra* induló ut, mely Biharnál két felé ágazik, az egyik jobbra tér H.-K.-Kovácsin keresztül Szalárdnak, innen Sárszegen át Terebesnek, *Margittának*; a másik Biharról egyenesen megy északi irányban Félegyházán, Diószegen keresztül *Székelyhidra*. Székelyhidon ismét két ágra oszlik a megyei ut, egyik jobbra tér *Margittára*, a másik balra tér *Nagy-Létára*. Margittáról keletre indul egy ut, mely *Széplaknál* elhagyja a megyét s úgy megy Szilágy-Somlyóra.

Püspökítől egy útvonal északnyugotra indul s Kis-Szántón, Nagy-Szántón, Nagy-Kerekin, Henczidán keresztül a Debreczenből jövő bagosi és konyári uttal jön összeköttetésbe.

B.-Ujfaluból Furta, Zsáka felé vezet egy másik ut.

*Nagy-Várad*ról Körös-Tarján, Gyíres, Harsány, *Ugra* felé vezet egy másik ut.

Lesztől az állami utból ágazik ki egy megyei ut, mely *Tenkén*, *Beélen* keresztül vezet ki a megyéből.

*Nagy-Várad*ról Pecze-Szent-Mártonon keresztül vezet egy megyei ut *M.-Csékre*, *Belényesbe* és *Vaskóhra*, egészen *Kristyor* határáig. Ezen utból *Szudrics* mellett a *petrósi ut*, — *Lunka* mellett a *részányai ut* ágazik ki.

4. Községi utak.

A községi utak rendeltetése abból áll, hogy egyik község a másikkal közlekedni tudjon. Ilyen községi utak rendszerint vannak minden szomszédos község között, kivéve a hegyi községek egy részét. Minthogy ezen utakra a *közmunkaváltság*ból rendszerint igen kevés összeg fordittatik, ezen utak nem szoktak valami jó állapotban lenni. Vannak még *dülő-utak* is, melyek a gazdál-

ködáshoz szükséges közlekedést tartják fenn, de a melyeket más célra használni rendesen tiltva van.

5. Vizi utak.

Biharmegyében vizi-utakról alig lehet szó, mert folyóink közül egyik sem hajózható, tehát személyszállításra alkalmatlanok; azonban vannak olyan folyóink, melyeken fát szállítanak és pedig részint *tutajokon*, mint a *Sebes-Körösön* a hegyek közzül le Nagy-Váradig, — részint pedig egyszerűen *usztatva*, — mely rendesen hasábfákkal szokott történni, mint a *Berettyón*, Szalárdtól le egészen B.-Szt.-Mártonig, valamint a Fekete-Körösön. Hogy egyes hegyi patakok ilyen faleusztatásra igen sok helyen használatnak megynkben, az nagyon természetes.

VIII. A vámok.

A vámok összefüggésben vannak az utakkal s jövedelmük többnyire az utak és hidak fentartására fordittatik: ugyanazért közvetlenül az utak után említhetők fel. A Nagy-Váradon létező *kövezeti- és hidvámokon* kívül van a megyében 8 *megyei* vám, u. m. Dragonyesden, Félegyházán, Margittán, Pokolán, Réven, Sárszegen, Tenkén és Darvason, — továbbá helyi vám van: Diószezen, Székelyhidon és Pocsajban. Ezek az ugynevezett *hid-vámok*, a hol állandóan szedetik a díj. Azonban ezeken kívül vannak még egyes vásáros helyeken u. n. *vásárvámok*, melyeken csakis a vásárok alkalmával kell vámot fizetni. A *megyei vámok* díjszabályzatát a megye, a községiekét — a megye jóváhagyása mellett — a községek állapítják meg.

Új vámok csak a felsőbb hatóságok jóváhagyásával állíthatók fel.

IX. Posta és távirda.

A *postai* közlekedés megyénket minden irányban áthálózza, úgy, hogy a megyében 80 rendes postahivatal van.¹⁾ Ezen postahivatalok közül 4, u. m. a nagyvárad, belényesi, szalontai és magittai a tulajdonképeni *állami postahivatal*, mely közvetlenül a kincstár által kezeltetik s tisztjei államhivatalnokok, — a többi

¹⁾ Ujabbban tervbe van véve 4 új postahivatal felállítás, u. m. Asszonyvásárán, Drág-Cséken, Kardón és Tasádfőn.

postahivatalok részint királyiak, részint községiek, de kivétel nélkül mind a *nagyvárad*i kir. postaigazgatósági kerülethez tartoznak. Ezek közül *postai takarékpénztár* van: Nagy-Várad (4), Margitta, Szalonta, Beél, Belényes, B.-Ujfalu, Élesd, Mihályfalva, Feketeerdő, N.-Léta, Tenke, Rézbánya, Vaskóh postahivatalnál. A postahivatalokhoz — a forgalom nagyságához képest — egy vagy több egyén alkalmaztatik, kik vagy *postatisztek*, vagy *postamesterek*, vagy *postakiadók*. Ezen hivatalra nők is nagy számmal vannak alkalmazva a *megyében*. A postaigazgatóság vezetése a kerületi postaigazgató által történik, ki mellé titkárok, fogalmazók, tiszték és kezelők vannak beosztva.

A *távírdák* hatalmas elősegítői a közlekedésnek. A vasutak mellett mindenütt van *távírda* s a rendes vasuti *állomás* egyszersmind *távírda-hivatal* is; e szerint *távírda-hivatal* van a vasutak mellett: Nagy-Váradon, Mező-Keresztesen, B.-Ujfaluban és Saápon, — továbbá: Cséffán Szalontán és Sarkadon, — valamint: Mező-Telegden, Élesden, Réven, Brátkán, Bucsán és Ér-Mihályfalván. Ezek mellett vasuti állomásokon kívül is vannak felállítva *távírda-hivatalok*, sőt oly helyeken is, hol vasut nincs; így vannak a vasuttól független, önálló *távírdahivatalok*: Nagy-Váradon (a városban), Püspök-fürdőben, Tenkén, Beélben, Szalontán (a városban), Geszten, B.-Ujfaluban (a városban), Derecskén, Székelyhidon, Margittán és Élesden. Rövid időn elkészül M.-Cséken, Belényesben, Vaskóhon és Rézbányán. A *távírdai igazgatóság* Debreczenben van.

X. Ásványok.

Az *ásványország* elég gazdagon van képviselve megyénkben, mert a *nemes* és *nemtelen érczeknek* majd minden faja előfordul s ezeken kívül vannak még egyéb *ásványok* is. A *rézbányai hegyek* leggazdagabbak ásványokban, ezekben vannak a legjelesebb *bányák*, melyeknek némely része ezelőtt már több mint 300 évvel műveltetett. A *rézbányai* hegyekben s bányákban előfordul kisebb mennyiségben *arany*, *ezüst*, nagyobb mennyiségben ólom, *réz*, vas, ón, — ezeken kívül előfordulnak még más ásványok is, u. m. opál, gránit, csillám, horgany, békasó, agyagfélék, — előfordulnak némely *ritka* ásványok, mint: tremolit, kettős mészpát, malachit, márgás-mész-szerves lenyomat, sőt vannak olyan ásványok, melyek az egész országban egyedül csak itt találhatók, mint pl. agalmatolith, biharit, rézbányit vagy bismuth — kéneg-éleg, krokeith, linarith, ezüst-rézfény stb.

Biharmegye más vidékén is fordulnak elő ásványok, — így nagyobb mértékben fordul elő a *vaskő* Vaskóh, Kimp, Petrósz, Felső-Poeny, Lunkászprie és Dámos határán, — *asphalt*: Felső-Dernán, Tataroson, Hagymádfalván és Bogdán Szóvárhegyen; — *naphta*: a felső-dernai és cigányvölgyi (tatarosi) *asphalt* telepekben; *kőszén*: Derna, (északi) Verzár, Nagy-Báród, Kardó, Lunkászprie, Fekete-Patak határán; *tűzálló agyag*: Réven, Sonkolyoson, Lunkászpriebeben; *fazekas agyag*: Telegden, Korojon, Csatárban, Lehecsényben; — *porcellán-föld*: Robogányban; — *kréta*: Belényes-Ujlakon és Márka-Széken; — *mész*: Belényes, Élesd, Izsó-pallaga, Rév vidékén; — *malom- és darálókő*: Grosson és Hagymáson; — *márvány*: Csarnóházán, Dámoson, Kolleten, Kimpen, Kalugeren; — *alabástrom*: Kimpen; — *kovakő*: Feketeerdőn és Solyomkőn; — *cseppkövek*: a pesterei, kalotai, remeczi, sergesi, meziádi, fericsi, oncsászái, fonáczái, kiskóhi és mogurai barlangokban; — *jégből* alakult cseppkövek: a petrósi határon levő *Galbina-barlangban* s a Bihar-csúcs oldalán az ugynevezett *Gyeczárban*; — *szikló*: Konyár, Derecske és Hajdu-Bagos határán, hol *glauber-só*, *salétrom* és *timsós homok* is található; sőt a múlt században a *vaskóhi Körösben* borsószem nagyságu *aranyat* mostak, *Derecske* mellett pedig 1755-ben értékes *gyöngyöt* halásztak ki a Kék-Kállóból, valamint *Bakonyszeg* mellett a Berettyóból.

XI. Növények.

Biharmegyében a *növényországának* majd minden neme tenyészik, a mi az országban előfordul, úgy hogy a megye *növényországát igen gazdagnak lehet nevezni*. Előfordul ebben a *síkság* és *rét virágaitól* és *termékeitől* kezdve a *havasok növényzetéig* majd minden növény és termés.

Az egész megye *mezőgazdasági* területe 1.220,739 kat. holdat tesz, míg az összes *termelő terület* 1.756,803 kat. hold.

A *rónaság* igen termékeny, kivált a Sárreten, Szalonta és Sarkad vidékén. A *szántóföldek* — melyeknek területe 645,000 holdat tesz — kitünő tiszta búzát és rozst teremnek, valamint a tengeri, árpa, zab, köles, repce, kender és len is bőven megterem, nem is említve a *kerti növények* számtalan fajtát.

Hogy különösen a buza, rozs és kétszeres, árpa és zab mily nagy mértékben termeltetik a megyében, erre vonatkozólag fele-

lithető az 1885. évi aratás eredménye, mely szerint 1885. évben termett Biharmegyében *őszi és tavaszi búza* 160,424 holdon 1.007,010 métermázsa (6.545,565 frt értékben); — *rozs és kélszeres* 96,553 holdon 549,487 métermázsa (2.912.281 frt értékben); — *árpa* 42,216 holdon 262,791 métermázsa (1.287.676 frt értékben); — *zab* 40,915 holdon 131,456 métermázsa (657,280 frt értékben); — *repcze* 4924 holdon 20,977 métermázsa (220,259 frt értékben). A megyei összes termények 1885. évben 11.623,061 frt értéket képviseltek, melyből egy kat. holdra 33 frt 68 kr jut.

A *búza* csak rónaságon terem, de a *tengeri* hegyes vidéken is termelik, habár az apróbb szemű és csövu. A tengeri termelés annyira el van terjedve a megyében, hogy a mezőgazdasági terménynek 35–45 % -a *tengeri*. Természetes, hogy a hegyekben később érik meg minden gabona, mint a rónákon.

A *kolompér* vagy *burgonya* majd mindenütt s igen jól terem. *Dohány*: Nagy-Szántón, Nagy-Kerekiben, Nagy-Léta és Vértés határán, a Sárréten, Ér-Mihályfalva vidékén, Sarkad vidékén termeltetik, még pedig úgy *kapadohány* mint *magyar dohány*. A kerti vetemények között a *dinnye* termesztésben Nagy-Várad vidéke, továbbá Nagy-Kereki, Nagy-Léta, Bagos, Szalonta, Sarkad stb. tűnnek ki, habár a dinnyetermelés az egész síkságon majd minden községben üzetik. A *hagyma* termelésben Derecske és Sarkad, — a *káposzta* termelésben Harsány és Bors tűnnek ki. A *paszuly* és *borsó* termelés rendszeren a tengerivel együtt fordul elő, de azonkívül is igen nagy mértékben üzetik.

A *nádasok* különösen a Sárréten Szerep, Udvari, Bajom, Csökmő és Komádi vidékén roppant mennyiségű *nádat*, *gyékényt* és *kákát* vagy *sást* termelnek, úgy, hogy a Sárrét egyes vidékein a jó nádas nagyobb tiszta jövedelmet hoz be a legjobb szántóföldnél. Az Ér, Kölesér és Korhány medre is sok nádat és kákát ad. A *mocsárok* s némely folyók szélei többnyire telve vannak *kasnak* való *fűzfavesszővel*.

A *rét*ek, melyek 314,000 holdat tesznek ki, nagyobbára igen jó szénát teremnek. A *legelők* — melyek 357,00 holdra terjednek — kevés kivétellel tápláló füvel vannak borítva.

Hegyeink tekintélyes része kitünő *szőlővel* van beültetve s híres vagy legalább is jó bort terem. Csak magának Nagy-Váradnak mintegy négyezer hold szőlője van, — az egész megyében pedig 18,951 kat. hold van beültetve *szőlővel* és az átlagos évi ter-

més 57,623 hectoliter, melyből *fehér* 56,415, *veres* 1408 hectoliter¹⁾. Szőlőtermő hegyeink közt első az *Érmellék*, mely *bakarböráról* és *fehér asztali boráról* világhírű, — de a *bihari*, *margittai*, *váradi*, élesdi, *hollódi* és belényesi szőlőhegyek szintén jó *asztali bort* teremnek.

A megyében 96 *szőlőfaj* tenyésztetik, melyek közül nevezetesebbek: a *piros bakar*, *erdei*, sárfehér, *juhfurk*, olasz *rizling*, Sauvignon, Semillon, Oporto, Malbec, Török-Kadarka, Nagy-Burgundi, *szeremi-zöld* stb. (A bor nem akó, hanem *cseber* számra számíttatott ezelőtt s egy *kis cseber* 50 itcze, egy nagy cseber 100 itcze volt s a köznép még ma is így beszél). *Szőlős kertek* a rónasági falukban sok helyen vannak. A *kerti szőlők* közül nevezetesebbek: a kék *Gohér*, kék Purcsin vagy porcsin, ezer jó, piros Velte-lini, Kövi-Denka stb.

Megyénk szőlői az u. n. *Érmelléki borvidék*hez tartoznak.

Gyümölcs-termelés tekintetében megyénk sokkal hátrább áll, mint az a talajviszonyok mellett fejlődhetnék, habár a hegyes vidékek némely völgyei s a rónaságon is igen sok hely borítva van gyümölcsfákkal, de a nemesített gyümölcsre kevés gond fordítatik. Alma, körte, barack, cseresznye stb. bőven terem, — a *szilva* oly nagy mértékben termeltetik, kivált a Sebes-Körös völgyén, s Belényes vidékén, hogy az abból főzött pálinka egyik legélénkebb kereskedelmi cikkét képezi megyénknek. Az erdőségek szélei és a bokros hegyek többnyire tele vannak gazdagon termő *mogyoró-bokrokkal*. Meziád, Petrósz és Rézbánya vidékén *diófa-erdők*, Siterben *gesztenye-erdők* vannak. *Gyümölcsfa tenyésztésre*, ugynevezett *csemete* vagy *faiskola* számára az egész megyében 378 hold 405 □ öl föld van az egyes községek között felosztva s daczára ennek az 1884. évben összesen mégis csak 3423 csemete lett eladva. *Oktatást* nyert pedig a gyümölcs-tenyésztésből az 1884. évben 769 *felöltt*. A *faiskolák* összes terjedelme legnagyobb az *élesdi* járásban (48 hold 87 □ öl). *Vadoncz* és nemesített *csemete* legtöbb volt a *székelyhidi* járásban (10,130 vadoncz és 12,227 nemesített), — legtöbb *gazdasági* csemete volt a *szalontai* járásban (10,108 db). Legtöbb csemete *adatott el* a *székelyhidi* járásból (1019). Legtöbb *iskolás* gyermek nyert oktatást a *központi* és legtöbb *felöltt* a *tordai* járásban (148 és 49.²⁾

¹⁾ Ezen adatok az országos borászati kormánybiztosság által összeállított 1884. évi borászati törzskönyv után vannak felvéve.

²⁾ Ezen adatok a vándortanárnak a közigazdasági értesítő 32. számában megjelent jelentéséből vannak véve, tehát szintén hivatalos adatok.

Itt említhető fel a rónaságnak egy sajátos s csak kevesek által ismert gyümölcse, az ugynevezett *földi-mogyoró*, mely hüvelykiznyi nagyságu, fekete retek haju, fehér parázsbelű, hosszú mogyoró alaku gyümölcs többnyire a gyep-földben terem, alig néhány centiméter mélyen s a gyepföld felszántásakor az eke által hozatik napfényre s kellemes íze miatt a gyermekeknek kitűnő csemegéül szolgál.

Hegyeink nagyobb részét roppant *erdőségek* borítják s a talaj magassága szerint váltakoznak az *éger*-, *tölgy*-, *cser*-, *bükk*- és *fenyő*erdők.

A cser-, tölgy- és bükk-erdők *makltermésben* igen gazdagok.

A *tölgy-erdőket* leginkább a lapályosabb helyeken találjuk; a lapályosabb helyeken fordulnak még elő a *gyertyán*, *galagonya*, *vadalma*, *vadkörte*, továbbá a *körisfa*, *juharfa*, *szilfa*, *égerfa*, *hárs*, *nyárf*a és *jegenyefa* stb. A *cser* már a magasabb helyeket szereti s többnyire vegyítve jön elő tölgy vagy bükkfával. A *bükk* hegytetőkön, hegyoldalokon s magas fekvésű völgyeken terem s óriási mennyiségben borítja a megye *keleti* felének *nagyobb* részét. A *fenyőfa* a legmagasabb s leghidegebb helyeket szeretvén, a megyében szépen kifejlődött, roppant nagyságu és deszkakészítésre alkalmas fenyőerdők csupán azon félkörben vannak, mely Csarnóháza, Petrósz, Rézbánya és az erdélyi határ közt terül el, vagyis a *bihari havasokon*, s ezek között is legszebbek a petrószí havasok fenyvesei, melyek közül némelyek még ember által nem érintett *ősfenyvesek*; különben a fenyveseknek deszkává feldőlgozása céljából *deszkakészítő gyárok* vannak *Remeczen*, *Gurányban* s a *petrószí havasokon* a *Szamos* és *Bulsza* völgyében több helyen.

Fa tekintetében megyénk túlgazdag, úgy hogy minden ezer hold föld után 289 hold erdő esik s oly *őserdők* vannak, melyekből a közlekedés nehézsége miatt *még semmi fa nem lett értékesítve*. Daczára ennek a nagy fabőségnek, a megye nyugoti fele többnyire szűkséget érez fa dolgában.

Megyénk területéből 519,559 holdat horitanak *erdők* s ebből 291,452 hold *bükk* és más *lomberdő*, — 213,896 hold *tölgy* és *cser-erdő*, — 14,209 hold *fenyő*erdő.

E nagy mennyiségű *erdőből*: 10,941 hold *állami*, — 20,539 hold *községi*, — 300,543 hold *egyházi*, — 158 hold *közalapítványi*, — 464 hold *magánalapítványi*, — 921 hold *hitbizományi*, — 19,848 hold *közbirtokossági* és 6,733 hold *részvénytársulati* erdő.¹⁾

¹⁾ Az adatok a *nagyváradi kir. erdőfelügyelőség* erdők-nyilvántartási törzskönyvéből vannak véve.

Az erdőség a megye keleti felét majdnem egészen elborítja. Leggazdagabb erdő tekintetében a *belényesi* járás, a hol 122.333 hold erdő van s legszegényebb a *tordai* járás, a hol összesen csak 30 hold erdő van.

A növényországból felemlithető még: a *boróka* vagy gyalogfenyő és havasi gyopár, melyek a Nagy-Kukurbéta és Bihar-csúcon nagy mennyiségben találhatók, — ökörfarkkóró, ezerjő-fű, szikfű, fehér üröm, sáfrány, erdei páfrány, fűfű, sisakvirág, tölgy, cser-, nyír-, hárs-, éger-, fűz-, bükk-, szil-, nyár-, juhar-, jegenyefenyő-, luc vagy szurkos-fenyő-, erdei-fenyő-, vörös-fenyő-fa stb. Megemlíthető, hogy a révi sziklaszoros és a tordai hasadék növényzete között feltűnő hasonlatosság van s hogy a Sebes-Körös vidékén a növényismerő feltűnően sok ritka növényre akadhat, melyeknek ismertetése már a növénytan feladata.

XII. Állatok és madarak.

A hazában előforduló majd minden állat és madár képviselve van megyénkben.

A rónaságon temérdek *szarvasmarha*, *ló*, *sertés* és *birka* tenyészt, úgy, hogy egy □ mértföldre 921 szarvasmarha, 403 ló, 1287 sertés és 2980 juh esik. A hegyes vidékek lakói pedig majdnem egyedül a szarvasmarha, magyar-juh és kecske tenyésztésből élnek. Leghíresebb a megye *sertés*tenyésztéséről. Az 1885. évben volt: *magyar fajta szarvasmarha* 173,160 db (12.739,006 frt értékben), — *nem magyar fajta szarvasmarha* 2852 db (285,534 frt értékben), — *bivaly* 1515 db (146,758 frt értékben), — *ló* 58,584 db. (4,878,399 frt értékben), — *szamár* 845 db. (21,237 frt értékben), — *sertés* 226,957 db. (3.789,102 frt értékben), — *juh* és *birka* 347,098 db. (2.707,640 frt értékben), — *kecske* 18,730 db. (103,995 frt értékben).

A *méhtenyésztés* úgy a rónaságon, valamint a hegyes vidékeken nagyban üzetik, részint saját használatra, részint eladásra. Az 1885. évben volt a megyében 24,168 méh-család, vagy méhkas.

Ezekon kívül az ugynevezett apró háziállatok mindegyike van megyénkben. *Szárnyas házi állat* u. m. tyúk, pulyka, liba, rucza volt az 1885-ik évben összesen 1,178,765 db. Urasági udvarokban a *páva* és *gyöngytyúk* nem ritkaság . . .

Vad-állatok tekintetében is elég gazdag a megye s a vadász úgy a hegyeken, erdőkben, valamint a rónákon és nádásokban gazdag zsákmányt találhat. *Hegyeinkben* néha *szarvasra* is bukkannak; a *barna medve* — kivált az ugynevezett Bihar-hegység-

ben — nem ritkaság¹⁾, sőt a már egészen kiveszett *barlangi medve* (*Ursus spelaeus*) csontjai is nagy mennyiségben találatnak az Oncsásza és pesterei barlangokban; az *őz* és *vaddisznó* igen gyakori hegyeinkben, kivált Rézbánya, Vaskóh, Beél vidékén, a Király-erdőben és a Rézhegyeken. Más állatok is vannak megyénkben u. m. farkas, róka, vadmacska, nyest, menyét, görény, *vidra*²⁾, borz, vakand vagy vakondok, sün vagy tövises disznó, cickány, denevér, egér, patkány, hörcsög, gözű, nyul, mókus vagy evet stb.

A *vad-madarak* igen nagy számmal vannak erdeinkben és vizeinkben. Az *erdei* madarak közül nevezetesebbek: fajd, rigó, fülemile, harkály, kakuk vagy kukukk, búbos banka, a cser-szajkó vagy Mátyás-madár, sas, *sólyom*, havasi pintyőke, gerlicze, szalonka, fáczány stb.; a rónasági madarak közül nevezetesebbek: a tűzok, daru, tarka és fekete gólya, fogoly, fűrj, vadgalamb, pacsirta, cinke, seregély, tengelicze, kenderike, csiz, barázdabillegető, veresbegy, ökörsem, házi és parti fecske, holló, varju, csóka, szarka, sas, vércse, héja, ölyű, kánya, bagoly, stb.; a *vízi* madarak közül nevezetesebbek: gém, kócsag, kis-kócsag, vadliba, vadrucza, szárcsa, szalonka, bibicz vagy vivik, sirály stb.

Az *állat-ország* más osztályaiból vannak még: a békáknak, gyíkoknak, szárazföldi és vízi kigyóknak különféle nemei, tekenősbéka stb. Folyóvizeink bővölködnek halakkal, melyek közül említésre méltó: a pisztráng, csuka, harcsa, potyka stb., — valamint *flyami rákokkal*; a Berettyó kiöntéseiben, különösen a Sárréten nagy mennyiségű *csik* tenyészik; a *nádasokban* majd mindenütt találatik *nádály*, de legnagyobb mértékben mégis a Sárréten. A szárazföldi és vízi *csigáknak* sok jeles faja fordul elő, e tekintetben igen nevezetese a grossi, hagymási és barzesti köves hegyek, — sőt vannak oly fajok, melyek sehol a világon nem találhatók, csak megyénkben, pl. a *bordált homorcsa* (*Menalopsis costata* Olio), mely a *Püspök-fürdő* meleg vizében tenyészik,³⁾ -- továbbá a belényes-vidéki *szikla biga* (*Helix rupestris* Dr.) stb. A *rovaroknak* számtalan faja található megyénkben (pl. Szent-János bogár, Kő-

¹⁾ Az 1885. évi augusztusban én magam is találtam egy medvét 2 fiával a Bihar-csúcs északnyugoti oldalán, Rézbánya vidékén s rendes tanyája ott van már évek óta egy szikla-csoportban.

²⁾ A *vidra* több helyen előfordul hegyi patakjainkban, — igen gyakori pl. a Vidra és nyimoesdi patakban, sőt néha a Sebes-Körösön leúszik egészen Nagy-Váradig.

³⁾ Podhráczky Ferencz és Mocsáry Sándor: *Természettajzi szemelvények* (Nagyvárad, 1868) 109. l.

ris-bogár, őszi féreg, fecskefarku pillangó, halálfej, darázs, szárnyas és szárnytalan hangya, szunyog, bögöly, acsa, hangyales stb.); — legnevezetesebb rovarja azonban megyénknek a *kéttövissű röpár* (*Elythron bipinus* Schh.),¹⁾ mely a nagyváradi szőlőhegyek alján tenyészik és az *ihari enyhész* (*Limenitis Aceris* Esp.), mely nevezetes és Európának csak kevés délkeleti vidékén előjövő faj Nagyvárad vidékén minden irányban, de főleg fürdőink erdőiben államason tenyészik²⁾; — előjönnek még a futonczok és czinczérik pompás fajai, éjjenczek, araszkák, alkonyászok stb.; — sőt a pesterei, fericsei, fonácza, Oncsásza, kalotai, meziádi és mogurai barlangokban a *barlangi rovarok közül igen sok válfaj, sőt egészen új fajok is találhatók, melyek más vidéken teljesen ismeretlenek.*

XIII. A megye lakosai.

1. Népeség.

Népeség tekintetében Biharmegye az ország összes megyéi között a *negyedik helyet* foglalja el s lakosainak száma 447,834, tehát majd fél millió.

A lakosság száma azonban aránylag csekély azon területhez viszonyítva, melyet elfoglal, úgy, hogy kivált a hegyes vidékeknek némely része majdnem néptelennek mondható, — átlag véve egy □ mértföldre 2883, egy kilométerre 40.₉₂ lakos esik. És ha a legújabb statisztikai adatokat megtekintjük, azt tapasztaljuk, hogy megyénk lakosainak száma folytonosan *apad*, még pedig 10.₅₃%-ig, úgy, hogy csak egy megye (Szilágy) van az országban, melynél nagyobb fogyás (12.₀₈%)-ot mutatkozik.

A mi a népeségnek *nemők* szerinti osztályozását illeti, Biharmegyében *több a férfi mint a nő*, úgy, hogy minden 1000 férfi lakosra csak 980 nő esik.

2. Foglalkozás.

Foglalkozás tekintetében alig lehet osztályozni is megyénk lakosságát, annyira különböző a foglalkozás. Legtöbben mégis *földműveléssel* foglalkoznak, úgy, hogy a *rónasági* lakosok majdnem kivétel nélkül földmivesek. A *hegyi* lakosok főfoglalkozása pedig szőlő- és erdő-mivelés és baromtenyésztés. Ha a nemzetiségeket vesszük figyelembe, azt mondhatjuk, hogy a *magyarok legnagyobb*

¹⁾ Podhráczky Ferencz és Mocsáry Sándor: *Természettajzi szemelvények* (Nagyvárad, 1868.) 148. l — ²⁾ U. o. 150. l.

részben földmiveléssel és szőlőtermeléssel, — a románok erdei munkával és baromtenyésztéssel, — a németek gyárakban, a tótok favágással és üveggyárakban foglalkoznak rendesen, — mely fő-foglalkozás azonban nem zárja ki egészen a mellékfoglalkozást sem. Így némelyek a földmivelés mellett házi iparral is foglalkoznak, pl. Bojton kast, Henczidán szalmakalapot, a Sárrét több falujában gyékényt és kákaczikkeket, Szent-Andráson vesszőkosarat, H.-K.-Pályiban hárs-kosarat, Tenkén és Árpádon favillát, Belfényéren szekeret és jármot, Beél és Serges vidékén talpfákat, dongákat és tölgyfa-zsindelyeket, Réven és Lehecsenyben cserépedényt, Vaskóh vidékén kaszát, kapát, kést, szűrposztót és szűrposztó ruházatot, — Fonácán és Rézbánya faluban zsindelyt készítenek. Kender és lenfonással és szövással foglalkozott a mult évben 1356 egyén 590 szövőszékkel, — gyapju fonással és szövással 146-an 68 szövőszékkel, — tarisznya szövással 3, — bojt készítéssel 2, — kosár és kas fonással 26, — gyékény fonással 289, — seprőkötéssel 5, — székfonással 19, — fa-iparral 26, — nőiparral 173. Sokan foglalkoznak még téglá- és cserépetéssel, mészégetéssel, cserépedény készítéssel, pokrócz, posztó készítéssel, tövis borona, fadény készítéssel, zsindely faragással, hamuzsir készítéssel, szénégetéssel stb. Szalma, gyékény, vesszőfonást és seprű kötést mint házi ipart tanítanak a borziki, csohaji, diószegi, gáborjáni, henczidai, n.-létai és pocsaji iskolákban.

Iparosok, kiknek egyedüli foglalkozásuk az iparüzés, leginkább nagyobb városainkban, illetve nagy községeinkben vannak, úgy hogy az összes lakosságnak csak 4,90% foglalkozik iparral és kereskedéssel. Az iparosok a kis ipar majd minden nemét űzik, de leginkább ki van fejlődve megyénkben a timár, csizmadia, szabó, guba, posztó, lakatos, kovács, fazekas, kályha¹⁾ és faipar. Porcelán festészet és harangöntés csak Nagy-Váradon van.

Gyáriparral kevesen foglalkoznak megyénkben; ezek a feketeterdői, beéli és sólyomkői üveggyárakban, — a vaskóhi vasgyárban, — a remeczi és gurányi deszkagyárban, — n.-váradi olaj-, keményítő-, szeszgyárakban, valamint az itt és a vidéken több helyen levő gőzmalmokban találnak alkalmazást.²⁾

¹⁾ A fazekas- és kályha-ipar már a mult században nagyban üzetett megyénkben.

²⁾ Régebben volt vasgyár Petrőszon és Brihenyben, — papirgyár Fenesen, — czukorgyár Sarkadon, de ezek már évtizedek előtt elpusztultak.

A *bányászat* rendszerint nem sok embert tart elfoglalva, mert a rézbányái *réz és ólom* bányákon, a felső-dernai és cigányvölgyi vagy tatarosi *asphalt-bányákon*, a révi agyagbányákon és a *vaskóhi* vashányán kívül a többi bányák nem adnak *állandó* foglalkozást, mivel a báródi, kardói, lunkászpriei, feketepataki és dámosi *kőszénbányák*, — a lunkászpriei és robogányi *agyagbányák* és a csarnóházai, dámosi, feketepataki, kollesti, kimpí és kalugeri *márványbányák* nem állanak folytonos művelés alatt.

Kereskedelem rendszeresen megyénk lakosságának csak kis része foglalkozik. Jelentékenyebb kereskedelmünk a *gazdasági terményekre*, szarvasmarhára, sertésekre, gyapjura, fára és mészre terjed ki. Külföldre a *dohányon és érmelléki boron* kívül alig szállítanak valamit megyénkbelől. Különben megyénk Nagy-Váraddal együtt a debreczeni kereskedelmi és iparkamarához tartozik.

3. Testi tulajdonságok.

Biharmegye mint mindenben, úgy e tekintetben is a legváltozatosabb megyék közé tartozik, úgy, hogy az országban előforduló lakosságnak mindenféle nagysága, alakja, termete és színe képviselve van.

Vannak öles nagyságú emberek kitermett izmos alakkal, — vannak öles nagyságú, vékony, csontos emberek, — vannak közép termetű, jól kifejlődött, erős, izmos emberek; de hogyha közép számítás akarunk mondani, a *lakosságnak nagyobb része középtermetű és magas*, s nagyobbára erős, izmos, ép testű. A hegyvidéki emberek nagyobb részben magasak és vékonyak, a rónaságiak erősebbek és izmosabbak.

A mi a *színt* illeti, megyénk lakosságának nagyobb része *barna*, más része az ugynevezett „*magyar faj*” vagyis *se nem szőke, se nem barna*, hanem a kettőnek vegyülmése, egy rész határozottan *szőkének* mondható. A magyarok nagyobb részben *se nem szőkek, se nem barnák*, hanem a két színnek vegyülmései és barnák, — a románok nagyobbára barnák, — a németek és tótok pedig határozottan szőkek.

A mi a *közegészség ügyét* illeti, e tekintetben a rónaság sokkal felette áll a hegyi vidéknek; — a rónaságon pedig a nádas, rétes vidéken kevésbé kedvezők az egészségi viszonyok mint a mocsártalan vidékeken. Ha a *nemzetiségeket* vesszük: a magyarok

között sokkal kevesebb a betegek száma, mint a románok között, a mit a tisztaságnak lehet tulajdonítani. Megyénkben némi tekintetben eléggé gondoskodva volna a közegészségügyi állapotokról, mert — Nagy-Várad területét nem számítva — 63 orvos van alkalmazva a megyében, u. m. egy megyei főorvos, 10 járás-orvos, 45 körorvos és 7 községi orvos, és 19 *gyógyszertár* áll rendelkezésre a megye különböző részeiben; azonban az egészségi viszonyok javulása csak a műveltség előrehaladásával várható, mert míg pl. egy fedél alatt, sőt egy szobában telel ki a család a barmokkal, mint ez a hegyi román falvakban igen sokszor előfordul, addig a *közegészségi ügyek* javulására számítani nem lehet, annnyival inkább, mert az orvosok még mindig nem örvendenek oly népszerűségnek a legalsó néposztálynál, mely irántok bizalmat keltsen. Különben Biharmegye közegészségügyi viszonyai kielégítőnek mondhatók, járványok csak ritkán pusztítanak oly mértékben is, mint a szomszédos megyékben.

4. Műveltség.

Műveltségre nézve szomoruan kell bevallani, hogy megyénk nincs az elsők között, mert a lakosságból összesen 147,871 tud írni, olvasni, tehát még *egyharmad része* sem.

Műveltség tekintetében a *síkságon* lakók előttük állanak a *hegyvidékieknek*, — nemzetiségre nézve pedig a magyarok és németek sokkal magasabb műveltségi fokon állanak, mint a románok és tótok.

A munkásság és szorgalom és az ezekből következő gazdagság épen azon arányban van megyénk lakosai között, mint a műveltség, a melylyel aztán együtt jár a jobb étkezés és csinosabb ruházkodás is.

Az *iskolák*, átalánosságban véve nem virágoznak úgy, mint a hogy kedvezőbb körülmények közt kellene, habár vannak kitűnő *állami*, *községi* és *felekezeti* iskoláink, — mert sok helyen ha fel is vannak építve az iskolák, azokban rendszeres iskoláztatás nem történik. Vannak olyan helyek, oly hegyi községek, hol a község fekvése és terjedelme miatt iskoláztatásról egyáltalán nem is lehet szó sem.

Nagy-Várad város területén van összesen 26 *népiskola* 82 tanítóval. Az iskolák közzül *községi* 9 (32 tanítóval), *róm. katolikus* 10 (35 tanítóval), — *gör. katolikus* 1 (2 tanítóval), — *gör.*

keleti 2 (2 tanítóval). — *ágostai* 1 (egy tanítóval), — *orthodox izraelita* 1 (4 tanítóval). — *magán iskola* 2 (6 tanítóval).

Óvoda van négy u. m. egy városi, 2 róm. katolikus és egy magán óvoda.

Megyénkben *jogakadémia* van Nagy-Váradon, ugyancsak itt van *főreáliskola* is; *főgymnasium* kettő van a megyében, u. m. *Nagy-Váradon* egy róm. cath. a praemontreieké és *Belényesben* a görög katolikusoké, mely utóbbi *egyetlen román főgymnasium az egész országban*. *Algymnasium* csak *Szalontán* van. *Felsőbb leányiskola* kettő van: *Nagy-Váradon*. *Polgári felsőbb népiskola* van 6 a megyében. u. m. *Sarkadon* fi- és leányiskola, *Szalontán* fi- és egy leányiskola, *Belényesben* egy 6 osztályu leányiskola és egy *Nagy-Váradon*. *Ipariskola* van kettő u. m. Margittán és Nagy-Váradon. *Állami népiskola* van a megyében összesen 14, u. m. Alsó-Lugoson, Belényesben, Borzikon, Csohajon, Esküllön, Kesztegen, N.-Tótfaluban, Sergesen, B.-Sonkolyoson és M.-Telegden egy-egy, — N.-Réven és Vaskóhon kettő-kettő t. i. fiuk és leányok számára külön, összesen 17 tanítóval. *Községi iskola* van 15, u. m. Élesden, Feketeerdőn, J.-Hodoson, Szalontán egy-egy, — *Sarkadon* kettő, *Nagy Váradon* 9, összesen 45 tanítóval. *Felekezeti iskola* van a *helv. hitvallásuak* részéről 211, összesen 256 tanítóval, — *gör. keletiek* részéről 201, összesen 201 tanítóval, — *gör. katolikusoknak* 72, összesen 76 tanítóval, — *róm. katolikusoknak* 61, összesen 84 tanítóval, — *izraelitáknak* 11, összesen 15 tanítóval, — *ágostai vallásuaknak* 1, egy tanítóval. Ezekén kívül van 4 engedélyezett iskola 9 tanítóval.

Iskola összesen van a megyében 589, melyekben 704 tanító működik. A tannyelv 324 iskolában magyar, 108-ban magyar és román, 4-ben magyar és tót, 1-ben magyar és német, 1-ben magyar és orosz. 151-ben román (melyből a g. keletiekre 134 esik.) — 79 *községben egyáltalában nincsen semmi iskola*, — 40 *község* pedig, a szomszédos községgel együtt tart iskolát. Egyébiránt meg kell jegyezni, hogy kivált a g. keleti iskolák egy része csak névleg tartható iskolának, mert alig 10—15 gyermek jár bele s az is csak ritkán. A múlt évben a tankötelesek száma 68,522 volt, kik közzül tényleg iskolába járt 44,170.

Tanítónőképezde van egy, Nagy-Váradon az Orsolya szerzet vezetése alatt, — *fitanítónőképezde* van Nagy-Váradon 3, u. m. római katolikusoknak, a g. katolikusoknak és a mózes vallásuaknak.

Magán kereskedelmi iskola is van, Nagy-Váradon, — vin-czellér-képezde Diószegen.

Házi iparból nyernek oktatást a gyermekek a borziki, cso-haji, diószegi, gáborjáni, henczidai, n.-létai és pocsaji iskolákban.

Magán finevelő intézet van a megyében egy : Nagy-Váradon, — magán nőnevelőintézet 3, u. m. Nagy-Váradon egyik az Orsolya szerzet vezetése alatt, másik Auspitz Adolfnál és egy Székelyhidon.

Kisded-óvó intézet és gyermekkert van a megyében 12, u. m. Nagy-Váradon 4, Margittán, B.-Ujfaluban, Püspökiben, Szalon-tán, Álmosdon, Belényesben, Derecskén és Diószegen egy egy.

A megyében igen sok és szép kisebb könyvtár van egyesek, valamint testületek (n.-várad i káptalan, felsőbb iskolák, szerzetek) birtokában. De a nép művelődésének legközvetlenebb előmozdító i a *tanítói és nép-könyvtárak*.

Tanítói könyvtár van a megyében összesen 119, melyekben az összes könyvek száma 5142 darab. Ezen könyvtárak közzül száz darabnál többet tartalmaznak: a bárándi (102), diószegi (317), mihályfalvai (146), püspöki (102), sarkadi (165), szalontai (153), zsadányi (116), harsányi (119) és kis-marjai (112) iskolák könyvtárai.

Népkönyvtár van a megyében 18, u. m. Ártánd, B.-Böször-mény, B.-Ujfalu, Bihar, Csohaj, Ér-Olaszi, Ér-Selind, Ér-Semjén, H.-Bagos, H.-K.-Ujlak, M.-Telki, N.-Tótfalu, Okány, Pocsaj, Réz-bánya, Sáránd, Szalonta és Szent-János községekben. Ezen nép-könyvtárak összesen 1580 db. könyvet tartalmaznak.

5. Irodalom és művészet.

Irodalomról és művészetről külön alig lehet szó is az ország egyes részében s így megyénkben is.

A mi az *irodalmat* illeti, ezt a megyében megjelenő *hírlapok* s az időközönként kiadott önálló művek, vagy folyóiratok képvise-lik. A megyében jelenleg 4 hírlap jelenik meg, melyek közzül 2 magyar (a *Nagyvárad* és *Szabadság*) és egy román (*Familia*) Nagy-Váradon, — egy pedig (az *Érmelléki híradó*) Székelyhidon jelenik meg. Ezeken kívül megjelenik még Nagy-Váradon 3 szak-közlöny, u. m. a *Bihari gazda*, *Népnevelési közlöny* és a *Katholikus hittérítő* lapja.

Könyvnyomda van a megyében 5, u. m. Nagy-Váradon 3, Szé-kelyhidon és Derecskén egy-egy.

A *művészetet* megyénkben — néhány *szaktanáron* kívül, kik-

nek magángyakorlata néha figyelmet kelt a művészvilágban — *zene* tekintetében a nagyvárad-i róm. kath. székesegyház ének- és zenekara, a *festészeti* részben pedig a *fényképészet* (melynek Váradon két kitűnő terme van) képviseli. *Állandó színészet* és *állandó színház* nincs a megyében, — Nagy-Váradon is csupán a nyári félévben van rendes *színi előadás* a *szinkörben*, míg a kisebb városok alig néhány napra biztosítanak megélhetést *vándorló színészeknek* is.

Sem *zene*, sem *énekiskola*, sem rendszeres *zene* vagy *dalegy-let*, sem nyilvános *rajztanoda* nincs a megyében, habár az iskolák, különösen a főgymnasiumok mellett kötelezett tantárgy gyanánt a rajz és ének taníttatik. Összesen 11 *zenetanár* talál rendszerinti foglalkozást magánházaknál.

6. Nemzetiség és nyelv.

Nemzetiség és nyelv tekintetében megyénk éppen olyan változatos, mint hazánk; mert habár a megye lakosságának *több mint fele magyar*, vagyis a 447,834-ből 233,191 magyar, — nagy számmal vannak románok is, kiknek száma 187,233. Ezeken kívül van még a megyében 4554 tót, 4305 német, 466 ruthén vagy orosz, 62 szerb és horvát, külföldi nyelvű 654 és 2095 más hazai nyelvű. Itt nem szabad elfelejteni, hogy a *beszélni nem tudók* egyik nemzetiséghez sem soroztatnak, kiknek száma 15,242, — ezen elnevezés alatt azonban nem csupán a némák, hanem a még beszélni nem tudó gyermekek is értendők.

A mi a nemzetiségek lakhelyét illeti, a magyarok többnyire a síkságon, a románok és tótok hegyes vidékeken laknak, a többi nemzetiségűek másokkal vegyesen laknak, csupán a németek vannak egy községben u. m. Ó-Palotán túlnyomó számban más lakosok felett.

7. Vallás.

Vallásra nézve megyénk lakosai igen sokfélék. Az országban létező minden *vallásfelekezet* tekintélyes számban van képviselve.

Legnagyobb számban vannak a *helvét hitvallásuak* vagy reformátusok, kiknek száma 184,918, — ezután a *görög keletiek* vannak legtekintélyesebb számban, t. i. 163,531. Ezeken kívül

görög katolikus 39,153, — róm. katolikus 37,198, — izraelita 21,187, — ágostai vallásu vagy *lutheránus* 1522, — unitárius 161, egyéb hitfelekezetű 130. Lakhelyre nézve a *reformátusok* legnagyobb tömegben vannak a *Sárréten, Érmelléken és Szalonta vidékén*, — a gör. *keleliek* a megye *délkeleti* részében, — a *róm. katolikusok* leginkább a *városokban*, a többi vallásfelekezetek pedig elszórtan.

XIV. A megye felosztása.

Valamint az ország megyékre, úgy a megyék a felügyelet és igazgatás könnyebbsége miatt fel vannak osztva járásokra. Ezen felosztás *közigazgatási felosztásnak* nevezetik. A *közigazgatási* felosztáson kívül felosztatik még a megye *közbiztonsági* vagy *csendőrségi, katonai, adó és illetéki, pénzügyőrségi, bányászati, építészeti hivatali, egyházkormányzati, népoktatási, képviselőválasztási, igazságszolgáltatási, ügyvédi kamarai* tekintetben is. Mindezen külön czímek alatt más-más felosztását találjuk a megyének, úgy hogy még a közigazgatási járások sem felelnek meg az igazságszolgáltatási járásoknak. Ugyanazért ezen felosztásokat a zavar kikerülése végett külön czímek alatt szükséges ismertetni.

1. Közigazgatás.

Biharmegye *közigazgatásilag* felosztatik: egy *köztörvényhatósági joggal felruházott városra*, mely Nagy-Várad, és 17 *szolgabírói járásra*, u. m. központi, szalárdi, margittai, ér-mihályfalvai, székelyhidi, derecskei, b.-ujfalui, tordai, m.-keresztesi, cséffai, szalontai, tenkei, beéli, csékei, belényesi, vaskóhi és élesdi járásra.¹⁾

Az egész megye felett, mely 85,215 házat foglal magában, 447,834 lakossal, a *főispán* áll, ki egyszersmind a külön törvényhatósági joggal bíró Nagy-Váradnak is főispánja. A *főispán* a *végrehajtó hatalom képviselője*, ellenőrzi a törvényhatósági önkor-

¹⁾ Az 1883. XV. t. cikknek megfelelőleg megyénk rendezkedni akarván, 1883. május 19-én tartott közgyűlésében 134/84. sz. a. a szolgabírói járások számát az eddigi 20 helyett 16-ban állapította meg; azonban Ér-Mihályfalva vidéke — melynek járása szintén eltöröltetett — kérvényezte a járásnak helyreállítását s a megye 1883. június 20-án szeptember 19-én tartott gyűlésében 172/84. és 273/84. sz. a. elhatározta az ér-mihályfalvai járás helyreállítását s e határozatot a belügyminiszterium 1883. október 4-én 57025/III b. 84 sz. a. kelt határozatával helyben hagyván, a járások száma végleg 17-ben állapítottatott meg. Ez új beosztás 1884. évi január 1-én lépett érvénybe.

mányzatot és öröködik az állami közigazgatás érdekei felett, — elnöke a közgyűléseknek és közigazgatási bizottsági gyűléseknek. A főispánt a belügyminiszter előterjesztésére *Ő felsége* a koronás király nevezi ki s mozditja el hivatalától. A főispán székhelye *Nagy-Várad*.

A *főispán* alatt két törvényhatóságnak t. i. Nagy-Várad városnak és Bihar megyének egymástól teljesen független közigazgatása és tisztviselői kara áll.

Nagy-Várad városnak¹⁾ első tisztviselője a *polgármester*, ki elnöke a tanácsnak, közvetíti a kormányrendeleteket s végrehajtja azokat, képviseli a várost. A *tisztviselői kar* tagjait képezik: főjegyző, aljegyző, főügyész, alügyész, főszámvevő, alszámvevők, főpénztárnok, segéd-pénztárnok, főkapitány, alkapitányok, levéltárnok, tanácsosok, árvagym, főorvos, 3 alorvos és 6 fogalmazó, biztosok, — kiket a törvényhatósági bizottság választ 6 évre, csupán a *levéltárnokot* nevezi ki és pedig élethossziglan a főispán. A *törvényhatósági bizottságot* maga a város közönsége választja szintén 6 évi időtartamra. Vannak még a városi tisztviselői kar segédkezésére fogalmazó gyakornokok, kezelő személyzet, adótisztek, irnokok és napdijasok, kiket azonban a főispán, illetőleg polgármester nevez ki.

Biharmegye első tisztviselője az *alispán*, ki az 1870. XLII. t. cz. 58. §-a szerint vezeti a közigazgatást, képviseli a megyét, és végrehajtja a kormány rendeleteit, stb. Az *alispán* vezetése alatt lévő megyei *tisztviselői kar* tagjai: a főjegyző, 3 aljegyző, főügyész, 2 alügyész, árvaszéki elnök és 6 ülnök, főpénztárnok, árvaszéki pénztárnok, főszámvevő, 3 alszámvevő, közgyám, főorvos, 10 járási orvos, (u m. Szalontán, Tenkén, N.-Váradon, Margittán, Derecskén, Székelyhidon, M.-Cséken, Élesden, B.-Ujfaluban és Belényesben), továbbá 17 *szolgabíró*, 17 segédszolgabíró, valamint 5 állatorvos (Belényesben, B.-Ujfaluban, Szalontán, Margittán és Nagy-Váradon). Ezen tisztviselőket a megyei törvényhatósági bizottság választja 6 évre, a törvényhatósági bizottságot pedig szintén a megye közönsége. Ezek mellett van még a megyénél főlevéltárnok, és egy allevéltárnok, kiket a főispán nevez ki élethossziglan, — továbbá vannak közigazgatási gyakornokok, kezelő személyzet, irnokok, napdijasok, kiket a főispán, illetőleg az alispán

¹⁾ Törvényhatósági joggal az 1870: XL. t. cz. 88. §. által lett felruháza.

nevez ki. Itt lehet felemlíteni a *körorvosokat*, kiket az 1876. XIV. t. cz. 142. §-a értelmében az *orvosi körökké* alakított községek választanak. Az egészségügyi vagy *orvosi körök* számát a megyei bizottság 581/84. sz. határozatával 45-ben állapította meg s ugyanakkor a *körorvosi* székhelyek is meghatározva lettek. Ezen 45 orvosi körhöz vannak beosztva a megye összes községei, kivéve 7 községet (Báránd, Bajom, Belényes, Komádi, Okány, Sarkad és Szalonta), melyek külön-külön tartanak *községi orvost*. Valamint itt említhetők fel a *gyógyszertárak*, melyeknek száma a megye egész területén, Nagy-Váradot is ide értve, 25.

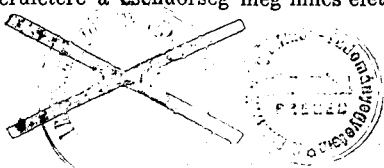
Ugy a városi, mint a megyei törvényhatósági bizottság felett a közigazgatási bizottságok — melyek külön vannak a város, külön a megye részére szervezve — állanak, melyeknek hatáskörét az 1876. VI. t. cz. határozza meg. A közigazgatási bizottság tagjai a főispán elnöklete alatt a polgármester, illetve alispán, továbbá a főjegyző, főügyész, árvaszéki elnök, főorvos, adófelügyelő, a királyi állami építészeti hivatal főnöke, tanfelügyelő, királyi ügyész, posta- és távirdai főnök, — ezeken kívül a törvényhatósági közgyűlés által választott 10 tag. A közigazgatási bizottság intézkedik mindazon közigazgatási ügyekben, melyeket a törvény hozzá utasít, — gyakorolja a fegyelmi hatóságot a törvény által kijelölt esetekben, — határoz azon fellebbezési ügyekben, melyek a törvény által hatáskörébe utaltatnak.

2. A csendőrség.

A közbiztonsági szolgálat ellátására katonailag szervezett m. kir. *csendőrség* felállítását határozta el az 1881: III. t. cz. s felosztotta az egész országot 6 *csendőr-kerületre*, mely kerületek ugyanannyi *csendőr-parancsnokság* alatt állanak. Egy-egy *csendőrkerületbe* több *megye* van befoglalva. Ezen *csendőr-kerületek* közül Biharmegye¹⁾ a *harmadik* *csendőr-kerülethez*, vagyis a *budapesti* *csendőr-parancsnoksághoz* tartozik.

A kerületek fel vannak osztva *szárnyparancsnokságokra*. A harmadik kerület három *szárnyparancsnokságra* van felosztva, melyek közül Biharmegye a *harmadik szárnyparancsnoksághoz* tartozik, melynek székhelye *Nagy-Várad*. A *szárnyparancsnokságok szakaszokra* oszolnak s Biharmegye két *szakaszt* képez, u. m. a *nagyvárad*i és *belényesi* *csendőr-szakaszt*.

¹⁾ Nagy-Várad város területére a csendőrség még nincs életbe léptetve.

A csendőrszakaszok felosztatnak *őrsökre*. A *nagyvárad*i vagy *első szakaszhoz* 18 *őrs* vagy *őrjárat* tartozik, melyeknek székhelyei: Nagy-Várad 82. sz., Bihar 83. sz., Mező-Telegd 84. sz., Remecz 85. sz., Élesd 86. sz., Nagy-Báród 87. sz., Mező-Keresztes 71. sz., Nagy-Léta 89. sz., Derecske 90. sz., Szalárd 91. sz., B.-Ujfalu 92. sz., Darvas 93. sz., Torda 94. sz., Micske 78. sz., Margitta 80. sz., Széplak 79. sz., Székelyhid 98. sz. és Mihályfalva 82. sz. *őrs* székhelye. A *belényesi* vagy *második szakaszhoz* 13 *őrs* tartozik, melyeknek székhelye: Belényes 100. sz., Magyar-Cséke 101. sz., Robogány 102. sz., Vircsolog 103. sz., Felső-Poeny 104. sz., Vaskóh 93. sz., Beel 106. sz., Ökrös 95. sz., Gyapju 108. sz., Tenke 97. sz., Szalonta 110. sz., Sarkad 111. sz. és Ugra 112. számú *őrs* székhelye. Összesen tehát 31 *csendőr-őrs*ségre osztatik Biharmegye, melyeket 3 *őrmester*, 23 *gyalog őrsvezető*, 120 *gyalog csendőr*, — ezeken kívül 8 *lovas őrsvezető* és 40 *lovas csendőr* képez.

A csendőrség katonai ügyekben a honvédelmi, gazdasági ügyekben a belügyminiszter alatt áll.

3. Katonai vagy véderő.

A *véderőről*, vagy katonaságról szóló törvények alapján minden megye tartozik a véderőhöz bizonyos számú legénységet szolgáltatni. A véderő felosztatik: hadseregre vagy *közös hadseregre* és *honvédségre*¹⁾).

A *közös hadseregről* az 1868: XL. t. cz. intézkedik. Ezen törvény értelmében megyénk is tartozik évenként bizonyos mennyiségű katonát szolgáltatni a közös hadsereghez. A sorozás a *járások székhelyein* történik. Megyénk a 37. gyalogezredhez szolgáltat ujoncokat (melynek állomása jelenleg Nagy-Váradon és Grácban van), csak a margittai, ér-mihályfalvai, székelői és derecskei járás soroz a (Debreczenben állomásozó) 39-ik gyalogezredhez; a *huszárokat* a (Bukovinában állomásozó) XVI-ik huszárezredhez; a *tüzéreket* pedig a (Temesvárt állomásozó) XIII. tüzérezredhez osztják be.

A *honvédségről* az 1868. XLI. t. cz. intézkedik, a mely az országot 6 *honvédségi kerületre* osztja fel. Ezen kerületek közül megyénk a Budapesten székelő I-ső *honvéd-kerülethez* tartozik. A honvéd

¹⁾ A törvény rendelkezik még haditengerészetről és népfelkelésről is, de az elsőhöz megyénk nem szolgáltat legénységet, — az utóbbi pedig csak rendkívüli esetben volna felállítható: így mindkettőnek ismertetése mellőzhető.

kerületek *dandárokra* vannak felosztva, — melyek közül megyénk a 80-ik honvéd gyalog dandárban van, melynek székhelye Debreczen. A dandárok ismét *zászlóaljakra* osztatnak fel, — ezen zászlóaljak közül megyénk 4 zászlóaljhoz ad legénységet, u. m. a 9., 10., 42., 46. zászlóaljakhoz, — és pedig a *Nagy-Váradon* állomásozó 10-ik zászlóaljhoz soroz a beéli, belényesi, élesdi, központi, m.-csékei, m.-keresztesi, szalárdi, tenkei, és vaskóhi járás, — a *Boros-Jenőben* állomásozó 9-ik zászlóaljhoz soroz a cséffai és szalontai járás, — a *Debreczenben* állomásozó 42-ik zászlóaljhoz soroz a tordai járás és a *Debreczenben* állomásozó 46-ik zászlóaljhoz soroz: a b.-ujfalui, derecskei, ér-mihályfalvai, székelyhidi és margittai¹⁾ járás.

Honvéd huszárok megyénkből a 2-ik és 3-ik lovas-ezredhez soroztatnak.

A sorozások a szolgabírói járasok székhelyein történnek, kivéve a cséffai járást, mely Szolontán soroz.

4. Adó és illeték.

A királyi adóhivatalok az állami adók s kincstári illetékek beszedésére és kezelésére vannak hivatva. Ilyen *királyi adóhivatal* van 8 a megyében, u. m. Nagy-Váradon, B.-Ujfaluban, Székelyhidon, Margittán, Élesden, Belényesben, Szalontán és Tenkén. Megyénk összes községei ezen adóhivatalokhoz tartoznak, — csupán Nagy-Várad városnak van külön adóhivatala. A kir. adóhivatalok hatáskörét az 1868: XXI. t. cz. állapítja meg, melynek némely szakaszai később módosítást szenvedtek. Az adóhivatal személyzetét a pénztárnok, ellenőr és számtisztek képezik.

A kir. *adófelügyelők* vezetik adóügyekben az állami közigazgatást a törvényhatóságok területén, a közigazgatási bizottság ellenőrzése mellett, — tehát a *kir. adófelügyelők* a kir. adóhivataloknak felette állanak. Hatáskörüket az 1876: XV. t. cz. 4. §-a szabályozza. A kir. adófelügyelőket Ő Felsége nevezi ki a pénzügyminiszter előterjesztésére, segédszemélyzetét pedig a pénzügyminiszter. Ilyen kir. adófelügyelő megyénkben egy van, *Nagy-Váradon*,

¹⁾ A margittai járás 1885. év végéig a Zilahon állomásozó 45-ik zászlóaljhoz sorozott, azonban a honvédelmi miniszterium 57781/VIII. 85. sz. rendeletével 1886. évi január 1-től kezdve a honvédzászlóaljak kiegészítési területei ujlag szerveztetvén, a margittai járás a 46-ik zászlóalj kiegészítéséhez rendeltetett, — ugyanekkor ujonczállítási székhelyeiül a járasok székhelyei állapittattak meg, csupán a cséffai járásnak nincs ujonczállítási székhelye, hanem Szalontán soroz.

ki mellett van két titkár, 4 főgalmazó, egy számvizsgáló, 4 számtiszt, 6 adóvégrehajtó és a kezelő személyzet.

A kir. illetékkiszabási hivatalok az 1875: XXV. t. cz. szerint a kincstári illeték kiszabása végett állíttattak fel, melyek közvetlen a pénzügyigazgatóság alá tartoznak. Ilyen kir. illetékkiszabási hivatal megyénkben egy van, *Nagyváradon*, melynek hatáskörébe tartozik az egész megye. Ennek élén a kir. illetékszabási hivatal főnöke áll, ki mellett van 3 fogalmazó, egy gyakornok s a kezelő személyzet. Ezeken kívül van még az illetékkiszabási hivatalhoz 4 számtiszt kinevezve, kik az illetékek kezelése végett a nagyváradi, b.-ujfalui, szalontai és székelyhídi kir. adóhivatalokhoz vannak beosztva.

Adó- és illeték-ügyekben megyénk a *debreczeni kir. pénzügyigazgatósághoz* tartozik, mint fellebbezési hatósághoz.

5. Pénzügyőrség.

A dohánytermelési, szesz- és pálinka-főzési stb. jövedéki kihágások ellenőrzése végett a pénzügyigazgatóságok fenhatósága alatt *pénzügyőri biztosságok* vannak szervezve, melyek ismét *pénzügyőri szakaszokra* osztatnak fel.

Megyénk a jövedék tekintetében a *debreczeni kir. pénzügyigazgatósághoz* tartozik. Van megyénkben 4 *pénzügyőri biztosság*, u. m. Tenkén, Belényesben, Nagy-Váradon és Székelyhidon. Ezekhez tartoznak a megyénkben levő *pénzügyőrségek*, a derecskei kivéve, mely a *debreczeni pénzügyőri biztossághoz* tartozik.

Van megyénkben 16 *pénzügyőri szakasz*, nevezetesen: *Derecskén*, mely a *debreczeni pénzügyőrségi biztossághoz*, — *Beélben*, *Szalontán*, *Tenkén* és *Venteren*, melyek a tenkei pénzügyőri biztossághoz, — *Belényesben* és *Vaskóhon*, melyek a belényesi pénzügyőri biztossághoz, — *Nagy-Bárádon*, *Élesden*, *M.-Keresztesen*, és *Nagy-Váradon*, melyek a nagyváradi pénzügyőri biztossághoz, — *Nagy-Létán*, *Margittán*, *Mihályfalván*, *Székelyhidon* és *Széplakon*, melyek a székelyhídi pénzügyőrségi biztossághoz tartoznak.

A kincstár számára termelt dohány beváltására *dohánybeváltó hivatalok* vannak felállítva. Az egész országban van 5 dohánybeváltó felügyelőség, melyek közül megyénk a 3-ik, vagyis *debreczeni felügyelőséghez* tartozik. *Dohánybeváltó hivatal* van megyénkben 2, u. m. *Nagy-Létán* és *Mihályfalván*, a hova szállíttatik az illető vidékeken termelt dohány, beváltás végett. E hivatalok ellátására egy-egy kezelő és egy gyakornok, vagy hivataltiszt van alkalmazva.

6. Bányászat.

Bányászat tekintetében megyénk a *nagybányai bányakapitánysághoz* tartozik.

Királyi bányahivatal csak egy van megyénkben: *Rézbányán*, mely hivatalfőnök, bányatiszt és bányamű-orvosból áll. Ezen kir. bányahivatal azonban közvetlenül a m. kir. pénzügyminiszter alatt áll.

7. Erdészet.

A régen multban már gondoskodott a törvényhozás az erdők oktan pusztításának megakadályozásáról; időnkint törvényeket alkotott, — azonban a törvények daczára is hova-tovább mindig ijesztebb mérveket kezdett öltetni az erdőpusztítás s a meglevő törvények elégteleneknek bizonyultak s méltán kétségbe lehetett esni az erdőség jövőjéért, midőn a jelen haszon s néhol könnyelmű kapzsiság végelpusztulással fenyegette az erdők nagyobb részét.

Ily körülmények között valóban szükség volt rendszeres és minden részletre kiterjeszkedő *erdőtörvény* megalkotására, mely a tulajdonosok jogait az idegenek ellen s az erdők jövőjét maguk a tulajdonosok ellen védelmezze.

És megalkottatott az 1879: XXXI. t. cz., vagyis az *erdőtörvény*.

Az 1879: XXXI. t. cz. felhatalmazta és megbizta a földmívelési-, ipar- és kereskedelmi minisztert, hogy az összes erdők felett gyakorlandó felügyelet céljából az országot az erdőterületekhez képest *erdőkerületekre* osztsza.

Minden *erdőkerület* élén egy erdő-felügyelő áll, a ki Ő Felsége által a földmívelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter előterjesztésére neveztetik ki s tagja a közigazgatási bizottságnak.

A hivatolt törvény értelmében a földmívelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter az országot felosztotta 16 *erdőkerületre* s ki-neveztetett 16 kir. erdőfelügyelő.

Ez alkalommal Biharmegye a *debreczeni kir. erdőfelügyelőséghez* csatoltatott.

Azonban a gyakorlat azt bizonyította, hogy 16 *erdőkerületre* osztva az ország, egy-egy erdőkerület oly nagy terjedelmű, hogy annak felügyelete egy kir. erdőfelügyelő által majdnem teljes lehetetlen, de semmi esetre sem czélszerű. Különösen viasszáznak

látszott az is, hogy a mi megyénkre a vele szomszédos Szilágy- és Békés megyével együtt Debreczenből történjék felügyelet, holott magában a mi megyénkben 519,559 □ hold erdő van. Ez okok birták arra a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi minisztert, hogy az 1884-ik évben az addig levő erdőkerületek számát 16-ról *húszra* emelje és hogy Biharmegye központján Nagy-Váradon is állítson fel egyet az ujonnan szervezett erdőfelügyelőségek közül.

A nagyvárad kir. erdőfelügyelőség tehát 1884. év október hóban lett fölállítva,¹⁾ Nagy-Várad székhelylyel.

A nagyvárad kir. erdőfelügyelőség hatásköre kiterjed az egész Biharmegyére és Nagy-Várad város területére, ezenkívül Békés és Szilágymegyékre.

A nagyvárad kir. erdőfelügyelő mellett — tekintve az erdőkerület nagy terjedelmét — van egy segéd-erdőfelügyelő is.

8. Építészeti hivatal.

Királyi építészeti hivatal tekintetében megyénk a „biharmegyei m. kir. építészeti hivatal”-hoz tartozik, melynek székhelye Nagy-Várad, — tagjai: az állami főmérnök, és az állami mérnökök. Ezen hivatal a közmunka és közlekedési ministerium alá tartozik.

9. Egyházi kormányzat.

Megyénkben tulajdonképen csak 6 vallásfelekezet egyházi kormányzatáról lehet szó, mivel a többiek beleolvadnak más megyék egyházkormányzatába, — t. i. róm. katolikus, g. katolikus, keleti, helvét hitvallásu, ágostai és izraelita.

A róm. katolikus egyházak a kalocsai egyháztartományhoz és a nagyvárad püspökséghez s a megyében székelő 9 esperesi kerülethez tartoznak. Van a megyében 44 anyaegyház és 374 fiókegyház.

A gör. katolikus felekezetek a gyulafehérvár-fogarasi egyházmegyéhez, a nagyvárad püspökséghez s a megyében lévő 14 esperesi kerülethez tartoznak. Van 87 anya-, és 195 fiókegyház.

A gör. keleti egyházak a nagy-szebeni egyháztartományhoz, az aradi püspökségi megyéhez és 7 esperes-kerülethez tartoznak. Van 299 anya-, és 16 fiókegyház.

¹⁾ A földmivelési miniszter 22681/84. számú rendeletével lett felállítva a nagyvárad kir. erdőfelügyelőség.

A *helvét hitvallásuak* 132 anya-, és 89 fiók-egyházat képeznek. Ezek négy egyházmegyét (u. m. bihari, szalontai, érmelléki és debreczeni) alkotnak, melyek a Debreczenben székelő *tiszántúli egyházkerülethez* tartoznak.

Az *ágostai hitvallásuaknak* egyetlen egyházuk van a megyében s ez a *Rosnyón* székelő tiszai kerülethez tartozik.

Ezen hitfelekezeteknél *minden anya-egyházban* vezetetik a születésekről, házasságokról és elhalálozásokról anyakönyv.

Az *izraeliták* a 24-ik országos kerülethez tartoznak, melynek elnöksége Debreczenben székel. Van a megyében 19 rabbinátus és 22 hitközség.

Az *izraelita anyakönyvek* vezetése körül előforduló sok zavar elhárítása céljából a vallás és közoktatási miniszter 1885. nov. 13-án 1924. sz. a. szabályrendeletet bocsátott ki „*az izraelita anyakönyvi kerületek székhelyeinek és területkörének*“ megállapítására, mely szerint felosztotta az országot 465 kerületre, a melyből Nagy-Váradra egy, Biharmegyére 18, összesen tehát *az egész megye területére tizenkilencz kerület esik.* Ezen kerületek székhelyei Nagy-Várad,¹⁾ Derecske, B.-Ujfalu, M.-Keresztes, N.-Bajom, Szalárd, Mihályfalva, Székelyhid, Margitta, Micske, M.-Széplak, Papfalva, Élesd, Nagy-Báród, Szalonta, Sarkad, Beél, Tenke és Belényes.

Az anyakönyvi kerületek *területköre az egyes járásoknál van feltüntetve.*

10. Népoktatás.

A Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszterium az egész országot *népiskolai és közoktatási tankerületi főigazgatóságokra*, felügyelőségekre osztotta fel. Van az egész országban 8 tankerületi főigazgató. A tankerületi főigazgatóságok közül megyénk a *nagyváradai kerületi főigazgatósághoz* tartozik.

Minden egyes megye külön *tanfelügyelőség*gé alakított s így megyénknek is külön *kir. tanfelügyelője* van, a ki Nagy-Váradon székel.

A *királyi tanfelügyelő* hatásköréhez tartozik a megyében levő összes *népoktatási ügy*, tehát polgári, felsőbb és elemi népiskolák, úgy az állami, valamint a felekezeti iskolák is. Megyénkben, te-

¹⁾ Nagy-Váradon úgy a haladó párti, valamint az orthodox hitközség jogosítva van az anyakönyv-vezetésre.

kintettel ennek nagy terjedelmére, *másod tanfelügyelő* is van kinevezve, ki a kir. tanfelügyelőnek teendőiben segítségére van s megbízásából őt helyettesíti. Az irnoki teendők vitelére tollnok van alkalmazva. Ugy a kir. tanfelügyelőt, mint a másod tanfelügyelőt a vallás és közoktatási miniszter előterjesztésére Ő Felsége a király nevezi ki. A tanfelügyelő hatáskörét az 1868: XXXVIII. t. cz. határozza meg.

11. Képviselőválasztás.

Az országgyűlési képviselőválasztások tekintetében a megye külön kerületekre van felosztva. A *választókerületek* száma jelenleg megyénkben 13, u. m. nagyvárad, bihari, székelyhidi, margittai, hosszupályi-i, b.-ujfalui, bárándi, ugrai, szalontai, tenkei, m.-csékei, belényesi és élesdi választókerületek. E szerint megyénk 13 *képviselőt* küld a törvényeket alkotó *országgyűlésre*. A népképviselőt, vagy a nép befolyását a törvények alkotására az 1848: V. t. cz. szervezte, — a képviselő választási eljárást, valamint a választási jogosultságot az 1874: XXXIII. t. cz. határozza meg.

12. Igazságszolgáltatás.

Igazságszolgáltatás tekintetében másként van felosztva a megye, mint közigazgatás tekintetében. Az igazságszolgáltatást képviselik a *biróságok* és *kir. ügyészségek*. A biróságok felosztatnak *törvényszékekre* és *járásbiróságokra*.

Törvényszék egy van megyénkben, Nagy-Váradon, melyet egy elnök és 13 bíró alkot, kik mellett vannak a jegyzők, joggyakorokok és a kezelő személyzet. A kir. törvényszék rendes perekben s a legnevezetesebb bűn- és polgári ügyekben intézkedik, hatáskörét polgári ügyekben az 1868: LIV. és 1881: LIX. t. cz., bűnügyekben az 1878: V. t. cz. szabályozzák.

Ezen kir. törvényszékhez tartoznak a megyében levő *kir. járásbiróságok*, kivéve a derecskeit, mely a debreczeni kir. törvényszékhez tartozik. *Járásbiróság* van megyénkben 12, u. m. Nagy-Váradon 2, Székelyhidon, Margittán, Élesden, M.-Cséken, Belényesen, Vaskóhon, Tenkén, Szalontán, B.-Ujfaluban és Derecskén. A Nagyváradon levő járásbiróságok közül a *városi biróság* csupán a város területén előforduló, — a *vidéki biróság* pedig a nagyvárad-vidéki ügyeket intézi. Ezen járásbiróságok ítélnek a sommás és kisebb polgári perekben. Hatáskörüket polgári ügyekben

az 1868: LIV. és 1881: LIX. t. cz., bűnügyekben az 1878: V. t. cz. és az 1879: XL. t. cz. határozza meg.

Van ezen járásbíróságok között 4, mely *telekkönyvi hatósággal* van felruházva a saját területére nézve, u. m. a székelyhidi, margittai, belényesi és szalontai járásbíróságok¹⁾. A többi járásbíróságok — Derecskét kivéve — a *nagyváradi kir. törvényszék telekkönyvi hatóságához* tartoznak. A járásbíróságok vezetője a kir. járásbíró, ki mellé albirók, jegyzők, joggyakornokok és kezelő személyzet vannak adva.

A törvényszék mellett *kir. ügyészség* van felállítva, melynek hatásköre kiterjed a bűnvádi és fegyelmi ügyekben a vád képviseletére s a börtönök feletti felügyeletre. A nagyváradi kir. ügyészség áll egy kir. ügyészből, 4 alügyészből és a kezelő személyzetből. A kir. ügyészség hatáskörét az 1871: XXXIII. t. cz. határozza meg.

13. Ügyvédi kamara.

Az 1874: XXXIV. t. cz. megalkotta az *ügyvédi rendtartást*, *ügyvédi kamarákat* szervezett, a melybe a belépés annyira kötelező, hogy a bíróságoknál és hatóságoknál mint ügyvéd csak az működhetik, ki az *ügyvédi kamara* által az ügyvédek névsorába felvétellett.

Az egész országban van 28 ügyvédi kamara, melyeket az elnök, titkár, pénztárnok, ügyész és választmány vezet.

Megyénk a *nagyváradi ügyvédi kamarához* tartozik, melynek hatásköre a nagyváradi és zilahi törvényszékek területére terjed ki. Az egész ügyvédi kamara területén 165 ügyvéd van, mely számból megyénkire 123, s ebből Nagy-Várad városra 77 esik.

¹⁾ A tenkei kir. járásbíróságra nézve is el van határozva a telekkönyvi hatósággal való felruházás, azonban jelenleg még nincs telekkönyvi hatósága s telekkönyvei Nagy-Váradon vannak.

MÁSODIK RÉSZ.

BIHARMEGYE RÉSZLETES LEIRÁSA.

Biharmegye két külön törvényhatóságra oszlik, u. m. *Nagy-Váradi város* törvényhatóságára és *Biharmegye* törvényhatóságára, melyek egymástól teljesen függetlenek. Nagy-Váradi város törvényhatóságát csupán a *város területe* képezi, Biharmegye törvényhatóságát pedig a 17 *szolgabírói járás* alkotja.

I. Nagy-Váradi város leírása.

Nagy-Váradi szabadalmazott város volt, jelenleg *törvényhatósági joggal* felruházott város;¹⁾ Biharmegyének *központja* és *székhelye*, legszebb és legnagyobb városa. Fekszik a *Sebes-Körös* két partján, mely közepén hasítja végig; északi oldalról mintegy félkörben szelid és szép *szőlőhegyek* kerítik; keleti része az ugynevezett *Körös völgyre* nyulik, déli és nyugoti oldalról az *alföldi* végtelen rónaság terül el mellette; déli oldalának egy részét a melegvizű *Pecze* folyja keresztül. Lakosainak száma: 31,324, a kik nagy részben iparosok, továbbá kereskedők, tisztviselők és szőlőmunkások.

Nagy-Váradi ma is igen szép és csinos város, hajdan azonban az ország legjelesebb és legfontosabb városai közé tartozott, melyet még *Szent-László király* tett nevezetessé.

A város északi oldalán a szőlőhegyek tövében van az innen kiinduló összes *vasutak*, tehát a *nagyváradi-p-ladányi, magyar keleti, az alföldi, belényes-vasköhi, érmelléki* és *nagyváradi-komádi* vasut *pályaháza*, mely szép és csinos épület-csoportból áll, igen nagy terjedelmű *pályaudvarral*. Ezen vasutakon kívül van még a városban egy *közüti vasut*, mely a Váradi-Velencei állomással köt össze néhány gyárat.

¹⁾ Nagy-Váradiot a legtöbb esetben *szabad kir. városnak* czimezték és czimezik, — azonban ez helytelen, mert igaz ugyan, hogy a város 1885. évi június 23-án 132/6085. szám alatt felterjesztést tett a belügyminiszteriumhoz Nagy-Váradnak *szabad kir. várossá* emelése tárgyában, azonban kérelmére még nem érkezett határozat.

Egyházi tekintetben kevés város van az országban, a melyben többféle vallásfelekezet volna. A három fő vallásfelekezetet a római katholikusok, reformátusok és izraeliták képezik. Van római katholikus 9895, — református 8456, — izraelita 8186. Ezeken kívül van: gör. katholikus 2114, gör. keleti 1856, lutheranus 733, és unitarius 41. Van itt egy római katholikus és egy görög katholikus *püspök*, valamint római katholikus és görög katholikus *káptalan*, ugyszintén egy görög keleti *vicarius* székhelye, — van 3 római katholikus, 1 görög katholikus, egy orosz és 2 görög keleti plébánia, — egy református, 2 izraelita, egy lutheranus *egyház*. Van irgalmasrendi, premontrei és kapuczinus férfi *szerzetesrend*, — van irgalmasrendi és Orsolya női *szerzetesrend*. Templom van: római katholikus 9, görög katholikus 2, görög keleti 2, református 2, lutheranus 1, orosz 1, izraelita 4.

Iskolák tekintetében Nagy-Várad az első városok között áll. Van római katholikus és görög katholikus *papnövelde*, római katholikus *tanító- és tanítónő-képezde*; — kir. *jogakadémia*, — állami *fő-reáliskola*, — római katholikus *főgymnasium*, — alsó foku *kereskedelmi iskola*, — községi *polgári fi-iskola* (6 tanítóval), községi *felső leányiskola* (4 tanítónővel), — 3 községi elemi fi-iskola (10 tanítóval), — 3 községi elemi *leányiskola* (11 tanítónővel) és egy *községi elemi vegyes iskola* (1 tanítónővel). A római katholikusoknál van: egy *felső leányiskola* (5 tanítónővel), 5 elemi leányiskola (20 tanítónővel), — 4 *elemi fiiskola* (13 tanítóval). A görög katholikusoknál van: egy elemi *fiiskola* (2 tanítóval). A görög *keletiek*nél van két *elemi vegyes iskola* (2 tanítóval). Az *ágostai* vallásuaknak van egy *elemi vegyes iskolájok* (egy tanítóval). Az *orthodox izraelitáknak* van egy *elemi fiiskolájok* (4 tanítóval). Ezeken kívül van egy elemi fi és leány *magánintézet* (6 tanítóval), — továbbá egy városi, egy magán és 2 római katholikus *óvoda*.

Megemlíthető még a m. kir. *bábaképző* intézet is.

Az iskolák után említhetők fel a *közművelődés végett* alakult egyletek: a »Biharmegyei nemzeti Casinó«, a »Polgári kör«, a »48-as népkör«, — a »Várad-Várallyai és V.-Velencei népkör« és az »Iparos képző-egylet«.

Az iskolák és közművelődési egyletek nagy száma a *műveltség* előhaladásáról tanuskodik, a mit igazol különben az is, hogy az összes lakosságnak több mint fele része, vagyis számszerint 17,897 tud írni-olvasni.

Nemzetiség tekintetében Nagy-Várad magyar városnak mondható, mert a 31,324 lakos közzül 26,675 magyar, -- e mellett a románok száma 2009, a németeké 148, tótoké 337, oroszoké 45, szerb és horvátoké 32. (A hiányzó szám a beszélni nem tudók számát teszi).

Közhivatalai közzül nevezetesebbek: a kir. *törvényszék*, kir. *ügyészség*, 2 *járásbíróság* (városi és vidéki), városi *községi bíróság*, kir. *tanfelügyelőség*, kir. *adófelügyelőség*, kir. *erdőfelügyelőség*, állami *építészeti hivatal*, kir. *felmérési hivatal*, kir. *postaigazgatóság* és 3 *postahivatal*, kir. *távirda hivatal*, kir. és városi *adóhivatal*, kir. *illetékszabási hivatal*, *pénzügyőri biztosság* és *pénzügyőrségi szakasz*, *ügyvédi kamara*, 2 kir. *közjegyző*, Bihar megye és a központi járás székhelye, csendőr-szárny-parancsnokság, a közös hadsereg 101-ik és 37-ik ezredének állomása, huszárok és tüzérek állomása, a honvédség 10-ik zászlóaljának székhelye.

Közüintézetei közzül nevezetesebbek: Bihar megye közkórháza, az Irgalmas-rend kórháza, katonai kórház, izraelita kórház, Koldusápoló-intézet, Csesztivó-intézet, Szent-József-intézet, gör. kath. Seminarium, Erzsébet leány-árvaház, Bölcsőde-egylet, Bihar megyei nőegylet, izr. nőegylet, Zsiga-intézet, Népművelési-egylet, Szépítési-egylet, Rabsegélyző egylet, munkás-segélyző-egylet, iparos-segélyző-egylet, tisztviselőket segélyző-egylet, nagyvárad-i takarékpénztár, Bihar megyei takarékpénztár, Bihar megyei kereskedelmi, ipar- és terményhitelbank, V.-Várallyai és velencei népbank, Mezőgazdasági előleg-egylet, tanszermúzeum, régészeti-egylet, Bihar megyei gazdasági-egyesület, Lövész-egylet stb.

Köz- és magánépületei közzül nevezetesebbek: a vasuti indóház, — a róm. kath. püspöki székes-egyház és palota, — a káptalan-sor, — Bihar megye közkórháza, — a Bihar megyei-gazdasági egyesület kiállítási csarnoka, — Miseriek szerzet-háza, — Barátok temploma, — katonai kórház, — Szent-József-intézet, — Apolló és Bárányka szállodák, — a kir. bábaképző intézet, — törvényszék, — megyeház, — Tisza Kálmán szülőháza, — orosz templom, — városháza, — Seminarium, — Kálvária, — premontreiek temploma és társháza, — gymnasium és jogakademia, — Szigligeti Ede szülőháza, — a Vas-fürdő, — Nogáll-intézete, — Orsolya-zárda, — Nagy Sándor József ifjúsági lakhelye, — körös-parti ref. templom, — Casino, — nyári szinkör, — Rózsabokor című nyári mulató hely, — Szent-László temploma, — a gör.

kath. püspöki székesegyház és palota, — a gör. keletiek holdas temploma, — állami főreáliskola, — az irgalmas nénék szeretet-háza, — a Teleky-utczai ref. templom, — Rhédey sír-kápolnája, — Kapuczinusok zárdája és temploma, — a Sándorfi-féle palota, — a Czion-templom, — Fekete-Sas és Zöldfa vendéglők, — orthodox templom, — izr. kórház, — gázgyár, stb.

Nagy-Váradnak a multakban egyik legnagyobb nevezetessége a vár ma is sánczokkal és bástyákkal van körülvéve s *katonai laktanyául* szolgál, a hol tartózkodik a 101-ik gyalog-ezred, s a 37-ik gyalogezrednek egy része, ezeken kívül tüzérek. Hajdan leg-nevezetesebb és legfontosabb vár volt az egész országban; itt volt a régi *püspökök s káptalan* lakása, — itt volt a Szent-László által alapított kéttornyú székesegyház, mely a török háborúk alkalmával rontatott le s pusztult el Szent-László *ércz-lovagszobrával* együtt. Szent-László király nagy kedvvel tartózkodott e helyen, valamint utána más királyok is, kik közül saját kívánságukra *Szent-Lászlón* kívül itt *temették* el: *II. István, II. Endre, IV. László, I. Mária és Zsigmond* király, kiknek sírjait a törökök fel-dúlták, a romok betemették, — nem régen azonban nagy tudósunk *dr. Rómer Flóris Ferencz* (nagyvárad-i róm. kath. kanonok) műértő vezetése mellett folyamatba vétetett a sirboltok kiásása, s már eddig is jeles eredménnyel. Ezen várban tartattak az úgy-nevezett *isten-ítéletek*, vagyis az ártatlanság bizonyítására a *tüzes vas és forró víz-próbák* (1214—1235-ig). Itt kötött meg a *békeszerződés Zápolya János* magyar király és I. Ferdinánd osztrák császár között 1538-ban, mely szerint Magyarország *osztrák* uralom alá került. Itt öletett meg *Báthori Gábor* fejedelem 1613-ban; itt volt a reformátusok híres *Collegiuma* és *könyvnyomdája*, mely a török foglaláskor 1660-ban Debreczenbe költözött s megalapította a *debreczeni collegiumot*.

Köztérei közül nevezetesebbek: a nagy-temető, Sugár-ut, Széchényi-tér (Mária mennybemenetelét ábrázoló szoborral), város-iget (csónakázó és korcsolyázó térrel), Szent-László-tér (Szent-László szobrával), külvárosi temető (a hol dr. Sándorfi nyugszik), Rhédey-kert (a hol Rhédey sír-kápolnája van), újvárosi temető (a hol Rulikovszky siremléke van), a Bóné-kút, nagy-piacz, stb.

Az előadottakon kívül vannak még postai-takarékpénztárai, gőzmalmai, szesz- és keményítő-, téglá-, cserép-, kályha-gyárai, nagy

faraktárai. A nagy vásárok igen élénkek, sertésvására, gabona-, ló- és baromvásárai hiresek.

A városhoz alig egy órányi távolságra vannak az ugynevezett „nagyváradi hévizek“, vagyis a *Püspök* és *Félix* gyógyfürdők, melyekhez most már vasut vezet.

Több jeles és országos hírű ember született itt: u. m. *Monostlai* András veszprémi püspök s egyházi író 1552-ben, a nagy-hírű *Pázmány* Péter bibornok 1570-ben, *Beöthy* Ödön 1807-ben, *Szigligeti* Ede 1814-ben, *Csengeri* Imre 1819. okt. 28-án, aki ugyan-csak itt halt meg 1885. szept. 30-án, *Csengery* Antal 1822. június 5-én, meghalt 1880. november 15-én, és *Tisza Kálmán* miniszterelnök 1830. decz 30-án. *Isföldi*

II. Biharmegye szolgabírói járásai.

Biharmegye az 1883: XV. t. cz. alapján 1883. május 19-én tartott közgyűlésében határozta el, hogy az eddigi 20 szolgabírói járás helyett¹⁾ 16 szolgabírói járást szervez s így beszünteti a m. telegdi, micskei, mihályfalvai és bihari járásokat; azonban az érdekeltek felszólalása következtében 1883. szept. 19-én tartott gyűlésében az ér-mihályfalvai járás visszaállítását határozta el, s így a szolgabírói járások száma 17-ben állapittatván meg véglegesen, ez a nagyméltóságú belügyminiszter ur által 57025/III.b.1884. sz. a. kelt határozatával helybenhagyatott. Ezen új szervezet 1884. évi január 1-sejével lépett életbe. Biharmegye tehát, mely 496 községet, 85,215 házat és 447,834 lakost foglal magában, 17 szolgabírói járásra osztatik fel, u. m. központi, szalárdi, margittai, érmihályfalvai, székhelyi, derecskei, berettyó-ujfalui, tordai, mező-keresztesi, cséffai, szalontai, tenkei, beéli, csékei, belényesi, vaskóhi és élesdi járásokra.

A szolgabírói járások egymástól teljesen függetlenek, hanem mindnyájan az alispán igazgatása alá tartoznak. Minden járás élén egy szolgabíró áll, ki a járás első tisztviselője s felügyel a hatósága alatt álló községek ügyeire s hatáskörét az 1870: XLII. t. cz. 61. §-a határozza meg. A szolgabíró mellé egy-egy segéd-szolgabíró, vagy helyesebben szolgabíró-segéd van alkalmazva s ezen kívül a nagyobb járásokban még egy-egy közigazgatási-gyakornok s mindenütt egy-egy őrnek.

A szolgabírák a járás székhelyeül kijelölt helyen tartoznak lakni s ezen székhelyről neveztetett el a járás.

A szolgabírói járások különböznek egymástól nagyságra, a községek számára és népességére nézve is. Az összes járások kö-

¹⁾ A törvényhatóságok területének szabályozásáról szóló 1876: XXXIII. t. cz. 1. §-a Biharmegyéből Kaba, Mike-Pércs és Sámson községeket Hajdumegyéhez s kárpótlásul pedig Szabolcsmegyéből Sáp és Ér-Kenéz községeket Biharmegyéhez csatolta. Almás község az 1884: VII. t. cz. 1. §-a által csatoltatott Szilágymegyéből megyénkhez.

zött mind terjedelem, mind a községek száma és lakosság tekintetében *legnagyobb* a *belényesi járás*, melyben 66 község és 38,584 lakos van.

1. Központi járás.

A *központi járás* Biharmegyének legközepén van s Nagy-Várad vidékének közelebbi részét foglalja magában. Székhelye *Nagy-Várad*. Ezen járáshoz 44 *község* és 29,044 *lakos* tartozik, kik közül 14,515 román, — 12,395 magyar, — 631 német, — 139 tót és 13 szerb-horvát. *Vallásra* nézve: g. keleti 11,908, — református 9,020. — g. katolikus 3,626, — róm. katolikus 3,630, — izraelita 793, — lutheránus 56, — unitárius 11. Az ezen járáshoz tartozó községek a *nagyvárad*i *izr. anyakönyvi kerülethez* tartoznak, — izraelita anyakönyvük tehát Nagy-Váradon van, — sőt a cséffai járásból is ide tartozik 8 község. *Műveltségre* nézve e járás igen hátra van, úgy, hogy az összes lakosságból csak 7,124 tud írni, olvasni, tehát $\frac{1}{4}$ -ed része sem.

A központi járás lakosai többnyire *földműveléssel, baromtenyésztéssel* foglalkoznak, azonban a Sebes-Körös jobb partján a hegyek alatt és hegyek között elterülő községek egyik főfoglalkozását a *szőlőművelés* képezi.

A szarvasmarha, szamár és méhtenyésztés ezen járásban virágzik legjobban. Van magyar fajta *szarvasmarha* 17,219, — nem magyar fajta 1427, — *bivaly* 316, — szamár 129, — méhcsalád 2383. Ezekon kívül van: ló 5195, sertés 22,426, — juh és birka 20,535, — kecske 1655, — szárnyas házi állat 84,372 db.

E járáshoz 6 jegyzőség és 11 körjegyzőség tartozik.

E járás északkeleti és déli részén hegyek terülnek el, melyek közül a Sebes-Körös jobb partján elterülők többnyire szőlővel vannak beültetve. Van összesen 30,586 hold erdője, melyből 27,602 hold tölgy- és cser, 2984 hold vegyes erdő. A *Sebes-Körös* keletről nyugotra középen hasítja át. Keresztül megy rajta a *magyar keleti* és az *alföldi* vasut és a *nagyvárad-püspök-ludányi*, valamint a *belényes-vaskóhi*, *érmelléki* és *nagyvárad-komádi* vasutnak egy része.

Ezen járás a Nagy-Váradon és Gráczban tartozkodó 37-ik gyalogezredhez s a Nagy-Váradon állomásozó 10-ik honvédszászlóaljhoz soroz. Területe a csendőrség 3-ik szárny, 1-ső szakasz 82. sz. nagyvárad, 83. sz. bihari és 84. számú mező-telegdi őrséhez tartozik.

K ö z s é g e i:

Almamező, egy szép hajlásu hegyes vidéken, 1255 hold tölgyerdővel, Váradtól délkeletre, a belényesi ut és vasut mellett, kis község, 269 lakossal, kik közzül román 256, — vallásra nézve g. keleti 255, — irni-olvasni tud 9. Iskolája nincs. Lakosai földmiveléssel s baromtenyésztéssel foglalkoznak. Hivatalai Nagy-Váradon vannak, körjegyzője és u. p. Pecze-Szőllösön, körorvosa Pecze-Szent-Mártonban van.

Alpár, kis község, a Sebes-Körös völgyén, Váradtól kelet-délre, 1152 h. tölgyerdővel, — 516 lakossal, kik közzül román 475, — vallásra nézve g. keleti 498, ír-olvas 26. Gör. keleti román-magyar vegyes iskola. Lakosai földmiveléssel foglalkoznak. Mellette van egy soha ki nem apadó tó. Hivatalai Nagy-Váradon, körjegyző és utolsó posta F.-Vásárhely, körorvos Pecze-Szent-Márton.

Betfia, kis község, Váradtól délkeletre a Püspök-fürdő mellett, 284 lakossal, kik közül román 267, g. kath. 268, ír-olvas 4, — iskolája nincs. Lakosai földmivelők, baromtenyésztők és mészégetők. — Hivatalai Nagy-Váradon, körjegyzője Csehiben, u. p. Pecze-Szőllös, körorvosa P.-Szt.-Mártonban.

Bihar, jó bortermő hegy tövén, Váradtól északra, az érmelléki vasut mellett, nagy község 2350 lakossal, kik közzül magyar 2124, román 96, német 23, — református 1647, róm. kath. 403, g. keleti 104, g. kath. 73, izraelita 123, — irni-olvasni tud 1187. Van református és r. kath. iskolája. Lakosai föld- és szőlőmivelők. — Hivatalai Nagy-Váradon, — katonasorozás, a 83. számú csendőr-őrs, körorvos, gyógyszerár, vasuti állomás, u. p. helyben. Északi végén van egy »Földvár«, hol némelyek állítása szerint a magyarok bejövetele idejében *Mén-Maróth* lakott; a kazárok fejedelme, kinek leányát vette nőül Árpád fia, Zoltán. Mások szerint azonban *török sáncz* volt. A református templom egy része a XV-ik században épült.

Borostelek, dombos, erdős vidéken, Váradtól keletre, kis község, 307 lakossal, kik közzül 286 román, — vallásra nézve g. keleti 293, — irni olvasni tud 5. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Körjegyzősége Szakadátton, hivatalai Nagy-Váradon, körorvosa és u. p. M.-Telegden.

Bottyán, kis község, hegyes vidéken, Váradtól kelet-északra, 275 lakossal, kik közzül román 254, — g. keleti 267, — irni-

olvasni tud 4. Iskolája nincs. Lakosai földmiveléssel és erdei munkával foglalkoznak. Járásbirósága Nagy-Váradon, adóhivatala Élesden, körjegyzője Kis-Jenőben, körorvosa és u. p. M.-Telegden.

Csehi, kis község, dombos vidékén, Váradtól délre, 638 lakossal, kik között román 581, magyar 35, — gör. kath. 600, református 29, — írni-olvasni tud 60. Van gör. katolikus magyar-román vegyes iskolája. Lakosai földmivesek, baromtenyésztők és baromkereskedők. Hivatalai Nagy-Váradon, u. p. P.-Szöllösön, körorvosa P.-Szt.-Mártonban.

Fugyi, a Sebes-Körös és szőlőhegy mellett, Váradtól keletre, kis község, 374 lakossal, kik között magyar 204, román 153, — református 183, g. keleti 157, írni-olvasni tud 75. Van református vegyes iskolája. Lakosai földmivesek és szőlőmivelők. Hivatalai N.-Váradon. Vasuti állomás, u. p. helyben, körorvos P.-Szt.-Mártonban. A reformátusok temploma részben a XIII-ik században épült.

Gyíres, a Sebes-Körös és a nagyvárad-komádi-i vasut mellett, Váradtól nyugatra, kis község, 1278 lakossal, kik között román 1081, magyar 142. — g. keleti 752, g. kath. 375, református 64, róm. kath. 45, izraelita 41, — írni-olvasni tud 162. Van gör. katolikus és keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők, — hivatalai Nagy-Váradon, körjegyzője, körorvosa u. p. Tarjánban.

Hájó, kis község, a Püspök-fürdő mellett, Váradtól délkeletre, 1009 h. tölgyerdővel, — 376 lakossal, kik között román 271, magyar 62, — g. kath. 267, róm. kath. 47, g. keleti 25, — írni-olvasni tud 78. Van gör. katolikus román-magyar vegyes iskolája. Lakosai földmivelők, — körjegyzője Csehiben, körorvosa P.-Szt.-Mártonban, hivatalai Nagy-Váradon, u. p. P.-Szöllös.

Harangmező, kis község, Váradtól délkeletre 1191 h. tölgyerdővel, 552 lakossal, kik között román 513, g. keleti 543, írni-olvasni tud 7. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és erdei munkások; körjegyzője, körorvosa P.-Sz.-Mártonban, hivatalai Nagy-Váradon, u. p. P.-Szöllösön.

Kabaláspataka, kis község, hegyes vidéken, Váradtól északkeletre, 438 lakossal, kik között román 405, g. keleti 426, írni-olvasni tud 6. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és erdei munkások, körjegyzője M.-Telegden, járásbirósága N. Váradon, adóhivatala Élesden, körorvosa, u. p. M.-Telegden. Határában jó bor terem.

Kardó, kis község, erdős hegy tetején, 1877. h. tölgyerdő-

vel, Váradtól délkeletre, a belényesi vasut mellett, 503 lakossal, kik közül román 458, g. kath. 496, irni-olvasni tud 22. Van görög-katholikus román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Vasuti állomás. Járásbirósága Tenkén, adóhivatala N.-Váradon, körjegyzője O.-Apátiban, u. p. P.-Szöllösön, körorvosa P.-Sz.-Mártonban. Határában gazdag *kőszéntelep* van.

Kis-Kér, kis község, Váradtól délkeletre 437 lakossal, kik között román 411, g. keleti 430, irni-olvasni tud 7. Van gör. keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők; körjegyzője és u. p. F.-Vásárhelyen, hivatalai N.-Váradon, körorvosa P.-Szt.-Mártonban.

Nagy-Kér, kis község, Váradtól délkeletre, 1242 h. tölgy-erdővel, 352 lakossal, kik között román 305, magyar 21, g. keleti 317, irni-olvasni tud 10. Van gör. keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők; körjegyzője és u. p. F.-Vásárhelyen, hivatalai N.-Váradon, körorvosa P.-Szt.-Mártonban.

Kigyik, kis község, Váradtól kelet-délre, 340 lakossal, kik között román 317, g. keleti 327, irni-olvasni tud 6. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők; körjegyzője Szakadátón, hivatalai N.-Váradon, körorvosa, és u. p. M.-Telegden.

Kis Jenő, kis község, a Sebes-Körös völgyén, Váradtól kelet-északra, 2178 h. tölgy és vegyes erdővel, 987 lakossal, kik között 565 román, 371 magyar, — 594 g. keleti, 355 református, 25 róm. kath., — irni-olvasni tud 201. Van református vegyes és g. keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők, — kézi és ruhás kosárfonással is foglalkoznak, — hivatalai N.-Váradon, körorvosa és u. p. M.-Telegden. Templomának alapja és 2 bejárata a XIII. századból való.

Hegyköz-Kovácsi, nagy község, jó bortermő szőlőhegy tövében, Váradtól északra, 766 lakossal, kik között magyar 700, román 42, — református 589, g. keleti 64, róm. kath. 52, izraelita 47, — irni-olvasni tud 400. Van református vegyes iskolája. Lakosai föld- és szőlőmivelők, — hivatalai N.-Váradon, körorvosa, és u. p. Bihar.

Less, kis község, az alföldi vasut mellett, Váradtól délnyugotra, 669 lakossal, — ezek között román 400, magyar 227, — g. keleti 426, református 152, róm. kath. 64, izraelita 27, — irni-olvasni tud 98, — van református vegyes és g. keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők, — hivatalai Nagy-Váradon, körorvos,

vasuti állomás és posta helyben. Innen indul a *távirda* és megyei ut Tenke felé.

Nyárló, kis község, erdős, dombos vidéken, 1427 h. tölgy-erdővel, Váradtól délkeletre, 514 lakossal, ezek közül román 477, — g. keleti 501, — irni-olvasni tud 7. Van gör. keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők; körjegyzője O.-Apátiban, hivatalai Nagy-Váradon, u. p. P. Szöllösön, körorvosa P.-Szt.-Mártonban.

Oláh-Apáti, kis község, Váradtól délre, 393 lakossal, kik közül román 336, — g. keleti 344, — ir-olvas 13. Van g. keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők, baromtenyésztők és baromkereskedők. Hivatalai Nagy-Váradon, u. p. P.-Szöllösön, körorvosa P.-Szt.-Mártonban.

Új-Palota, kis község, Váradtól nyugotra, 512 lakossal, kik közül német 363, román 62, magyar 54, — róm. kath. 416, g. kath. 39, református 23, g. keleti 22, — irni-olvasni tud 244. Van róm. katolikus magyar-német vegyes iskolája; körjegyzője Szt.-Andráson, hivatalai N.-Váradon, körorvosa, u. p. Tarjánban. Ez az egyetlen *német* község a megyében, melynek lakosai azonban szintén beszélnek magyarul; róm. kath. templomjuk legszebb az összes községi templomok között; rendezett utcái szabályosak, lakosai szorgalmas földmivelők s a nők tejfelével élénk kereskedést üznek a váradi piacon.

Hegyköz-Pályi, dombra épített nagy község, a Kösmő patak mellett, jó bortermő szőlőhegyek között, Váradtól északra, 569 lakossal, — ezek közül magyar 530, — református 505, róm. kath. 35, — irni-olvasni tud. 270. Van református vegyes iskolája. Lakosai föld- és szőlőmivelők, hárskosár (kaszita) készítésével is foglalkoznak. Hivatalai és u. p. N.-Váradon, körorvosa Biharon.

Pódsa, kis község, erdős dombos vidéken, 301 lakossal, kik közül román 275, — g. keleti 285, — irni-olvasni tud 12. Van gör. keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Hivatalai N.-Váradon, körjegyzője, körorvosa és u. p. Lessen.

Pósalaka, kis község, a Sebes-Körös völgyén, Váradtól keletre, 379, lakossal, ezek közül magyar 299, román 46, — református 296, g. keleti 60, — irni-olvasni tud 151. Van református vegyes iskolája. Lakosai földmivelők. — Körjegyzője M.-Telegden, járáshirósága, adóhivatala Élesden, körorvosa, és u. p. M.-Telegden.

Püspöki, nagy község, Várad mellett, jó bortermő szőlő-hegy tövében, 2269 lakossal, — ezek közzül magyar 2104, román 50, — református 1991, róm. kath. 186, g. keleti 35, izraelita 31, g. kath. 24, irni-olvasni tud 1228. Van református és róm. kath. iskolája és községi óvodája. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Hivatalai N.-Váradon, — posta helyben, körorvosa Biharon. Lakosai sok konyhái szükségletekkel látják el a váradi piacot.

Rontó, kis község, a Pecze folyó és Püspök-fürdő mellett, Váradtól délkeletre, 374 lakossal, kik közzül román 317, magyar 40, — g. keleti 325, róm. kath. 22, — irni-olvasni tud 12. Van gör. keleti román-magyar vegyes iskolája. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Körjegyzője Csehiben, hivatalai N.-Váradon, u. p. P.-Szöllösön, körorvosa P.-Szt.-Mártonban.

Somogy-Uzsopa, kis község a Gyepes patak mellett, erdős dombos vidéken, 2848 h. tölgyerdővel, Váradtól délkeletre, 524 lakossal, ezek közzül román 487, — g. keleti 517, — irni-olvasni tud 7. Van gör. keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Körjegyzője O.-Apátiban, hivatalai N.-Váradon, u. p. P.-Szöllösön, körorvosa P.-Szt.-Mártonban.

Szabolcs, kis község, a Sebes-Körös mellett, Váradtól keletre, 415 lakossal, — ezek közzül román 339, magyar 39, — g. keleti 368, református 30, — irni-olvasni tud 30. Van gör. keleti román-magyar vegyes iskolája. Lakosai földmivelők. Járásbirósága N.-Váradon, adóhivatal Élesden. Körjegyzője, körorvosa és u. p. M.-Telegden.

Szakadát, kis község, a keleti vasut és sergesi patak mellett, Váradtól keletre 789 lakossal, kik közzül román 711, magyar 51, — g. keleti 736, róm. kath. 27, — irni-olvasni tud 49. Van gör. keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők. Hivatalai N.-Váradon, körorvosa, u. p. M.-Telegden. Az omnibus-vonatnak itt megálló helye van.

Hegyköz-Száldobágy, nagy község, bortermő hegyek között, Váradtól északra, 631 lakossal, ezek közzül magyar 590, — ref. 571, róm. kath. 39, — irni-olvasni tud 274. Van református vegyes iskolája. Lakosai föld- és szőlőmivelők, s gyümölcstermelők, kik Nagyváradra, nagy mennyiségű gyümölcsöt hordanak. Hivatalai és u. p. N.-Váradon, körorvosa Biharon.

Szaránd, kis község, erdős dombos vidéken, 1514 h. tölgyerdővel, Váradtól délkeletre, 388 lakossal, kik közzül román

378, — keleti 384, — irni-olvasni tud 4. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Hivatalai Nagy-Váradon, körjegyzője Szakadátan, körorvosa és u. p. M.-Telegden.

Szent-András, kis község, a Sebes-Körös és Pecze egyesülésénél, Váradhoz nyugotra, 986 lakossal, kik között román 723, magyar 163, német 59, — g. kath. 675, róm. kath. 138, g. keleti 83, református 63, izraelita 25, — irni-olvasni tud 157. Van gör. katolikus román-magyar vegyes iskolája. Lakosai földmivelők, kik sok *vezzőkosarat* fonnak és sok szárnyas háziállatot hordanak be N.-Váradra. Hivatalai N.-Váradon, körorvosa és u. p. K.-Tarjánban. Határában jövedelmező vizimalom és *guba-kalló* van a Peczén.

Pecze-Szent-Márton, kis-község, Váradtól délkeletre, dombos vidéken, 228 lakossal, ezek közt magyar 161, román 38, róm. kath. 127, keleti 36, izraelita 29, irni-olvasni tud 83. Van róm. katolikus vegyes iskolája. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Hivatalai N.-Váradon, körorvosa helyben, u. p. P.-Szöllősen. Mellette a Peczén több vízi malom és *guba-kalló* van. Határában van a *Félix-fürdő* s ehhez közel a *Püspök-fürdő*, melyek néhol épen ezért *pecze-szent-mártoni*, — más helyen *nagyvárad*i *hévízeknek* nevezetnek. Ezek a gyógyvizek már a régi rómaiak előtt ismeretesek voltak és a fürdők virágzanak ma is. A *Püspök-fürdőben* Szent-László tiszteletére Lipovniczky nagyváradi püspök által készített csinos kápolna 1883-ban szenteltetett fel. A fürdők vize sokféle betegségben kitűnő gyógyszerővel bír. A belényesi vasut érinti a fürdőket, egy szárnyvonal bevezet a Püspök-fürdőbe, a Félix-fürdő mellett pedig a vasuti fővonal állomása van. A *Püspök-fürdő* mellett a Pecze vizét temérdek *»lotos virág«* (*nymphaea thermalis*) borítja s a forrásokból felbugyogó meleg víz apró csigákat kavar fel.

Pecze-Szöllős, kis község, Várad mellett, 638 lakossal, kik között magyar 504, román 38, német 35, tót 29, róm. kath. 501, reform. 54, lutheránus 36, g. kath. 30, irni-olvasni tud 276. Van róm. katolikus vegyes iskolája. Lakosai német eredetűek, igen szorgalmas földmivelők és baromtenyésztők, Váradra sok kerti veteményt és tejfélét hordanak be. Hivatalai N.-Váradon, körorvosa P.-Szt.-Mártonban, postája helyben.

Körös-Tarján, kis község, a Sebes-Körös mellett, Váradtól nyugotra, 1762 lakossal, kik között magyar 881, román 718, német 47, róm. kath. 835, keleti 721, ref. 110, g. kath. 57,

izraelita 38, irni-olvasni tud 476. Van róm. katolikus vegyes és g. keleti román vegyes iskolája. Hivatalai N.-Váradon, körorvosa, postája helyben. Jombárt Emilnek szép uri laka van itt.

Mező-Telegd, ezelőtt mezőváros, most kis község, a Sebes-Körös és keleti vasut mellett, Váradtól keletre, 1383 lakossal, ezek közzül magyar 1022, román 223, tót 73, ref. — 672, róm. kath. 290, keleti 241, izraelita 170, irni-olvasni tud 477. Van állami iskolája. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők, szőlőmivelők, sokan foglalkoznak közülök *cserépedény* készítéssel és eladással is. Hivatalai N.-Váradon, katona sorozási hely, a 84. számú csendőrőrs, körorvos, gyógyszerár, vasuti állomás, posta helyben. Itt született Telegdi Csanád érsek, Telegdi István kir. kincstárnok II. Ulászló idejében, a híres író és pécsi püspök Telegdi Miklós 1535-ben. A reformátusok régi temploma 1507-ben épült s a *Telegdi-család* jeleseinek temetkezési helyül szolgált. Ide temették Bocskay István fejedelem nejét is 1604-ben. A templomban van Telegdi István vitézi szobra veres márványból. Hajdan monostor is volt. Van itt egy gróf *Haller*-féle csinos kastély.

Telkesd, kis község, erdős, dombos vidéken, Váradtól keletre, 403 lakossal, kik közzül román 389, keleti 399, *irni-olvasni nem tud egy sem*. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Körjegyzője Szakadátton, hivatalai N.-Váradon, körorvosa és u. p. M.-Telegden.

Hegyköz-Ujlak, nagy község, szőlőhegyes vidéken, Váradtól északra, 915 lakossal, ezek közzül magyar 828, román 39, ref. 780, róm. kath. 85, keleti 41, irni-olvasni tud 373. Van református vegyes iskolája. Lakosai föld- és szőlőmiveléssel foglalkoznak. Hivatalai és u. p. N.-Váradon, körorvosa Biharon. Itt született *Sándorfi* József (1767-ben), ki e század kezdetén Biharmegye főorvosa s a magyar színészetnek N.-Váradon leghatalmasabb támasza volt (meghalt N.-Váradon 1824-ben). Valamint itt született Dr. Kiss Ferencz Biharmegye jelenlegi főorvosa is. A reformátusok temploma a középkorból való, benne érdekes képek láthatók.

Pusztá-Ujlak, kis község, a Sebes-Körös mellett, Váradtól keletre, 1028 hold tölgyerdővel, 532 lakossal, kik közzül magyar 503, ref. 484, róm. kath. 24, irni-olvasni tud 263. Van református vegyes iskolája. Lakosai földmivelők és szőlőmunkások. Körjegyzője, körorvosa és u. p. M.-Telegden, hivatalai N.-Váradon, adóhivatala Élesden.

Kis-Ujfalu, kis község, a Sebes-Körös mellett, szőlőhegyek szélén, Váradtól délkeletre, 468 lakossal, ezek közül román, 435, keleti 450, irni-olvasni tud 14. Van gör. keleti román vegyes iskolája. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Körjegyzője Kis-Jenőben, jbirósága N.-Váradon, adóhivatala Élesden, körorvosa és u. p. M.-Teleghden.

Nagy-Ürögd, kis-község, Váradtól délre, 718 lakossal, kik közül román 639, magyar 49, g. kath. 624, keleti 41, ref. 30, irni-olvasni tud 183. Van gör. katolikus román-magyar vegyes iskolája. Lakosai földmivelők. Hivatalai N.-Váradon, körorvosa és u. p. Lessen. Határában magas dombon egy *románkorbéli* pusztuló templom áll.

Kis-Ürögd, kis-község, Váradtól délre, 499 lakossal, ezek közül román 457, magyar 20, keleti 482, irni-olvasni tud 11. Van gör. keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Körjegyzője N.-Ürögdön, hivatalai N.-Váradon, körorvosa és u. p. Lessen.

Fugyi-Vásárhely, kis község, a Sebes-Körös és vasut mellett, Váradtól keletre, 743 lakossal, ezek közül magyar 442, román 271, keleti 287, ref. 274, róm. kath. 163, irni-olvasni tud 143. Van református és katolikus vegyes, ugy g. keleti román vegyes iskolája. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Hivatalai N.-Váradon, vasuti állomás és posta helyben, körorvosa P.-Sz.-Mártonban. A reformátusok régi temploma a XV. századból való, melyben van egy 1673-ben készült harang, a templom deszkamenyézete 1718-ban és 1731-ban készült. Határában az *Omlás* hegy alatt egy a XIV-ik században épült kolostor nyomai láthatók.

2. Szalárdi járás.

A *szalárdi* járás a központi járástól északi irányban fekszik, tehát a központi, élesdi, margittai, székelyhidi, b.-ujfalui és m.-keresztési járások közt. Északi részén a Berettyó foly északkeletről nyugatra, melynek partjáig lenyulnak az *érmelléki hegyek* déli nyujtványai; délkeleti és keleti része hegyes, hova a *részhegyek* nyugoti nyujtványai lejönnek, nyugoti része egészen sík. Van összesen 13,249 hold erdője, a melyből 11,057 hold tölgy és cser, 3191 hold bükkerdő. Magában foglal 29 *községet*. *Lakosainak* száma 18,354, kiknek több mint fele része magyar és református, A

lakosság közül: magyar 11,292, román 5,839, tót 410, német 217. *Vallásra* nézve: református 10,036, g. keleti 4,047, g. kath. 2234, r. kath. 1317, izraelita 679. A járás összes községei a *szalárdi izraelita anyakönyvi kerülethez* tartoznak. Műveltség tekintetében a magyar községek előre haladtak, habár az összes lakosságból csak 7152 tud írni, olvasni.

A szalárdi járás lakosai kevés kivétellel földmiveléssel foglalkoznak, csupán a Berettyó jobb partján eső községek, valamint Siter vidékén néhány község tekinti a szőlőművelést egyik főfoglalkozásának.

A hasznos háziállatok tenyésztése kiegészítő részét képezi a gazdálkodásnak. Van magyar fajta szarvasmarha 11,752, nem magyar fajta 123, bivaly 42, ló 3,347, szamár 67, sertés 18,031, juh és birka 17,273, kecske 1,500, szárnyas háziállat 71,450, méhesalád 2,130.

Ezen járás a nagyváradi 37-ik gyalogezredhez és a nagyváradi 10-ik honvéddzászlóaljhoz soroz. Csendőrségi tekintetben a 3. szárny, 1. szakasz, 91. számú szalárdi őrshős tartozik.

Szalárdi járás székhelye:

Szalárd, nagy község (ezelőtt mezőváros volt, mely már a középkorban fennállott), a Berettyó bal partján, 1616 lakossal, — kik között magyar 1505, román 50, — ref. 1369, róm. kath. 81, g. kath. 80, izraelita 79, — írni-olvasni tud 931. Van református iskolája. Izraelita anyakönyvi kerület székhelye. Lakosai földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalkoznak. Hivatalai N.-Váradon vannak, katonasorozás, a 91-ik számú csendőr-őr, körorvos, gyógyszerár, posta helyben. Temploma a XV-ik századból való s nevezetes régiség. Van itt egy Csernovics-féle csinos kastély. Ezelőtt híres savanyú víz fürdője volt, melynek forrása beomlott. Itt született *Szalárdi János*, a 17-ik század híres *krónika*-írója.

K ö z s é g e i:

Kis-Almás, kis község, hegyes erdős vidéken, az Almás patak mellett, Szalárdtól délkeletre, 119 lakossal, — kik között román 107, — keleti 106, — írni-olvasni tud 16. Iskolája N.-Tótfaluban van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Körjegyzője N.-Tótfaluban, járásbírósa N.-Váradon, adóhivatala Margittán, körorvosa, és u. p. Szalárdon.

Bogdán-Szóvárhegy, kis község, a Gyepes patak mel-

let. Szalárdtól délkeletre, hegység tövében, 2107 h. tölgy és vegyes erdővel, 618 lakossal, kik közül román 554, — g. keleti 577, — irni-olvasni tud 86. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körorvosa, és u. p. Hagymádfalván. Határában az ötvenes években sósforrás fedezettett fel, de az betömetett s ez által megsemmisítettett.

Borzik, kis község, hegyek között, Szalárdtól délkeletre, 690 lakossal, kik közül román 626, magyar 47, — keleti 626, izraelita 33, — irni-olvasni tud 93. Van állami vegyes iskolája, hol szalmafonás is taníttatik. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága N.-Váradon, adóhivatala Margittán, körorvosa és u. p. Hagymádfalván.

Csatár, szőlőshegy-tetejére épült nagy község, Szalárdtól délre, 1627. h. tölgyerdővel, — 1153 lakossal, kik közül magyar 1092, — ref. 922, róm. kath. 166, izraelita 42, — irni-olvasni tud 554. Van református és róm. kath. vegyes iskolája. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Hivatalai N.-Váradon, körorvosa és u. p. Biharon. A ref. templom egy része 1667-ből való. Szőlői jó asztali bort adnak. Régebben edénykészítéséről és agyagjáról híres volt.

Csohaj, kis község, közel a Berettyóhoz, Szalárdtól keletre, 426 lakossal, kik közül román 356, magyar 53, — keleti 346, izr. 20, g. kath. 27, — irni-olvasni tud 70. Van állami iskolája, melyben kosárfonás is taníttatik. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, u. p. Szt.-Jobbon, körorvosa Szalárdon.

Csujafalva, kis község, a Gyepes patak mellett, Szalárdtól keletre, 213 lakossal, kik közül román 192, — g. kath. 183, — irni-olvasni tud 37. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők, — járásbirósága és adóhivatala Margittán, körjegyzője, körorvosa és u. p. Hagymádfalván.

Farnos, kis község, a Berettyó mellett, Szalárdtól északkeletre, 285 lakossal, kik közül román 226, magyar 45, — g. kath. 239, izr. 23, — irni-olvasni tud 36. Van gör. katolikus román-magyar vegyes iskolája. Lakosai földmivelők. Járásbirósága és adóhivatala Margittán, körjegyzője Csohajon, u. p. Szt.-Jobbon, körorvosa Szalárdon.

Fegyvernek, kis község, erdő szélén, Szalárdtól keletre, 386 lakossal, kik közül tót 178, román 152, magyar 45, — róm. kath. 202, g. kath. 151, izr. 22, — irni-olvasni tud 54. Róm. kath. magyar-tót vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járás-

birósága N.-Váradon, adóhivatala Margittán, körjegyzője N.-Tótfaluban, körorvosa és u. p. Szalárdon.

Félegyháza, nagy község, a Berettyó és érmelléki vasut mellett, Szalárdtól nyugatra, 1434 lakossal, kik között magyar 1318, román 61, — ref. 1217, róm. kath. 67, izr. 52, keleti 45, g. kath. 28, unitárius 24, — irni-olvasni tud 813. Református iskolája van. Lakosai föld- és szőlőművelők és baromtenyésztők. Járásbirósága N.-Váradon, adóhivatala Székelyhidon, postája helyben, körorvosa Diószegen. A Berettyón megyei vám van. Határában jó bor terem. A falu szélén Schvarcz Ignácznak pompás kastélya van.

Görbesd, kis község, a görbedi patak mellett, hegy tövében, Szalárdtól keletre, 116 lakossal, kik között román 106, — g. kath. 106, — irni-olvasni tud 11. Iskolája nincs. Lakosai földművelők és erdei munkások. Járásbirósága és adóhivatala Margittán, körjegyzője, körorvosa és u. p. Hagymádfalván.

Hagymádfalva, kis község a Gyepes patak mellett, Szalárdtól keletre, 523 lakossal, kik között román 404, magyar 73, német 18, — g. kath. 410, r. kath. 42, izr. 36, ref. 21, — irni-olvasni tud 70. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földművelők. Járásbirósága és adóhivatala Margittán, körorvos és posta helyben. Csinos úri laka és kitűnő gazdálkodása van itt gróf *Seilern* Károlynak s az uradalmat ezelőtt egy pár évvel a *jezsuiták* tették hiressé. A hagymádfalvai uradalomhoz tartozik a *czigányvölgyi asphalt*-telep is.

Jákó-Hodos, nagy község, a Berettyó mellett, Szalárdtól nyugatra, 854 lakossal, kik között magyar 790, román 24, — ref. 766, r. kath. 51, — irni-olvasni tud 422. Községi iskolája van. Lakosai földművelők és baromtenyésztők. Hivatalai N.-Váradon, körorvosa és u. p. Szalárdon. Templomában régi *falfestmények* voltak, — van egy harangja 1648-ból és egy templomi pohara 1633-ból.

Kővág, kis község, Szalárdtól délkeletre, az Almás patak mellett, hegyes, dombos vidéken, 297 lakossal, kik között román 200, tót 61, magyar 26, — g. kath. 128, keleti 80, r. kath. 75, — irni-olvasni tud 21. Van római vegyes és g. katolikus román vegyes iskolája. Lakosai baromtenyésztéssel és földműveléssel foglalkoznak. Járásbirósága N.-Váradon, adóhivatala Margittán, körjegyzője Borzikon, körorvosa és u. p. Hagymádfalván.

Kövesegyháza, kis község, Szalárdtól keletre, a görbesdi patak mellett, hegyek között, 114 lakossal, kik közzül román 95, — g. kath. 97, irni-olvasni tud 14. Iskola nincs. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Járásbirósága és adóhivatala Margittán, körjegyzője, körorvosa és u. p. Hagymádfalván.

Kis-Marja, nagy község, ezelőtt szabad város, a Berettyó mellett, Szalárdtól nyugotra, 1933 lakossal, kik közzül magyar 1834, román 25, — ref. 1705, keleti 73, izraelita 70, r. kath. 65, — irni-olvasni tud 1085. Van reform. iskolája (3 tanítóval). Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Hivatalai N.-Váradon, körorvos, gyógyszerár, posta helyben. Itt laktak hajdan a *Micz-bán* család tagjai, kik *Bocskai* István fejedelem ősei voltak, s laktak itt Bocskai szülei is, a miért e várost sokan még a történetírók közzül is Bocskai István fejedelem szülőhelyének tartják, holott e kitűnő fejedelem Kolozsvárt született, azonban különösen kedvelte e helyet s 1606-ban kelt szabadalom-levelében a város lakóit a hidvám fizetéstől felmentette s ezt a vámmentességet most is élvezik. A város szélén egy régi földvár nyomai vannak. Heti vásárai élénkek. Szőlőskertje sok kitűnő gyümölcsöt terem. Van olvasóköre, dalárdája.

Nadántelek, kis község, Szalárdtól keletre, 232 lakossal, kik közzül román 197, magyar 22, — g. kath. 207, — irni-olvasni tud 20. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Járásbirósága és adóhivatala Margittán, körjegyzője, körorvosa és u. p. Hagymádfalván.

Nyüved, kis község, a Berettyó mellett, Szalárdtól nyugotra, 559 lakossal, kik közzül magyar 509, román 24, — ref. 467, g. keleti 31, r. kath. 25, izr. 23, — irni-olvasni tud 251. Van reform. vegyes iskolája. Lakosai földmivelők. Hivatalai N.-Váradon, körorvosa és u. p. Kis-Marjában.

Pap-Tamási, nagy község, Szalárdtól nyugotra, az érmel-leki vasut, a Kösmő patak és Berettyó mellett, 818 lakossal, kik közzül magyar 788, — ref. 719, izr. 42, r. kath. 27, — irni-olvasni tud 485. Van reform. iskolája. Lakosai földmivelők. Hivatalai N.-Váradon, u. p. Félégyházán, körorvosa K.-Marjában. Vasuti állomás.

Pelbárthida, kis község, a Berettyó mellett, Szalárdtól nyugotra, 755 lakossal, kik közzül román 432, magyar 274, keleti 403, ref. 251, g. kath. 57, — irni-olvasni tud 220. Van reform.

vegyes és g. keleti román-magyar iskola. Lakosai földmivelők. Hivatalai N.-Váradon, körjegyzője Nyüveden, körorvosa és u. p. K.-Marjában. A reformátusok kis temploma még a XIII. századból való.*

Síter, kis község, Szalárdtól délkeletre, szőlő és erdős hegyek oldalán, 949 lakossal, kik között magyar 843, román 67, — ref. 808, keleti 53, r. kath. 37, g. kath. 26, izr. 24, — irni-olvasni tud 502. Van ref. iskolája. Lakosai szőlő és földmivelők. Hivatalai N.-Váradon, körorvosa és u. p. Szalárdon. Temploma részben a XIII. században épült s benne nagyon régi falfestmények láthatók. Van itt egy 1795-ben épült pincze és Farkas Lajosnak egy *várszerű* kastélya. Az egész megyében egyedül itt van szelid *gesztenye-erdő*, mely apró szemű, de igen jóízű gesztenyét terem.

Sítervölgy, kis község, erdős hegyek között, 1656 h. tölgyerdővel, Szalárdtól délkeleti irányban, 341 lakossal, kik között román 311, — keleti 321, — irni-olvasni tud 38. G. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkával és földmiveléssel foglalkoznak. Hivatalai Nagy-Váradon, körjegyzője Síterben, körorvosa és u. p. Szalárdon.

Szarkó, kis község, az Almás patak mellett, Szalárdtól keletre, 169 lakossal, kik között román 147, — g. kath. 155, — irni-olvasni tud 11. G. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalkoznak. Járásbirósága Nagy-Váradon, adóhivatala Margittán, körjegyzője Nagy-Tótfaluban, u. p. Hagymádfalván, körorvosa Szalárdon.

Hegyköz-Szent-Imre, nagy község, a Berettyó partján, az érmelléki hegyek déli oldalán, Szalárdtól északra, 1046 lakossal, kik között magyar 992, — ref. 977, izraelita 24, r. kath. 22, — irni olvasni tud 685. Van ref. iskolája. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Járásbirósága és adóhivatala Székelyhidon, körorvosa helyben, u. p. Szalárdon. Itt volt hajdan egy — Szt.-István király által fia Imre herczeg emlékére emelt — monostor a mostani temető helyén, melynek ma már csak igen csekély nyomai láthatók. Kitűnő bora messze földön híres. Határán a XIII-ik századból való *Adorján-vár* romjaiból az öreg torony egy része ma is fennáll.

Tataros, kis község, a Gyepes-patak mellett, Szalárdtól délkeletre, erdős dombok között, 2221 h. tölgy- és vegyes erdővel, — 811 lakossal, kik között román 740, magyar 35, — g. keleti 706, g. kath. 55, r. kath. 23, izr. 23, — irni-olvasni tud 31. Gör.

keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága és adóhivatala Margittán, körjegyzője Bogdán-Szóvárhegyen, körorvosa és u. p. Hagymádfalván. Határában van a nagyhirű »czigányvölgyi asphalt-bánya«, mely kitűnő és nagymennyiségű asphaltot tartalmaz s benne naphta is fordul elő.

Kis-Tótfalu, kis község, a Gyepes-patak mellett, Szalárdtól délkeletre, 173 lakossal, kik közül román 153, — g. kath. 153, — írni-olvasni tud 22. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága és adóhivatala Margittán, körjegyzője Bogdán-Szóvárhegyen, körorvosa és u. p. Hagymádfalván.

Nagy-Tótfalu, kis község, az Almás-patak mellett, Szalárdtól délkeletre, 632 lakossal, kik közül román 533, magyar 77, — keleti 542, ref. 53, izr. 29, — írni-olvasni tud 74. Állami iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága és adóhivatala Margittán, körorvosa és u. p. Szalárdon.

Tóttelek, kis község, Szalárdtól délre, 384 lakossal, kik közül magyar 181, tót 118, német 51, — róm. kath. 328, ref. 38, — írni-olvasni tud 134. Róm. kath. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Hivatalai Nagy-Váradon, körjegyzője Csatárban, u. p. Biharon, körorvosa Szalárdon.

Vajda, nagy község, a Berettyó jobb partján, az érmel-leki hegyek déli oldalában, Szalárdtól északnyugotra, 608 lakossal, kik közül magyar 647, román 34, — ref. 608, keleti 36, r. kath 31, — írni-olvasni tud 366. Reform. iskolája van. Lakosai föld- és szőlőművelők. Járásbirósága N.-Váradon, adóhivatala Székelyhidon, körorvosa Szt.-Imrén, u. p. Félegyházán. Kitűnő bortermel.

3. Margittai járás.

A **margittai** járás a megye északkeleti szegletét foglalja el s a Berettyó völgyét kivéve — mely északkeletről délnyugotra felső részét keresztül metszi — az egész járás hegyes völgyes, melynek síkjai Margittától délre és Széplak vidékén tulajdonképpen csak nagyobb völgyek. Van összesen 40,131 hold erdője, a melyből 26,955 h cser és tölgy, 12,183 h bükk és vegyes erdő. *Határai:* keletről Szilágymegye, délről az élesdi, nyugotról a szalárdi és székelyhidi, északról az érmihályfalvai járás. Ezen járáshoz 47 község tartozik. *Lakosainak* száma 24,422, és pedig magyar 10,977, román 10,122, tót

1660, német 567, ruthén 19. A *tótok* az egész megyében *ezen járásban vannak legnagyobb számmal*. Vallásra nézve: református 7,999, g. keleti 5,172, r. kath. 4076, g. kath. 5,690, izraelita 1426, lutheránus 58. Ezen járás községei 4 izr. anyakönyvi kerülethez tartoznak: u. m. margittai, micskei, széplaki és papfalvai kerülethez. A *műveltségi* állapot kedvezőtlen, a mennyiben a lakosságnak alig egy negyed része tud írni-olvasni, számszerint 6198. Ezen járás lakosai föld- és szőlőműveléssel, kis részben erdői és gyári munkával foglalkoznak. A baromtenyésztés is számba vehető. Van szarvasmarha 9816, bivaly 149, ló 3119, szamár 52, sertés 13,171, juh és birka 11,654, kecske 1012, szárnyas házi állat 64,147 db., méhcsalád 1772. Ezen járás a Debreczenben állomásozó 39-ik gyalogezredhez és a zilahi 45-ik honvéd zászlóaljhoz soroz katonákat. Csendőrségi tekintetben a 3-ik szárny, 1. szakasz 78. sz. micskei, 79. sz. széplaki és 80. sz. margittai őrhöz tartozik.

A járás székhelye:

Margitta, nagy község (régbben mezőváros) a Berettyó mellett, szőlőhegy közelében, 3529 lakossal, kik közzül magyar 3217, román 103, német 50, tót 30, — református 1961, r. kath. 825, izr. 533, g. kath. 137, g. keleti 59, — írni-olvasni tud 1253. Van ipariskolája, reform., r. kath. és izr. iskolája, községi óvodája, izr. anyakönyv székhelye. Járásbirósága, mely *telekkönyvi hatósággal is fel van ruházva*, valamint adóhivatala, táviráda, katonasorozás, a 80. számú csendőr-őrs, pénzügyőri szakasz, járásorvos, körorvos, gyógyszerár, megyei állatorvos, megyei vám, posta és posta-takarékpénztár helyben. A mólki apátságnak csinos emeletes uri laka van itt. Lakosai közzül sok az iparos, kik azonban nyári időben föld- és szőlőműveléssel foglalkoznak. Hegyei jó asztali bort teremnek, vásárai jelentékenyek.

K ö z s é g e i:

Apát-Keresztúr, kis község, Margittától nyugotra, 347 lakossal, kik közzül magyar 320, — ref. 180, g. kath. 128. r. kath. 30, — írni-olvasni tud 116. Van reform. vegyes iskolája. Lakosai föld- és szőlőművelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyv, u. p. Margittán, körjegyzője Vedres-Ábrányban.

Felső-Ábrány, kis község, a Berettyó mellett, Margittától délkeletre, 496 lakossal, kik közzül magyar 264, román 211,

— ref. 219, keleti 196, g. kath. 26, r. kath. 23, — irni-olvasni tud 179. Van vegyes és g. keleti román-magyar vegyes iskolája. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyv, u. p. Margittán, körorvosa Széplakon. Régebben volt egy *sóstó* nevű tava. Lakosai — kik földmivelők — jogosítva vannak a *Gróf Sternberg Ádám alapítványából* segélyezésre.

Vedres-Ábrány, kis község, a Berettyó mellett, Margittától délnyugotra, 424 lakossal, kik közül román 219, magyar 183, — g. kath. 206, ref. 162, keleti 22, — irni-olvasni tud 103. Van ref. vegyes és g. kath. román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Margittán. Lakosai igénybe vehetik a *Gróf Sternberg Ádám* alapítvány segélyezését.

Albis, nagy község, Margittától északnyugotra, 1157 h. tölgyerdővel, — 881 lakossal, kik közül magyar 781, román 56, — ref. 761, g. kath. 75, r. kath. 36, — irni-olvasni tud 413. Van ref. vegyes iskolája. Lakosai föld- és szőlőmiveléssel foglalkoznak, — többnyire fehérszínű gubát viselnek. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Margittán, u. p. Ottományban. A reformátusok temploma a toronnyal együtt még a XIII-ik században épült, s ebben van eltemetve Zólyomi Dávid, kinek várából még most is vannak némi maradványok a templom mellett. Itt született *Irinyi János* a gyufa feltalálója 1817-ben, — valamint *Irinyi József* hírneves író is 1822-ben.

Almás, kis község, hegyek között. 2962 h. bükk-erdővel, Margittától keletre; ez a község Szilágymegyéből most csatoltatott ide az 1884: VII. t. cz. 1. §-a alapján; van 1057 lakosa, kik közül román 969, magyar 56, — g. kath. 995, ref. 28, — irni-olvasni tud 90. Van gör. kath. román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Bályokon, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Széplakon.

Almaszeg, kis község, a Rézalján, a Bisztra-patak mellett, 3018 h. vegyes erdővel, Margittától délnyugotra, 514 lakossal, kik közül román 417, magyar 65, — keleti 409, ref. 37, izr. 30, g. kath. 23, — irni-olvasni tud 62. Iskola nincs. Lakosai erdei és gyári munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Paptalván. Régebben üveghutája s guba-kallói voltak.

Almaszeg-huta, kis község, pompás vidéken a Rézhe-

gyekben, a Bisztra-patak mellett, 1037 h. vegyes erdővel, Margittától délkeletre, 370 lakossal, kik közzül tót 330, — r. kath. 370, — irni-olvasni tud 7. Iskola nincs. Lakosai erdei és gyári munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője, körorvosa, izr. anyakönyve Papfalván, u. p. Feketeerdőn. Lakosai részint a feketeerdői és sólyomkői üveggyárakban vannak elfoglalva, részint favágásból élnek.

Baromlak, kis község a Rézhegyekben, 1421 h. vegyes erdővel, Margittától délkeletre, Szilágymegye határán, 453 lakossal, kik közzül tót 251, román 171, — r. kath. 267, keleti 175, — irni-olvasni tud 96. Van róm. kath. magyar-tót vegyes iskolája. Lakosai föld- és szőlőmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Papfalván. körjegyzője Középesen.

Bályok, kis község, a Berettyó mellett, Margittától keletre, Szilágymegye határán 1098 hold tölgyerdővel, — 707 lakossal kik közzül magyar 643, román 24, — ref. 635, r. kath. 33, — irni-olvasni tud 289. Van ref. vegyes iskolája. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Széplakon. Temploma a középkorban épült.

Bártfalva, kis község, a Berettyó mellett, Margittától délkeletre, 278 lakossal, kik közzül román 228, német 32, — keleti 225, izr. 34, — irni-olvasni tud 13. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala u. p. Margittán, körjegyzője Felső-Ábrányban, körorvosa, izr. anyakönyve Széplakon.

Bisztra-Ujfalu, kis község, erdős hegy tövében, a Bisztra patak mellett, Margittától délkeletre, 235 lakossal, kik közzül román 215, keleti 194, g. kath. 26, — ir-olvas 5. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Cséhteleken, körorvosa Széplakon, u. p. Tótiban, izr. anyakönyve Papfalván.

Bodonos, kis község a Rézhegyek között, Margittától délre, 479 lakossal, kik közzül tót 408, magyar 28, — r. kath. 445, — irni-olvasni tud 157. Róm. kath. magyar-tót vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások, földmivelők és baromtenyésztők. Járásbirósága és adóhivatala Margittán, körjegyzője, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Papfalván. Régebben *asphalt-bányája* volt.

Bogyoszló, nagy község, Margittától északnyugotra, 794 lakossal, kik közzül magyar 750, — ref. 717, izr. 33, — irni-olvasni tud 392. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai föld- és szőlő-

mívelők, — fehér színű gubát viselnek. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Margittán, u. p. Ottományban.

Bozsaly, kis község, a Rézalján, a Bisztra-patak völgyében, Margittától délkeletre, 225 lakossal, kik közül román 200, — keleti 167, g. kath. 37, — irni-olvasni tud 7. Iskola nincs. Lakosai föld- és szőlőmívelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Cséhtelegen, u. p. Tótiban, körorvosa Széplakon, izr. anyakönyve Papfalván.

Cséhtelek, kis község, a Rézalján, a Bisztra-patak völgyén, Margittától délkeletre, 2756 h. tölgyerdővel, — 469 lakossal, kik közül román 352, magyar 69; német 21, — g. kath. 332, r. kath. 61, keleti 37, ref. 24, — irni-olvasni tud 67. Gör. kath. magyar-román vegyes iskolája van. Lakosai földmívelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, u. p. Tótiban, körorvosa Széplakon, izr. anyakönyve Papfalván. Jó bort termel.

Déda, kis község a Berettyó mellett, hegyoldalban, Margittától délkeletre, 200 lakossal, kik közül román 180, — g. kath. 182, — irni olvasni tud 13. Gör. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai földmívelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve, u. p. Margittán, körjegyzője Szunyogdon, körorvosa Széplakon.

Alsó-Derna, kis község a Derna patak mellett, hegyek között, Szalárdtól keleti irányban, 385 lakossal, kik közül román 363, — keleti 330, g. kath. 42, — ir-olvas 24. Iskolája nincs. Lakosai gyári és hegyi munkások, baromtenyésztők. Körjegyzője Terjén, járásbirósága, adóhivatala Margittán, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Micskén.

Felső-Derna, kis község, a Derna-patak mellett, hegyek között, 1149 h. tölgy- és vegyes erdővel, Szalárdtól keletre, 199 lakossal, kik közül román 172, — g. kath. 168, ir-olvas 35. Iskolája nincs. Lakosai hegyi és gyári munkások. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Terjén, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Micskén. Határán kitűnő *asphalt-gyár* van s hegyeiben nagy mennyiségű kőszén, asphaltanyag és naphta jön elő.

Dízsér, kis község, a Csurgó-patak mellett, két hegy közé szorítva, Margittától keletre, 286 lakossal, kik közül román 190, tót 48, — g. kath. 201, r. kath. 64, — irni-olvasni tud 28. Gör. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások és földmívelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve, u. p. Margittán, körjegyzője Szunyogdon, körorvosa Széplakon.

Ér-Fancsika, kis község, a Berettyó völgyén, Margittától délnyugotra, 202 lakossal, kik között román 185, — keleti 155, g. kath. 37, — írni-olvasni tud 5. Iskolája nincs. Lakosai föld- és szőlőművelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Margittán, körjegyzője Vedres-Ábrányban.

Feketeerdő, kis község, a Bisztra-patak mellett, a Réz-hegyek legszebb vidékén, egy hegykatlanban, Margittától délkeletre, 435 lakossal, kik között német 210, tót 142, magyar 25, — r. kath. 421, — írni-olvasni tud 147. Községi iskolája van. Lakosai gyári munkások. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Középesen, posta, posta-takarékpénztár helyben, izr. anyakönyv, körorvos Papfalván. Nagyterjedelmű *üveggyár-telepe* — mely a »Magyar-Földhitelintézet« tulajdonát képezi — pompás üveget készít, melyek versenyeznek a külföld legszebb üveggyártmányaival, — a körülötte levő őserdők s a roppant mennyiségben előjövő, békásó hosszú életet biztosítanak a gyárnak. Van szép vendéglője, — 2 pompás *vizzuhataja*, — vidéke festői szép s a magas hegyek egy részének oldalai fenyvesekkel vannak beültetve, erdeiben temérdek őz s egyéb vad tanyáz.

Genyété, kis község, az Usztató-patak völgyén, Margittától északkeletre, Szilágymegye határán, 315 lakossal, kik között román 259, magyar 30, — g. kath. 283, írni-olvasni tud 51. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások és földművelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Margittán, körjegyzője Kéczen.

Hőke, kis község, közel a Gyepes-patakhoz, Margittától délnyugotra, 83 lakossal, kik között román 78, — g. kath. 80, — írni-olvasni tud 13. Iskolája nincs. Lakosai földművelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Poklosteleken, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Micskén.

Kécz, kis község, erdős, dombos vidéken, Margittától északra 841 lakossal, kik között magyar 394, román 384, — g. kath. 403, ref. 340, izr. 41, r. kath. 38, — írni-olvasni tud 291. Ref. vegyes és g. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai földművelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Margittán.

Királyi, kis község, a Berettyó völgyén, Margittától délre, 367 lakossal, kik között román 304, tót 33, — keleti 307, r. kath. 46, — írni-olvasni tud 59. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földművelők. Járásbirósága, adóhivatala

Margittán, körjegyzője Vámos-Lázon, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Micskén.

Kohány, kis község, a Berettyó mellett, hegy tövében, Margittától délkeletre, 145 lakossal, kik közzül román 98, magyar 46, — keleti 93, ref. 43, — irni-olvasni tud 5. Iskolája F.-Ábrányban van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve, u. p. Margittán, körjegyzője Szunyogdon, körorvosa Széplakon.

Középes, kis község, a Rézhegyek tövében, a Varátyek-patak mellett, Margittától délkeletre, 5192 h. tölgy- és vegyes erdővel, 454 lakossal, kik közzül román 360, magyar 28, német 21, — keleti 374, r. kath. 55, irni-olvasni tud 58. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, izr. anyakönyve, körorvosa, u. p. Papfálván.

Lüki, kis község, a Csurgó-patak mellett, hegyek között, Margittától keletre, 380 lakossal, kik közzül román 348, — keleti 350, irni-olvasni tud 6. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve, u. p. Margittán, körjegyzője Szunyogdon, körorvosa Széplakon.

Micske, nagy község, ezelőtt régi mezőváros, jó bortermő hegy tövében, a Berettyó völgyének keleti szélén, Margittától délre, 933 lakossal, kik közzül magyar 852, román 25, — ref. 694, r. kath. 164, izr. 48, — irni-olvasni tud 439. Ref. vegyes és róm. kath. vegyes iskolája van. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körorvos, izr. anyakönyv, a 78. számú csendőr-örs, posta helyben. A reformátusok templomát Zólyomi Dávidné iktári Bethlen Katalin építtette a 17-ik század első felében, — tetemei is e templomban nyugosznak; mások azonban ezt a templomot románkori, ismét mások XV-ik századbéli építménynek tartják. A Baranyi Ágoston-féle curia volt *Bocskai István fejedelem* menedékhelye.

Mónus-Petri, nagy község, a Berettyó és Bisztra-patak egyesülésénél, Margittától délnyugotra, 710 lakossal, kik közzül magyar 544, román 105, — r. kath. 419, g. kath. 134, ref. 133, irni-olvasni tud 268. Római kath. vegyes, g. kath. vegyes, és ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Margittán. Határában 3 elpusztult vár nyomai láthatók. *Klobusiczky* Bélának pompás kastélya van itt.

Papfalva, kis község, a Bisztra-patak mellett, Magittától délkeletre, 1633 h. tölgyerdővel, 595 lakossal, kik közzül román 472, magyar 48, német 37, — g. kath. 449, r. kath. 58, keleti 49, ref. 25, — ir-olvas 70. Gör. kath. román-magyar iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körorvos, izr. anyakönyv, posta helyben. A *mölki apátság*nak szép kastélya van itt.

Poklostelek, kis község, közel a Berettyóhoz, Margittától délnyugotra, 459 lakossal, kik közzül magyar 409, — ref. 321, r. kath. 67, izr. 33, — ir-olvas 197. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Micskén.

Sárszeg, kis község, a Gyepes-patak mellett, Margittától délnyugotra, 321 lakossal, kik közzül román 282, — g. kath. 279, izr. 21, — ir-olvas 48. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Poklosteleken, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Micskén. Itt megyei *hidvám* van a Gyepes-patakon.

Sástelek, kis község, a Görbesdi-patak mellett, Margittától délre, a Rézalján, 2132 h. vegyes erdővel, 244 lakossal, kik közzül román 223, — g. kath. 220, — ir-olvas 5. Iskolája nincs. Lakosai erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Terjén, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Micskén.

Száldobágy, kis község, a Berettyó mellett, Margittától délkeletre, 297 lakossal, kik közzül román 284, — keleti 270, — ir-olvas 21. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Bályokon, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Széplakon.

Széltalló, kis község, a Berettyó völgyén, erdő szélén, Margittától délkeletre, 406 lakossal, kik közzül román 338, magyar 43, — keleti 314, g. kath. 40, izr. 24, — ir-olvas 16. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Margittán, körjegyzője F.-Ábrányban, izr. anyakönyve, körorvosa Széplakon.

Szent-Lázár, kis község, a Berettyó mellett, nagy síkságon, Margittától délre, 381 lakossal, kik közzül román 335, — g. kath. 354, — ir-olvas 44. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Vámos-Lázon, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Micskén.

Széplak, nagy község, (ezelőtt város) a Berettyó mellett, nagy síkságon, Szilágymegye határán, Margittától délkeletre, 1553

h. tölgy- és vegyes erdővel, 1410 lakossal, kik közzül magyar 1115, román 178, német 41, — ref. 955, g. kath. 184, izr. 176. r. kath. 86, — ir-olvas 593. Református, róm. kath. vegyes, g. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, a 79. számú csendőr-örs, pénzügyőri szakasz, körorvos, gyógyszerár, izr. anyakönyv, posta helyben.

Szocset, kis község, a Nagy-patak mellett, a Rézhegyek közt, Margittától délkeletre, 170 lakossal, kik közzül tót 157, — r. kath. 161, — ir-olvas 7. Iskolája nincs. Lakosai erdei és gyári munkások. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Középesen, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Papfalván.

Szunyogd, kis község, a Berettyó völgyén, hegyek között, Margittától keletre, 385 lakossal, kik közzül román 330, magyar 36, — keleti 338, ref. 22, — ir-olvas 15. Gör. keleti román magyar vegyes iskolája van. Lakosai hegyi munkások. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve, u. p. Margittán, körorvosa Széplakon.

Terebes, nagy község, a Bisztra-patak mellett, Margittától délkeletre, 285 lakossal, kik közzül román 215, magyar 57, — keleti 188, g. kath. 37, ref. 39, — ir-olvas 39. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve, u. p. Margittán, körorvosa Széplakon.

Terje, kis község, Margittától délre szőlőhegyek között, 511 lakossal, kik közzül román 444, magyar 35, — g. kath. 457, izraelita 23, — ir-olvas 34. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai szőlő- és földmivesek. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, izr. anyakönyve, körorvosa, u. p. Micskén. Kitünő bort termel.

Tóti, nagy község, a Bisztra-patak mellett, szőlőhegy tövében, Margittától délkeletre, 1582 h. vegyes erdővel, 699 lakossal, kik közzül magyar 647, — ref. 538, izraelita 77, r. kath. 47, — ir-olvas 301. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai föld- és szőlőművelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve, körorvosa Margittán, posta helyben. Határán kitünő erős bor terem. Itt kezdődik a Rézhegység és a hegyek közé szorított Bisztra-patak szép völgye. A reformátusok templomának egy része középkori építmény.

Vámos-Láz, kis község, a Berettyó völgyén, nagy síkságon, az Árkos-patak mellett, Margittától délre, 522 lakossal, kik közzül román 453, magyar 46, — keleti 478, — ir-olvas 38. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Micskén.

Várviz, kis község, a Nagy-patak mellett dombos hegyes vidéken, Margittától délkeletre, 314 lakossal, kik közzül román 288, magyar 22, — keleti 275, — ir-olvas 31. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai hegyi munkások és földmívelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Papfalván, körjegyzője Középesen.

Verzár, kis község, a Nagy-patak mellett, a Rézhegység egyik hegykatlanában, festői szép vidéken, Margittától délkeletre, 2143 h. tölgy- és bükk-erdővel, 230 lakossal, kik közzül tót 185, magyar 24, — r. kath. 197, — ir-olvas 38. Iskolája Baromlakon van. Lakosai hegyi munkások, föld- és szőlőművelők. Járásbirósága, adóhivatala Margittán, körjegyzője Középesen, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Papfalván. Gróf *Zichy Jenőnek* van itt egy terjedelmes, oszlopok által körülvett kastélya, melyet *Baranyi Lajos* kir. kamarás építtetett a 40-es években. Patakjában 2 pompás vizesés van. A község melletti hegyoldal jó bort terem.

4. Érmihályfalvai járás.

Ezen járás a megye *legészakibb* csúcsát foglalja el. *Határai*: Szilágy, Szathmár és Szabolcsmegyék, továbbá a derecskei, székelyhidi és margittai járások. Majdnem egészen sík, csak délkeleti szegletében vannak az *érmelléki hegyek* északi nyujtványai. Van összesen 5704 h. erdője, a melyből 5154 h. tölgy, 549 h. vegyes erdő. Felső részén — mely sok helyen lápos — az *északkeleti vasut* fut keresztül, míg az Érmelléki vasut majdnem közepén hajtja végig délről észak felé. Dohánytermelése jelentékeny. Magában foglal 13 *községet*, összesen 20,461 lakossal, kik kevés kivétellel magyarok s több mint fele részben reformátusok. Van: magyar 15,878, román 3258, német 231, ruthén 128, tót 60. *Valásra* nézve: ref. 11,478, g. kath. 4982, r. kath. 2414, izr. 1500, keleti 62, lutheránus 25, — írni-olvasni tud 8169. A járás összes községei a *mihályfalvai izr. anyakönyvi kerülethez tartoznak*.

Lakosai földmívelők, csupán délkeleti szegletében, az érmelléki hegyek északi csúcsán foglalkoznak nagyban a bortermeléssel. A dohánytermelés és baromtenyésztés is jelentékeny. Van szarvasmarha 8,800, bivaly 306, ló 3,352, szamár 46, sertés 11,238, birka és juh 18,193, kecske 85, szárnyas házi állat 57,977 db., méhcsalád 1,908.

Ezen járás a debreczeni 39-ik gyalogezredhez és a 46-ik honvédszászlóaljhoz soroz katonákat. Csendőrségi tekintetben a 3. szárny, 1 szakasz, 82. számú mihályfalvai őrhöz tartozik.

A gör. katolikusok és izraeliták ezen járásban vannak legnagyobb számmal.

A járás székhelye :

Ér-Mihályfalva, nagy község, (ezelőtt mezőváros) élénk forgalmi hely, az északkeleti és érmelléki vasut mellett, a megye felső csúcsában, 3896 lakossal, kik közzül magyar 3580, ruthén 82, német 45, — református 2566, izraelita 492, r. kath. 417, g. kath. 407, — ir-olvas 1508. Református, róm. katolikus vegyes és izraelita vegyes iskolája van. Lakosai földmiveléssel foglalkoznak, de van közöttük sok iparos is. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon. Katonasorozás, a 82. számú csendőrs, pénzügyőri szakasz, körorvos, gyógyszerár, takarékpénztár, izr. anyakönyv, dohány-beváltó hivatal, távirda, posta helyben. Dombon álló református templomának egy része a középkorból való, melyben van egy 8 mázsás harang, mely a rajta levő felírás szerint 1491-ben készült Nagy-Váradon s egy kehely, a reformatio előtti időből.

K ö z s é g e i :

Bagamér, nagy község, Mihályfalvától délnyugotra, homokos vidéken, 2032 h. tölgy és vegyes erdővel, 2133 lakossal, kik közzül magyar 1754, román 210, német 30, — ref. 1768, g. kath. 263, izr. 63, r. kath 39, — ir-olvas 1138. Ref. és g. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, körorvosa Ér-Semjénben, u. p. Álmosdon. Magas dombon épült ref. templomának egy része a középkorból való s ebben van két kehely a XV. századból.

Ér-Adony, nagy község, az Ér-patak mellett, lapályon, Mihályfalvától délre, 716 lakossal, kik közzül magyar 664, — ref. 466, r. kath. 129, g. kath. 85, izr. 35, — ir-olvas 208. Ref. vegyes és r. kath. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, postája helyben, körorvosa Gálos-Petriben.

Ér-Kenéz, kis község, Mihályfalvától délnyugotra, 762 lakossal, kik közzül román 625, magyar 84, — g. kath. 668, izr. 44, ref. 32, — ir-olvas 106. Gör. katolikus román-magyar vegyes

iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, körorvosa, u. p. Ér-Semjénben.

Ér-Keserü, nagy község, az Ér mellett, nádas, moesáros vidéken, Mihályfalvától délre, 1229 lakossal, kik között magyar 1097, német 37, román 36, — ref. 958, r. kath. 124, g. kath. 84, izr. 61, — ir-olvas 593. Reform. és róm. katolikus vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, körorvosa, u. p. Ér-Semjénben.

Ér-Selind, kis község, Mihályfalvától délnyugotra, az Érmelléki vasút mellett, 769 lakossal, kik között magyar 722, — g. kath. 557, ref. 92. izr. 55, r. kath. 51, — ir-olvas 187. Gör. kath. magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, körorvosa, u. p. Ér-Semjénben.

Ér-Semjén, nagy község, Ér-Mihályfalvától délnyugotra, 1995 lakossal, kik között magyar 1769, román 111, ruthén 24, — reform. 1301, r. kath. 277, g. kath. 250, izr. 161, — ir-olvas 680. Ref. vegyes és r. kath. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, körorvos, posta helyben. Itt született a nagy tudós és nyelvújító *Kazinczi Ferencz* 1759. okt. 27-én, meghalt Széphalmon 1831. aug. 22-én. A reformátusok templomának egy része a középkorban épült.

Ér-Tarcsa, nagy község, az Ér mellett, Mihályfalvától délre, 912 lakossal, kik között magyar 535, román 326, — ref. 415, g. kath. 399, izr. 58, r. kath. 39, — ir-olvas 374. Ref. vegyes és g. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, posta helyben, körorvosa Gálos-Petriben.

Gálos-Petri, nagy község, az Ér mellett, Mihályfalvától délkeletre, 1032 lakossal, kik között magyar 899, román 85, — ref. 603, g. kath. 274, izr. 103, r. kath. 51. — ir-olvas 484. Ref. vegyes és g. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, u. p. Ér-Mihályfalván, körorvos helyben.

Ottomány, nagy község, az érmelléki hegyek északi szélén, Mihályfalvától délkeletre, 976 lakossal, kik között magyar 857, német 53, tót 29, — ref. 779, izr. 77, g. kath. 70, r. kath. 41, — ir-olvas 431. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők és bortermelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, posta helyben, körorvosa Gálos-Petriben. Itt született a múlt század egyik

jeles költője szentjóni Szabó László 1767-ben. A község határán jó bor terem.

Piskolt, nagy község a megye legfelső csúcsán, Mihályfalvától északkeletre, az északkeleti vasut mellett, vasuti állomás, 1986 lakossal, kik közül magyar 1081, román 783, g. kath. 893. ref. 751, izr. 220, r. kath. 122, — ir-olvas 709. Ref. vegyes és g. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Törvényszéke. Szathmárti, járásbírósa N.-Károlyban, adóhivatala Székelyhidon, posta helyben, körorvosa Mihályfalván. Itt született *Sárváry Pál* híres debreczeni tanár 1765-ben.

Szalacs, nagy község, az érmelléki hegyek legészakibb részén, Szilágymegye határán, 1079 h. tölgyerdővel, 2954 lakossal, kik közül magyar 2730, román 83, ref. 1709, r. kath. 1075, g. kath. 89, izr. 61, — ir-olvas 1461. Ref. és r. kath. vegyes iskolája van. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Járásbírósa Margittán, adóhivatala Székelyhidon, posta helyben, körorvosa Gáloš-Petriben. Ez a község az Árpád-királyok korában s későbbben is még sok ideig *szabad királyi város* volt. Jeles bort termel, — rétjei és nádasai szépek.

Vasad, nagy község, Mihályfalvától északkeletre, 1101 lakossal, kik közül román 933, magyar 106, — g. kath. 643, izr. 70. ref. 38, r. kath. 31, — ir-olvas 290. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbírósa, adóhivatala Székelyhidon, u. p. Piskolton, körorvosa Mihályfalván.

5. Székelyhídi járás.

A *székelyhídi* járás N.-Váradtól északi irányban fekszik. Határai: északról a mihályfalvai, keletről a margittai, délről a szalárdi, nyugotról a b.-ujfalui és derecskei járás. Délkeleti és keleti részét a világhírű bort termő *érmelléki hegyek* borítják, melyek mellett megy az érmelléki vasut; nyugoti része rónaság, sok helyen homokos lapály, melyen sok dohány terem. Erdője van 7612 hold, melyből 6899 hold tölgy és cser, 713 hold vegyes erdő.

Magában foglal 18 *községet*. *Lakosainak száma*: 26,784, kik csekély kivétellel magyarok és reformátusok. Van magyar 22,354, román 2855, német 250, tót 94, ruthén 64. *Vallás* tekintetében: református 18,566, g. kath. 3237, r. kath. 3014, izraelita 1323, keleti 545, lutheránus 75. A járás összes községei a székelyhídi *izraelita anyakönyvi kerülethez* tartoznak. Az összes lakosság közül

irni-olvasni tud 13,146. Lakosai szőlő- és földmiveléssel, kis részben dohánytermeléssel foglalkoznak.

A baromtenyésztésre nem nagy súlyt fektet. Van szarvasmarha 7917, bivaly 69, ló 4149, számár 33, sertés 11,428, juh és birka 12,315, kecske 72, szárnyas házi állat 83,281 db., méhcsalád 1116.

Ezen járás a debreczeni 39-ik gyalog ezredhez és a 46-ik honvédszászlóaljhoz soroz katonákat. Csendőrségi tekintetben a 3. szárny, 1. szakasz, 98. számú székelyhidi és a 89. számú nagylétei őrhöz tartozik.

S z é k h e l y e :

Székelyhid, nagy község (ezelőtt mezőváros), az érmelléki hegyek nyugoti szélén, az Ér patak és „Érmelléki vasut“ mellett, 1389 hold vegyes erdővel, 4019 lakossal, kik közzül magyar 3594, román 79, német 60, — reform. 2379. r. kath. 1213, izr. 305, g. kath. 91, — ir-olvas 2370. Van ref., r. kath., izraelita és magán iskolája. Van telekkönyvi hatósággal felruházott kir. járásbiróság, kir. adóhivatala, postája, távirója helyben. Országgyűlési képviselőválasztás, katonai sorozás, a 98. számú cserdörörs, pénzügyőri biztosság és pénzügyőri szakasz, járásorvos, körorvos, gyógyszer-tár, érmelléki takarékpénztár, izr. anyakönyv székhelye. Az érmelléki vasut itt ágazik szét: a fővonal megy Mihályfalvára, a mellékvonal pedig Margittára. Itt jelenik meg az „Érmelléki híradó“ című heti lap. Lakosai föld- és szőlőmiveléssel s iparral foglalkoznak. Hajdan igen híres erősségü vára volt, melyet 1604-ben Daróczi Ferencz adott át *Bocskai* fejedelemnek s ettől kezdve az erdélyi fejedelmekhez tartozott ez 1661-ig, a mikor előbb Leopold császár birtokába került, azután Apafi fejedelem által visszafoglaltatott, — azonban a vasvári béke következtében ezen vár Rothál gróf császári főbiztos által 1665-ben földig leromboltatott. Most gróf *Stubenberg* Józsefnek van itt szép tornyos kastélya. Továbbá van itt fürdő, 2 olvasó egyesület, helyi vám, mely még 1417-ben állíttatott fel. A reformátusok templomának egy része a XV. században épült, melynek falában áll Zólyomi Tamás emlékköve 1588-ból s van egy harangja is a középkorból.

K ö z s é g e i :

Álmosd, nagy község, Székelyhidtől északkeletre, 1783 lakossal, kik közzül magyar 1566, román 120, — ref. 1224, g. kath. 292.

izr. 165, r. kath. 87, ir-olvas 734. Ref., g. kath. magyar-román vegyes iskolája, községi óvodája van. Lakosai földmivelők és dohánytermelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, posta helyben, körorvosa N.-Létán. Templomának egy része a XV-ik századból való. Van itt egy *koldus-ápoló* és *kisdedővő* intézet, melyet *Chernel József* alapított. Ez a Chernel (vagy Csernel) József Álmosdon született 1798-ban s ott is élt mint földesur. Az 1849. évben egy végrendeletet tett, melyben 12.000 pengő forintot és két udvar telkes házat hagyományozott egy, Álmosdon felállítandó kisdedővő és koldus-ápoló intézetre s ezen intézet a nemes lelkű alapító elhalálozása után 12 évre, vagyis 1862-ik évben meg is nyitattott s ma is virágzik. Chernel József 1850-ben halt el Nagy-Váradon s a v.-olaszii nagy temetőben van eltemetve, a hol arról a kidőlt sírkőről senki nem gyanítaná, hogy az emberiségnek mily nagy jótevője nyugszik itt; — az álmosdi jótékony intézet azonban örökké fentartani fogja nevét és lelkének nagyságát.

Asszonyvására, nagy község, szép vidéken, hegyek között, Székelyhídtől északkeletre, 1093 lakossal, kik közzül magyar 1020, német 22, ref. 911, r. kath. 125, izr. 32, ir-olvas 701. Ref. és r. kath. vegyes iskolája van. Lakosai földmiveléssel és bortermeléssel foglalkoznak. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Székelyhidon.

Csanáros, kis község, a Berettyó és Gyepes patak mellett, Székelyhídtől délre, 400 lakossal, kik közzül román 238, magyar 134, — g. kath. 236, r. kath. 102, ref. 29, — ir-olvas 41. Gör. kath. magyar-román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, körjegyzője u. p. Sz.-Jobbon, körorvosa Micskén.

Csokaj, kis község, az Ér mellett, Székelyhídtől délnyugotra, 1048 lakossal, kik közzül magyar 833, román 182, — ref. 821, g. kath. 184, izr. 23, — ir-olvas 486. Ref. vegyes és g. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Székelyhidon. Itt született *Fényes Elek*, a nagyhirű tudós s korában Magyarország legalaposabb ismertetője 1807. évi jul. 7-én, (meghalt Pestmegyében 1876.)

Diószeg, nagy község, (ezelőtt mezőváros) az Ér folyó és *Érmelléki vasut* mellett, a világhírű bortermő Érmelléki hegyek nyugoti lábainál, Székelyhídtől délnyugotra, 5458 lakossal, kik

közzül magyar 4741, román 484, német 23, — ref. 4295, keleti 403, r. kath. 371, izr. 224, g. kath. 150, — ir-olvas 3129. Református, (5 tanítóval), r. kath. vegyes, g. keleti magyar-román vegyes és izraelita iskolája s községi óvodája van. A reformátusok iskolájában gyékény, szalma és vessző-fonás is taníttatik. Lakosai földmivelők és bortermelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, körorvos, gyógyszerár, posta helyben. Van helyi vámja. *Itt terem a világhírű érmelléki bakator.* Van állami *vinczellérképezdéje* s e mellett gróf Zichy Ferencznek (volt konstantinápolyi nagy követnek s a fiúmei kormányzó atyjának) *minta bordászata*, kitűnő gyümölcsészete és *minta szőlője*, a községben *kastélya*. Itt tartatik az ugynevezett „*Bátorság Cassája*“, melyet néhai gróf Sternberg Ádám akkori földesur 1805-ben alapított kárt szenvedő szegény jobbágysai¹⁾ segélyezésére, kiknek utódai ma is évenként tetemes segélyben részesülnek az önhibájukon kívül származott szerencsétlenségek esetében. Ezen nagyszerű alapítványnál semmi nem tarthatná fenn szebben és maradandóbban Gr. Sternberg Ádám nagylelkűségének emlékét, ki még halála után is letörli a szenvedők könnyeit. Legyen áldott emlékezete!...

Ér-Olaszi, v. Sváb-Olaszi, nagy község, erdős dombok között, Székelyhídtól keletre, 606 lakossal, kik közzül magyar 523, román 32, — ref. 520, r. kath. 37, g. kath. 35, — ir-olvas 256. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai szőlő- és földmiveléssel foglalkoznak. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Székelyhidon.

Hegyköz-Szent-Miklós, nagy község, az Érmelléki hegyek között a Szt.-Jobbtól északra nyúló »szent-miklósi völgyben«, Székelyhídtól délkeletre, 782 lakossal, kik közzül magyar 703, román 27, — ref. 696, g. kath. 34, r. kath. 29, — ir-olvas 421. Ref. iskolája van. Lakosai bortermelők és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Székelyhidon, körorvosa H.-K.-Szt.-Imrén.

Jankafalva, Székelyhídtól délnyugotra, jelenleg megszűnt

¹⁾ Az alapító oklevél szerint csupán az 1805-iki „*diószegi uradalom*“ jobbágysai, vagyis a *diószegi, felső-ábrányi, vedres-ábrányi, pocsaji, hosszú-pályi- és kokadi* jobbágysai, illetőleg ezek maradékai vehetik igénybe a segélyezést. Legtöbb segélyért folyamodnak Diószegről. A segélyért az alispánhoz adandó be a kérvény, melyhez mellékelni kell a családi leszármazási ívet egész 1790-től, községi bizonyítványt a kár megtörténtéről, a kár és a vagyon értékéről; — mindezen iratok *bélyegmentesek*.

önálló község lenni, mivel 1884-ben Diószeghez csatoltatott. Ezelőtt kis község volt, 275 lakossal, kik között magyar 261, — ref. 208, r. kath. 40, — ir-olvas 92. Iskolája Diószegen van. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, körorvosa, u. p. Diószegen.

Kis-Kágya, kis község, az érmelléki hegyek nyugoti szélén, Székelyhid mellett, 238 lakossal, kik között magyar 228, — ref. 200, r. kath. 21, — ir-olvas 87. Iskolája Székelyhidon van. Lakosai szőlő- és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Székelyhidon, körjegyzője Csokalyban. Jó bort termel.

Nagy-Kágya, kis község, az érmelléki hegyek nyugoti szélén, Székelyhidtől délnyugotra, 236 lakossal, kik között magyar 205, ref. 149, r. kath. 50, izr. 28, — ir-olvas 113. Iskolája Kólyon van. Lakosai szőlő- és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Székelyhidon, körjegyzője Kólyon. Bora kitünő. Gróf *Pongrácznak* csinos kastélya van itt.

Kis-Kereki, nagy község, az érmelléki hegyek északnyugoti lejtőjén, Székelyhidtől északra, 936 lakossal, kik között magyar 841, — ref. 841, r. kath. 28, g. kath. 25, izr. 22, — ir-olvas 532. Ref. iskolája van. Lakosai szőlő- és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Székelyhidon. Jó bort termel.

Kokad, nagy község, Székelyhidtől északnyugotra, 1056 lakossal, kik között magyar 948, román 56, — ref. 758, g. kath. 230, izr. 46, — ir-olvas 503. Ref. vegyes és g. kath. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, u. p. Álmosdon, körorvosa N.-Létán. Lakosai jogosítva vannak a *gr. Sternberg Ádám alapítványának segélyét igénybe venni*.

Kóly, kis község, az érmelléki hegyek nyugoti szélén, szőlőhegyek között, magas tetőn, Székelyhidtől délre 565 lakossal, kik közül magyar 542, — ref. 481, r. kath. 31, izr. 47, — ir-olvas 336. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai szőlőmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Székelyhidon. Bora a legjobbak közé tartozik az Érmelléken. A báró *Luzsinszky-családnak* régi uri laka van itt. Határában van, az országut mellett Domokos Lőrincz Biharvármegye egykori főjegyzőjének és táblabírájának nagy siremléke 1825-ből.

Köbölkút, nagy község, nem messze a Berettyóhoz, az Érmelléki hegyek keleti oldalán, Székelyhidtől délkeletre, 1060 h. vegyes erdővel, 1212 lakossal, kik között magyar 1154, ref. 1095,

izr. 47, g. kath. 25, r. kath. 21, — ir-olvas 444. Ref. iskolája van. Lakosai szőlő- és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Székelyhidon.

Nagy-Léta, nagy község, Székelyhídtól nyugotra, 5386 lakossal, kik közzül magyar 3369, román 1678, német 68, ruthén 50, — ref. 3099, g. kath. 1853, izr. 278, r. kath. 141, — ir-olvas 2217. Van ref. iskolája (4 tanítóval), g. kath. román-magyar iskolája (3 tanítóval). A *ref. iskolában seprűkötés is taníttatik*. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, dohány-beváltó hivatal, a 89. számú csendőr-őrs, pénzügyőri szakasz, körorvos, gyógyszerár, posta, postatakarékpénztár helyben. Dohánytermelésről nevezetes.

Szent-Jobb, nagy község, a Berettyó mellett, szőlőhegy tövében, 1310 h. tölgyerdővel, Székelyhídtól délre, 1138 lakossal, kik közzül magyar 1075, — r. kath. 697, ref. 332, keleti 29, g. kath. 24, izr. 52, — ir-olvas 385. Ref. vegyes és r. kath. vegyes iskolája van. Lakosai szőlő- és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, posta helyben, körorvosa Szent-Imrén. A multban országos hírnő község volt ez, mivel egészen a IV. Béla alatti tatárjárásig (1241) nagyszerű *monostorában* őriztetett Szent István jobb keze, mely azután *Budára* került s ott van most is; a monostornak, valamint az 1475. előtt épült erős és híres várnak ma már nyomai is alig látszanak. Nagy-Váradnak török kézre jutása után (1660.) itt tartotta Biharmegye azon *legelső* közgyűlését 1688-ban, melynek jegyzőkönyvével kezdődik Biharmegye levéltára. A község kitünő bort termel.

Uj-Léta, kis község, Székelyhídtól északnyugotra, 553 lakossal, kik közzül magyar 494, német 31, — ref. 528, — ir-olvas 299. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, u. p. Vámos-Pércsen, körorvosa N.-Létáti.

6. Derecskei járás.

A *derecskei* járás a megye északnyugoti szegletét foglalja el. *Határai:* északról és nyugotról Hajdumegye, délről a b.-ujfalui, keletről a székelyhidi járás. Egészen síkság, melyen csak a Kálló-Ér csergedezik keresztül, itt-ott kisebb tavakat és mocsárokat képezve. Nevezetes *síksós tavak* vannak Konyár vidékén. Erdője is van 3402 hold, mely egészen tölgy-erdő. Ezen járáshoz 8 község tar-

tózik. *Lakosainak* száma 20,516, kik majdnem mindnyájan magyarok és reformátusok. Van magyar 19,528, román 190, német 55. *Vallásra* nézve: református 17,149, r. kath. 1620, izr. 925, g. kath. 743, keleti 50. Ezen járásban levő községek mind a *derecskei izr. anyakönyvi kerülethez* tartoznak. A *műveltségi* viszonyokra igen kedvező világot vet azon körülmény, hogy a lakosságból 12,452, vagyis több mint fele része tud írni-olvasni.

A lakosok földmiveléssel foglalkoznak, azonban a baromtenyésztés is nyújt némi jövedelmet. Van szarvasmarha 6374, bivaly 70, ló 2922, szamár 58, sertés 10,655, birka 25,877, kecske 1, szárnyas házi állat 78,937 db., méhcsalád 1170.

Ezen járás a debreczeni 39. gyalogezredhez és a 46-ik honvédszázlóaljhoz soroz katonákat. Csendőrség tekintetében a 3. szárny, 1. szakasz, 90. számú derecskei őrhöz tartozik. Ezen járás községei igazságszolgáltatás tekintetében a *derecskei járásbíróshoz* s így a debreczeni kir. tszékhez tartoznak, Vértést kivéve, mely a nagyvárad-i törvényszékhez, és a székelyhídi kir. járásbíróshoz tartozik. Községei mind nagy községek.

S z é k h e l y e :

Derecske, (ezelőtt mezőváros), 7630 lakossal, kik közül magyar 7328, német 30, — ref. 6576, r. kath. 562, izr. 436, — ír-olvas 4892. Van reform. iskolája (9 tanítóval), r. kath. vegyes és izr. iskolája, községi óvodája, — izr. anyakönyvi kerület székhelye. Lakosai földmivelők és zöldségtermelők. Törvényszékieleg Debreczenhez tartozik. Van járásbíróháza, posta- és távirda-hivatala, katonasorozás, a 90. számú csendőrhöz, pénzügyőri szakasz, járásorvos, körorvos, gyógyszerár, könyvnyomda, olvasó kör, református és r. katolikus temploma, 2 népiskolája (régbben gymnasiuma is volt). Zöldség, különösen hagyma-termeléséről híres. Hátárában foly a Kék-Kálló vize, melyben a múlt század közepén (1755-ben) a keleti drága gyöngyhöz hasonló gyöngyök találtak.

K ö z s é g e i :

Hajdu-Bagos, nagy község, Derecskétől északkeletre, homokos térségen, 1556 lakossal, kik közül magyar 1518, — ref. 1478, izr. 45, r. kath. 29, — ír-olvas 1130. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők és híres görögdinnye termelők. Törvényszéke Debreczenben, járásbíróháza Derecskén, adóhivatala B.-Ujfaluban,

u. p. Derecskén. Van körorvosa. Itt született *Sinay* Miklós egykori debreczeni híres tanár.

Konyár, nagy község, homokos szíkes lapályon, Derecskétől délkeletre, 2501 lakossal, kik közzül magyar 2424. — ref. 2387, r. kath. 72, izr. 38, — ir-olvas 1857. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők és birkatenyésztők. Törvényszéke Debreczenben, adóhivatala B.-Ujfaluban, járásbirósága, u. p. Derecskén. Határában sok *szíksós tó* található, melyek közül legnevezetesebb az u. n. *Sóstó*, melyen jól berendezett *fürdő* van, — ezen tó vizének nagyobb részét légköri csapadékokból nyeri s vize nagyobb mennyiségű *szíksót tartalmaz*, mint a Fertő és Palicsi tó, azért csúzos és köszvényes bajokban *csodás gyógyhatása van*. A község határán nagy mennyiségben jön elő a *szíksó* és *salétrom*, sőt *glauber-só*, *timsós homok* és *timsós víz* sem ritkán fordul elő. A község lakosainak értelmességére mutat az olvasó-kör virágzása.

Hosszú-Pályi, nagy község, Derecskétől északkeletre 1624 h. tölgyerdővel, 2625 lakossal, kik közzül magyar 2441, román 42, — ref. 1763, r. kath. 539, g. kath. 205, izr. 105, — ir-olvas 1254. Ref., r. kath. vegyes, és g. kath. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és dinnyetermelők. Törvényszéke Debreczenben, járásbirósága Derecskén, adóhivatala Székelyhidon, körorvos, posta helyben. Lakosai jogosítva vannak a *Gróf Sternberg Ádám* alapítványából segélyt kérni.

Monostor-Pályi, nagy község, Derecskétől északkeletre, 1656 lakossal, kik közzül magyar 1590, — ref. 1216, r. kath. 253, izr. 123, g. kath. 63, — ir-olvas 636. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Törvényszéke Debreczenben, járásbirósága Derecskén, adóhivatala Székelyhidon, körorvos, u. p. Hosszú-Pályiban.

Sáránd, nagy község, homokos vidéken, Derecskétől északra, 1532 lakossal, kik közzül magyar 1459, — ref. 1413, r. kath. 54, izr. 52, — ir-olvas 991. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Törvényszéke Debreczenben, adóhivatala B.-Ujfaluban, járásbirósága Derecskén, posta helyben, körorvosa H.-Bagoson.

Tépe, nagy község, Derecskétől délre, a Kék-Kálló mellett, 1029 lakossal, kik közzül magyar 993, — ref. 991, — ir-olvas 802. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Törvényszéke Debreczenben, adóhivatala B.-Ujfaluban, járásbirósága, körorvosa, u. p. Derecskén. A nagyváradi r. kath. nagyprépostnak csinos kastélya van itt.

Vértess, nagy község, Derecskétől északkeletre, 1987 lakossal, kik közül magyar 1775, román 143. — ref. 1325, g. kath. 441, izr. 105, r. kath. 99, — ir-olvas 890. Reform. és g. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és dohánytermelők. Törvényszéke N.-Váradon, járásbirósága, adóhivatala Székelyhidon, körorvosa, u. p. Nagy-Létán. Dohánytermeléséről híres.

7. Berettyó-Ujfalui járás.

Ezen járás Váradtól nyugatra esik. *Határai:* északról a székelyhidi és derecskei, keletről a szalárdi és m.-keresztesi, nyugotról a tordai járás, délről Békésmegye. A Berettyó folyó északkeletről délnyugoti irányban egész hosszában, a n.-várad-p.-ladányi vasut pedig keletről nyugatra keresztben metszi át. Az egész járás gazdag és termékeny síkság, melynek déli részét mocsárok és nádasok borítják s ott van a Kis-Sárrét. Erdője is van 622 hold, a mely majdnem egészen tölgy.

Ezen járáshoz 13 *község* tartozik. *Lakosainak* száma: 26,611, kik kevés kivétellel magyarok és reformátusok. Van: magyar 22,995, román 2328, német 122, tót 24. *Vallásra* nézve: ref. 20,715, keleti 2040, g. kath. 1274, r. kath. 1272, izr. 1266, lutheránus 35. A járásban levő összes községek a b.-ujfalui *izr. anyakönyvi kerülethez* tartoznak. Ir-olvas 14,086.

Lakosai földmiveléssel s baromtenyésztéssel foglalkoznak, különös gondot fordítanak a *birkatenyésztésre*, úgy hogy az egész megyében itt van *legtöbb birka*, számszerint 60,093 db. Van ezen kívül: szarvasmarha 10,577, bivaly 20, ló 4784, szamár 107, sertés 16,229, kecske 9, szárnyas házi állat 98,183, méhcsalád 1705.

Ezen járás a nagyváradi 37-ik gyalogezredhez és a debreczeni 46-ik honvéd-zászlóaljhoz soroz. Csendőrség tekintetében a 3. szárny, 1. szakasz, 92. számú b.-ujfalui és 93. számú darvasi őrszöz tartozik.

E járáshoz kivétel nélkül csak nagy községek tartoznak.

Szék helye:

Berettyó-Ujfalu, nagy község, (ezelőtt mezőváros), a vasut és Berettyó mellett, — vasuti állomás, posta, távirda, adóhivatal, járásbiróság, olvasó-körök, képviselőválasztás, katona sorozás, a 92. számú csendőrsz, járásorvos, körorvos, gyógyszer-

tár, megyei állatorvos, Sárréti takarékpénztár, Sárréti népbank székhelye. Van 6128 lakosa, kik között magyar 5822, német 36, — ref. 5191, izr. 511, róm. kath. 227, gör. keleti 156, lutheránus 23, — ir-olvas 2893. Van református iskola (6 tanítóval), izr. iskola (3 tanítóval) és községi óvoda. Izr. anyakönyvi kerület székhelye. Lakosai földmivelők, — van közöttük több iparos is. Van csinos emeletes városháza, *Móricz* Pálnak és többeknek csinos uri lakása, — *Nyíri* Istvánnak *vilánynyal* világított nagy gőzmalma és vasas vizű *fürdője*. A község szélén van egy »*Csonkatorony*« az Árpád-királyok korszakából. E mellett találtak 1849-ben egy barbárkorbeli *arany paizs-dudort*, mely gyönyörű ötvös remekmű a nemzeti muzeumban van. Határában van *Pusztá-Kovácsi*, ahol eltemettetett 1811-ben *Bessenyei* György, a magyar nyelv és irodalom újjá teremtésének egyik nevezetős apostola, kinek sírjára 1883-ban díszes sírkövet állított a vidéki közönség kegyelete.

K ö z s é g e i:

Csökmő, nagy község, B.-Ujfalutól délnyugotra, a Kis-Sárréten, nádas helyen, 2777 lakossal, kik között magyar 2678, ref. 2619, r. kath. 59, izr. 59, keleti 39, — ir-olvas 1732. Ref. iskolája van (3 tanítóval). Lakosai földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalkoznak. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvos, posta helyben. Lakosai sok gyékény-munkát készítenek. Vizeiben sok *csík* tenyész.

Darvas, nagy község, a Berettyóhoz közel, Ujfalutól délnyugotra, 1133 lakossal, kik között magyar 860, román 226, — ref. 551, keleti 399, r. kath. 95, izr. 87, — ir-olvas 484. Ref. vegyes és g. keleti magyar-román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvosa Csökmőn, a 93. számú csendőr-őrs, posta helyben. Helyi vámja van.

Esztár, nagy község, a Berettyó mellett, Ujfalutól északkeletre, 1471 lakossal, kik között magyar 1401, — ref. 1303, r. kath. 51, izr. 46, g. kath. 36, keleti 30, — ir-olvas 823. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvosa, u. p. Pocsajban. Itt szakad ki a Kék-Kálló a Berettyóból. A reformátusok temploma még a XIV-ik századból való. Szunyogh Albertnek csinos uri laka van itt. Határában sok római régiség találtatott.

Furta, nagy község, Ujfalutól délnyugotra, 1762, lakossal,

kik közül magyar 1677, — ref. 1283, r. kath. 373, izr. 71, keleti 35, — ir-olvas 1018. Ref. és r. kath. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adó hivatala B.-Ujfaluban, körorvosa Zsákán, posta helyben. Erdőjében egy csinos kis kápolna van. — Dohánytermelésről híres.

Gáborján, nagy község, a Berettyó mellett, Ujfalutól északkeletre, 1439 lakossal, kik között magyar 1381, — ref. 1373, izr. 26, keleti 22, — ir-olvas 1005. Ref. iskolája van, melyben *szalma-fonás* is taníttatik. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvos helyben, u. p. Henczidán. Templomának egy része a középkorból való.

Henczida, nagy község, a Berettyó mellett, Ujfalutól, északkeletre, 1974 lakossal, kik között magyar 1831, román 52, — ref. 1782, izr. 62, keleti 59, r. kath. 54, — ir-olvas 1249. Ref. iskolája van, melyben *szalma-fonás* is taníttatik. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvosa Gáborjában, posta helyben. Lakosai országos hírű *szalmakalapokat* készítenek. Itt született *Beöthy Andor*, Biharvármegye közszeretben álló alispánja.

Pocsaj, nagy község, az Ér vizének a Berettyóba szakadásánál, Ujfalutól északkeletre, 2582 lakossal, kik között magyar 1310, román 1085, — g. kath. 1203, ref. 1198, r. kath. 99, izr. 70, — ir-olvas 1172. Ref. és g. kath. iskolája van. A ref. iskolában *szalma- és vessző-fonás* is taníttatik. Lakosai földmivelők. Járásbirósága B.-Ujfaluban, adóhivatala Székelyhidon, helyi vám, körorvos, posta helyben. A vámház egy régi emeletes épület, mely a rajta levő felírás szerint 1750-ben újított meg. Volt itt egy híres erős *Rákóczy-vár*, mely 1711-ben rontatott le. *Lakosai jogosítva vannak a Gróf Sternberg Ádám alapítványából segélyt kérni.*

Péterszeg, (Szent-Péterszeg,) nagy község, a Berettyó mellett, Ujfalutól északkeletre, 1575 lakossal, kik között magyar 1499, — ref. 1505, r. kath. 31, — ir-olvas 1008. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. B.-Ujfaluban, körorvosa Gáborjában.

Berettyó-Szent-Márton, nagy község, a Berettyó mellett, Ujfalutól délre, 1092 lakossal, kik között magyar 1050, — ref. 725, keleti 187, r. kath. 129, izr. 51, — ir-olvas 589. Ref. vegyes és r. kath. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. B.-Ujfaluban.

Váncsod, nagy község, közel a Kis-Körösnek a Berettyóba ömléséhez, Ujfalutól keletre, 1601 lakossal, kik közzül magyar 1466, német 44, román 30, — ref. 1414, izr. 78, keleti 62, r. kath. 41, — ir-olvas 764. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, posta helyben, körorvosa Gáborjában.

Vekerd, nagy község, Ujfalutól délnyugotra, 393 lakossal, kik közzül román 361, — keleti 378, — ir-olvas 97. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, u. p. Furtán, körorvosa Zsákán.

Zsáka, nagy község, nem messze a Berettyóhoz, Ujfalutól délnyugotra, 2690 lakossal, kik közzül magyar 2007, román 533, német 22, — ref. 1765, keleti 650, izr. 184, r. kath. 88, — ir-olvas 1292. Ref. és g. keleti magyar-román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvos helyben, u. p. Furtán. Gróf *Rhédey Gábornak* csinos kastélya van itt.

8. Tordai járás.

A *tordai járás* megyénk legnyugatibb részét foglalja magában, határos északról és nyugotról Hajdu, — délről Békés megyével, keletről a b.-ujfalui járással. Az egész Biharmegyének *legtisztább magyar része*, hol majdnem kivétel nélkül magyarok és reformátusok laknak. *Lakosainak* száma: 19,273, kik közzül német 91, román 50, ref. 17,557, r. kath. 940, izr. 619, keleti 118, lutheránus 23. Ezen járás összes községei a *nagy-bajomi izr. anyakönyvi kerülethez tartoznak*. Ir-olvas 11,024.

A tordai járáshoz 9 *község* tartozik. Déli részén vannak megyénk legszebb nádasai s kitünő gazdag szántóföldjei. Itt van az egész megyében legkevesebb erdő, összesen csak 30 hold, az is vegyes.

A lakosok földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalkoznak, s több községben kitünő gyékény-munkákat készítenek. Azonban baromtenyésztése is jelentékeny. Van szarvasmarha 6502; bivaly 51, ló 4281, szamár 49, sertés 10,679, juh és birka 30,947, kecske 3, szárnyas házi állat 88,256 db., méhcsalád 1279.

Ezen járás a nagyváradi 37-ik gyalogezredhez és a debreczeni 42-ik honvédezászlóaljhoz soroz katonákat. Csendőrségt. tekintetében a 3. szárny, 1. szakasz, 94. számú tordai őrhöz tartozik.

S z é k h e l y e :

Torda, nagy község, 1510 lakossal, kik közzül magyar 1453, — ref. 1386, izr. 56, r. kath. 45, — ir-olvas 911. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, katonasorozás, a 94. számú csendőrőrs, körorvos, posta helyben.

K ö z s é g e i :

Nagy-Bajom, nagy község, Tordától nyugatra, a Nagy-Sárréten, 3430 lakossal, kik közzül magyar 3295, — ref. 3191, izr. 208, — ir-olvas 1868. Ref. iskolája van (4 tanítóval). Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, községi orvos, gyógyszerár, izr. anyakönyv, posta helyben. A községben egy régi vár nyomai láthatók. Lakosai földmivelők s kitünő gyékény-munkákat készítenek.

Bakonyszeg, nagy község, a Berettyó mellett, Tordától kelet-délre, 1538 lakossal, kik közzül magyar 1460, — ref. 1475, keleti 28, izr. 22, — ir-olvas 750. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. B.-Ujfaluban, körorvosa Tordán.

Báránd, nagy község, a Tiszavidéki vasut mellett, Tordától északnyugatra, 3578 lakossal, kik közzül magyar 3414, ref. 3022, r. kath. 505, izr. 42, — ir-olvas 2063. Van ref. iskolája (4 tanítóval) és r. kath. vegyes iskolája. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, községi orvos, vasuti állomás, posta helyben.

Dancsháza, kis község, Tordától északnyugatra, 511 lakossal, kik közzül magyar 494, — ref. 496, ir-olvas 320. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körjegyzője, körorvosa Tordán, u. p. Saápon.

Nagy-Rábé, nagy község, Tordától nyugatra, 2369 lakossal, kik közzül magyar 2213, német 38, román 25, — ref. 2182, izr. 83, r. kath. 70, keleti 28, — ir-olvas 1332. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvosa Tordán, posta helyben. Lakosai kitünő gyékény-munkákat készítenek.

Saáp, a Tiszavidéki vasut mellett, Tordától északra, 1112 lakossal, kik közzül magyar 1049, — ref. 1058, r. kath. 27, izr.

24, — ir-olvas 754. Van ref. iskolája (3 tanítóval). Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, vasuti állomás, posta helyben, körorvos Tordán.

Szerép, nagy község, a Nagy-Sárréten, Tordától nyugotra, legnyugotibb községe a megyének, 1830 lakossal, kik között magyar 1740, — ref. 1490, r. kath. 231, izr. 74, keleti 23, — ir-olvas 940. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvosa Udvariban, posta helyben. *Gróf Kornis Károlynak* csinos kastélya, híres istállója és pompás parkja van itt. A községi lakosok között az úgynevezett »pákászok« nagy mennyiségű halat és csikot fognak vizeiben. A roppant nádasokban sok vad madár tanyáz. Határában van egy régi torony maradványa.

Udvári, nagy község, a Nagy-Sárréten, Tordától nyugotra, 3395 lakossal, kik között magyar 3261, — ref. 3257, izr. 99, r. kath. 32, — ir-olvas 2086. Van ref. iskolája (4 tanítóval). Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvos, posta helyben.

9. Mező-Keresztesi járás.

Ezen járás Nagy-Váradtól nyugotra esik. *Határai*: északról a szalárdi, keletről a központi, délről a cséffai, nyugotról a b.-ujfalui járás. Ezen járás egészen sík, erdője is csak 1337 hold van, melyből 1294 hold tölgy és cser, 43 hold vegyes, — északi szélén a Kis-Körös, déli részén a Sebes-Körös fut végig, — a nagyváradi-p.-ladányi, vagyis Tiszavidéki vasut keletről nyugotra, a komádii vasut pedig déli szélét keresztül metszi. *Lakosainak* száma: 23,964, ezek között magyar 20,403, román 2514, német 103. *Vallásra* nézve: ref. 19,189, keleti 2601, izr. 671, r. kath. 735, g. kath. 725, lutheránus 37. A járás összes községei a m.-keresztesi izr. *anyakönyvi kerülethez* tartoznak. Ir-olvas 12,579.

Lakosai földmiveléssel foglalkoznak, azonban a hasznos háziállatok tenyésztése is számba vehető, különösen a szarvasmarha, ló, sertés és birka tenyésztés, — *szárnyas háziállat* pedig az egész megyében ezen járásban van legnagyobb számmal. Van szarvasmarha 10,698, bivaly 30, ló 5449, szamár 86, sertés 19,199, juh és birka 35,121, kecske 7, *szárnyas háziállat* 115,960 db., méhcsalád 1579.

Ezen járás a nagyváradi 37-ik gyalogezeredhez és a nagyvá-

radi 10-ik honvédszászlóaljhoz soroz. Csendőrség tekintetében a 3. szárny, 1. szakasz, 71. számú *mező-keresztési* őrhöz tartozik. Magában foglal 17 községet.

S z é k h e l y e :

Mező-Keresztes, nagy község, a vasut mellett, 2676 lakossal, kik közzül magyar 2486, román 53, ref. 2253, r. kath. 176, keleti 137, izr. 79, — ir-olvas 1695. Ref. és r. kath. vegyes iskolája van (a reformátusoké 4 tanítóval). Lakosai földmivelők. Járásbirósága Nagy-Váradon, adóhivatala B.-Ujfaluban van, katonasorozás, a 71. számú csendőrors, pénzügyőri szakasz, gyógyszerár, körorvos, izr. anyakönyv, — segélyegylet szövetkezet, posta helyben.

K ö z s é g e i :

Apáti vagy **Körösszeg-Apáti**, nagy község, a Sebes-Körös mellett, Kereszttestől délnyugotra, 1517 lakossal, kik közzül magyar 971, román 478, — ref. 720, keleti 710, izr. 51, r. kath. 27, — ir-olvas 636. Ref. vegyes és g. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Nagy-Váradon, körorvosa, u. p. B.-Böszörményben.

Ártánd, nagy község, M.-Kereszttestől keletre, közel a vasúthoz, 749 lakossal, kik közzül magyar 693, román 31, — ref. 656, keleti 34, r. kath. 29, izr. 28, — ir-olvas 452. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala N.-Váradon, körorvosa, u. p. M.-Keresztesen. Egyik legrégibb község Biharmegyében, melynek már a XI-ik században létezését oklevélileg kimutatni lehet.

Bedő, nagy község, Kereszttestől északra, 537 lakossal, kik közzül román 478, magyar 35, — g. kath. 478, ref. 25, keleti 22, — ir-olvas 182. Gör. kath. magyar-román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága B.-Ujfaluban, adóhivatala N.-Váradon, körorvosa, u. p. Nagy-Kerekiben.

Bojt, nagy község, Kereszttestől északra, a Kis-Körös mellett, 1100 lakossal, kik közzül magyar 1028, német 20, — ref. 1008, izr. 41, keleti 35, — ir-olvas 655. Ref. iskolája van. Járásbirósága B.-Ujfaluban, adóhivatala N.-Váradon, körorvosa, u. p. Nagy-Kerekiben. Lakosai a földmivelésen és háromtenyésztésen kívül *vesszőkas fonással foglalkoznak.*

Bors, nagy község, Kereszttestől keletre, a vasut mellett, 981 lakossal, kik közzül magyar 915, román 27, — ref. 910, keleti 31, — ir-olvas 603. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők, — sok *lábgyékényt* és *gyékénykosarat* kötnek. Járásbirósága és adóhivatala Nagy-Váradon, vasuti állomás, posta helyben, körorvos Mező-Keresztesen. Kitünő *káposztát* termel.

Bereg-Böszörmény, nagy község, Kereszttestől délre, a Sebès-Körös mellett, 3031, lakossal, kik közzül magyar 2848, román 87, — ref. 2782, keleti 112, izr. 86, r. kath. 44, ir-olvas 1858. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők, kik közül sok foglalkozik *czirokseprű készítésel* is. Sok és igen erős *paprikát* természetnek. Járásbirósága, adóhivatala Nagy-Váradon, körorvos, posta helyben. A gróf Csáky-családnak régi Curiája van itt.

Homorog vagy **Magyar-Homorog**, nagy község, Kereszttestől délnyugotra, lapályos, rétes helyen, 1395 lakossal, kik közzül magyar 1277, román 62, — ref. 1020, keleti 217, izr. 73, r. kath. 71, — ir-olvas 486. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Komádiban, körorvosa B.-Böszörményben. *Steinbach Ervinnek* szép uri laka van itt.

Kereki vagy **Nagy-Kereki**, nagy község, Kereszttestől északkeletre, a *Kis-Körös* mellett, 1413 lakossal, kik közzül magyar 1314, román 31, — ref. 1198, izr. 69, r. kath. 67, keleti 50, g. kath. 23, — ir-olvas 704. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők és *dohánytermelők*. Járásbirósága és adóhivatala Nagy-Váradon, körorvos, posta helyben. Van egy várkastélya, mely hajdan Bocskay István fejedelem kedves lakhelye volt, jelenleg Lakatos János tulajdonát képezi. Ezen várkastély építése a 16-ik század elejére vihető vissza; előbb az *Ártándi-családé* volt, 1536-ban Ártándi Pál lakott itt nejével Telegdi Rozinával. 1604-ben már Bocskay kezében volt a vár s ugyanez évben Örvéndi Pál várnagy a vár alatt keményen megverte a császári sereget s ez által nagy mértékben biztosítva lett a nemzeti és vallási szabadság. Bocskay fejedelem Báthori Gáborra hagyta ezt a kedvencz várát, de Nagy András hajdu-kapitány 1611. július 6-án a császár zsoldjába állván, átadta ezt a császáriaknak, — azonban megint visszakerült ez az erdélyi fejedelmek birtokába, a kik kiváló gondot fordítottak reá. Ezenkívül Pappszász Károly országgyűlési képviselőnek és Torma Lajosnak csinos uri laka, Péchy Tamás képviselőházi elnöknek pedig birtoka van itt. A falu szé-

lén egy szélmalom is van. Nagy *kapadohány termeléséről* híres. A község régen város volt, a mint azt egy 1659-ből való pecsét-nyomója is igazolja.

Kis-Szántó, kis község, Kereszttestől északkeletre, közel a Kis-Köröshöz, 485 lakossal, kik közzül magyar 408, román 24, — ref. 423, g. kath. 28, ir-olvas 265. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala N.-Váradon, körjegyzője Nagy-Szántón, körorvosa N.-Kerekiben, u. p. Borson. Itt van a *Lányi-családnak* egy kápolnási sirboltja s gróf *Csáky Sándornak* fák közé rejtett kastélya és mintaszerű gazdászata.

Komádi, nagy község, a nagyvárad-komádi vasut mellett, Kereszttestől délnyugotra, nem messze a Sebes-Köröshöz, a Kis-Sárréten, nádas, rétes vidéken, 4771 lakossal, kik közzül magyar 4423, román 170, ref. 4300, keleti 237, izr. 116, r. kath. 108, ir-olvas 2424. Ref. iskolája van (4 tanítóval). Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvosa, gyógyszer-tára, posta helyben. Vizeiben sok hal, rák és csík tanyáz, valamint nádasaiban sok vízi madár, — ezelőtt vidrát is gyakran fogtak.

Mező-Peterd, kis község, a vasut mellett, Kereszttestől északnyugotra, 687 lakossal, kik közzül román 404, magyar 255, keleti 450, ref. 102, r. kath. 102, izr. 33, — ir-olvas 144. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, vasuti állomás posta helyben, körorvos M.-Keresztesen.

Nagy-Szántó, kis község, Kereszttestől északkeletre, a Kis-Körös mellett, 598 lakossal, kik közzül magyar 396, román 154, — ref. 400, g. kath. 132, keleti 32, — ir-olvas 298. Ref. vegyes és gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala N.-Váradon, körorvosa, u. p. N.-Kerekiben. *Péchy Gábornak* uri laka régebben *Józsa-Curia* volt. Magyar dohány termesztése nevezetes.

Sass vagy **Mező-Sass**, nagy község, Kereszttestől délnyugotra, 1470 lakossal, kik közzül magyar 1366, román 39, — ref. 1380, keleti 52, izr. 29, — ir-olvas 891. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, községi orvos helyben, u. p. Furtán. Mellette van egy *Kutas* nevű ér.

Szakáll, nagy község, Kereszttestől délnyugotra, közel a Sebes-Köröshöz, a komádi vasut mellett, lapályos helyen, 666

lakossal, kik közzül román 433, magyar 202, — keleti 451, ref. 180, — ir-olvas 138. Gör. keleti román-magyar vegyes és ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvosa, u. p. B.-Böszörményben.

Szent-János, nagy község, Kereszttestől keletre, Várad mellett, 1320 lakossal, kik közzül magyar 1255, — ref. 1280, — ir-olvas 775. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala N.-Váradon, körorvosa M.-Keresztesen, u. p. Borson. Van egy régi *templom-romja*. A *Lónyai-féle* diszes kastély jelenleg *Lukács Antal* magyar-földhitelintézeti igazgató tulajdona. A község nő lakói a váradi piacra nagy mennyiségű *kenyeret* és *tejfelt* szállítanak.

Told vagy **Pusztá-Told**, kis község, Kereszttestől nyugotra, 568 lakossal, kik közzül magyar 531, ref. 532, ir-olvas 346. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala B.-Ujfaluban, körorvosa, u. p. M.-Keresztesen.

10. Cséffai járás.

A *cséffai* járás Nagy-Váradtól délnyugoti irányban esik. *Határai*: északról a m.-keresztesi, keletről a központi és tenkei, délről a n.-szalontai járás, nyugotról Békésmegye. Északi oldalán a Sebes-Körös foly és a nagyvárad-komádi vasut megy végig, délkeleti szegletét pedig az alföldi vasut hasítja keresztül. Az egész járás rónaság. Erdője van 4806 hold, melyből 4586 h. tölgy és cser, 220 h. vegyes.

Lakosainak száma: 21,680, ebből magyar 11,647, román 8682, tót 405, német 57. *Vallásra* nézve: ref. 10,700, keleti 9130, r. kath. 1180, izr. 508, lutheránus 88, g. kath. 75, — ir-olvas 7760. E járás községei a *központi*, *szalontai* és *sarkadi* izr. *anyakönyvi* kerülethez tartoznak.

Lakosai földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalkoznak, különösen nevezetes *birka-* és *lőtenyésztése*. Van birka 52,272, ló 6171, szarvasmarha 11,723, bivaly 120, szamár 65, sertés 16,959, kecske 101, szárnyas házi állat 86,916 db., méhcsalád 1706.

A járás a nagyvárad 37. gyalogezredhez és a boros-jenői 9-ik honvédszászlóaljhoz soroz. Csendőrség tekintetében a 3. szárny, 2. szakasz, 112. számú ugrai és 108. számú gypjui őrshez tartozik. Van benne 19 község.

S z é k h e l y e :

Cséffa, kis község, régen mezőváros, vasut mellett, körorvos, posta és távirda hivatallal, 1054 lakossal, kik közzül román 755, magyar 250, keleti 789, r. kath. 129, ref. 98, izr. 31, — ir-olvas 109. Róm. kath. vegyes és g. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Szalontán.

K ö z s é g e i :

Atyás, kis község, Cséffától nyugotra, 685 lakossal, kik közzül román 548, magyar 113, — keleti 578, ref. 71, r. kath. 28, ir-olvas 97. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Szalontán, körorvosa Cséffán, izr. anyakönyve N.-Váradon, u. p. Geszten van.

Barakony, kis község Cséffától északra, 335 lakossal, kik közzül román 298, magyar 20, — keleti 308, — ir-olvas 46. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve N.-Váradon, körjegyzője Rojton, u. p., körorvosa Cséffán.

Bikács, kis község, Cséffától keletre, erdőség mellett, 998 lakossal, kik közzül román 463, tót 399, magyar 65, keleti 487, r. kath. 461, izr. 23, ir-olvas 180. Van róm. kath. magyar-tót vegyes és g. keleti román vegyes iskolája. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, izr. anyakönyve Szalontán, adóhivatala N.-Váradon, u. p. Cséffán, körorvosa Lessen van.

Geszt, nagy község, Cséffától délnyugotra, a Korhány és Inándi patak mellett, 1264 lakossal, kik közzül magyar 1206, — ref. 1142, r. kath. 51, keleti 48, — ir-olvas 863. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Szalontán, körorvosa Cséffán, távirda, posta helyben. A községet nádas hasítja végig. Templomának egy része a középkorból való. Magyarország miniszterelnökének *Tisza Kálmánnak* szép ősi kastélya van itt egy pompás park közepén, mely a miniszterelnök gyakori itt időzése által az utolsó 10 év alatt világhírű nevezetességre emelkedett. Itt van a Tisza-család temetkezési helye is.

Gyapju, nagy község, Cséffától északkeletre, 1034 lakossal, kik közzül román 799, magyar 193. — keleti 822, r. kath. 94, ref. 90, izr. 21, — ir-olvas 113. Gör. keleti román-magyar

vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Nagy-Váradon, a 108. számú csendőrőrs, u. p. helyben. körorvosa Lessen, izr. anyakönyve Szalontán. A *Blaskovits-féle* csinos kastély jelenleg **József főherczeg** tulajdona s ez által lett biharmegyei birtokossá a mindenki által oly nagyon és igazán szeretett főherczeg. Az alföldi vasut 11. számú őrházánál — mely ide közel van — az omnibus-vonat megáll.

Harsány, nagy község, Cséffától északnyugotra, a Sebes-Körös mellett, 1249 lakossal, kik közzül magyar 1137, román 75, — ref. 1102, keleti 81, izr. 43, r. kath. 22, — ir-olvas 728. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők és káposztatermelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Nagy-Váradon, körorvosa, u. p. Ugrán.

Inánd, kis község, Cséffától délkeletre, az Inándi-patak mellett, 452 lakossal, kik közzül román 349, magyar 82, — keleti 363, ref. 45, r. kath. 39, — ir-olvas 53. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Nagy-Váradon, körjegyzője, körorvosa, u. p. Cséffán.

Körösszeg (vagy szokás szerint, de helytelenül Keresztszeg), nagy község, Cséffától északra, a Sebes-Körös mellett, 923 lakossal, kik közzül román 775, magyar 109, — keleti 810, ref. 59, izr. 45, — ir-olvas 151. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve N.-Váradon, u. p. Böszörményben, körorvosa K.-Tarjánban. Van határán egy magánosan álló magas *csonkatorony*, mely a XIII-ik században épült várból maradt fent, — e mellett öletett meg IV-ik vagy *Kún László király* a kúnok által 1290. július 10-én.

Marcziháza, kis község, Cséffától délre, 451 lakossal, kik közzül román 350, magyar 84, — keleti 367, — ref. 41, r. kath. 36, — ir-olvas 54. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Szalontán, u. p. Geszten, körjegyzője Atyáson, körorvosa Cséffán.

Mező-Gyán, nagy község, Cséffától délnyugotra, 1677 lakossal, kik közzül magyar 1552, román 61, — ref. 1523, keleti 80, izr. 45, r. kath. 28, — ir-olvas 951. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Szalontán, u. p. Geszten.

Nyárszeg, kis község, Cséffától délkeletre, erdőszélen, 572

lakossal, kik közzül román 515, magyar 20, keleti 546, — ir-olvas 19. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága Tenkén, adóhivatala N.-Váradon, körjegyzője Bikácson, u. p. Gyapjun, körorvosa Lessen, izr. anyakönyve Szalontán.

Okány, nagy község, Cséffától délnyugotra a Holt-Sebes-Körös mellett, lapályos helyen, 2487 lakossal, kik közzül magyar 2372, — ref. 2322, r. kath. 95, izr. 61, — ir-olvas 1567. Ref. iskolája van (3 tanítóval). Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Szalontán, községi orvos, posta helyben, izr. anyakönyve Sarkadon.

Oláh-Szent-Miklós, nagy község, Cséffától északra, 1843 lakossal, kik közzül román 1675, magyar 81, — keleti 1756, izr. 36, ref. 25, r. kath. 23, — ir-olvas 149. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Nagy-Váradon, körorvosa, u. p. Cséffán.

Rajt, kis község Cséffától északra, 858 lakossal, kik közzül román 746, magyar 41, — keleti 799, r. kath. 22, — ir-olvas 46. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve, N.-Váradon, u. p. Cséffán, körorvos Ugrán.

Sarkad-Keresztúr, nagy község, Cséffától délnyugotra, 1350 lakossal, kik közzül magyar 894, román 392, — ref. 763, keleti 418, r. kath. 68, lutheránus 66, izr. 35, — ir-olvas 294. Ref. vegyes és g. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala N.-Szalontán, posta helyben körorvosa, izr. anyakönyve Sarkadon. Határán szikló jön elő.

Ugra, nagy község, Cséffától északnyugotra, a Sebes-Körös mellett, 1700 lakossal, kik közzül magyar 1499, román 137, — ref. 1474, keleti 121, izr. 41, r. kath. 36. g. kath. 23, — ir-olvas 937. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve N.-Váradon, a 112. számú csendőr-őrs, körorvos, posta helyben.

Vizes-Gyán, nagy község, Cséffától északra, a Sebes-Körös és komádii vasut mellett, 739 lakossal, kik közzül román 661, magyar 41, — keleti 682, — ir-olvas 88. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve N.-Váradon, u. p., körorvosa K.-Tarjánban.

Zsadány, nagy község, Cséffától nyugotra, közel a Sebes-

Köröshöz, — lapályos helyen, 2009 lakossal, kik közzül magyar 1886, román 61, — ref. 1875, keleti 66, izr. 40, — ir-olvas 1315. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Szalontán, körorvosa, u. p. Ugrán.

11. Szalontai járás.

A *szalontai* járás Váradtól délre esik. *Határai*: északról a cséffai, keletről a tenkei járás, délről Arad, délnyugotról és nyugotról Békésmegye; déli határát a Fekete-Körös képezi, — északról délre az alföldi vasut hasítja kétfelé. Az egész járás sík róna. Van 10,124 hold erdője, a melyből 7294 hold tölgy és cser, 2830 hold vegyes.

Ezen járásban vannak legnagyobb számmal a *magyarok*, valamint a *reformátusok*, úgy az *irni-olvasni tudók* is:

E járás a nagyváradi 37-ik gyalogezredhez és a boros-jenői 9-ik honvédtáraszlóaljhoz soroz. Csendőrségi tekintetben a 3. szárny, 2. szakasz, 110. számú szalontai és 111. számú sarkadi örshöz tartozik.

Lakosainak száma: 33,383 kik közzül magyar 24,390, román 7162, tót 259, német 157. *Vallásra nézve*: református 23,134, keleti 7640, r. kath. 1442, izr. 754, luth. 278, g. kath. 80, — ir-olvas 14,170. Ezen járás községei a *szalontai* és *sarkadi* izr. anyakönyvi kerülethez tartoznak.

Lakosai földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalkoznak, az egész megyében itt van legvirágzóbb állapotban a *ló- és sertés*tenyésztés. Van ló 7826, sertés 26,444, szarvasmarha 14,042, bivaly 38, szamár 70, birka 32,444, kecske 169, szárnyas háziállat 94,517 drb., méhcsalád 1906.

Ezen járáshoz 13 nagy község tartozik.

S z ó k h e l y e :

Szalonta, az alföldi vasut mellett, az egész megyének *legnagyobb, legnépesebb s legmagyarabb* nagy községe (ezelőtt város), földmives és iparos lakosokkal. Csinos hely, posta, postatakarék-pénztár, távirda, adóhivatal, kir. járásbirósággal, mely telekkönyvi hatósággal is fel van ruházva. Van egy református és egy r. kath. temploma, — van egy 6 osztályú ref. *gymnasium*, polgári iskola, ref. elemi iskola (9 tanítóval), róm. kath. és izr. iskola, községi óvoda,

olvasó körök, képviselőválasztás, katonasorozás, a 110. számú csendőrrés, pénzügyőri szakasz, járásorvos, körorvos, megyei állatorvos, 2 gyógyszer-tár, takarékpénztár »Gazdák-gőzmalom-részvénytársasága«, — izraelita anyakönyv székhelye. Itt született *Arany János* (1817-ben) a jelen század egyik legnépszerűbb s legnagyobb költője, a ki jegyző is volt itt egy ideig s meghalt Budapesten, 1882-ben; valamint itt született a múlt század jeles költője *Dr. Földi János* 1755-ben, a ki meghalt Hádházon 1801-ben. Itt született még az 1836 iki országgyűlésen oly nagy szerepet játszott országgyűlési ifjuság vezére *Lovassy László*, kinek életében azoknak az éveknek honszeretete eszményitve van s a ki ma már csak mint egy dicső múlt megviselt romja él Erdő-Gyarakon. Van itt egy csonka torony, mely a XVII-ik században 1620. körül épült a szomszéd községek elpusztult kastélyainak és templomainak romjaiból, a kastélylyal együtt, mely hajdan mellette állott, ma már azonban nyomai sincsenek. Ezt a csonka-tornyot énekelte meg oly pompásan és kedvesen a halhatatlan *Arany János*. Szalonta lakosainak száma 10,403, kik közül magyar 9593, román 257, német 65, tót 62, — ref. 9171, r. kath. 484, keleti 311, izr. 298, luth. 52, g. kath. 35, — ir-olvas 5647. Sertésenyésztése híres.

Községei:

Ant, nagy község, Szalontától délnyugotra, 1075 lakossal, kik közül magyar 1007, román 23, — ref. 1034, g. kath. 25, — ir-olvas 700. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Szalontán, körorvosa Kőte-Gyánban, izr. anyakönyv Sarkadon, u. p. N.-Zerinden.

Árpád, nagy község, Szalontától délre, 1062 h. vegyes erdővel, — 1416 lakossal, kik közül magyar 1295, román 58, — ref. 1294, keleti 62, r. kath. 34, izr. 26, — ir-olvas 578. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Szalontán, körorvos, posta helyben. Lakosai a *favilla-készítésről* híresek.

Bajj, nagy község, Szalontától délre, közel a Fekete-Körös-höz, 1103 h. vegyes erdővel, 1193 lakossal, kik közül magyar 1044, román 93, — ref. 1007, keleti 116, r. kath. 44, — ir-olvas 555. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Szalontán, u. p. Illyében.

Erdő-Gyarak, nagy község, Szalontától délre, közel a Fekete-Köröshöz, erdő mellett, 972 lakossal, kik közzül magyar 859, román 71, — ref. 857, keleti 73, r. kath. 28, — ir-olvas 266. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Szalontán, körorvosa, u. p. Árpádon. Van egy szépen virágzó *önsegély egylete*. Itt él 1862. óta *Lovassy László*, az 1836 iki országgyűlési ifjuság nagyhirű vezére, elzárkózva egészen a világtól s annak eseményeitől.

Illye, nagy község, Szalontától délnyugotra, 1526 lakossal, kik közzül román 1044, magyar 352, — keleti 1127, ref. 182, r. kath. 132, izr. 74, — ir-olvas 274. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Szalontán, körorvosa Kőte-Gyánban, posta helyben. Báró Wildburg Adolfnak csinos kastélya van itt. Közelében az alföldi vasut 25. számú őrházánál az omnibus vonat megáll.

Kőte-Gyán, nagy község, Szalontától délnyugotra, a vasut mellett, 2351 lakossal, kik közzül magyar 2204, román 51, — ref. 2182, r. kath. 72, keleti 75, ir-olvas 1268. Ref. iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Szalontán, körorvos, vasuti állomás, posta helyben, izr. anyakönyv Sarkadon.

Madarász, nagy község, Szalontától északra, 720 lakossal, kik közzül román 611, magyar 87, — keleti 625, ref. 66, — ir-olvas 89. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve, körorvosa, u. p. Szalontán. Közelében az alföldi vasut 19. számú őrházánál az omnibus-vonat megáll.

Méhkerék, nagy község, Szalontától délnyugotra, 1394 lakossal, kik közzül román 1136, magyar 145, keleti 1225, ref. 85, r. kath. 49, izr. 27, — ir-olvas 199. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, Szalontán, izr. anyakönyve, körorvosa, u. p. Sarkadon.

Oláh-Homorog, nagy község, Szalontától északkeletre, 1224 lakossal, kik közzül román 1103, magyar 68, — keleti 1148, ref. 50, — ir-olvas 78. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve, u. p. Szalontán, körorvosa Görbeden.

Sarkad, nagy község (ezelőtt város) Szalontától délnyugotra, közel a Fekete-Köröshöz, 7601 lakossal, kik közzül magyar 7019, tót 175, román 45, német 30, — ref. 6617, r. kath. 506,

izr. 211, luth. 190, keleti 62, — ir-olvas 3985. Van községi felső fiu- és leány-iskola, ref. elemi iskola (6 tanítóval), róm. kath. és izr. iskola. Lakosai földmivelők, csinos *gyékényszékeket* és ágyakat fonnak, és messze földön híres *tövis-boronákat* készítenek. Járásbirósága, adóhivatala Szalontán, vasuti állomás, posta, távirda, izr. anyakönyv, a 111. számú csendőrőrs, körorvos, gyógyszerár, Sarkadvidéki takarékpénztár helyben.

Tamásda, nagy község, Szalontától délre, a Fekete Körös mellett, 2091 h. tölgyerdővel, — 1194 lakossal, kik közzül magyar 618, román 526, — ref. 566, keleti 551, r. kath. 64. — ir-olvas 441. Ref. vegyes és gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Szalontán, u. p. N. Zerinden, körorvosa Kőte-Gyánban, izr. anyakönyve Sarkadon. Báró *Bors Frigyesnek* van itt egy régi kastélya, mely a híres Baranyicsalád által építtetett s melynek csinos angolkertjében áll megyénk egyik legrégibb s legépebb tornya az *Árpád-királyok* korából.

Tulka, nagy község, Szalontától keletre, 2438 h. tölgy és vegyes erdővel, 2314 lakossal, kik közzül román 2193, magyar 50, — keleti 2265, ref. 23, — ir olvas 90. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, izr. anyakönyve, u. p. Szalontán, körorvosa Görbeden.

12. Tenkei járás.

A *tenkei* járás Váradtól délre esik. Határai: északról a központi, keletről a csékei és belényesi, délről a beéli járás és Arad-megye, nyugatról a szalontai és cséffai járás. Északi része erdős, apró hegyekkel, — van 25,879 hold erdője, melyből 25,681 hold cser és tölgy, 197 hold vegyes erdő. Közepén keletről délnyugoti irányban a Fekete-Körös hasítja keresztül, keleti szélét a belényesi vasut metszi át.

Lakosainak száma: 23,647, kik legnagyobb részben románok és keletiek, kisebb részben magyarok és reformátusok. *Nemzetiségre* nézve van: román 16,738, magyar 5845, német 63. *Vallásra* nézve: keleti 16,691, ref. 3556, r. kath. 2181, g. kath. 700, izr. 503. *Műveltség* tekintetében hátra áll, úgy hogy az összes lakoságból csak 3,344, vagyis mintegy $\frac{1}{7}$ rész tud írni-olvasni. Ezen járás községei a *tenkei* izr. anyakönyvi kerülethez tartoznak.

Lakosai földmivelők, részben erdei munkát végeznek. A barmtenyésztésből csupán a *szarvasmarha* tenyésztés jelentékenyebb.

Van szarvasmarha 9526, bivaly 54, ló 2543, számár 9, sertés 9254, juh és birka 2579, kecske 813, szárnyas házi állat 38,870 db., méhcsalád 702.

A járás a nagyváradi 37-ik gyalogezredhez és a 10-ik honvédszázalóhoz soroz. Csendőrségi tekintetben a 3. szárny, 2. szakasz, 97. számú *tenkei őrs*höz tartozik.

Ezen járás 23 községet foglal magában.

S z é k h e l y e :

Tenke, a Fekete-Körös mellett, nagy község, (ezelőtt mezőváros) 2588 hold tölgyerdővel, 2679 lakossal, kik közül magyar 2261, román 304, — ref. 1631, r. kath. 562, keleti 318, izr. 151, — ir olvas 1243. Ref. és r. kath. vegyes iskolája van. (Községi óvoda most szünetel.) Járásbiróság, adóhivatal, posta, postatakarékpénztár, távirda helyben. Telekkönyve N.-Váradon.¹⁾ Van megyei vámja. Képviselőválasztás, katonasorozás, a 97. számú csendőrs, pénzügyőri biztosság és pénzügyőri szakasz, járásorvos, körorvos, gyógyszerár székelye. Lakosai igen szorgalmasak, kik nyáron földet művelnek, télen *favillát* készítenek. Vannak iparosok is. Van egy kitűnő gyógyhatású *ásványvíz fürdője* is, melynek kivált női betegségekben kitűnő gyógyhatása van, különben vize borral igen kellemes.

K ö z s é g e i :

Bélfenyér, kis község, Tenkétől délre, erdő mellett, 1450 hold tölgyerdővel, — 1054 lakossal, kik közül magyar 999, r. kath. 1011, — ir-olvas 244. Róm. kath. vegyes iskolája van. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Tenkén. Lakosai szorgalmas földmivesek s télen *szekér- és járomkészítéssel* foglalkoznak.

Fekete-Bátor, kis község, Tenkétől délnyugotra, a Fekete-Körös és Gyepes-patak mellett, Aradmegye határán, 1505 lakossal, kik közül román 1235, magyar 205, — keleti 1293, ref. 132, r. kath. 48, izr. 26, — ir-olvas 68. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők, kik a község gazdag erdejéből sok *szerszámfát szállítanak* az Alföldre. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, u. p. Talpason, körorvosa Görheden.

¹⁾ A tenkei járásbiróság telekkönyvi hatósággal felruházása már régebben elhatározatván, most áll rendezés alatt.

Fekete-Györös, kis község, Tenkétől délre, erdő szélén, 1660 h. tölgyerdővel, — 995 lakossal, kik közzül román 887, magyar 69, — keleti 918, ref. 39, r. kath. 27, — ir-olvas 82. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Tenkén, körjegyzője Bélyéren.

Fekete-Tót, kis község, Tenkétől délnyugotra, a Fekete-Körös mellett, 1373 lakossal, kik közzül román 1045, magyar 245, — keleti 1094, ref. 183, izr. 69, r. kath. 27, — ir-olvas 120. Gör. keleti román-magyar és ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők, s gazdasági *faeszközöket készítenek*. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője F.-Bátorban, körorvosa Görbeden, u. p. Talpason.

Görbed, kis község, Tenkétől nyugotra, a Görbedi-patak mellett, 2996 h. tölgyerdővel, — 1261 lakossal, kik közzül román 998, magyar 208, — keleti 1027, r. kath. 175, izr. 35, — ref. 24, — ir-olvas 126. Róm. kath. és g. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Szalontán, járásbirósága, u. p. Tenkén, körorvosa helyben.

Gyanta és Gyanta-Kohány, kis község, Tenkétől keletre, a Fekete-Körös és Hollód-vize között, a belényesi vasut mellett, pompás emelkedésen, 1661 lakossal, kik közzül magyar 1221, román 386, — ref. 1229, keleti 396, izr. 31, ir-olvas 990. Ref. és g. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők, kik között sok foglalkozik halászattal. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, u. p. Hollódon, vasuti állomás, körorvosa helyben.

Gyepes vagy Oláh-Gyepes, kis község, Tenkétől északkeletre, 1522 h. tölgyerdővel, — 535 lakossal, kik közzül román 516, — keleti 532, — ir-olvas 6. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Tenkén, körjegyző Hosszuaszón.

Hosszuaszó, kis község, Tenkétől északra, a Gyepes és Kis-Karándi patak összefolyásánál, szép völgyben, 1104 lakossal, kik közzül román 1031, magyar 25, — keleti 1079, — ir-olvas 36. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Tenkén. Lakosai többnyire *szénégetéssel foglalkoznak*.

Jánosda, kis község, Tenkétől, délnyugotra, 1227 lakossal, kik közzül román 1096, magyar 68, német 21, — keleti 1137,

ref. 36, izr. 30, r. kath. 22, ir-olvas 77. G. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Szalontán, körorvosa Görbeden.

Kápolna, kis község, Tenkétől keletre, a Fekete-Körös mellett, hegyes vidéken, 760 lakossal, kik közzül román 723, keleti 739, ir-olvas 3. Gör. keleti elemi vegyes román iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Tenkén, körorvosa, körjegyzője Gyantán.

Karaszó, kis község, Tenkétől délkeletre, 2632 h. tölgyerdővel, — 984 lakossal, kik közzül román 954, — keleti 981, — ir-olvas 33. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága adóhivatala, u. p. Tenkén, körjegyzője Kisházán, körorvosa Gyantán.

Kávasd, kis község, Tenkétől nyugotra, 681 lakossal, kik közzül román 618, magyar 35, — keleti 643, — ir-olvas 23. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, u. p. Tenkén, adóhivatala Szalontán, körjegyzője, körorvosa Görbeden.

Kisháza, kis község, Tenkétől délkeletre, 1345 lakossal, kik közzül román 1175, magyar 130, — keleti 1207, ref. 105, — ir-olvas 43. Gör. keleti román vegyes és ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Tenkén, körorvosa Gyantán.

Kocsuba, kis község, Tenkétől délkeletre, 1366 lakossal, kik közzül román 1305, magyar 23, — keleti 1343, — ir-olvas 17. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Tenkén, körjegyzője Bélfényén, körorvosa Gyantán.

Mocsár, kis község, Tenkétől keletre, a Hollód-patak mellett, 1101 h. tölgyerdővel, 383 lakossal, kik közzül román 344, g. kath. 362, — ir-olvas 21. Gör. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, u. p., körjegyzője Tenkén, körorvosa Gyantán.

Petegd, kis község, Tenkétől délkeletre, a Kristyor vagy Kis-Körös patak mellett, 710 lakossal, kik közzül román 675, magyar 23, keleti 685, — ir-olvas 12. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Tenkén, körjegyzője Kisházán, körorvosa Gyantán.

Rippa, kis község, Tenkétől keletre, a Hollód-pataknak a

a Fekete-Körösbe szakadása mellett, 1517 h. tölgyerdővel, — 794 lakossal, kik közül román 751, — keleti 776, — ir-olvas 23. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, u. p., körorvosa, körjegyzője Tenkén. Kőhányájában gyönyörű *növényi és állati kövületek* találtaknak.

Rózsafalva, kis község, Tenkétől északra, a Kis-Karándi patak mellett, 1304 h. tölgyerdővel, — 449 lakossal, kik közzül román 408, — keleti 437, — ir-olvas 6. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Tenkén, körjegyzője Hosszuaszón.

Sályi, kis község, Tenkétől északra, 1923 h. tölgyerdővel, 444 lakossal, kik közzül magyar 269, román 153, — r. kath. 255, g. kath. 149, ref. 23, — ir-olvas 129. Van róm. kath. és g. kath. román-magyar vegyes iskolája. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala N.-Váradon, körorvosa, u. p. Lessen.

Székelytelek, kis község, Tenkétől északra, 2681 h. tölgyerdővel, 740 lakossal, kik közzül román 704, — keleti 569, g. kath. 154, — ir-olvas 17. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Nagy-Váradon, körorvosa, u. p. Lessen, körjegyzője Sályiban.

Széplak, kis község, Tenkétől délkeletre, a Fekete-Körös mellett, 815 lakossal, kik közzül román 691, magyar 85, — keleti 724, ref. 79, — ir-olvas 20. Gör. keleti román vegyes és ref. iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Tenkén, körjegyzője, körorvosa Gyantán.

Vasand, kis község, Tenkétől északra, közel a Gyepes-patakhoz, 1686 h. tölgyerdővel, — 787 lakossal, kik közzül román 722, — keleti 759, — ir-olvas 5. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Tenkén, körjegyzője Hosszu-Aszón.

13. Beéli járás.

A *beéli* járás N.-Váradtól délre, a megye déli részét foglalja el. *Határai*: északról a tenkei, keletről a belényesi járás, délről és nyugotról Aradmegye és a *körös-völgyi vasut*. Az egész járást — a nyugoti határvonala mellett vékonyan

elhúzódo rónaságot kivéve — hegyek és erdők borítják. Van 49,510 hold erdeje, melyből 32,857 h. cser- és tölgy, — 16,653 h. bükk- és vegyes erdő. Megyénk egyik legszebb, de legszegényebb járása.

Lakosai csekély kivétellel *románok* és *keleti* vallásuak. Az *unitáriusok* az egész megyében ezen járásban vannak legnagyobb számmal. A *lakosok műveltség* tekintetében nagyon hátra állanak, annyira, hogy a népesség $\frac{1}{8}$ -ad része sem tud írni-olvasni. *Lakosainak* száma 15,361, — román 13,908, magyar 511, tót 21, német 67. *Vallás* tekintetében: keleti 14,045, g. kath 519, r. kath. 502, izr. 179, ref. 65, *unitárius* 42, — írni-olvasni tud 1750. Ezen járás községei a *beéli izr. anyakönyvi kerülethez* tartoznak.

Lakosai földmiveléssel, erdei munkával, s részben szénégetéssel foglalkoznak; — a baromtenyésztés nem igen virágzó állapotban van, csupán a *kecske* és *szárnyas háziállat* tenyésztés jelentékeny. Van kecske 2126, szárnyas háziállat 113,312, szarvasmarha 7541, ló 1355, szamár 11, sertés 6809, juh 2037 db., méhcsalád 1085.

A járás a nagyváradi 37-ik gyalogezredhez és a 10-ik honvédszászlóaljhoz soroz. Csendőrség tekintetében a 3. szárny, 2. szakasz, 106. számú beéli és 95. számú ökrösi őrhöz tartozik.

Ezen járáshoz 33 község tartozik, melyek *mind kis községek*, s 4 *körjegyzőséghez* tartoznak.

S z é k h e l y e :

Beél, a Medgyesi és Beéli-patak mellett, vásáros hely (ezelőtt mezőváros) 4111 h. tölgyerdővel, — 1423 lakossal, kik közül román 908, magyar 338, tót 51, német 41, — g. kath. 489, keleti 473, r. kath. 337, izr. 69, ref. 51, — ír-olvas 349. Róm. kath. magyar, g. kath. és g. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmiveléssel, erdei munkával, kevesen iparral és gyári munkával foglalkoznak. Járásbíróháza, adóhivatala Tenkén, posta, postatakarékpénztár, távirda, vasuti állomás¹⁾, katonasorozás, a 106. számú csendőrség, pénzügyőri szakasz, körorvos, izr. anyakönyv helyben. Vidéke gyönyörű szép erdős hegyekkel van körülvéve. Üveghutája jó hírben áll, vásárai élénkek.

¹⁾ Beélhez egy negyedóránnyira van az aradmegyei körösvölgyi vasút s az állomás Beél-Repszegnek van nevezve.

K ö z s ó g e i :

Ágrís, Beéltől északkeletre, pompás hegyes vidéken, 290 lakossal, kik közzül román 250, magyar 21, — keleti 269, — ir-olvas 19. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmiveléssel és erdei munkával foglalkoznak. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Kumanyesden, körorvosa, u. p. Beélben. Határában nagy mennyiségű *tűzkő* található.

Arkus, Beéltől keletre, hegyes vidéken, 422 lakossal, kik közzül román 411, keleti 421, — ir-olvas 46. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Kumanyesden, körorvosa, u. p. Beélben. Lakosai *favillákat* készítenek.

Barzesd, Beéltől keletre, nagy hegyek között, 2137 h, bükk- és vegyes erdővel, — 211 lakossal, kik közzül román 203, keleti 211, — ir-olvas 37. Iskolája Grosson van. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Kumanyesden, körorvosa, u. p. Beélben.

Beél-Örvényes, Beéltől északkeletre, hegyek között, az Örvényes-patak mellett, 237 lakossal, kik közzül román 224, — keleti 237, — ir-olvas 26. Iskolája nincs. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Kumanyesden, körorvosa, u. p. Beélben.

Beél-Rogoz, Beéltől északra szép hegyes-völgyes vidéken, 205 lakossal, kik közül román 193, — keleti 204, — ir-olvas 21. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Nagy-Maroson, körorvosa Beélben, u. p. Ökrösön. Lakosai között sok *üveges* van.

Benyesd, Beéltől északra, erdős-hegyes vidéken, 242 lakossal, kik közül román 227, — keleti 242, ir-olvas 30. Iskolája Bokkán van. Lakosai erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, körorvosa, u. p. Beélben.

Bokkia, Beéltől északra, a Medgyes-patak mellett, erdős hegyek között, 290 lakossal, kik közzül román 270, keleti 288, — ir-olvas 39. Gör. keleti magyar-román iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások, — közöttük¹ vannak *szerszámfa* készítőik. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, körorvosa, u. p. Beélben.

Botfej, Beéltől északkeletre, hegyes völgyes vidéken, 5188

hold tölgy- és bükk-erdővel, 365 lakossal, kik közzül román 333, keleti 357, — ir-olvas 4. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Kumanyesden, körorvosa, u. p. Beélben.

Bogy, Beéltől északkeletre, 219 lakossal, kik közzül román 204, keleti 219, — ir-olvas 32. Iskolája Ökrösön. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körorvosa Beélben, körjegyzője, u. p. Ökrösön.

Csontaháza, Beéltől északra, nagy hegyek között, 2319 h. tölgy- és vegyes erdővel, 293 lakossal, kik közzül román 280, keleti 287, — ir-olvas 6. Iskolája nincs. Lakosai erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Nagy-Maroson, u. p. Ökrösön, körorvosa Beélben.

Gross, Beéltől keletre, roppant hegyek közt, pompás vidéken, 3847 h. vegyes erdővel, 901 lakossal, kik közzül román 877, keleti 891, — ir-olvas 93. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Kumanyesden, körorvosa, u. p. Beélben. Határában veres *bodza* és *Strigoj* nevű mérges gyökér terem, — hegyeiben *daráló*- és *malomkövek* találtatnak.

Hagymás, Beéltől északkeletre, a Hagymás-patak mellett, pompás hegyes vidéken, 2644 h. vegyes erdővel, 593 lakossal, kik közzül román 566, keleti 582, — ir-olvas 14. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Kumanyesden, körorvosa, u. p. Beélben. Határában sok *békasó* terem, *malom*- és *darálókő* találtatik.

P.-Hodisel vagy **Pusztá-Hodisel**, Beéltől északra, hegyek között, 467 lakossal, kik közzül román 447, keleti 464, — ir-olvas 29. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője N.-Maroson, u. p. M.-Csékén, körorvosa Beélben.

Kalácsa, Beéltől északnyugotra, lapályos, erdős vidéken, 1790 h. tölgyerdővel, 705 lakossal, kik közzül román 659, keleti 703, — ir-olvas 100. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, u. p. Ökrösön, körorvosa Beélben.

Karánd (Tagadó- vagy Toplicza-Karánd), Beéltől délkeletre, Aradmegye határán, szép vidéken, a Tőz-patak mellett, 2642 h. tölgy- és vegyes erdővel, 578 lakossal, kik közzül román 537, keleti 557, — ir-olvas 14. Gör. keleti román vegyes iskolája

van. Lakosai földmivelők, erdei munkások és *tölgyfa-zsindelykészítők*. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, körorvosa, u. p. Beélben. A falu szélén gazdag *meleg ásványvíz forrás van*.

Kislaka, Beéltől északnyugotra, erdős lapályon, 1936 hold tölgyerdővel, 726 lakossal, kik között román 685, keleti 717, — ir-olvas 162. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője N.-Maroson, u. p. Ökrösön, körorvosa Beélben.

Koroj, Beéltől északnyugotra, erdős lapályon, 1670 h. tölgyerdővel, 355 lakossal, kik között román 336, keleti 347, — ir-olvas 57. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, u. p. Ökrösön, körorvosa Beélben. Határában *fazekas-agyag van*.

Krajova, Beéltől északnyugotra, a Siádi-patak mellett, szép hegyes-völgyes vidéken, 1152 h. tölgyerdővel, 432 lakossal, kik között román 407, keleti 424, ir-olvas 33. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője N.-Maroson, u. p. Ökrösön, körorvosa Beélben.

Kumanyesd, Beéltől északkeletre, hegyes-völgyes vidéken, 197 lakossal, kik között román 181, keleti 188, — ir-olvas 22. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Erdejében *gyalogfenyők* is fordulnak elő. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körorvosa, u. p. Beélben.

Márkaszék, Beéltől délre, hegy tövében, 1044 h. vegyes erdővel, 489 lakossal, kik között román 388, tót 58, keleti 424, r. kath. 58, — ir-olvas 62. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és *hordó-dongakészítők*. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, körorvosa, u. p. Beélben. Határában van egy nagy kerek tó, melynek vize igen sós, — valamint *kréta* is található hegyeiben.

K.-Maros vagy **Kis-Maros**, Beéltől északra, szép hegyek között, 212, lakossal, kik között román 208, keleti 207, — ir-olvas 37. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője N.-Maroson, u. p. Ökrösön, körorvosa Beélben.

N.-Maros vagy **Nagy-Maros**, Beéltől északra, pompás erdős hegyek közt, szép vidéken, 2111 h. vegyes erdővel, 329 lakossal, kik között román 309, keleti 317, — ir-olvas 16. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők s baromtenyésztők és sok *fa-szerszámot*

készítenek. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körorvosa Beélben, u. p. Ökrösön.

T.-Medgyes vagy **Tagadó-Medgyes**, Beéltől északra, a Medgyes-patak mellett, szép völgyben, 1714 h. tölgy- és vegyes erdővel, 656 lakossal, kik közzül román 557, keleti 555, unitárius 42, r. kath. 29, g. kath. 22, — ir-olvas 54. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, körorvosa, u. p. Beélben.

Mocsirla, Beéltől északnyugotra, erdős lapályon, 1404 h. tölgyerdővel, 671 lakossal, kik közzül román 632, keleti 660, — ir-olvas 32. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, körorvosa, u. p. Beélben.

Nyermegy, Beéltől délkeletre, nagy hegyek között, patak mellett, 348 lakossal, kik közzül román 293, keleti 345, — ir-olvas 26. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Kumanyesden, körorvosa, u. p. Beélben.

Olcsa, Beéltől északra, erdős lapályon, 1477 h. tölgy-erdővel, 594 lakossal, kik közzül román 547, keleti 587, — ir-olvas 99. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők, kik sok *fa-szerszámot* készítenek. Járásbirósága adóhivatala Tenkén, körjegyzője, u. p. Ökrösön, körorvosa Beélben.

Ökrös, Beéltől északnyugotra, 2431 h. tölgyerdővel, 863 lakossal, kik közzül román 795, magyar 31, — keleti 831, — ir-olvas 78. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körorvosa Beélben, a 95. számú csendőrrés, posta helyben. Lakosai sok *gerendát és hidlás-deszkát* készítenek.

Poklusa, Beéltől északra, nagy hegyek között, 151 lakossal, kik közzül román 147, keleti 151, — ir-olvas 52. Iskolája Urszádon. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője N.-Maroson, u. p. Ökrösön, körorvosa Beélben.

Siád, Beéltől északra, a Siádi-patak mellett, gyönyörű völgyben, 423 lakossal, kik közzül román 395, keleti 418, — ir-olvas 24. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője N.-Maroson, u. p. Ökrösön, körorvosa Beélben.

Szakács, Beéltől északra, a Medgyes-patak mellett, nagy

hegyek között, 1855 h. vegyes erdővel, 253 lakossal, kik között román 244, keleti 249, — ir-olvas 48. Iskolája nincs. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője N.-Maroson, körorvosa, u. p. Beélben.

Szuszág, Beéltől északnyugotra, erdős lapályon, 854 lakossal, kik között román 834, keleti 853, — ir-olvas 86. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, u. p. Ökrösön, körorvosa Beélben.

Talmács, Beéltől északnyugotra, Aradmegye határán, erdős lapályon, 214 lakossal, kik között román 211, keleti 214, — ir-olvas egy. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, u. p. Ökrösön, körorvosa Beélben.

14. Csékei járás.

Ezen járás Nagy-Váradtól délkeleti irányban fekszik. *Határai:* északról a központi és élesdi, keletről a belényesi, délről a tenkei s nyugotról a tenkei és központi járás.

Az egész járást erdős hegyek és völgyek borítják, csak egyes völgyeiben s hegyoldalain vannak szántóföldek. Erdője van 35,719 hold, melyből 19,601 hold cser és tölgy, 16,118 hold bükk és vegyes erdő. Északi oldalán a *Király-erdő* terül el. Van két nevezetes patakja: a Reu és Hollód.

Lakosainak száma 21,755, kik majdnem kivétel nélkül *románok* s nagyobb részben *görög-keletiek*. *Nemzetiségre* nézve román 20,112, magyar 595, ruthén 173, német 117, tót 64. *Vallásra* nézve: keleti 16,909, g. kath. 4065, izr. 387, r. kath. 265, ref. 108. *Műveltség* tekintetében *e járás áll leghátrább a megyében*, mert az egész lakosságból csupán 828 tud írni-olvasni, tehát az összes lakosságnak *egyhuszonhatod része sem*. A *ruthének* ezen járásban vannak legnagyobb számmal. A járás összes községei a *belényesi izr. anyakönyvi kerülethez* tartoznak.

Lakosai erdői munkával, földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalkoznak. Van szarvasmarha 9210, bivaly 29, ló 1191, sertés 8977, juh 1728, kecske 1416, szárnyas háziállat 18,274 db. méhcsalád 374.

A járás a nagyváradi 37-ik gyalogezredhez és a 10-ik honvédsázlóaljhoz soroz. Csendőrség tekintetében a 3. szárny, 2. szakasz, 101. számú m.-csékei őrshez tartozik.

Ezen járás 49 községet foglal magában, melyek mind kis községek.

S z é k h e l y e :

Magyar-Cséke, kis község (ezelőtt mezőváros) szép hegyes vidéken, 1406 h. vegyes erdővel, 658 lakossal, kik közzül román 454, magyar 145, tót 41, — keleti 410, r. kath. 98, g. kath. 82, izr 40, ref. 28, — ir-olvas 112. Róm. kath. és g. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbiróság, posta helyben, adóhivatala Tenkén. Képviselőválasztás, katonasorozás, a 101. számú csendőrőrs, járásorvos és körorvos székhelye.

K ö z s é g e i :

Alsó-Topa, M.-Csékétől keletre, a Topa-patak mellétt, erdős, hegyes vidéken, 316 lakossal, kik közzül román 299, — keleti 308, — ir-olvas 3. Iskolája Nagy-Terpesten. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa, utolsó postája M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Nánhegyeselen.

Bikács vagy **Pusztá-Bikács**, M.-Csékétől délnyugotra, erdős hegyek között, 232 lakossal, kik románok és keletiek, *írni-olvasni nem tud egy sem*. Iskolája Jancesden van. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Cséke, adóhivatala Tenkén, körjegyző Lázuron.

Bucsum, M.-Csékétől északra, hegyes, völgyes vidéken, 288 lakossal, kik közzül román 246, tót 22, — keleti 234, g. kath. 38, — ir-olvas 10. *Iskolája nincs*. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén, adóhivatal Tenkén, körjegyző Drág-Csékén.

Bukorvány, M.-Csékétől északra, 1319 h. vegyes erdővel, 397 lakossal, kik közzül román 373, — g. kath. 298, keleti 90, — ir-olvas 7. *Iskolája nincs*. Lakosai erdei munkások. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén, körjegyző Drág-Csékén.

Cseszora, M.-Csékétől északkeletre, nagy hegyek között, 546 lakossal, kik közzül román 522, — keleti 526, — ir-olvas 32. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások és földmivelők. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága,

körjegyzője, körorvosa, u. p. M.-Csékén. Régebben volt itt egy 2 holdnyi tó, melyben piócák tenyészttek.

Dekanyesd, M.-Csékétől északnyugotra, erdős hegyek között, 346 lakossal, kik között román 324, — g. kath. 284, keleti 46, — ir-olvas 7. *Iskolája nincs*. Lakosai erdei munkások. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén, körjegyzője Lázuron.

Dobrest, M.-Csékétől keletre, a belényesi vasut melléke: a *szombatság-dobresti vasut* mellett, nagy erdős hegyek között, a *Királyerdő* szélén, 1952 h. bükk és vegyes erdővel, — 831 lakossal, kik között román 778, — keleti 816, — ir-olvas 22. — *Iskolája nincs*. Lakosai erdei munkások. Adóhivatala Tenkén, körjegyzője Nánhegyeselen, járásbirósága, körorvos, u. p. M.-Csékén. Itt van a szombatság-dobresti vasut végpontja s utolsó állomása, mely megközelítvén a *Királyerdőt*, hivatva van forgalomba hozni azt a temérdek kincset, mely a rengeteg nagyságu őserdőkben hever.

Dombroicza vagy **Kis-Dombroicza**, M.-Csékétől délre, közel a Hollód-patakhöz, erdős völgyben, 296 lakossal, kik között román 287, — g. kath. 280, — ir-olvas 3. Gör. kath. román-vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Farkaspatakn, u. p. Hollódon.

Drág-Cséke, M.-Csékétől északra, a belényesi vasut mellett, hegyes-völgyes vidéken, 559 lakossal, kik között román 509, magyar 34, — g. kath. 512, — ir-olvas 21. *Iskolája nincs*. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén. Tolnay Lajos volt vasuti igazgatónak van itt csinos uri laka. Vasuti állomás.

Dusesd, M.-Csékétől délkeletre, dombos völgyben, 1020 h. vegyes erdővel, — 662 lakossal, kik között román 608, magyar 29, — keleti 633, — ir-olvas 33. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körjegyzője, körorvosa, u. p. M.-Csékén.

Farkaspataka, M.-Csékétől délre, erdős hegyes vidéken, 471 lakossal, kik között román 442, — keleti 447, — ir-olvas 14. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, u. p. Hollódon.

Felső-Topa, M.-Csékétől északkeletre, a Topa-patak mellett, hegyes völgyes vidéken, 662 lakossal, kik közzül román 641, — keleti 653, — ir-olvas 15. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Nánhegyesen, u. p. Szombatságon.

Forrószeg, M.-Csékétől délre, erdős hegyes vidéken, 391 lakossal, kik közzül román 377, — keleti 379, — ir-olvas 7. — Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Farkaspatakán, u. p. Hollódon.

Hogyis, M.-Csékétől délkeletre, a Topa-patak mellett, 242 lakossal, kik közzül román 227, — keleti 226, — ir-olvas 3. Iskolája Rotaresten van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körjegyzője, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, u. p. Szombatságon. Határán van egy hideg *kénes forrás*.

Hollód vagy **Hidastelek**, M.-Csékétől délre, a Hollód-patak mellett, szép völgyben, 428 lakossal, kik közzül román 398, — g. kath. 402, — ir-olvas 23. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Járásbirósága M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Venteren, körorvosa Robogányban, posta helyben. Hegyének egy része kitünő bort terem.

Hosszu-Liget, M.-Csékétől északnyugotra, hegyek között 238 lakossal, kik közzül román 229, — g. kath. 228, — ir-olvas 2. *Iskolája nincs*. Lakosai erdei munkások és földmivelők, Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén, körjegyzője Lázuron.

Jancsesd, M.-Csékétől délre, hegyek közt, 440 lakossal, kik közzül román 422, — keleti 437, — ir-olvas 5. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén, körjegyzője Lázuron.

Kapocsány, M.-Csékétől délkeletre, a Topa- és a Hollód-patak közt, a Plessa-hegy tövén, szép vidéken, 199 lakossal, kik közzül román 186, — keleti 182, — ir-olvas 6. Iskolája Varasányban van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, u. p. Szombatságon.

P.-M.-Kimpány, (vagy Papmező-Kimpány), M.-Csékétől

délkeletre, pompás hegyes-völgyes vidéken, 481 lakossal, kik közül román 465, — keleti 472, — ir-olvas 14. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága M.-Csékén, adóhivatala Belényesben, körorvosa, u. p. Robogányban, körjegyzője Papmezőn. Gróf *Porcia Lajosnak* szép nyári laka van itt.

Kis-Karánd, M.-Csékétől délnyugotra, a Kárándi-patak mellett, erdős, dombos vidéken, 167 lakossal, kik között román 157, — keleti 167, — *írni-olvasni nem tud egy sem. Iskolája nincs.* Lakosai földmivelők. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén, körjegyzője Lázuron.

Kis-Terpest, M.-Csékétől délkeletre, szép völgyben, 340 lakossal, kik között román 305, — keleti 309, — ir-olvas 12. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, u. p. M.-Csékén.

Kopacsel, M.-Csékétől északra, a *Sergesi-patak* (Vale Babi) mellett, szép hegyes-völgyes vidéken, 2004 h. tölgyerdővel, — 459 lakossal, kik között román 409, — keleti 449, — ir-olvas 7. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala N.-Váradon, körjegyzője Tasádfőn, u. p. M.-Teleghden. Gróf *Frimont Theodora özv. Lónyay Andornénak* szép uri laka van itt.

Korbest, M.-Csékétől északkeletre, a Király-erdő szélén, a *Reu* patak mellett, pompás hegyes vidéken, 1422 h. tölgy- és vegyes erdővel, — 589 lakossal, kik között román 556, keleti 561, — ir-olvas 15. *Iskolája nincs.* Lakosai földmivelők. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p., körjegyzője M.-Csékén.

Kotyiklet, M.-Csékétől északkeletre, nagy hegyek között, 1019 h. bükk- és vegyes erdővel, — 498 lakossal, kik között román 474, — keleti 489, — ir-olvas 9. *Iskolája nincs.* Lakosai erdei munkások. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén, körjegyzője Drág-Csékén.

Kráncsesd, M.-Csékétől délkeletre, a Topa-patak völgyén, szép hegyes-völgyes vidéken, 403 lakossal, kik között román 388, — keleti 397, — ir-olvas 6. Gör. keleti román vegyes-iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Nánhegyesen, u. p. Szombatságon.

M.-Lázur, vagy **Mikló-Lázur**, M.-Csékétől nyugotra, erdős, hegyes vidéken, 2194 h. tölgyerdővel, 454 l., kik közzül román 416, magyar 23, keleti 426, — ir-olvas 19. Gör. kel. vegyes iskolája van. Adóhiv. Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén.

Lunkászprie, M.-Csékétől keletre, a *Királyerdő* szélén, a Vida-patak mellett, igen szép hegyes vidéken, 2137 h. tölgy- és bükk-erdővel, — 659 lakossal, kik közzül román 620, magyar 21, — keleti 638, ir. olvas 16. *Iskolája nincs*. Járásbirósága és u. p. M.-Csékén, adóhiv. Belényesben, körjegyzője Papmezőn, körorvosa Robogányban. Van határában *tűzálló agyag, vaskő, kőszén* és egy *barlang*.

Magyar-Gyepes, M.-Csékétől északnyugotra, hegyek között, 420 lakossal, kik közzül román 388, — keleti 406, — ir-olvas 5. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földművelők. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa u. p. M.-Csékén, körjegyzője Lázuron.

Mihellő vagy **Mirló**, M.-Csékétől délnyugotra, a Topilapatak mellett, erdős dombos völgyben, 1147. h. tölgyerdővel, — 404 lakossal, kik közzül román 386, — keleti 399, ir-olvas 4. *Iskolája nincs*. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén, körjegyzője Lázuron.

Nagy-Karánd, M.-Csékétől nyugotra, erdős hegyek közt a Kárándi-patak mellett, 1143 h. tölgy- és bükk-erdővel, — 200 lakossal, kik közzül román 186, — keleti 192, — ir-olvas *egy*. *Iskolája nincs*. Adóhivatala, Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén, körjegyzője Lázuron.

Nagy-Kerpest, M.-Csékétől délkeletre, a Topa-patak mellett, 411 lakossal, kik közzül román 397, keleti 399, — ir-olvas 8. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, u. p. Szombatságon, körjegyzője Nánhegyeselen.

Nagy-patak, M.-Csékétől délnyugotra, erdős hegyek közt, 210 lakossal, kik közzül román 206, — keleti 202 — ir-olvas 2. *Iskolája nincs*. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Farkaspatakon, u. p. Hollódon.

Nánhegyes, M.-Csékétől keletdélre, a Dobresti és Topa-patak völgye mellett, 584 lakossal, kik közzül román 550, — keleti 575, — ir-olvas 14. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén.

Oláh-Hodos, M.-Csékétől délre, erdős hegyes vidéken,

patak mellett, 356 lakossal, kik közzül román 348, — keleti 346, — ir-olvas 2. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Farkaspatakán, u. p. Hollódon.

Papmező, M.-Csékétől délkeletre, a *Vida-patak* mellett, pompás völgyben, 268 lakossal, kik közzül román 251, — keleti 259, — ir-olvas 8. *Iskolája nincs*. Járásbirósága M.-Csékén, adóhivatala Belényesben, körorvosa, u. p. Robogányban. Mellette egy *XV-ik század előtt épült régi vár* falai roskadoznak.

Rogoz, M.-Csékétől délkeletre, a Topa-patak mellett, szép völgyben, 382 lakossal, kik közzül román 363, — g. kath. 374. — ir-olvas 38. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Venteren, körorvosa Robogányban, u. p. Hollódon.

Rotarest, M.-Csékétől délkeletre, a *Topa-patak* mellett, hegyoldalban, 252 lakossal, kik közzül román 240, — keleti 218, g. kath. 26, — ir-olvas 14. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa, körjegyzője, u. p. M.-Csékén, adóhivatala Tenkén.

Spinus, M.-Csékétől délkeletre, a *Vida-patak* mellett, hegyoldalban, 366 lakossal, kik közzül román 328, — keleti 358, — ir-olvas 6. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága M.-Csékén. Adóhivatala Belényesben, körjegyzője Papmezőn, körorvosa, u. p. Robogányban.

Szelistye-Száldobágy, M.-Csékétől délre, hegyek közt, 745 lakossal, kik közzül román 707, — keleti 730, — ir-olvas 78. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője Venteren, u. p. Hollódon, körorvosa Robogányban.

Szent-Elek, M.-Csékétől északnyugotra, erdős dombos vidéken, 455 lakossal, kik közzül román 434, — keleti 447, — ir-olvas 4. *Iskolája nincs*. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Nagy-Váradon, körjegyzője Tasádfőn, körorvosa, u. p. M.-Csékén.

Szitány, M.-Csékétől délkeletre, a *Vida-patak* mellett, szép hegyes völgyes vidéken, 1291 h. vegyes erdővel, — 494 lakossal, kik közzül román 450, — keleti 475, — ir-olvas 14. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Járásbirósága M.-Csékén, adóhivatala Belényesben, körjegyzője Pap-

mezőn, körorvosa, u. p. Robogányban. Egy hegyoldalán szőlőt termel.

Szombatság, M.-Csékétől délkeletre, a Topa-patak és belényesi vasut mellett, szép völgyben, 666 lakossal, kik közzül román 431, magyar 36, ruthén 172, — g kath, 615, — ir-olvas 68. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, posta és vasuti állomás helyben. Innen ágazik ki a belényesi vasut dobresti szárnyvonala.

Sztrákos, M.-Csékétől északra, erdős dombos vidéken, 1174 hold tölgy- és vegyes erdővel, — 288 lakossal, kik közzül román 276, — keleti 281, — ir-olvas egy. *Iskolája nincs*. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körorvosa, u. p. M.-Csékén, körjegyzője Drág-Csékén.

Tasádfő, M.-Csékétől északnyugotra, pompás dombos völgyben, 1681 h. vegyes erdővel, 998 lakossal, kik közzül román 967, — keleti 975, — ir-olvas 18. *Iskolája nincs*. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Nagy-Váradon, körorvosa, u. p. M.-Csékén. Van egy kis *cseppköves barlangja* s egy *tava*.

Topesd, M.-Csékétől északnyugotra, hegyek között, 135 lakossal, kik közzül román 130, — keleti 131, — *irni-olvasni nem tud egy sem*. *Iskolája nincs*. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Tenkén, járásbirósága, körjegyzője, körorvosa, u. p. M.-Csékén.

P.-Valány (vagy **Papmező-Valány**), M.-Csékétől délkeletre, a Vida-patak völgyén, hegyoldalban, 482 lakossal, kik közzül román 461, — keleti 470, — ir-olvas 5. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága M.-Csékén, adóhivatala Belényesben, körjegyzője Papmezőn, körorvosa, u. p. Robogányban.

Varasány, M.-Csékétől délkeletre, a Hollód-patak mellett hegyoldalban, 492 lakossal, kik közzül román 470, — keleti 467, — ir-olvas 8. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa M.-Csékén, adóhivatala Tenkén, körjegyzője, u. p. Szombatságon.

Venter, M.-Csékétől délre, a Hollód-patak mellett, hegyoldalon, 892 lakossal, kik közzül román 807, magyar 30, — g. kath. 845, — ir-olvas 107. Gör. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága M.-Csékén, adóhivatala Tenkén. Pénzügyőri szakasz székhelye. Körorvosa Robogányban, u. p. Hollódon.

15. Belényesi járás.

A *belényesi* járás Nagy-Váradtól délkeletre esik. *Határai* : északról az élesdi járás, — keletről Erdély és a vaskóhi járás, — délről a vaskóhi járás és Aradmegye, — nyugotról a beéli, tenkei és m.-csékei járások. Egészen hegyekkel van borítva, csupán Belényes körül s a Fekete-Körös völgyén van nagyobb síkság. Északkeleti, keleti és délnyugoti részét roppant nagyságú hegyek borítják.

Az összes járások között ebben vannak legnagyobb területű erdőségek; az erdőség 122,333 holdat borít be s ebből 91,346 hold bükk, 17,584 hold cser- és tölgy, 13,501 hold *fenyves*.

Számtalan patak s egy részét a *Fekete-Körös* folyja keresztül, míg a belényes-vaskóhi vasut délnyugoti szegletét metszi át.

Megyénk legnagyobb, legszebb s *természeti nevezetességeiben* egyik leggazdagabb járása.

Lakosainak száma: 38,584, kik közül román 31,700, magyar 5541, német 113, tót 51. *Vallásra* nézve: g. keleti 28,979, ref. 4403, g. kath. 4065, r. kath. 615, izr. 614. *Miveltség* tekintetében azonban nagyon hátra van, mert az összes lakosságnak alig *egyhatod része*, vagyis összesen csak 6083 tud írni-olvasni. Községei mind a *belényesi* izr. *anyakönyvi kerülethez* tartoznak.

Ezen vidék lakói erdei munkával, földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalkoznak. Baromtenyésztése számbavehető, — a *kecsketenyésztés* az egész megyében itt van leginkább elterjedve. Van kecske 4265, szarvasmarha 11,304, bivaly 107, ló 1080, szamár 29, sertés 9529, juh 7716, szárnyas háziállat 31,908 db., méhesalád 1931.

E járás a nagyváradi 37-ik gyalogezredhez és a 10-ik honvédszászlóalrhoz soroz. Csendőrségi tekintetben a 3. szárny, 2. szakasz 100. számú belényesi, 104. számú felső-poenyi és 102. számú robogányi őrhöz tartozik.

A belényesi járáshoz 66 község tartozik, melyek — Belényest kivéve — mind kis községek.

S z é k h e l y e :

Belényes, nagy község (ezelőtt mezőváros) a *Fekete-Körös* és *Nyímoesdi-patak* mellett, a pompás hegyek által határolt

belényesi völgy közepén, gyönyörű vidéken, 2614 iparos és földmivelő lakossal, kik közül magyar 1310, román 1049, német 67, tót 22, — g. keleti 645, g. kath. 593, ref. 566, r. kath. 524, izr. 279, — ir-olvas 1355. Az egész vidéknek ez a középpontja s legélénkebb helye, azért majdnem az egész vidék közhivatalai itt vannak összpontosítva. Ugyanis van: *állami leányiskola* (4 tanítónővel), — ref. és róm. kath. *fiskola* (3 tanítóval), g. keleti román-magyar *vegyes iskola*, izr. *fiskola*, *állami óvoda*; kir. járásbiróság *telekkönyvi* hatósággal, posta, postatakarékpénztár, kir. adóhivatal, képviselőválasztás, katonasorozás, csendőr *szakaszparancsnokság*, a 100. számú csendőrőrs, pénzügyőri biztosság és pénzügyőri szakasz, járásorvos, körorvos, gyógyszerár, megyei állatorvos, takarékpénztár, izr. anyakönyv székhelye. Van 4 érdekes temploma, u. m. g. keleti, g. kath., református és róm. kath. templom. Az egész országban egyedül itt van *román főgymnasium*. Van itt a nagyváradi g. kath. püspöknek csinos *nyári palotája*, melyben a püspök nagy kedvvel szokott időzni. A temetőben régi kolostor vagy templom nyomai láthatók. Belényes vásárai igen élénkek. Belényeshez közel van egy „*Pap-kutja*“ nevű *fürdő*, mely a belényesieknek kedvencz kirándulási helye; a fürdő forrása igen gazdag, *kénés-vasas* tartalommal bír s csúszos bajok ellen gyakran sikerrel használtatott.

K ö z s é g e i:

Albest, Belényestől északnyugatra, a Hollód-patak mellett, 350 lakossal, kik közül román 319, magyar 22, — g. keleti 327, izr. 23, — ir-olvas 31. Gör. keleti román *vegyes iskolája* van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Belényesben, körjegyzője, u. p. Robogányban.

Belezseny, Belényestől délkeletre, a Petrósz-patak mellett, lapályos vidéken, 197 lakossal, kik *mind románok* és *g. keletiek*, — ir-olvas 25. *Iskolája nincs*. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Drago-nyesden.

Borz, Belényestől nyugatra, a *Fekete-Körös* mellett, hegyek között, 294 lakossal, kik közül román 284, — keleti 289, — ir-olvas 14. Gör. keleti román *vegyes iskolája* van. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, köror-

vosa Robogányban, körjegyzője Belényes-Ujlakon. Mellette a Fekete-Körös medrében egy pompás *tó* van.

Budorásza, Belényestől északkeletre, a havasok aljában, széles hegyi patak mellett, 31,864 h. bükk- és 13,501 h. *fenyő-erdővel*, — 846 lakossal, kik közzül román 779, — keleti 835, — ir-olvas 57. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások és földmivelők, kik *gyapjuszöveteket* is készítenek és van közöttük sok *asztalos*. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben. Határán van **Bihar-Füred** (vagy Stina de Vale) egy kitünő hatásu *climaticus gyógyfürdő*, *fenyvesek* között, egy feleségesen szép és kellemes *völgyben*, az 1619 méter (5124 láb) magas *Pojána-csúcs* tövéen, hol a kimerült testszervezet viszanyeri épségét és üdeségét, a tüdővészések viszanyerik életüket, — egy szóval ugyanazt a gyógyító hatást teszi, mit a felső-tátrai és külföldi *climaticus fürdők*. Hideg viz gyógyfürdő is van berendezve, melyet egy roppant gazdagságu s kitünő vizü forrás táplál. Ezen fürdő, valamint a mellette és körülötte elterülő 13,501 hold *fenyves* a nagyváradi g. kath. püspök tulajdonát képezi s a fürdő csinos berendezése a jelenlegi áldozatkész püspök *Pével Mihály* érdeme, ki ezen kedvencz helyén szokta a nyár nagyobb részét tölteni. Különben a *Bihar-Füredhez* vezető utat Biharmegye készítette nagy áldozatokkal, mit ezen fürdő valóban megérdemel.

Buntyesd, Belényestől délkeletre, a Petrószi-patak mellett, sík földön, 485 lakossal, kik közzül román 465, — g. keleti 476, — ir-olvas 59. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, u. p. Gurányban.

Burda, Belényestől északkeletre, a Budorászi-patak mellett, a havasok aljában 1909 h. bükk-erdővel, — 342 lakossal, kik *románok* és *keletiek*, — ir-olvas 22. Iskolája Kreszurályán van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Nyimoeden.

P. P. Cziganyesd vagyis **Pokalesd**, **Pantasesd**, **Cziganyesd**, közvetlen egymás mellett levő, egyesült 3 kis község, (mely többnyire csak Cziganyesd név alatt fordul elő, habár részletes térképen Pokalesd és Pantasesd is fel van írva), Belényestől délkeletre, a Petrószi-patak mellett, 282 lakossal, kik *románok* és *keletiek*, ir-olvas 46. Gör. keleti román vegyes iskolája

van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Dragonyesden van.

H.-Dombrovicza vagy **Havas-Dombrovicza**, Belényestől délnyugotra, roppant hegyek között, szép vidéken, 4587 h. vegyes erdővel, 1189 lakossal, kik *románok* és *keletiek*, — ir-olvas 101. Gör. keleti e. vegyes román iskolája van. Lakosai erdei munkások és *hamuzsir készítők*. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körjegyzője Urszádon, körorvosa Robogányban.

Dragonyesd, Belényestől délkeletre, a Fekete-Körös és Petrósz-patak összefolyásánál, 279 lakossal, kik közzül román 253, — keleti 252, — ir-olvas 65. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben. A község végén *megyei vám* van.

Dragottyán, Belényestől északra, a Dragottyán-patak mellett, hegyek között, 551 lakossal, kik közzül román 522, — keleti 349, g. kath. 192, — ir-olvas 50. Gör. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások és földmivesek. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körorvosa Robogányban, körjegyzője Remetén.

Ds.-Forró vagy **Dsoszán-Forró**, Belényestől északkeletre, hegyek közt, 1127 lakossal, kik közzül román 1087, — keleti 1114, — ir-olvas 199. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások és földmivesek. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körorvosa Robogányban, körjegyzője B.-Ujlakon.

Ds.-Gurbesd, helyesebben **Dsoszán-Gurbesd-Goila**, egymás mellett fekvő s egyesített 3 kis község, (melyek rendesen csak *Gurbesd* név alatt említetnek, de a részletes térképen azért *Dsoszán* és *Goila* is külön fel vannak téve), Belényestől északra, a Rossia-patak két partján, közel a Meziádi-patakhöz, hegyes vidéken, 790 lakossal, kik közzül román 762, — keleti 776, — ir-olvas 85. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Kebesden.

Feneres, Belényestől északnyugotra, a Dragottyáni-patak mellett, hegyoldalon, 571 lakossal, kik *románok* és *keletiek*, — ir-olvas 52. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körjegyzője Remetén, körorvosa Robogányban.

Fenes, Belényestől délre, a Fenesi-patak mellett, magas hegy tövén, 8563 h. tölgy- és bükk-erdővel, 1210 lakossal, kik közül magyar 836, román 312, — ref. 875, g. kath. 312, — ir-olvas 398. Ref. vegyes és gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben. Hajdan papirgyára volt. Mellette egy 1453 láb magas meredek süveg-hegyen vannak a *Béla-vára*, vagy helyesebben *fenesi vár* festői romjai, mely a XIII-ik században már fennállott, s melynek egy része a belényesi országutra kilátszik.

Fericse, Belényestől keletre, roppant nagyságu hegyek között, az 1105 méter (3496 láb) magas *Vurvil* vagy *Magura-Fericse* csúcs tövén, 1144, h. bükk-erdővel, — 637 lakossal, kik *románok* és *keletiek*, — ir-olvas 98. Iskolája Szoódon van. Lakosai erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, u. p. Gurányban, körjegyzője Buntyesden. Mellette egy magas sziklaoldalban szép és zoológusra nézve is igen érdekes *cseppkő-barlangja* van.

Füzegy, Belényestől délre, hegyek közt, 218 lakossal, kik *románok* és *g. katolikusok*, — ir-olvas 16. *Iskolája nincs.* Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Tárkányban.

Gurány, Belényestől délkeletre, a Petrószi-patak mellett, a havasok tövében, 5436 h. bükk- és fenyőerdővel, — 787 lakossal, kik közül román 750, keleti 769, — ir-olvas 85. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai baromtenyésztők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, körjegyzője Buntyesden, posta helyben. *Deszka- és lécz-fűrészmalma* van. Havasai gyönyörű *fenyvesekkel* vannak borítva. Ide tartozik a híres *Oncásza* havasi gyepező, körülvéve fenyvesekkel, melyekből szép sziklacsoportok emelkednek ki, — itt van az *Oncásza-barlang*, melynek óriási üregei *ős-állatcsontokkal* vannak telve.

Gyalán, helyesebben **Tövisfalva,** Belényestől északra, hegyes dombos vidéken, 333 lakossal, kik *románok* és *gör. katolikusok*, — ir-olvas 16. Gör. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Belényesben, körorvosa Robogányban, körjegyzője Remetén.

Hegyes, Belényestől északnyugotra, közel a Hollód-patakhoz, 329 lakossal, kik *románok* és *g. keletiek*, — ir-olvas 31. Iskolája Albesten van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala

Belényesben, körjegyzője, körorvosa, u. p. Robogányban. Ván a községben egy *kényszivű hideg forrás*.

Jánosfalva, Belényestől nyugotra, a Fekete-Körös mellett, 342 lakossal, kik közzül magyar 170, román 131, — ref. 178, g. kath. 130, keleti 32, — ir-olvas 17. Ref. vegyes és g. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága adóhivatala, u. p. Belényesben, körjegyzője B.-Ujlakon, körorvosa Robogányban.

Karbunár, Belényestől északkeletre, a Budorászhai-patak mellett, havasok tövében, 1154 h. bükk-erdővel, — 303 lakossal, kik közzül román 291, — keleti 298, — ir-olvas 23. Iskolája Budorászhán van. Lakosai erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Budorászhán.

Kebesd, Belényestől északra, a Rossiai-patak völgyében, 1123 h. bükk-erdővel, 1001 lakossal, kik közzül román 961, keleti 984, — ir-olvas 61. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők, kik között sok *fehér posztóból dolgozó szabó* van. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben.

Kis-Belényes, Belényestől északkeletre, hegyek között 3505 h. bükk-erdővel, — 622 lakossal, kik közzül román 599, — keleti 620. — ir-olvas 62. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Nyimoeden.

Kocsuba, Belényestől délkeletre, a Petroszi-patak mellett, 284 lakossal, kik *románok és g. keletiek*, ir-olvas 11. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, körjegyzője Buntyesden, u. p. Gurányban.

Kostyán, Belényestől északnyugotra, a Hollód-patak mellett, 653 lakossal, kik közzül román 619, — keleti 631, — ir-olvas 90. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Belényesben, körjegyzője, körorvosa, u. p. Robogányban. Itt lakik *Dobsa Lajos* drámaíró.

Kreszulya, Belényestől északkeletre, hegyek között, a havasok alatt, 3445 h. vegyes erdővel, 524 lakossal, kik *románok és keletiek*, — ir-olvas 98. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások és baromtenyésztők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Nyimoeden.

Kuráczel, Belényestől északkeletre, a Kreszulya- v. Nyi-

moesdi-patak mellett, sík völgyön, 556 lakossal, kik közzül román 531, — keleti 548, — ir-olvas 11. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Nyimoesden.

Lelesd, Belényestől délkeletre, a Petrósz-patak mellett, dombos völgyben, 355 lakossal, kik *románok és keletiek*, — ir-olvas 82. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Dragonyesden.

Mérág, Belényestől délre, hegyek közt, 270 lakossal, kik *románok és keletiek*, — ir-olvas 12. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Tárkányban.

Meziád, Belényestől északra, hegyek között, a Meziád-patak mellett, 3229 h. vegyes erdővel, — 1438 lakossal, kik *románok és keletiek*, — ir-olvas 79. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Kebesden. A község utcáin és a közeli hegyek völgyeiben pompás diófa-sorok vannak, melyeken dió bőven terem. Határában van egy óriási nagyságú pompás *cseppkő-barlang*, az u. n. „*Meziádi-barlang*“, melynek portaléja vagy kapuzata *legnagyobb, legszebb és legszabályosabb* Közép-Európában. Ezen barlangkapuzat 48 láb széles szikla alaphól 36 láb magasra emelkedik, — s ez óriás félköríves kapuzat egy 190 lépés hosszú, 48 lépés széles előcsarnokra nyílik, ez után következik az óriás nagyságú barlang, melynek főcsarnoka 12 öl szélességben s 15 öl magasságban, 190 ölnyi hosszban nyúlik befelé majdnem egyenes irányban, s ebből ágaznak ki a szebbnél szebb, cseppkövekkel díszített csarnokok.

Mézes, Belényestől keletre, a Mézes-patak mellett, sík földön, 585 lakossal, kik *románok és keletiek*, — ir-olvas 60. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Dragonyesden. Itt született a görög keleti vallásuak kitűnő metropolitája: *Román Miron* szebeni érsek.

Nyégerfalva, helyesebben **Feketefalva**, Belényestől délkeletre, a Fekete-Körös mellett, 309 lakossal, kik közzül román 157, magyar 136, — g. kath. 165, ref. 144, — ir-olvas 56. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Dragonyesden.

Nyimoesd, helyesebben **Vajdafalva**, Belényestől észak-

keletre, lapályos helyen, a nyimoesdi-patak mellett, melyben sok *vidra* tanyázik. Lakosainak száma 792, kik közzül román 750, — keleti 777, — ir-olvas 30. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben.

B.-Örvényes vagy **Belényes-Örvényes**, Belényestől nyugotra, a Fekete-Körös völgyén, 695 lakossal, kik közzül román 671, — keleti 689, ir-olvas 119. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körjegyzője Urszádon, körorvosa Robogányban.

Petrány, Belényestől nyugotra, a Rossiai-pataknak a Fekete-Körösbe szakadásánál, 518 lakossal, kik közzül román 458, g. kath. 504, — ir-olvas 35. Gör. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körorvosa Robogányban, körjegyzője B.-Ujlakon. A Fekete-Körös felőli oldalán van egy 79 méter magas meredek kopasz szikla-hegy, mely *Pontokőnek* neveztetik.

Petrósz vagy **Petróc**, Belényestől délkeletre, a Petrósz-patak mellett, felséges havasok tövében, 4690 h. bükk- és fenyőerdővel, — 734 lakossal, kik közzül román 679, — keleti 695, — ir-olvas 21. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások, baromtenyésztők és zsindelykészítők. Járásbirósága, körorvosa, adóhivatala Belényesben, körjegyzője Buntyesden, u. p. Gurány. Határát roppant *havasok* és *ősfenyvesek* borítják, elragadó szép vidékekkel, ezek közt van a *Grejtor* vagy *beszlő-szikla*, mely 5 szótagot tisztán visszhangoz, — mellette a felséges *fenyvesi tó*, az u. n. *Teu fana di fundu* vagy *feneketlen tó*, ősfenyvesek közt; vannak óriási hegycsúcsok, ezek közt a *Cornu-Muntyilor*, ebből ered a *Drágán*, melyből lesz a Sebes-Körös, — ugyancsak itt ered a Hév-Szamos. Petrósz határán fakad a Bulsza- és Galbina-patak, melyek pompás vidékeken keresztül rohanva, egyesülésükkel adnak lételt a hatalmas Petrósz-pataknak. Hires *vasgyára* 1871-ben pusztult el.

Pocsavelesd, Belényestől északkeletre, a Nyimoesdi-patak mellett, hegyes-dombos vidéken, 411 lakossal, kik közzül román 398, — keleti 409, — ir-olvas 34. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Nyimoesden.

A.-Poeny, vagy **Alsó-Poeny**, Belényestől délkeletre, a

Petrósz-patak mellett, nagy hegyek tövében, 374 lakossal, kik közül román 355, — keleti 370, — ir-olvas 20. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és favágók, *szőrkezttyü készitással* is foglalkoznak. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, u. p. Gurányban, körjegyzője Buntyesden. Határában roppant mennyiségű *vaskő* jön elő.

F.-Poeny vagy **Felső-Poeny**, Belényestől délkeletre, a Petrósz-patak mellett, nagy hegyek tövében, 665 lakossal, kik közül román 641, — keleti 659, — ir-olvas 83. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és hegyi munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, u. p. Gurányban, körjegyzője Buntyesden, a 104. számú csendőrőrs helyben. Hegyeiben temérdek *vaskő* jön elő.

Pokola, Belényestől északnyugotra, a Rossiai-patak mellett, széles völgyben, 397 lakossal, kik között román 363, — g. kath 203, keleti 170, — ir-olvas 19. Gör. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Belényesben, u. p. körorvosa, körjegyzője Robogányban. *Megyei vámot* szed.

Preszáka, Belényestől északnyugotra, hegyek közt, 438 lakossal, kik között román 411, — g. kath. 380, keleti 50, — ir-olvas 26. Gör. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körjegyzője B.-Ujlakon, körorvosa Robogányban.

Remete, Belényestől északra, a Meziádi-pataknak a Rossiai-patakba ömlésénél, lapályon, 905 lakossal, kik között magyar 559, román 309, — ref. 569, keleti 311, — ir-olvas 81. Községi iskolája van, (előbb ref. és g. keleti román vegyes iskolája volt). Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körorvosa Robogányban. A reformátusok temploma részben még a XIV-ik században épült, falfestményei — melyek nagyon régiek s igen nevezeteseek voltak — ma már be vannak meszelve.

Robogány, Belényestől északnyugotra, a Hollód-patak mellett, hegyes-völgyes vidéken, 1090 h. tölgy- és vegyes erdővel, — 476 lakossal, kik között román 438, magyar 23, — keleti 451, — ir-olvas 89. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Belényesben, a 102. számú csendőrőrs székhelye, körorvos, posta helyben. Határán pompás

agyag-pala (tüzálló agyag) vagy *porcellán-föld* és egy *melegvizű forrás* van.

Rossia, Belényestől északra, magas hegyek közt, hasonló nevű patak és a Királyerdő mellett, 4332 h. bükkerdővel, — 2006 lakossal, kik között román 1874, — keleti 1995, ir-olvas 311. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai hegyi, erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Kebesden. Van egy kis *barlangja*. Határában ezelőtt *részbányát műveltek*.

Sebes, Belényestől délkeletre, a Petrószi-patak mellett, dombos lapályon, 328 lakossal, kik között román 317, — keleti 328, — ir-olvas 10. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Dragonyesden.

Sólymos, Belényestől északra, a Rossia-patak mellett, szép völgyben, 576 lakossal, kik között román 555, — keleti 569, — ir-olvas 59. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körjegyzője Remetén, körorvosa Belényesben.

Sonkolyos, Belényestől nyugotra, a Fekete-Körös mellett, szemközt a Rossiai-pataknak a Fekete-Körösbe szakadásánál, 3012 h. tölgy- és vegyes-erdővel, — 584 lakossal, kik között magyar 263, román 286, — g. kath. 318, ref. 261, — ir-olvas 47. Most már kitűnő *állami* iskolája van, mely szembetűnően fogja emelni a nép műveltségi állapotát, — ezen kívül van még g. kath. román vegyes iskolája is. Lakosai földmivelők. Határában jó *fazekás agyag* található. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körjegyzője B.-Ujlakon, körorvosa Robogányban.

Sólyom, Belényestől nyugotra, a Fekete-Körös partján s a belényesi vasut mellett, hegy tövében, 1692 h. tölgy-erdővel, 404 lakossal, kik között román 355, — keleti 394, — ir-olvas 18. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körjegyzője Urszádon, körorvosa Robogányban. Vasuti állomás helyben. Határában egy *régi vár* nyomai vannak. Itt kezdődik a Fekete-Körös völgyének legszebb s legregényesebb része, mely Belényes felé megy.

Száka, Belényestől keletre, a havasok tövében, 275 lakossal, kik között román 260, — keleti 275, — ir-olvas 8. Gör. ke-

leti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és hegyi munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Budorásznán.

B.-Szelistye vagy **Belényes-Szelistye**, Belényestől keletre, hegyek közt, 351 lakossal, kik közzül román 333, — keleti 345, — ir-olvas 36. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Budorásznán.

P.-Szelistye vagy **Papmező-Szelistye**, Belényestől északnyugotra, erdős hegyek közt, 170 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 11. *Iskolája nincs.* Lakosai erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága adóhivatala Belényesben, körjegyzője, körorvosa, u. p. Robogányban.

B.-Szt.-Márton vagy **Belényes-Szent-Márton**, Belényestől északra, 327 lakossal, kik közzül román 303, — keleti 321, — ir-olvas 41. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körjegyzője Remetén, körorvosa Robogányban.

B.-Szt.-Miklós vagy **Belényes-Szent-Miklós**, Belényestől nyugotra, a Fekete-Körös mellett, pompás vidéken, 329 lakossal, kik közzül román 303, keleti 314, — ir-olvas 53. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körjegyzője Urszádon, körorvosa Robogányban. Mellette nagy kerek dombon vannak egy régi monostor romjai és egy *XIII-ik századbéli pompás toronynak* nagy részben ép romjai, mely gyönyörű kilátást nyújt, háttérében a magas sziklás-erdős hegyekkel, lábainál a Fekete-Körös-sel. Itt megyen át a belényesi vasut a Fekete-Körösön.

Szohodol-Lázur, Belényestől északra, hegyek közt, a Lázur-patak mellett, 2777 h. bükk-erdővel, — 1079 lakossal, kik *románok és keletiek*, — ir-olvas 88. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Kebesden.

Szokány vagy **Szőkefalva**, Belényestől északnyugotra, 513 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 48. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Belényesben, körjegyzője, körorvosa, u. p. Robogányban.

Szoód, Belényestől keletdélre, a Petrószi-patak mellett,

hegyek közt, 344 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 8. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, u. p. Gurányban, körjegyzője Buntyesden.

Szudrics, Belényestől keletdélre, a Fekete-Körös és vaskóhi vasut mellett, rónaságon, 299 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 57. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Dragonyesden. *Temploma régi korból származik.* Vasuti állomás. Itt tér ki balra a belényes-vaskóhi utból a *petrórszi ut.*

Talp, Belényestől keletre, patak mellett, hegyes-völgyes vidéken, 244 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 40. Iskolája Mézesen van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Budorászn.

Tarkaicza, helyesebben **Kis-Tárkány**, Belényestől délre, hasonnevű patak mellett, roppant hegyek között, 8342 h. bükk- és tölgyerdővel, — 513 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 71. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai hegyi munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Tárkányban.

Tárkány, Belényestől délre, a Fekete-Körös mellett, hegy tövében, 1105 lakossal, kik *magyarok* és reformátusok, ir-olvas 749. Ref. vegyes iskolája van. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben. A *legtisztább s legcsinosabb magyar község az egész vidéken*, székely eredetű, szorgalmas földmivelő lakosokkal, kiknek öltözete és beszédmódja is igen sajátos, s igen érdekes, házaik tiszták, csinosak, — a nők igen sok és szép vászonneműeket és ezekre pompás himzéseket készítenek.

Tatárfalva, Belényestől délkeletre, a Fekete-Körös mellett, hegy tövében, 263 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 20. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Tárkányban.

Telek, Belényestől keletre, hegyes-völgyes vidéken, 170 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 9. Iskolája Mézesen van. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, u. p. Belényesben, körjegyzője Budorászn.

B.-Ujlak vagy **Belényes-Ujlak**, Belényestől nyugotra,

a Fekete-Körös mellett, pompás vidéken, 1249 h. vegyes erdővel, — 1012 lakossal, kik között magyar 692, román 289, — ref. 706, g. kath. 285, — ir-olvas 288. Ref. vegyes és gör. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körorvosa Robogányban. A *reformátusok templomának* egy része a *középkorból* való; van benne egy *harang*, melyet a rajta levő latin felírás szerint (mely fordított betűkkel lévén írva, csak tükörből olvasható el), 1631. jul. 24-én ruszkai Korniss Zsigmond öntetett. Határában *kréta* találtatik.

Urszád, Belényestől nyugotra, a Fekete-Körös mellett, hegyes-völgyes vidéken, 1246 h. vegyes erdővel, — 364 lakossal, kik között román 339, — keleti 340, — ir-olvas 27. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körorvosa Robogányban.

B.-Valány vagy **Belényes-Valány**, Belényestől északnyugotra, hegyes-völgyes vidéken, 350 lakossal, kik románok és g. katolikusok, — ir-olvas 60. Gör. kath. román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, u. p. Belényesben, körjegyzője B.-Ujlakon, körorvosa Robogányban.

16. Vaskóhi járás.

Ezen járás a megye délkeleti szegletét foglalja el. Határai: északról az élesdi járás, keletről Erdély, délről Aradmegye, nyugatról a belényesi járás.

Az egész járás hegyekkel van borítva, csupán a Fekete-Körös mellett van szélesebb völgy. Megyénknek egyik *legszebb s természeti nevezetességeiben leggazdagabb* része.

Erdője van 60,015 hold, melyből cser- és tölgy 51,139 h., bükk 8167 h., fenyő 708 hold.

Lakosainak száma 18,509, kik között román 17,412, magyar 258, német 204. *Vallásra* nézve: keleti 17,575, g. kath. 441, r. kath. 358, izr. 122. *Műveltség* tekintetében hátra áll, a mennyiben alig $\frac{1}{8}$ -ad része, számszerint 2128 tud írni-olvasni. Ezen járás községei a *belényesi izr. anyakönyvi kerülethez tartoznak*.

Lakosai erdői munkával, földmiveléssel, mész- és szénégetéssel, *bányászással* foglalkoznak. *Baromtenyésztése* csekély. Van szarvasmarha 6539, bivaly 30, ló 566, szamar 2, sertés 5351, juh- és

birka 7342, kecske 2062, szárnyas háziállat 17,946 db., méhcsalád 455.

A vaskóhi járás a nagyváradi 37. gyalogezredhez és a 10-ik honvédszászlóaljhoz soroz. Csendőrség tekintetében a 3. szárny, 2. szakasz, 93. számú *vaskóhi őrs*höz tartozik.

Ezen járáshoz 42 község tartozik, melyek mindnyájan *kis községek*.

S z é k h e l y e :

Vaskóh, a Vaskóhi-Körös vagy Kristyor és Boi-patak, valamint a vasut mellett, vásáros hely (előbb város) pompás hegyes-völgyes vidéken, 525 lakossal, kik közzül román 357, magyar 134, — keleti 366, r. kath. 110, izr. 29, — ir-olvas 133. Van kitűnő *állami fi- és leányiskolája*, — továbbá van róm. kath. vegyes és g. keleti román vegyes iskolája. Lakosai iparosok, gyári munkások, földmivelők. Járásbiróság, postahivatal, postatakarékpénztár, katonasorozás, a 93. számú csendőrség, pénzügyőri szakasz, körorvos helyben, adóhivatala Belényesben. Ez a nagyváradi-belényes-vaskóhi vasutnak utolsó állomása és végpontja. Igen barátságos hely. Plébánia templomában *kollekti és kimpí márványból* készült pompás oltár van. *Vashámora kitűnő vasat készít*. A Körösben itt hajdan *aranyat mostak*.

K ö z s é g e i :

Balaleny, Vaskóhtól északnyugotra, a Fekete-Körös mellett, hegyoldalban, 270 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 32. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, u. p. Rienyben, körjegyzője B.-Lázuron.

Barest, Vaskóhtól északra, közvetlen szomszédjában, a vaskóhi vasut mellett, 286 lakossal, kik közzül román 258, keleti 267, — ir-olvas 44. Iskolája Vaskóhon. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, u. p., körjegyzője, körorvosa Vaskóhon. Lakosai többnyire *kovácsok*.

Bragyet, Vaskóhtól északra, Petrósz mellett, hegyes dombos vidéken, 1572 h. bükk-erdővel, — 516 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 37. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, körjegyzője Dombroványon, u. p. Gurányban.

Briheny vagy **Brieny**, Vaskóhtól nyugotra, nagy hegyek között, szép vidéken, 3555 h. bükk-erdővel, — 357 lakossal, kik közzül román 346, — keleti 349, — ir-olvas 8. *Iskolája nincs.* Lakosai hegyi munkások és földmivelők. Adóhivatala Belényesben, járásbírósa, körorvosa, u. p. Vaskóhon, körjegyzője Lunkán. Régebhen *vashúmorá* s igen sok vasköve volt.

Brost vagy **Békafalva**, Vaskóhtól északra, dombos lapályon, a szudrics-petrósi ut mellett, 184 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 19. Iskolája Dombroványon van. Lakosai földmivelők. Járásbírósa, körorvosa Vaskóhon, adóhivatala Belényesben, körjegyzője Dombroványon, körorvosa Vaskóhon.

Dombrovány, Vaskóhtól északra, dombos lapályon, 209 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 14. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbírósa Vaskóhon, adóhivatala Belényesben, u. p. Gurányban, körorvosa Vaskóhon.

Fonácza vagy **Funácza**, Vaskóhtól északra, nagy hegy-ség tövében, a *Rézbányai* vagy Fekete-Körös mellett, közel Rézbányához, szép vidéken, 1047 h. bükk-erdővel, 436 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 21. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Járásbírósa, körorvosa Vaskóhon, adóhivatala Belényesben, u. p., körjegyzője Rézbányán. Lakosai *zsindeley horzsolással* és *szűrposztó készíttéssel* foglalkoznak. Van itt egy *szűr-kalló* is. A *diótermelés* nagyban üzetik, úgy, hogy egész erdők vannak diófákból. Határában van a híres *»Fonácza cseppkő-barlang,«* mely barlangi rovarokban is gazdag.

Gyigyiseny, Vaskóhtól északnyugotra, a Fekete-Körös mellett, hegyoldalban, 4361 h. bükk- és tölgyerdővel, — 731 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 108. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai hegyi munkások és földmivelők. Járásbírósa, körorvosa Vaskóhon, adóhivatala Belényesben, körjegyzője, u. p. Rienyben. Mellette egy *melegvizű gyógyforrás* van.

Határ, Vaskóhtól északnyugotra, a Fekete-Körös mellett, hegyoldalban, 234 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 18. Iskolája Lunkán van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Belényesben, járásbírósa, körorvosa, u. p. Vaskóhon, körjegyzője Lunkán.

Henkeres, Vaskóhtól északnyugotra, hegyek közt, hason-

nevű patak mellett, 807 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 77. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, u. p. Rienyben, körjegyzője B.-Lázuron.

Herzest, Vaskóhtól északra, a Szegyesteli-patak mellett, hegyes-völgyes vidéken, 239 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 62. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, adóhivatala Belényesben, körjegyzője u. p. Rézbányán.

Kakacseny, Vaskóhtól északnyugotra, a Fekete-Körös völgyén, hegyoldalban, 108 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 23. *Iskolája nincs.* Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, u. p. Rienyben, körjegyzője B.-Lázuron.

Kaluger, Vaskóhtól délre, nagy hegyek közt, a Kalugeri-patak mellett, igen szép vidéken, 2752 h. bükk-erdővel, — 753 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 132. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körjegyzője, körorvosa, u. p. Vaskóhon. Ez irányban legszélső községe a megyének. Temploma a török világból való. Határában nagy mennyiségű *kőszén* és kitűnő szép és sok *márvány* van. Határában van egy *időszaki dagadó, s magába visszatérő forrás*, az ugynevezett *„Kalugeri dagadó forrás”* vagy *Izbuk*, melyből időnkint 25—30 akó víz rohan ki s ennek egy része 2 lábnyi magasságu barlang nyílásán ismét visszafoly bele. A vidékiek *csuda gyógyviznek* tartják az így kida-gadó vizet s fürdésre használják.

Kerpenyét, Vaskóhtól délkeletre, patak mellett, sziklás hegy tövében, 489 lakossal, kik közül román 463, — keleti 483, — ir-olvas 18. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körjegyzője, körorvosa, u. p. Vaskóhon.

Kis-Kóh, Vaskóhtól északra, dombos völgyben, magas hegyek alatt, a Kis-kóhi-patak mellett, 5666 h. bükk-erdővel, 707 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 11. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, körjegyzője Dombroványon u. p. Gurányban. Hegyeiben régebben *ezüstbánya* volt. Van egy

érdekes barlangja, az ugynevezett »*Kis-kohi barlang*,« melyből a hasonló nevű patak ered. Sok diót termel.

Kimp, Vaskóhtól délnyugotra, roppant hegyek között, 1431 h. bükk-erdővel, — 751 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 58. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai hegyi munkások. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körjegyzője, körorvosa, u. p. Vaskóhon. Határában nagy mennyiségben jön elő a *szürke, fekete, veres és tarka márvány* és a *vaskő*.

A.-Kimpány vagy **Alsó-Kimpány**, Vaskóhtól északra, a Rézbányai vagy Fekete-Körös mellett, szép völgyben, 390 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 23. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, körjegyzője, u. p. Rézbányán. Lakosai *cserépedény készítéssel* és *zsindély horzsolással* foglalkoznak. Utja diófával van beültetve.

F.-Kimpány vagy **Felső-Kimpány**, Vaskóhtól északra, 281 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 23. Iskolája A.-Kimpányon van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, körjegyzője, u. p. Rézbányán.

Kollest, Vaskóhtól nyugotra, roppant nagy sziklás hegyek között, 1115 h. bükk-erdővel, — 371 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 81. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai hegyi munkások. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körjegyzője, körorvosa, u. p. Vaskóhon. A községben sziklák között egy *fenekellen tó* van, — határában nagy mennyiségű szép *márvány* és *vaskő* fordul elő.

Köszvényes, Vaskóhtól északnyugotra, a Fekete-Körös völgyén, hegyoldalban, 699 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 66. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, u. p. Rienyben, körjegyzője B.-Lázuron.

Kristyor, Vaskóhtól délkeletre, a Kristyorel-patak mellett, nagy hegyek közt, igen szép vidéken, 6189 h. bükk és 708 h. *fenyő-erdővel*, — ez irányban legszélső községe a megyének, 1207 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 141. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai hegyi munkával és baromtenyésztéssel foglalkoznak. Határában ered a Fekete-Körös egyik forrása a *Kristyorel*. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, kör-

orvosa, u. p. Vaskóhon. Innen vezet fel egyik út a Bihar-havas csúcsaira: a Zanogára és a Nagy-Kukurbétára.

B.-Lázur, Vaskóhtól északnyugotra, a Fekete-Körös mellett, 504 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 37. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa Belényesben, u. p. Rienyben.

Lehecseny, Vaskóhtól délkeletre, tágasabb völgyben, 447 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 34. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmiveléssel és *cserépedény készítő*ssel foglalkoznak. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa, u. p. Vaskóhon, körjegyzője Kristyoron.

Lunka-Urzeit, Vaskóhtól északnyugotra, a Vaskóhi-Körös mellett, szép völgyben, 2145 hold tölgy- és vegyes erdővel, — 614 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 71. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa, u. p. Vaskóhon. *Itt tér ki a rézbányai út a belényes-vaskóhi útból.*

Magura vagy **Mogura**, Vaskóhtól északra, magas hegyek között, pompás vidéken, 353 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 56. Iskolája Kis-Kóhon van. Lakosai földmivelők, baromtenyésztők és hegyi munkások. Adóhivatala, Belényesben, járásbirósága körorvosa Vaskóhon, u. p. Gurányban, körjegyzője Dombroványon. Határában van egy felségesen szép fehér *cseppkő barlang*, az ugynevezett »*Mogurai-barlang*«, melynek portaléja épen oly szép és szabályos, mint a *meziádi barlangé*, csakhogy valamivel kisebb, — roppant nagyságú s gyönyörű cseppkövekkel disztett csarnokai pedig aránylag szebbek. Közel ehez van egy óriási nagy *szikla-fülke*, melyet *Sárkány-barlangnak* neveznek.

Petrileny-Zavoeny, Vaskóhtól északnyugotra, a Fekete-Körös mellett, igen szép völgyben, 276 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 37. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, körjegyzője, u. p. Rienyben.

Pojána, Vaskóhtól keletre, roppant nagyságú kősziklás hegyek közt, 3642 h. bükk erdővel, — 510 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 44. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai baromtenyésztéssel foglalkoznak. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa, u. p. Vaskóhon, körjegyzője Kristyoron. Határában esik a Bihar-hegység legmagasabb csúcsa a *Nagy-*

Kükurbéta, valamint a *Zanoga-csúcs* is, melyekre innen van a legkényelmesebb út.

Rézbánya-város, Vaskóhtól északkeletre, a *Rézbányai*-vagy *Fekete-Körös* mellett, óriási hegyek között, festői szép vidéken 5890 h. bükk- és fenyőerdővel, — 621 lakossal, kik között román 394, német 164, magyar 48, — g. kath. 333, r. kath. 210, gör. keleti 73, — ir-olvas 132. Róm. kath. magyar-német vegyes iskolája van. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, bányahivatal, posta, postatakarékpénztár helyben. Lakosai *bányászattal* foglalkoznak. Régi *bányáiban* nagy mennyiségű *ólom* és *réz*, továbbá *arany*, *ezüst* találhatók s az *ásványok* majd minden neme előfordul: vannak ritka ásványai u. m. tremolit, kettős-mész-pát, malachit, márgás-mész-szerveslenyomat stb., sőt az ásványok némely neme az egész országban egyedül csak itt fordul elő p. o. agamatolith, biharit, Rézbányit vagy bismuth-kéneg-éleg, krokeith, linarith, ezüst-rézfény stb. Határában van egy csodálatos nagyságu szabályos *sziklakapu*, az ugynevezett »*Portale*«, mely oly szabályos nagy *kapu-ívezet*, mintha emberi kéz készítette volna. Közel van ide a »*Körös-barlangja*«, hol egy pompás *sziklabarlangból* tör elő a *Fekete-Körös* rézbányai ága, vagy az ugynevezett *Rézbányai-Körös*. Rézbányáról vezet fel egy út pompás vidékeken keresztül a *Bihar-csúcsra* (a mit rövidítve csak *Biharnak* neveznek), melynek oldalait pompás fenyvesek borítják, kopár tetejéről pedig festői szép havasi vidékekre van kilátás.

Rézbánya-falu, Vaskóhtól északkeletre, Rézbánya város közvetlen szomszédságában, 186 lakossal, kik között román 163, — g. kath. 90, keleti 77, — ir-olvas 42. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai *bánya- és hegyi-munkások*. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, körjegyzője, u. p. Rézbányán.

Rieny, Vaskóhtól északnyugotra, a *Fekete-Körös* mellett 335 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 34. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, posta helyben.

Segyest, Vaskóhtól északra, a Rézbányai-Körös mellett, dombos vidéken, 438 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 16. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai

földmivelők és baromtenyésztők. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, körjegyzője, u. p. Rienyben.

Segyestel, Vaskóhtól északra, nagy hegyek között, patak mellett, 1767 h. vegyes erdővel, — 288 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 51. Iskolája Fonácán van. Lakosai baromtenyésztéssel és hegyi munkával foglalkoznak. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, körjegyzője, u. p. Rézbányán. Határában több apró *sziklabarlang* és *kőedényhez való agyag* található.

Stej, Vaskóhtól északnyugotra, a Rézbányai-Körös mellett, 377 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 89. Iskolája P.-Zavoenyen van. Lakosai földmivelők. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, körjegyzője u. p. Rienyben.

Sust, Vaskóhtól északnyugotra, a Fekete-Körös mellett, 259 lakossal, kik románok és keletiek, ir-olvas 24. Iskolája Szerbesten van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa, u. p. Vaskóhon, körjegyzője Lunkán.

V.-Szelistye vagy **Vaskóh-Szelistye**, Vaskóhtól délkeletre, sziklás hegyek között, 1552 h. vegyes erdővel, — 474 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 14. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai cserépedény készíttéssel foglalkoznak. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa, u. p. Vaskóhon, körjegyzője Kristyoron.

Szerbest, Vaskóhtól északnyugotra, a Fekete-Körös mellett, széles völgyben, 351 lakossal, kik románok és keletiek, ir-olvas 40. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa, u. p. Vaskóhon, körjegyzője Lunkán. Lakosai földmiveléssel és *szumány* vagy *felsőruha készíttéssel* foglalkoznak.

V.-Szohodol vagy **Vaskóh-Szohodol**, Vaskóhtól délre, roppant hegyek között, a Kalugeri-patak mellett, 1719 h. bükk-erdővel, 744 lakossal, kik románok és keletiek; ir-olvas 106. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és baromtenyésztők. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, u. p. körjegyzője, körorvosa Vaskóhon. Határán egy hegytölcsér-sorozat vonul végig; — itt van a felségesen szép »szohodoli sziklaüreg« vagy »*Campanesca*,« (Kimpanyászka), melynek homoru kapuja félkör ívezettel hajlik a földre, ürege pedig a külső ívezettől egye-

nes irányban süllyed el ember nem látta mélységig. Ebbe szakad be a Kalugeri-patak s a hegy tulsó oldalán Vaskóh felől mint Boi-patak jön a napvilágra.

A.-Válenyágra vagy **Alsó-Válenyágra**, helyesebben **Alsó-Fekete-völgy**, Vaskóhtól északra, erdős dombos vidéken, 426 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 84. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, körjegyzője Dombroványon, u. p. Gurányban.

F.-Válenyágra vagy **Felső-Válenyágra**, helyesebben **Felső-Fekete-völgy**, Vaskóhtól északra, hegyes völgyes vidéken, 219 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 19. Iskolája Kis-Kóhon van. Lakosai földmivelők és hegyi munkások. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa Vaskóhon, körjegyzője Dombroványon, u. p. Gurányban.

A.-Verzár vagy **Alsó-Verzár**, Vaskóhtól északkeletre, dombos völgyes vidéken, a Vaskóhi-Körös völgyében, 343 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 22. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Adóhivatala Belényesben, járásbirósága, körorvosa, u. p. Vaskóhon. Lakosai többnyire *csizma, ásó és kapu készítővel* és földmiveléssel foglalkoznak.

F.-Verzár vagy **Felső-Verzár**, Vaskóhtól északkeletre, a Vaskóhi-Körös völgyén, dombos völgyes vidéken, 2296 h. tölgyes és vegyes erdővel, — 294 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 27. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Adóhivatala Belényesben. Járásbirósága, körjegyzője, körorvosa, u. p. Vaskóhon. Lakosai többnyire *kés, kasza, kapu készítővel* és földmiveléssel foglalkoznak. Határában *kőszén* találtatik.

17. Élesdi járás.

Az *élesdi* járás Nagy-Váradtól keleti irányban fekszik. *Határai*: északról a szalárdi és margittai járás, keletről Szilágymegye és Erdély, délről a belényesi és m.-csékei, — nyugotról a központi járás. Északi, keleti és déli részét hegyek és erdők borítják, csupán nyugotibb része felé a Sebes-Körös két oldalán nyulik el terjedelmesebb lapály. Van erdője 110,976 hold, melyből 15,938 h. cser- és tölgy, 95,037 h. bükk- és vegyes erdő.

A Sebes-Körös és a keleti vasut keletről nyugoti irányban

épen közepén hasítja végig. Megyénk egyik legszebb és természeti nevezetességeiben gazdag járása.

Lakosainak száma : 34,162, kik közzül román 28,729, magyar 3952, tót 874, német 212. *Vallásra nézve* : g. keleti 24,170, g. kath. 4571, ref. 2774, r. kath. 1751, izr. 752. Ezen járás községei az *élesdi és nagy-báródi izr. anyakönyvi kerülethez* tartoznak. *Műveltség* tekintetében igen hátra áll, úgy hogy összesen 1981, vagyis a lakosságnak *egy tizenhated része* tud írni-olvasni.

A járás a nagyváradi 37-ik gyalogezredhez és a nagyváradi 10-ik honvédsászlóaljhoz soroz. Csendőrség tekintetében a 3. szárny 1. szakasz, 86. számú élesdi, 85. számú remeczi, 87. számú nagy-báródi és a 2. szakasz, 103. sz. vircsologi őrshez tartozik.

Az élesdi járás lakosai földmiveléssel, erdői munkával és baromtenyésztéssel foglalkoznak, ezenkívül vannak közülök elfoglalva *gyári* munkákkal, *kőfejtéssel, mészégetéssel s házi iparral*.

A *hasznos házi állatok* tenyésztése némileg egyensúlyozza a vidék szegénységét. Van magyarfajta szarvasmarha 14,842, nem magyar fajta 80, bivaly 81, ló 1254, szamár 22, sertés 10,578, juh és birka 8972, kecske 3494, szárnyas házi állat 34,459 db., méhesalád 1138.

Az élesdi járásban van : a »*Báródság*«, továbbá »*Ötfalu*«- és »*Tizfalu határa*«.

A »*Báródság*« vagy »*Báródsági nemes kerület*« valószínűleg 1532 körül állítottattott fel I. János király által, még pedig az erdélyi fejedelmek által annyira kedvelt »*Sólyomkö-vára*« s az erdélyi szorosok őrizetére s nemesei az Erdélyből jövő, vagy odamenő fejedelmek és más főszemélyek kíséretéül szolgáltak, valamint a közbátorságot tartották fenn itt az akkor rengeteg erdőségekkel borított vidéken. A »*Báródsági nemes kerület*« katonailag volt szervezve s egy kapitány által kormányoztatott, a ki mindig »*Sólyomkö-várában*« lakott, — s ezen kormányzás fennállott II. Rákóczy Ferencz pártjának elnyomásáig, a midőn elenyészvén a sólyomköi kapitányság, lerontatván »*Sólyomkö-vára*«, ezzel együtt megszűnt a báródsági nemesség katonáskodása is. A »*Báródsági nemes kerület*« 8 község alkotta, u. m. Nagy-Báród, Kis-Báród, Csékllye, Nagy-patak, Korniczal, Beznye, Körös-Topa és Brátka.

»*Ötfalu határa*« név alatt Esküllő, Kalota, Keszteg, Pestere és Ürgeteg községek együttvéve jönnek elő megyénk régibb tör-

ténetében s ez 5 község általános névvel azért neveztetett »*Ötfalu határának*«, mert ezen 5 községnek együtt volt az erdője és legelője.

»*Tizfalu-határa*« név alatt a következő 10 község fordul elő u. m. Szászfalva, Krajnikfalva, Dubricsony, Gálosháza, Rikosd, Magyar-Kakucs, Oláh-Kakucs, Birtyn, Rév és Sonkolyos, Ezen községeknek is közös volt szántóföldjük, rétjük, legelőjük s erdőjük mely mintegy 20,000 holdat tett.

Most már mind az »*Ötfalu*«, mind a »*Tizfalu-határa*« fel van osztva a községek és birtokosok között, tehát ezek a nevek is elenyésznek lassanként, csupán »*Tizfalu*« név fogja magát fentartani egy község személyében, mely a határ felosztása után kezd alakulni a volt »*Tizfalu határának*« a Királyerdő felőli oldalán, hol még csak néhány ház van.

Az élesdi járáshoz 53 község tartozik, melyek mindnyájan *kis községek*.

S z é k h e l y e :

Élesd, a Sebes-Körös és vasut mellett, vásáros hely, (ezelőtt mezőváros) 1400 lakossal, kik közzül magyar 1234, román 62, német 44, ref. 879, r. kath. 343, izr. 94, g. keleti 73, — ir-olvas 622. Református, róm. kath. és izr. vegyes és *községi* leány-iskolája van, izr. anyakönyvi kerület székhelye. Lakosai földmivelők és iparosok. Telekkönyvi hivatala Nagy-Váradon, járásbirósága, adóhivatala, 86. számú csendőrör, pénzügyőri szakasz, járásorvos, körorvos, gyógyszerár, posta, postatakarékpénztár és távirtda helyben, — képviselőválasztás székhelye. Gróf Batthyány Józsefnek csinos emeletes kastélya van itt s ez »*élesdi uradalmának*« központja. Élesdhez egy órajárásnnyira északra, festői szép völgyben, nagy hegyek által körülvéve, magas sziklatetön áll a Bocskay-fejedelem idejében oly híres és erős »*Sólyómkő-vára*«, mely pompás szikla-vár még az Árpád-királyok korában építettett s virágzott egészen a II. Rákóczy Ferencz-féle szabadságharcz elnyomásáig, illetőleg 1711-ig, a midőn a szathmári békekötés ezt a várat is lerontatta. Ma már csak a festői romok emlékeztetnek vissza, hogy milyen dicső, milyen szomorú volt a mult. — A romok között van egy *kápolna-sírbolt*, mely 1821-ben állíttatott fel s ebben nyugszik *ül. Gróf Batthyány Józsefné sz. Lázár Anna grófnő két fiával.*¹⁾

¹⁾ A Batthyány grófok temetkezési helye különben nem itt, hanem Német-Ujváron van, — azonban a boldogult grófnő (id. Gr. Batthyány

K ö z s é g e k :

Bánlaka, Élesdtől délkeletre, a Sebes-Körös mellett, sziklás hegyek között, szép vidéken, 2209 h. vegyes erdővel, 1039 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 12. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és hegyi munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körorvosa, izr. anyakönyve Nagy-Báródon, körjegyzője u. p. Brátkán.

K.-Báród vagy **Kis-Báród,** Élesdtől keletre, a n.-várad-kolozsvári országot mellett, hegy tövében, 583 lakossal, kik románok és g. katolikusok, — ir-olvas 18. *Iskolája nincs.* Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Nagy-Báródon.

N.-Báród vagy **Nagy-Báród,** (régebben Magyar-Báród) Élesdtől keletre, a Királyhágó tövében, 9861 h. vegyes erdővel, — 1489 lakossal, kik közzül román 861, magyar 269, tót 178, német 42, — g. kath. 900, r. kath. 284, izr. 172, g. keleti 74, ref. 59, — ir-olvas 175. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők, kik *teknő, falapát* és *kerti-székek* készítésével foglalkoznak. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, a 87. számú csendőrörs székhelye, pénzügyőri szakasz, körorvos, izr. anyakönyv, posta helyben. Temploma a *XIII-ik századból* való. Itt volt a »*Báródsági nemes kerület*« székhelye. Határában gazdag *kőszéntelepek* vannak. Hajdan *ezüst bányái* is voltak.

Beznye, Élesdtől délkeletre, hegyek között, a volt »*Báródsági nemes kerületben,*« 1377 lakossal, kik közzül román 1315, — keleti 1181, g. kath. 190, — ir-olvas 23. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és hegyi munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője, körorvosa u. p. izr. anyakönyve Nagy-Báródon van.

Birtyiny, Élesdtől délkeletre, hegyek között, 290 lakossal, kik közzül román 238, magyar 26, — keleti 251, — ir-olvas 23. *Iskolája nincs.* Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője u. p. Réven, körorvosa, izr. anyakönyve Nagy-Báródon.

Brátka, Élesdtől délkeletre, a Sebes-Körös és keleti vasut mellett, gyönyörű völgyben, 2091 h. bükk és vegyes erdővel, —

Józsefnek első neje, elvesztvén mind a két fiát, ide az *élesdi kastély* közelébe temettette el, hogy ne legyen távol tőlök és saját kívánsága folytán ő maga is ide temettetett. Téves állítás tehát, mintha »*Sólyomkő-vára*« a gr. Batthyá-nyak rendes temetkezési helye s családi sírboltja volna.

1108 lakossal, kik közzül román 1055, keleti 1071, — ir-olvas 15. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai hegyi munkások s haromtenyésztők. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, izr. anyakönyve, körorvosa Nagy-Báródon, posta helyben. *Gróf Batthyány Józsefnek* csinos nyári laka van itt, szemközt a festői szép *Bratkucza-völgygyel*. Határában több *barlang* van.

Bucsa, Élesdtől keletdélre, a Sebes-Körös és keleti vasut mellett, pompás völgyben, 1293 h. vegyes erdővel, — 537 lakossal, kik közzül román 489, magyar 25, — keleti 513, — ir-olvas 16. *Iskolája nincs*. Lakosai hegyi munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője Feketetón, — posta, távirda helyben, — körorvosa, izr. anyakönyve Nagy-Báródon.

Csarnóháza, Élesdtől délkeletre, pompás sziklás-hegyek között, a *Jád-patak* festői szép völgyében, 6107 h. bükk és fenyő-erdővel, — 1763 lakossal, kik közzül román 1643, magyar 48, — keleti 1675, r. kath. 44, izr. 34, — ir-olvas 62. *Iskolája nincs*. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, izr. anyakönyve, körorvosa Nagy-Báródon, körjegyzője Feketetón, u. p. Brátkán. Keresztül megy rajta a »*Jádvölgyi iparvasut*,« mely fa leszállítására használtatik s a Remecz feletti »Izvor-völgytől« a Jád torkolatáig nyulik le. Van egy nagy *szikla-barlangja*, melynek hátulsó sötét üregéből *kénes-víz* tör elő s betölti az egész üreget. Határában szép fenyvesek és felséges hegyi vidékek vannak. Hegyeiben *fekete márvány* bőven találtatik. Mellette van a *Jádvölgy* vasuti állomás a 39. számú órháznál.

Cséklye, Élesdtől keletre, hegyek között, 469 lakossal, kik közzül román 429, keleti 445, — ir-olvas 8. Gör. keleti magyar-román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője Kis-Báródon, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Nagy-Báródon.

Czéczeke, Élesdtől délnyugotra, a Sebes-Körös völgyén, lapályos helyen, 408 lakossal, kik közzül román 307, magyar 52, — keleti 344, ref. 36, — ir-olvas 34. Iskolája Kesztegen van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa izr. anyakönyve, u. p. Élesden. Az *omnibus vonat* megállási helye.

Czigányfalva, Élesdtől északnyugotra, hegyek közt, szép völgyben, 362 lakossal, kik közzül román 332, — keleti 348, — ir-olvas 9. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden,

körjegyzője Örvénden, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körorvosa Mező-Telegden.

Dámos, Élesdtől délkeletre, roppant nagyságu hegyek között, 4875 h. bükk- és *fenyő-erdővel*, — 658 lakossal, kik románok és g. keletiek, — ir-olvas 4. *Iskolája nincs.* Lakosai baromtenyésztők, földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, izr. anyakönyve, körorvosa Nagy-Báródon, körjegyzője, u. p. Brátkán. Határán pompás *fenyveserdők* vannak s nagy mennyiségű és szép *veres márvány* és sok *vaskő* található.

Dubricsony, Élesdtől délkeletre, a Sebes-Körös-völgye déli oldalán, hegyek alatt, basonnevű patak mellett, 523 lakossal, kik közzül román 494, magyar 20, — g. kath. 491, — ir-olvas 9. *Iskolája nincs.* Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Élesden, körjegyzője Szászfalván, u. p. Réven. Határán szép bükk-erdők vannak. A községben a Dubricsonyi-patak partján egy régi cseppkőbarlang maradványai láthatók.

Esküllő, Élesdtől délre, a Sebes-Körös-völgy déli szélén hegy tövében, 414 lakossal, kik közzül román 391, — keleti 394, — ir-olvas 12. *Állami vegyes iskolája van.* Lakosai földmivelők és mészégetők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körjegyzője Pesterén.

Fáncsika, (Várad-Fáncsika) Élesdtől délre, hegyes vidéken, 394 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 7. *Iskolája nincs.* Lakosai földmivelők és mészégetők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Élesden, körjegyzője Sergesen, körorvosa, u. p. Mező-Telegden. Mellette ered a *Reu-patak*.

Fekete-Patak, Élesdtől délkeletre, a Királyhágó mellett, sziklás hegyes vidéken, 573 lakossal, kik közzül román 535, — keleti 560, — ir-olvas 10. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai hegyi munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Nagy-Báródon. Hegyeiben nagy mennyiségű *kőszén* jön elő.

Feketetó, Élesdtől keletre, a Sebes-Körös és keleti vasut mellett, Erdély határán, sziklás hegyek között, 5002 h. bükk-erdővel, — 1701 lakossal, kik közzül román 1585, magyar 36, — keleti 1641. — ir-olvas 41. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők, hegyi munkások és baromte-

nyésztők. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, u. p. Csucsán, körorvosa Nagy-Báródon. Az *omnibus-vonat* megállási helye.

Gálosháza, Élesdtől délkeletre, nagy hegyek között, egy mély völgyben, 1304 h. bükk-erdővel, 256 lakossal, kik közzül román 240, — keleti 250, — írni-olvasni *nem tud egy sem*. *Iskolája nincs*. Lakosai földmivelők, mészégetők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Élesden, körjegyzője Szászfalván, u. p. Réven. Közepén egy sziklából gazdag patak tör elő.

Gégény, Élesdtől délkeletre, hegy tövében, a Sebes-Körös mellett, 141 lakossal, kik közzül román 126, — g. keleti 107, g. kath. 22, — ír-olvas 5. *Iskolája nincs*. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Élesden, körjegyzője Tötösön, u. p. Réven.

Izsópallaga, Élesdtől délnyugotra, hegyes völgyes vidéken, 1899 h. vegyes erdővel, — 624 lakossal, kik közzül román 584, — keleti 610, — ír-olvas 47. *Iskolája nincs*. Lakosai földmivelők s gyümölcsstermelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körjegyzője Czéczkén.

M.-Kakucs vagy **Magyar-Kakucs**, Élesdtől délkeletre, a Dubricsonyi-patak mellett, a Sebes-Körös völgyében, szép vidéken, 356 lakossal, kik közzül román 178, magyar 166, — keleti 183, ref. 152, — ír-olvas 35. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Élesden, körjegyzője Szászfalván, u. p. Réven. Kis temploma még a *XIII-ik századból* származik.

O.-Kakucs vagy **Oláh-Kakucs**, Élesdtől, délkeletre, a Sebes-Körös mellett, szép völgyben, 206 lakossal, kik románok és keletiek, — ír-olvas *egy*. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Élesden, körjegyzője Szászfalván, u. p. Réven.

Kalota, Élesdtől délre, nagy hegyek között, hasonló patak mellett, 2231 h. bükk- és vegyes erdővel, — 773 lakossal, kik románok és keletiek, — ír-olvas *egy*. *Iskolája nincs*. Lakosai mészégetők, földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körjegyzője Pesterén. Határában van egy *pompás fehér cseppkő-barlang*, az ugynevezett *kalotai barlang* vagy *Kugles*.

Keszteg, Élesdtől délnyugotra, a vasut mellett, 358 la-

kossal, kik közzül román 303, magyar 41, — keleti 310, — ir-olvas 30. *Állami iskolája van.* Lakosai földmivelők és mészégetők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körjegyzője Pesterén. Határában sok *meszet* égetnek.

Korniczél, Élesdtől délkeletre, a Királyhágó mellett, 451 lakossal, kik közzül román 425, — keleti 432, — ir-olvas 4. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők, barom-tenyésztők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. N.-Báródon. Határában sok *kőszén* jön elő.

Kőalja, Élesdtől délnyugotra, erdős dombos vidéken, 316 lakossal, kik közzül román 300, -- keleti 314, — ir-olvas 3. *Iskolája nincs.* Lakosai földmivelők és mészégetők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körjegyzője Czéczkén. Hegyeiben sok *meszet* égetnek.

Kővesd, Élesdtől északnyugotra, hegyek közt, 3491 h. bükk- és tölgyerdővel, — 444 lakossal, kik közzül román 402, magyar 23, — keleti 420, — ir-olvas 7. *Iskolája nincs.* Lakosai erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körjegyzője A.-Lugoson. Határán *malomkövek* is találhatók.

Krajnikfalva, Élesdtől délkeletre, a Körös völgye déli szélén, hegy tövén, 293 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 2. *Iskolája nincs.* Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Élesden, körjegyzője Szászfalván, u. p. Rév.

Lokk, Élesdtől keletre, nagy hegyek közt, 2903 h. bükk-erdővel, — 1080 lakossal, kik közzül román 1017, magyar 30, — keleti 1038, izr. 31, — ir-olvas 11. Gör. keleti román-magyar iskolája van. Lakosai erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Élesden, körjegyzője Tötösön, u. p. Rév.

Lore, Élesdtől délkeletre a Sebes-Körös mellett kősziklás vidéken, 688 lakossal, kik közzül román 646, — keleti 659, — ir-olvas 23. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők és hegyi munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője, u. p. Brátkán, körorvosa, izr. anyakönyve N.-Báródon.

A.-Lugos vagy **Alsó-Lugos,** Élesdtől nyugotra, közel a Sebes-Köröshez, 745 lakossal, kik közzül román 600, magyar 55, — keleti 658. r. kath. 49, — ir-olvas 67. Állami vegyes iskolája

van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden.

F.-Lugos vagy **Felső-Lugos**, Élesdtől nyugotra, hegyek között, 3518 h. tölgy- és bükk-erdővel, — 528 lakossal, kik közzül román 399, lőt 85, — keleti 419, r. kath. 96, — ir-olvas 14. Iskolája A.-Lugoson van. Lakosai erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körjegyzője A.-Lugoson.

Nagy-Patak, Élesdtől délkeletre, N.-Báród mellett, 400 lakossal, kik közzül román 386, — keleti 389, — ir-olvas 2. Gör. keleti román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője K.-Báródon, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. N.-Báródon.

Örvénd, Élesdtől nyugotra, közel a Sebes-Köröshöz, a n.-várad-kolosvári országot mellett, 1304 h. tölgy és vegyes erdővel, — 682 lakossal, kik közzül magyar 618, — ref. 582, keleti 46, r. kath. 31, — ir-olvas 36. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai föld- és szőlőmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körorvosa M.-Teleghen.

Óssi, Élesdtől délkeletre, a n.-várad-kolosvári országot mellett, hegy tövében, 487 lakossal, kik közzül román 460, — g. kath. 475, — ir-olvas 12. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körjegyzője Tötösön.

Pestere, Élesdtől délre, magas hegy tövén, a Pesterei-patak mellett, 388 lakossal, kik közzül román 367, — keleti 373, — ir-olvas 11. Iskolája Esküllön van. Lakosai mészégetők és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden. Van egy *nagy barlangja*, az ugynevezett „*Pesterei barlang* vagy *Igricz*,” melynek legmélyebb és legnagyobb terme *ős-állatcsontokkal* van telve.

Pestes-Sólyomkő, Élesdtől északkeletre, hegyek között, 7880 h. bükk-erdővel, — 2399 lakossal, kik közzül román 727, tót 554, magyar 24, — keleti 760, r. kath. 616, — ir-olvas 60. Járásbirósága, adóhivatala. u. p., körjegyzője, körorvosa, izr. anyakönyve Élesden. Ez tulajdonképen *két község*, egyik **Pestes**, román község, *iskola nélkül*; lakosai földmivelők és hegyi munkások, — mindjárt a Rézhegyek déli részén, mellette vannak egy pompás

völgyben a régi »*Sólyomkő-vár*« szép romjai, — a másik **Sólyomkő**, — tót község, román. kath. magyar-tót vegyes iskolával, lakosai hegyi és erdei, nagyobb része gyármunkások, a Rézhegyekben, festői vidéken, magas fensíkon, Szilágymegye határán. Ez utóbbiban *Gróf Batthány Józsefnek üveghutája* van.

Ponor, Élesdtől délkeletre, nagy sziklás hegyek között, 952 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 7. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai baromtenyésztők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője, u. p. Brátkán, körorvosa, izr. anyakönyve N.-Báródon.

Remecz, Élesdtől délkeletre, közsiklás hegyek között, a Jád-patak és *iparvasut* mellett, felséges vidéken, — együtt Lorevel és Ponorral, van 14,682 h. bükk- és fenyő-erdője, — 624 lakossal, kik közzül román 578, — keleti 604, — ir-olvas 16. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai gyári munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője, u. p. Brátkán, izr. anyakönyve, körorvosa N.-Báródon, a 85. számú csendőrszék-helye. Innen indul ki a »*jáadvölgyi iparvasut*«, mely a Jád-patak mellett szállítja le a fát a remeczi erdőkből egészen a »Jáadvölgyi állomásig,« a hol csatlakozik a keleti vasúthoz. Van egy most képződő igen érdekes *cseppkő-barlangja*, — vidéke elragadó szép, — határát nagy részben fenyvesek borítják.

Rév, Élesdtől délkeletre, a Sebes-Körös és vasut mellett, a felségesen szép »*révi sziklaszoros*« kezdetén, 6120 h. tölgy- és bükk-erdővel, — 1619 lakossal, kik közzül román 1028, magyar 503, — g. kath. 1033, ref. 433, r. kath. 54, keleti 39, izr. 60, — ir-olvas 99. *Allami fi-, leány- és vegyes iskolája* van (3 tanítóval.) Lakosai *cserépedény készíttel*, erdei munkával és baromtenyésztéssel foglalkoznak. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, vasuti állomás, posta helyben, — izr. anyakönyve, körorvosa N.-Báródon. Van *megyei vámjá*, van *tűzálló ágyagja* és sok *mészköve*. Mellette kezdődik a »*Révi sziklaszoros*«, mely Brátkáig tart, hol majd mindenütt óriási sziklák szűk mederbe szorítják a Sebes-Köröst, s ennek partján kanyarog a vasut, háromszor menve át *alaguton*; van e szorosban egy »*Tündérvár*« és pompás vízesés. Az omnibusz vonat közvetlen a községben is megáll a 24. számú őrháznál.

Rikosd, Élesdtől délkeletre, a Körösvölgy déli szélén, 183 lakossal, kik közzül román 153, magyar 21, — keleti 156, ir-olvas 11. Iskolája nincs. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adó-

hivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Elesden, körjegyzője Szászfalván, u. p. Rév. Az omnibusz-vonat *megállási* helye.

Serges, Élesdtől délnyugotra, pompás völgyben, a Királyerdő szélén, 3625 h. bükk- és tölgyerdővel, — 583 lakossal, kik közül román 551, keleti 562, — ir-olvas 20. Lakosai földmivelők és erdei munkások. Járásbirósága, izr. anyakönyve Elesden, körorvosa, u. p. M.-Telegden. Határát gyönyörű erdők borítják, — van egy nagy *sziklabarlangja* is, az ugynevezett »*Sergesi-barlang*« barna cseppkövekkel.

V.-Sonkolyos vagy **Vár-Sonkolyos**, Élesdtől délkeletre, a révi völgyben, festői szép vidéken, 1939 h. bükk-erdő-dővel, — 975 lakossal, kik románok és keletiek, — ir-olvas 5. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők, baromtenyésztők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, izr. anyakönyve, körorvosa N.-Báródon, körjegyzője, u. p. Réven. Nem hihetetlen, hogy itt volt hajdan *Mén-Maróth* chazár fejedelem vára, hol néhány év előtt pompás művű régi fegyverdarábokat találtak. Az omnibusz-vonat *megállási* helye.

Szászfalvá, Élesdtől délkeletre, a Körösvölgy déli szélén hegy tövén, 191 lakossal, kik közül román 173, — keleti 175 ir-olvas 9. *Iskolája nincs*. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve Elesden, u. p. Rév.

Szurdok, Élesdtől délnyugotra, szép erdős hegyes vidéken, 1581 h. tölgy- és vegyes erdővel, — 409 lakossal, kik közül román 395, — keleti 405, — ir-olvas 3. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai erdei munkások és földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Elesden, körjegyzője Sergesen, körorvosa, u. p. M.-Teleden.

M.-Telki vagy **Mező-Telki**, Élesdtől nyugotra, a Sebes-Körös mellett, lapályos helyen, 543 lakossal, kik közül magyar 454, román 67, — ref. 440, keleti 73, — ir-olvas 267. Ref. vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők, kik a *legműveltebbek*, *legsorgalmasabbak* és *leggazdagabbak az egész vidéken*, — a község a csinosabbak közül való, utcáit is világítják. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője Örvénden, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körorvosa M.-Telegden. Az omnibusz-vonat *megállási* helye.

Tinód, Élesdtől keletre, hegy tövében, a n.-várad-kolozsvári országutban 449 lakossal, kik közül román 432, — keleti 484, — ir-olvas 12. Gör. keleti román vegyes iskolája van. La-

kosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körjegyzője, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden.

Körös-Topa. Élesdtől délkeletre, a Sebes-Körös és nagyvárad-kolozsvári ut mellett, 320 lakossal, kik között román 278, magyar 33, — g. kath. 282, ref. 24, — ir-olvas 24. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala Élesden, körjegyzője K.-Báródon. u. p. Rév, körorvosa, izr. anyakönyve N.-Báródon.

Tötös, Élesdtől keletre, a Sebes-Körös és a nagyvárad-kolozsvári ut mellett, hegy tövében, 1797 h. vegyes erdővel, — 598 lakossal, kik között román 544, német 24, — g. kath. 497, keleti 66, — ir-olvas 27. Gör. kath. román-magyar vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden.

Ürgeteg, Élesdtől délkeletre, a Körösvölgy lapályán, 356 lakossal, kik között román 338, keleti 341, — ir-olvas 4. Gör. keleti román vegyes iskolája van. Lakosai földmivelők. Járásbirósága, adóhivatala, körorvosa, izr. anyakönyve, u. p. Élesden, körjegyzője Szászfalván.

Vircsolog, Élesdtől délnyugotra, nagy erdős hegyek közt, 12,709 h. bükk-erdővel, — 557 lakossal, kik között román 532, — keleti 542, — ir-olvas 6. *Iskolája nincs.* Lakosai mészégetők és erdei munkások. Járásbirósága, adóhivatala, izr. anyakönyve Élesden, körjegyzője Sergesen, körorvosa, u. p. M.-Telegden. Itt van a 103. számú csendőrőrs. Hegyeiben sok *mész* jön elő.

HARMADIK RÉSZ.

MAGYAR KIRÁLYSÁG.

I. Általános leírás.

1. Határai és fekvése.

A magyar királyság határai: *délről* a Száva és a Duna, — *kelet* és *éjszak* felől a Kárpát hegység, — *nyugotról* a kis Kárpátok és a Lajtha. Szomszédjai: *éjszakra* Gácsország és Szilézia, — *nyugatról* Morvaország, Alsó-Ausztria, Steierország és Krajna. — *délről* az Adriai tenger, Dalmátia, Bosznia, Szerbia, — *keleten* Románia és Bukovina.

Fekszik a földgömb éjszaki felén, az éjszaki szélesség $44\frac{1}{6}$ és $49\frac{1}{2}$ fokai s a keleti hosszúság $32\frac{1}{15}$ és $44\frac{1}{3}$ fokai közt. Déltől éjszakig 683 kilometer (90 mértföld), nyugatról keletre 1137 kilometer (150 mértföld) legnagyobb távolsága. Egész kiterjedése 5600 mértföld, vagyis 322,220. □ kilometer.

2. Hegyei.

A Duna balpartján elterülő hegyek, hegylánczatok és hegycsoportok együtt *Kárpát-hegységnek*, a Duna jobb partján elterülő hegységek az *Alpesek hegyrendszeréhez tartozó hegyeknek* neveztetnek.

A *Kárpát-hegység* felosztatik: 1. *északnyugoti Kárpátokra*, melyek Dévénytől a Hernád völgyéig terjednek s ezek a Kárpátok legnagyobb és legmagasabb tömegeit foglalják magukban s a magyar *Felföldet* képezik, — ide tartoznak a *Fátra*, *Tátra* és *Mátra*; — *éjszakkéleti Kárpátokra*, melyek a Hernádtól a Tisza forrás vidékéig terjednek, melyek már kisebb és alacsonyabb hegyeket foglalnak magukban; — *délkeleti Kárpátokra*, melyek a Tisza forrásvidékétől délre és nyugatra huzódnak s Erdélyt behálózva lenyulnak az ország délkeleti részére, egész a Dunának az országból kimeneteléig, — ehez tartozik a *Biharhegység*, *Hargita*, *Negoj* stb.

A Duna jobb partján az *Alpok* keleti ágazatai nyulnak be az országba, melyekhez tartoznak a *Bakony* és *Vértes hegyek*. A Száva és Adriai tenger között pedig a Karszt jellemű mészkő-hegységek terjednek el.

3. Síkságai.

A *Kis-magyar síkság* vagy *pozsonyi medencze*, mely a Duna két oldalán fekszik, s Nagy-Szombat vidékétől Sárvárig, a Rábaig terjed, s ide tartoznak a Vág és Nyitra völgye, a Duna jobb partján a *Fertő* és *Hanság* vidéke s a Vértes-Bakony hegy-lánczolatig terjedő lapály. A nagy magyar *Alföld*, mely Közép-Európának legnagyobb síksága, a Dunától keletre s a Tisza mentén terül el s Munkáctól Zimonyig terjed. Nagyobb *rétjei* vagy *lápja* az *ecsed-láp* (Szathmár megyében), a *Sárrét* (Bihar-megyében.)

4. Vizei.

Az ország vizei részint folyó, részint álló vizek.

A) Folyó vizek :

a) A **Duna**, Pozsony mellett jön be az országba s előbb keletre, azután délre, s ismét keletre folyván, Orsovánál elhagyja az országot. *Mellékfolyói* a jobb parton: Lajtha, Rába, és Rábcza, Sárvíz, *Dráva*, *Száva*; — a balparton: *Morva*, *Vág*, *Nyitra*, *Garam*, *Ipoly*, *Tisza*, *Temes* és *Olt*.

b) A **Tisza**, Máramarosban ered s északnyugati kanyarulat után délre hajol s hosszabb ideig majdnem párhuzamosan haladva a Dunával, Titel felé nyugatra tér s a Dunába ömlik. *Mellékfolyói* jobb parton: a *Bodrog*, a *Latorcza*, *Ung* és *Topla* folyókkal, — *Sajó*, *Rimával* és *Hernáddal*, az *Eger*, *Zagyva*; — balparton: *Szamos*, — az egyesült *Fehér*, *Fekete* és *Sebes-Körös* a *Berettyóval*, — a *Maros*, *Küküllő* és *Aranyos* folyókkal, — a *Béga*.

B) Álló vizek.

Az Álló vizek közt nevezetesebbek: a *Balaton* (Zala, Somogy és Veszprémmegyék közt), — a *Fertő* (Somogy és Mosonymegyék közt), — a *Velencei tó* (Fehérmegyében), — a *Holicsi tó*, (Nyitrában), — a *konyári tó*, (Biharmegyében) és a *Szent-Anna tó*, (Csikmegyében.)

Itt lehet felemlíteni az *ásványvizeket* és fürdőket, melyek igen nagyszámmal vannak az országban.

A csatornák közül nevezetesebbek: *Sió-csatorna*, mely a Balatont a Sárvízzel köti össze, — *Ferencz-csatorna*, a Tisza és Duna közt, *Béga-csatorna* (Temesmegyében.)

Tengerrel csak kis része érintkezik hazánknak, t. i. *Fiuménél* az Adriai tengerrel.

5. Égalja.

Az éghajlati különbségek nagyon érezhetők az országban, de a légmérséklet ingadozásai mégis legnagyobbak az Alföldön.

A Kárpátok közelében rövidebb ideig tart a meleg, mint az Alföldön, hosszabb és hidegebb a tél, rövidebb a nyár. Vannak oly hegyek, hol a hó egész nyáron át nem olvad el, — viszont az Alföldnek egyes részein nyáron heteken át tikkasztó hőség uralkodik. Általában véve azonban az ország égalja mérsékelt.

6. Terményei.

Az ország gazdag az állat-, növény- és ásványország terményeiben.

Az *állatország* számtalan fajából nevezetesebbek: szarvasmarha, juh és sertés, — továbbá: szarvas, őz, vaddisznó, medve, farkas róka, — a fajt, császársó és fenyőmadár, ponty, viza, fogas, pisztráng és lazac stb. stb.

A *növényország*ból kitünőbbek: buza, rozs, tengeri, árpa, zab, köles, burgonya, dohány, len, — dinnye, szőlő, gesztenye, — sőt a déli vidékeken terem rizs is.

Az *ásványország*ból nevezetesebbek: arany, ezüst, vas, réz, só, szén, *asphalt* (Biharmegyében több helyen), márvány, és egyéb kő, stb. stb.

7. Lakosai.

Az országnak 15.418,000 lakosa van, kik nemzetiségre: magyarok, németek, oláhok vagy románok, tótok, szerbek, horvátok, olaszok és oroszok. A *magyarok* vannak legtöbben (több mint 6 millió), kik leginkább az Alföldön és a körülötte levő vidékeken s Erdély egy részén, — a *tótok* az északnyugati felföldön, — a *románok* vagy *oláhok* az éjszakkeleti hegyes vidékeken és délkeleti felföldön, — a *németek* a délnyugati hegyes-dombos vidéken, a szerbek és horvátok az ország déli részén, az olaszok Fiumében laknak leginkább.

8. A lakosok foglalkozása.

Az ország lakosai közül az *alföldiek* és síkságiak nagyobbára földműveléssel és baromtenyésztéssel, a dombos vidékiek gyümölcs

termesztés és szőlőműveléssel, — a hegyes vidékiek fa-munka, hegyi állattenyésztés és bányászattal foglalkoznak. Ezenkívül sokan foglalkoznak iparral és kereskedéssel is.

9. Az ipar és kereskedés.

Az *ipar* és *kereskedés* utóbbi időben rohamosan fejlődik az országban. A gyáriparból felemlithetők: a szesz, cukor, gép, üveg, malom, kő és cserépedény, papir, bőr, vasipar; — valamint a kender, len- és gyapjuszövetek készítése, valamint faáruk. stb. stb. A házi ipar egyes vidékeken kitűnően virágzik. A *kereskedelem* főbb czikkei: gabona, dohány, hüvelyes vetemények, liszt, repce, szarvasmarha, juh, sertés, bőr, toll, sajt, zsir, bor, só, gyapju, donga és épületfa stb.

II. Részletes leírás.

Magyarország felosztatik összesen 64 vármegyére, melyek 5 kerületbe soroztatnak u. m. 1. *Dunáninneni*, — 2. *Dunántuli*, — 3. *Tisznáninneni*, — 4. *Tisznántuli* és 5. *Erdély* vagy a *Királyhágón-tuli kerületre*. Ezekhez jön még a Fiumei kormányzóság, valamint *Horvát-Szlavon* ország 8 megyével s a Végvidék 6 kerülettel. Mindezek együttvéve képezik a *Magyar-Királyságot*, vagyis a »Magyar szent korona országait.«

MAGYARORSZÁG.

A) Dunáninneni kerület.

A Dunáninneni kerület — legnagyobb részt a Duna balpartján terül el s 13 vármegyét foglal magában, melyek: Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun megye, Bács-Bodrog, Nógrád, Zólyom, Turóc, Liptó, Árva, Trencsén, Nyitra, Pozsony, Esztergom, Bars és Hont megye.

1. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun megye.

Területe mintegy 14.000 □ k. m, lakosainak száma 987.000. Északi és nyugoti részén a pilisi és budai hegyek, — éjszaki részén a Cserhát területnek el, — többi része sík. Vizei: a Duna és Tisza. — Fővárosa (mely egyszersmind az ország fővárosa is) **Budapest**, a Duna két partján, a *magyar király ő Felségének*

időkinti, az ország kormányának és törvényhozótestületnek állandó székhelye, az ország legfőbb bíróságainak és hivatalainak székhelye, a tudomány, művészet, ipar és kereskedelemnek központja. Intézetei közül nevezetesebbek: Magyar tudományos akadémia, Kisfaludi-társaság, Petőfi-társaság, tudományos egyetem, József műegyetem, ev. reformátusok papnövelő intézete, zsidó rabbi képezde, állatgyógyászati iskola, — több gymnasium, reáliskola, polgári-, nép- és ipariskola, — országos rajz- és festészeti tanoda, ének- és zene-akadémia, színészeti iskola, nemzeti muzeum, képtárak, ipar és kereskedelmi kamara, kereskedelmi akadémia, országos gazdasági egylet. Van hajó-, vagon-, gép-, fegyver-gyára, több szeszgyára és gőzmalma. A budai királyi palotában őriztetik az ország legnagyobb kincse: a *korona*. Van a fővárosban: nemzeti színház, népszínház és királyi opera-ház, vagy dalmű-színház stb. A kereskedelmet nagyban elősegíti roppant forgalmu vasútja és gőzhajózása.

A megye nevezetesebb helyei:

Czegléd, vasuti állomás, földmiveléssel.

Nagy-Körös, vasut mellett, ref. közélettanodával s tanítóképezdével.

Kecskemét, vasut mellett, ref. collegyummal; itt született Katona József a kitűnő dráma író.

Félegyháza, vasut mellett tanítóképezdével.

Kis-Körös, a hol született Petőfi Sándor.

Kalocsa, érseki város, gymnasium és tanítóképezdével.

Ráczkeve, Csepel szigetén, hol Árpád fejedelem lakott.

Pécel, a Rákos-mező mellett, a hol született *Szemere Pál* költő.

Gödöllő, királyi nyári lakhelyfely.

Fóth, gyönyörű templommal.

Vác, püspöki város, siketnémák intézetével és országos fegyházzal.

Visegrád, régi királyi lakhely.

2. Bács-Bodrog megye.

Az egész megye termékeny rónaság. *Vizei* a Duna és a Tisza, melyeket a Ferencz-csatorna köt össze. Itt van a *Palicsi tó*. A leg-

jobb buzát és lent terem, — de termel dohányt és dinnyét is, — állattenyésztése kitünő, — selyemtermelése első az országban. Nagysága 11 ezer □ km., -- lakosainak száma 638 ezer. Lakosai magyarok, németek, szerbek és tótok.

Nevezetesebb helyei :

Baja sz. kir. város, a Duna mellett, gymnasiummal, gabonakereskedéssel. Tóth Kálmán költő és *Felekiné-Munkácsy Flóra* drámai művésznő szülőhelye.

Ujvidék, sz. kir. város, a Duna mellett, sok féle vallásfelekezettel.

Titel, a Tiszának a Dunába ömlésénél, hajógyárral s gabonakereskedéssel.

Szent-Tamás, a Ferencz-csatorna mellett, az 1849-iki csatáról nevezetes.

Zombor, sz. kir. város, gymnasiummal.

Szabadka, sz. kir. város, vasut mellett, az ország egyik legnagyobb városa, — van tanítónőképezde, gymnasiuma, színháza, — dohánytermelése híres.

3. Nógrád megye.

Nagysága 4 ezer □ km., lakosainak száma 192 ezer, kik magyarok és tótok s leginkább cserépedény, üveg és fa-eszközök készítésével és posztó gyártással foglalkoznak. Vizei: a Duna, Ipoly, Zagyva. Vidéke hegyes-völgyes, — főhegysége a Cserhát. Terményei; burgonya, rozs és gyümölcs, — sertés, juh és marhateenyésztése nevezetes. Vadjai közül legnevezetesebbek a szarvas, őz, vaddisznó. Hegyeiben néhol kréta és kőszén van.

Nevezetesebb helyei :

Balassa-Gyarmat, az Ipoly mellett, a megye székhelye, törvényszékkal s járásbirósággal.

Salgó-Tarján, vasut mellett, gazdag kőszénbányáiról nevezetes.

Losonc, tanítóképezdével, gymnasiummal, gyapju- és gabonakereskedéssel.

Gács, posztó-, porcellán- és czukorgyárral.

Ipoly-Bolyk, *Katona István* történetíró születéshelye.

4. Zólyom megye.

Területe 2800 □ km., lakosainak száma 102 ezer, kik többnyire tótok, — de van magyar és német is. Az egész megyét hegyek borítják. Terményei burgonya, zab, hajdina és buza. Réz- és vashányászata nevezetes, — de találhatik: arany, ezüst, higany és porcellánföld is.

Nevezetesebb helyei:

Besztercebánya, püspöki és kir. bányaváros, a Garam és vasut mellett, szép vidéken, több réz- és vashámorral, ezüst és érczolvasztóval, lőpormalommal, — határában van a híres hermaneczi papirgyár.

Zólyom, Lajos király mulatóhelye volt; — mellette van **Szliács**, híres fürdőhely.

Libetbánya és **Breznyóbánya** bányavárosok, híres érczbányákkal és olvasztókkal.

Urvölgy, a megye leggazdagabb arany-, ezüst- és rézbányaival.

5. Turócz megye.

Területe 1100 □ km. Lakosainak száma 46 ezer, kik többnyire tótok. A megyét a kis és nagy Tatra köríti; — terményei között nevezetesebbek: zab, burgonya, hajdina, rozs, árpa, — van szarvasmarhája és juha, — vadjai közül legnevezetesebb a medve. Vizei: a *Vág* és *Turócz*.

Nevezetesebb helyei:

Znióvárálja, papirmalommal és tanító-képezdével, — hajdan vára volt, hová IV. Béla király menekült a tatárok elől.

Turócz-Szent-Márton, vasut mellett, a megye székhelye.

6. Liptó megye.

Területe 2200 □ km. Lakosainak száma 74 ezer, kik majd mind tótok. Az egész megye a Fáttra és Tatra hegyekkel van beborítva; — folyója a *Vág*. Terményei: zab, burgonya, — továbbá arany, ezüst, réz, vas, kőszén, — állattenyésztéséből csak a juh-tenyésztés érdemes felemlítésre.

Nevezetesebb helyei:

Liptó-Szent-Miklós, a megye székhelye, a vasut és Vág mellett.

Liptó-Ujvár, a vasut mellett, fűrészmalommal és vasgyárral.

Rózsahegy, kir. törvényszék és járáshírosággal. Határában feketemárvány található.

Koritnyicza, híres fürdőhely.

7. Árva megye.

Területe 2000 □ km., mely csaknem egészen kopár hegyekkel van borítva, — vizei az Árva és Vág, — terményei: zab, burgonya, hajdina és len, — erdeiben sok medve van. Lakosainak száma 81 ezer, kik tótok.

Nevezetesebb helyei:

Alsó-Kubin, az Árva mellett, a megye székhelye.

Námesztó, fa- és gyolcskereskedéssel.

Árvavár, melyben Mátyás király Péter kalocsei érseket elzáratta.

Polhora, jódtartalmu fürdővel.

8. Trencsén megye.

Területe 4600 □ km., melyet a Kárpátok kerítenek körül, s a Vág folyó hasít végig. Terményei: zab, burgonya, hajdina, kender, len, — hegyeiben gipsz, kőszén és márvány található. Lakosainak száma 244 ezer, kik tótok, posztó-, vászonszövésével, cserépedénykészítéssel és fakereskedéssel foglalkoznak.

Nevezetesebb helyei:

Trencsén, a Vág mellett, kir. város, a megye székhelye, régi várral.

Teplicz, fürdőhely.

Zsolna, gymnasiummal.

Illava, állami fegyház.

Ugróc, papir-, posztógyárral és fa-faragászat.

9. Nyitra megye.

Területe 5700 □ km., melynek déli része rónaság, a többi hegyekkel van borítva. Vizei: Morva, Vág, Nyitra, Zsitva folyók és a Holicsi tó. Termel buzát, rozst, árpát, burgonyát és lent, — ló- és juhtenyésztése kitünő; hegyeiben márvány, kőszén és kréta található. Lakosainak száma 370 ezer, kik tótok, magyarok és németek, foglalkozásuk posztó készítés, kő- és márványbányászat.

Nevezetesebb helyei:

Nyitra, a Nyitra és vasut mellett, püspöki város, a megye székhelye.

Nagy-Surány, híres czukorgyárral.

Vág-Ujhely, a Vág és a vasut mellett, gyapju- és gabona-kereskedéssel.

Pöstén, híres fürdőhely.

Holics, nevezetes tóval, kőedénygyárral.

Szokolca, a Morva mellett, posztógyárral, kő- és márványbányákkal.

10. Pozsony megye.

Területe 4300 □ km., mely lapályos, csak nyugoton vonul át rajta a Kis-Kárpátok némely ága. Hegyeiben arany, vas, réz, kőszén és más ásványok található, — földje általában termékeny. Folyói: a Duna, Morva és Vág. Lakosainak száma 314 ezer, kik magyarok, németek, tótok.

Nevezetesebb helyei:

Pozsony, sz. kir. város a Duna és vasut mellett, a megye székhelye, hajdan főváros volt s 1848-ig országgyűlés székhelye; van jogakadémiája, színháza, siketnéma-intézete és sok gyára. Itt született a világhírű régiség tudós dr. *Rómer Flóris Ferencz*, nagyváradi kanonok.

Nagy-Szombat, vasut mellett, sok templomáról nevezetes, — van katonanöveldeje, rokkantak menháza, tébolydája, len- és posztószövő gyára.

Bazin, arany-, ezüst- és kénbányával.

Modor, tanítóképezdével.

Dévény, a Morvának a Dunába szakadásánál, — itt jön be a Duna az országba.

11. Esztergom megye.

Területe 1000 □ km., — felülete északon sík, a Duna jobb partja felől hegyes völgyes, — földje általában termékeny. Hegyeiben szén és márvány találtatik. Folyói: a Duna és Garam. Lakosainak száma 72 ezer, kik többnyire magyarok, de vannak tótok és németek is.

Nevezetesebb helyei:

Esztergom, a Duna mellett, régi kir. város, az esztergomi érsek vagy herceg-primás, valamint a megye székhelye, — kiváló nevezetessége az érseki székesegyház vagy bazilika, mely az egész országban a legnagyobb r. katolikus templom. Itt született, kereszteltetett és koronáztatott meg Szent-István király, — III-ik István király pedig itt van eltemetve.

Párkány, a Duna másik partján.

Dömös, a Duna mellett, — itt halt meg I. Béla király s itt volt elrejtve Kálmán testvére, a megvakított Álmos herceg.

12. Bars megye.

Területe 2600 □ km., felülete északon hegyes, délen lapályos és termékeny, — hegyeiben sok arany, ezüst, réz, vas stb. találtatik, Folyói: a Garam, Nyitra és Zsitva. Lakosainak száma 142 ezer, kik többnyire tótok, kisebb részben magyarok és németek.

Nevezetesebb helyei:

Aranyos-Maróth, a Zsitva mellett, a megye székhelye.

Zsarnócza, olvasztó hutákkal.

Körmöczbánya, a vasút mellett, az ország első bányavárosa, arany és ezüst-bányával, pénzverdével, kőedénygyárral, papírmalommal, főreáltanodával.

Nagy-Sarló, az 1849-iki csatáról nevezetes.

13. Hont megye.

Területe 2500 □ km., felülete többnyire hegyes-völgyes; — hegyeiben arany, ezüst, vas, réz, ón és opál találtatik, — völgyei termékenyek. Folyói: a Duna és Ipoly. Lakosainak száma 115 ezer, kik magyarok, tótok és németek s leginkább bányászattal foglalkoznak.

Nevezetesebb helyei :

Ipolyság, az Ipoly mellett, a megye székhelye.

Bélabánya, és **Selmeczbánya**, bányavárosok, melyek alaguttal vannak összekötve, — ez utóbbiban van bányászati és erdészeti akadémia, — arany és ezüsbányák, — cseréppipái leg-híresebbek az országban.

Bozók, üveghutával és merino-juhászattal.

Drégely, régi várában esett el a hős *Szondy György*, ki-nek emlékére kápolna állíttatott fel.

Mária-Nosztra, női fegyházzal.

B) Dunántuli kerület.

A Dunántuli kerület a Duna jobb partján terül el s 11 me-gyét foglal magában, u. m. Fehér, Tolna, Baranya, Somogy, Zala, Veszprém, Vas, Sopron, Mosony, Győr és Komárom.

1. Fehér megye.

Területe 4100 □ km., felületét északon hegyek ágazzák be, délen termékeny síkság, — hegyei a Vértes és Bakony, — vizei : a Duna, Sárvíz folyó és a Velencei tó. Lakosainak száma 209 ezer, kik csaknem mindnyájan magyarok, — vannak kevesen ráczok és németek is.

Nevezetesebb helyei :

Székesfehérvár, vasut mellett, régi királyi város, hol hajdan a magyar királyok koronáztattak és temetkeztek, püspöki lakhely, — lakosai közül sokan kordován, pokrócz, posztó és bicskakészítéssel foglalkoznak.

Ercsi, a Duna mellett, Br. Eötvös József temetkezési helye.

Alcsuth, József főherczeg birtoka, rendes lakhelye és vi-lághírű mintagazdászata.

Nyék, Vörösmarty Mihály költő születéshelye.

Bodájk, gyógyfürdővel.

2. Tolna megye.

Területe 3600 □ km., — felülete délen hegyes, egyébütt sík, kisebb dombokkal, kitünő termékeny. Folyói: a Duna, Sárvíz,

Sió és Kapos. Lakosainak száma 234 ezer, kik magyarok, németek és szlávok.

Nevezetesebb helyei :

Szegszárd, a Sió mellett, a megye székhelye, kitünő vörös bortermeléssel ; itt van eltemetve I. Béla király.

Tolna, a Duna mellett, kitünő hajósokkal és halászokkal, bor, gabona és dohány-kereskedéssel.

Báttaszék, a Duna mellett, gőzhajó és vasutállomással.

Paks, a Duna mellett, híres lentermeléséről.

Baranya megye.

Területe 5 ezer □ km., — felülete a Duna és Dráva körül mocsáros lapály, egyébütt hegyes dombos, — hegyei jó bort teremnek, — némelyekben pedig gazdag kőszén- és márványtelepek találhatók. Folyói a *Duna* és *Dráva*. Lakosainak száma 293 ezer, kik magyarok, németek és szerbek.

Nevezetesebb helyei :

Pécs, a vasut mellett, hegy tövében, püspöki és megyei székhely, jogacademiával, színházzal, selyemfonó-, posztó-, papir- és vasgyárral, sok tanintézettel, gazdag szénbányákkal.

Mohács, a Duna mellett, élénk kereskedéssel, — itt esett bele II. Lajos király 1526-ban a Csele-patakba, s vesztették el a magyarok a törökökkel való csatát, melynek következtében török kézre került az ország, — a Csele-patak partján e szomorú nap emlékére szobor van állítva.

Villány, vasut mellett, világhírű borral.

Siklós, Zsigmond király itt tartatott fogva.

4. Somogy megye.

Területe 5400 □ km., — felülete termékeny lapály, melyen csak kisebb dombok vannak, — vizei : a Dráva, Mura, Sió, Kapos, Koppány folyók és a Balaton tava. Lakosainak száma 307 ezer, kik magyarok.

Nevezetesebb helyei :

Kaposvár, a Kapos folyó és vasut mellett, a megye székhelye, gymnasiummal és gabonakereskedéssel.

Nikla, Berzsenyi Dániel költő síremlékével.

Siófok, a Balaton mellett, híres fürdőhely.

Szigetvár, vasut mellett, hajdan nevezetes erősségét Zrinyi Miklós hőiesen védelmezte a törökök ellen.

Csurgó, vasut mellett, gymnasiummal és tanítóképezdével.

Zákány, a Dráva és vasut mellett, hol a vasut Horvátországba megy át.

5. Zala megye.

Területe 4900 □ km., mely hegyes-dombos, pompás völgyekkel és szép várromokkal, — hegyei részben bortermők, részben erdővel borítottak s vadakban bővelkedők. Vizei: a Dráva Mura, Zala folyók és a Balaton tava. Lakosainak száma 359 ezer kik magyarok, horvátok és vendek.

Nevezetesebb helyei:

Zala-Egerszeg, a Zala-folyó és vasut mellett, a megye székhelye.

Nagy-Kanizsa, vasut mellett, élénk kereskedéssel.

Kursanec, a hol Zrinyi Miklós költő egy vaddisznó által megöletett.

Sümeg, váromladékkal, Kisfaludi Sándor születéshelye.

Szigliget, **Csobáncz**, **Tátika** várromokkal.

Keszthely, a Balaton mellett, gazdasági intézettel.

Badacsony, a Balaton mellett, híres bortermesztéssel.

Füred, a Balaton mellett, kitünő fürdőhely.

Söjtör, itt született Deák Ferencz.

6. Veszprém megye.

Területe 4100 □ km., mely a megye közepén hegyes, hol a Bakonyhegység vágja át, mely vadakban gazdag, délen és nyugoton síkság, mely igen termékeny. Vizei: a Marcal, Tapolca és Siófolyók és a Balaton tava. Lakosainak száma 208 ezer, kik magyarok és németek.

Nevezetesebb helyei:

Veszprém, a Bakony és vasut mellett, püspöki város, a megye székhelye. — Lakosai között sok szür- és posztó-készítő van.

Pápa, a vasut mellett ref. főiskolával, posztó, bőr és kőedény gyártással.

Devecser és **Vásárhely**, a Somló-hegy tövén, híres bortermeléssel.

Herend, porcellángyárral.

Zirc, a Bakonyban, régi apátsággal és mintagazdászattal.

7. Vas megye.

Területe 5000 □ km., felülete hegyes-dombos, de eléggé termékeny, — hegyeiben sok mész és kőszén van. Folyói közzül nevezetesebbek: a Mura, Marcal és Rábca. Lakosainak száma 360 ezer, kik magyarok, németek, vendek és horvátok s többnyire földmiveléssel foglalkoznak.

Nevezetesebb helyei:

Szombathely, a vasut mellett, püspöki és megyei székhely, főgymnasiummal, szép templommal, muzeummal.

Kőszeg, sz. kir. város, posztó és kőedénygyárral s katonai növeldével.

Felső-Lövő, tanítóképezdével.

Hetye, Berzsenyi Dániel költő születéshelye.

8. Sopron megye.

Területe 3200 □ km., felülete északon és nyugaton hegyes völgyes, és kőszénben gazdag, — déli és keleti része termékeny rónaság. Vizei: a Lajtha Rába, Rábca folyók és a Fertő tava. Lakosainak száma 245 ezer, kik magyarok, németek és horvátok.

Nevezetesebb helyei:

Soprony, vasut mellett, a megye székhelye, cukor- és se-lyemfonó-gyárral több tanintézettel s élénk kereskedéssel.

Csepreg, cukorgyárral.

Cenk, cukorgyárral. — Itt van eltemetve gróf Széchenyi István.

Ruszt, asszuboráról nevezetes.

Kis-Marton, a Lajtha mellett, Eszterházy herczeg nagyszerű kastélyával és vadaskertjével.

Mária-Hülf, itt van eltemetve *Haydn*, híres zeneköltő.
Csorna, a premontrei rend prépostságával.

9. Mosony megye.

Területe 2900 □ km., felülete nyugoti részén hegyes, egyébült lapály. Vizei: a Lajtha, Rábca és Duna folyók és a Fertő-tó. Lakosainak száma 81 ezer, kik németek, magyarok és horvátok s többnyire földmiveléssel foglalkoznak.

Nevezetesebb helyei:

Magyar-Óvár, a Lajtha és vasut mellett, a megye székhelye, gazdasági tanintézet, minta-juhászzal, élénk gabona- és marhakereskedéssel.

Mosony, híres gabnavásárokkal és kereskedéssel.

Nezsider, a Fertő-tó mellett, bor és spárgatermesztéssel.

Zurány, *Fessler* történetíró születéshelye.

Rajka, *Liszt Ferencz* zeneköltő születéshelye.

10. Győr megye.

Területe 1600 □ km., felülete lapályos és termékeny, csak déli részén vannak kisebb hegyek. Vizei: a Duna, Rába, Rábca és Csiliz. Lakosainak száma 109 ezer, kik kevés kivétellel magyarok.

Nevezetesebb helyei:

Győr, a Rába és Rábca Dunába ömlésénél, vasut mellett, sz. kir. város, püspöki és megyei székhely, — jogakadémia, gymnasium, férfi- és nő-tanítóképezde, fegyvertár.

Szent-Márton, a Pannonhalma tövében, a Benczések apátságával, gazdag könyv- és okmánytárával.

Gönyő, a Duna mellett, gőzhajó-állomás.

Téth, Kisfaludy Károly költő születéshelye.

11. Komárom megye.

Területe 2900 □ km., — felületén délfelől a Vértes és Bakony erdők ágai huzódnak el, egyébült lapályos és termékeny.

Vizei: a Duna, Vág; Nyitra, Zsitva és Tata folyók. Lakosainak száma 151 ezer, kik magyarok németek és tótok.

Nevezetesebb helyei:

Komárom, a Duna és Vág összefolyásánál, a megye székhelye, régi erős várral, melyet ellenség még soha nem vett be.

Neszmély, a Duna mellett, híres bortermesztéssel; itt halt meg Albert király.

Tata, meleg forrásu tóval, czukor-gyárral, — posztó, kőedény és pokróczkészítéssel.

Kis-Bér, vasut mellett, nagy állami ménessel.

Uj-Szőny, a Duna mellett, gőzhajó és vasuti állomással.

C) Tiszáninneni kerület.

A Tiszáninneni kerület 10 megyét foglal magában u. m. Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Heves, Borsod, Gömör, Abauj-Torna, Szepes, Sáros, Zemplén, Ung és Bereg megye.

1. Jász-Nagy-Kun-Szolnok megye.

Területe 4600 □ km., felülete egészen rónaság s igen termékeny; folyói: a Tisza és Zagyva. Lakosainak száma 278 ezer, a kik mindnyájan magyarok s földmiveléssel foglalkoznak.

Nevezetesebb helyei:

Szolnok, a Tisza és vasut mellett, a megye székhelye, sóraktár, fakereskedés, halászat.

Török-Szent-Miklós, Kisujszállás, Karczag, a vasut mellett, kitünő gabonatermesztéssel és baromtenyésztéssel.

Jász-Berény, vasut mellett, baromtenyésztéséről híres; itt őrizik Lehel magyar vezér kürtjét.

Mezőtúr, vasut mellett, állattenyésztéséről híres.

2. Heves megye.

Területe 3600 □ km., — felülete éjszakon a Mátra körül hegyes, máshelyen termékeny rónaság. Vizei: a Tisza, Zagyva és az Eger. Lakosainak száma 208 ezer, kik kevés kivétellel magyarok.

Nevezetesebb helyei:

Eger, az Eger folyó és vasut mellett érseki és megyei székhely, lyceum, csillagda, híres vörösbortermelés, — régi várát az egri nők védelmezték a törökök ellen.

Hatvan, vasut mellett, híres lótenyésztéssel.

Verpelét, kitünő dohánytermeléssel.

Visonta, boráról híres.

Gyöngyös, a Mátra meilett, élénk város.

Parád, kénes savanyuvízzel.

3. Borsod megye.

Területe 3500 □ km., felülete nagyobbára hegyes, hol réz, vas, kőszén, márvány, palakő és porcellánföld találtatik, — déli része lapályos és igen termékeny. Vizei: a Tisza, Hernád, Sajó, Bodva és Eger. Lakosainak száma 195 ezer, kik magyarok, németek és tótok.

Nevezetesebb helyei:

Miskolcz, a Sajó mellett, a megye és ref. püspök székhelye, porcellán- és burnót-gyárral, élénk kereskedéssel, sok iparossal.

Diósgyőr, vasut mellett, papir-, aczél- és üveg-gyárral.

Ónod, itt tartott II. Rákóczy Ferencz fejedelem országgyűlést 1707-ben; mellette van a **Mohi puszta**, hol a tatárok IV. Béla király idejében a magyarokat megverték.

4. Gömör megye.

Területe 4100 □ km., egész felülete hegyes, völgyes, gazdag ásványtelepekkel. Folyói: a Hernád, Sajó és Rima. Lakosainak száma 165 ezer, kik magyarok és tótok, — legfőbb foglalkozásuk cserépedény, üveg és papir-készítés, valamint a vasgyártás.

Nevezetesebb helyei:

Rima-Szombat, a Rima és vasut mellett, a megye székhelye, élénk iparral és kereskedéssel.

Tiszolcz, a Rima és vasut mellett, vasbányákkal, vas- és papirgyárakkal.

Murányalja, kőedény és papirgyárral, — közelében a híres Murányvár romjai.

Dobsina, vasut mellett, réz-, higany- és dárdanybányákkal, papirgyárral, híres jégbarlanggal.

Rosnyó, püspöki székhely, vas- és ólombányákkal.

Aggtelek, híres cseppkőbarlanggal.

Csetnek, dohánytermeléssel.

5. Abauj-Torna megye.

Területe 3400 □ km., felületének nyugoti részén a Gömör-Szepesi-érczhegységek nyulnak el, melyekben arany, ezüst, réz található, — keleti részén kitünő bort termő szőlőhegyek emelkednek, — közepén a Hernád völgye húzódik végig, mely termékeny síkság. Folyói: Hernád, Tarcza, Bodva, Torna és Jolsva. Lakosainak száma 183 ezer, kik magyarok, németek, tótok és oroszok.

Nevezetesebb helyei:

Kassa, a Hernád és vasut mellett, sz. kir. város, püspöki és megyei székhely, gyönyörű góth-templommal, jogakadémiával, gymnasiummal, sok hivatallal, tanintézettel és gyárral, ipara és kereskedelme kitünő.

Széphalom, Kazinczy Ferencz költő eltemetési helye.

Alsó és **Felső-Meczenzéf**, vashányákkal és vashámorokkal.

Rozgony, hol I. Károly király a hatalmas Csák Mátét legyőzte.

Aranyidka, arany- és ezüsbányákkal.

Jászó, a Bodva mellett, barlanggal és márványbányával. Itt van a premontrei rend prépostsága.

6. Szepes megye.

Területe 4600 □ km., felülete többnyire a magas Tatra nagy hegyeivel van borítva, melyeknek legmagasabb csúcsai a lomniczi és gerlachfalvi; e hegyek egy részében réz, vas és keves arany és ezüst található. Folyói: a Poprád, Hernád, Gölnicz és Dunajec. Lakosainak száma 173 ezer, kik németek, oroszok, és tótok.

Nevezetesebb helyei :

Lőcse, sz. kir. város, a megye székhelye, gymnasiummal, bányászattal, élénk iparral és kereskedéssel.

Késmárk, a Poprád mellett, bor-, vászon- és gabnakereskedéssel.

Gölnic, réz- és vasbányákkal.

Igló, a Hernád mellett, réz és vasbányákkal, lentermesztéssel és vászonszövéssel, tanítóképezdével.

Szepesvár, régi várromok.

Szepesváralja, püspöki székhely.

Tátra-Füred, kitünő fürdővel.

7. Sáros megye.

Területe 3800 □ km., felületét egészen hegyek borítják, melyekben réz, vas, só, opál és sok kitünő ásványviz található, — éghajlata zord. Folyói : Tarca, Poprád, Hernád, Tapoly és Ondova. Lakosainak száma 168 ezer, a kik tótok, oroszok, kevés magyar és német.

Nevezetesebb helyei :

Eperjes, a Tarca és vasut mellett, g. kath. püspöki és megyei székhely, luth. collegium, könyvnyomda, köedénygyár; itt volt Karaffa vezér vértörvényszéke.

Alsó-Sebes, vatta- és papirgyárral.

Kis-Szeben, a vasut mellett, papirgyárral és vászonszövéssel.

Vörösvágás hegyeiben nemes opál található.

Bártfa, híres fürdővel.

Sóvár, sóbányákkal.

8. Zemplén megye.

Területe 5000 □ km., felülete északi részén hegyes, hol vas, timsó, márvány és opál bányásztatik, — déli részén az ugynevezett Hegyalján a világhírű borok teremnek s a Tisza és Bodrog vidékei termékenyek. Folyói : a Tisza, Bodrog, Tapoly és Hernád. Lakosainak száma 273 ezer, kik magyarok, tótok és ruthének.

Nevezetesebb helyei:

Sátoralja-Ujhely, vasut mellett, a megye székhelye.

Nagy-Mihály, vasut mellett, sóházakkal.

Varannó, a Tapoly mellett, kéheső bányászattal.

Sárospatak, a Bodrog mellett, ref. collegiummal.

Tokaj, a Bodrognak a Tiszába szakadásánál, vasut mellett, a világhírű bort termő tokaji hegy tövében.

Tarcal. Mád, Tálya és Tolcsva, kitűnő bortermeléssel.

Szerencs, vasut mellett. Itt táborozott Árpád a honfoglaláskor.

9. Ung megye.

Területe 3000 km., felülete északra hegyes, nyugoti és déli vidéke lapályos és termékeny. Folyói: a Latorca, Laborca és Ung. Lakosainak száma 126 ezer, kik oroszok, magyarok és tótok.

Nevezetesebb helyei:

Ungvár, az Ung vize mellett, a megye és gör. kath. püspök székhelye, köedény- és posztógyárral; gymnasiummal.

Szobráncz, híres fürdővel.

Turja-Remete, vashámorral és vasöntödével.

Szerednye, jó bortermeléssel.

10. Bereg megye.

Területe 3600 □ km., felülete északi részén hegyekkel van borítva, melyekben vas, márvány, opál és jaspis találtatik, — déli része lapályos és termékeny. Folyói: a Tisza, Latorca és Borsova. Lakosainak száma 153 ezer, kik oroszok, magyarok és németek.

Nevezetesebb helyei:

Beregszász, a vasut mellett, a megye székhelye, malomkőbányákkal.

Batyu, vasuti állomás.

Munkács, a Latorca mellett, régi várral, mely ma állami

fogházul szolgál, — sóraktárral. Honfoglaló őseink itt jöttek be a hazába.

Szolyva, híres savanyuvíz-forrással.

Alsó-Vereczke, hegyszoros mellett.

D) Tiszántuli kerület.

Ezen kerület a Tisza balpartján terül el s 14 megyét foglal magában, u. m. ; Hajdu, Szabolcs, Szathmár, Ugocsa, Máramaros, Szilágy, Bihar, Békés, Csongrád, Csanád, Torontál, Temes, Arad és Krassó-Szörény megyéket.

1. Hajdu megye.

Területe 2000 □ km., felülete egészen sík és termékeny. Folyói: a Tisza és Hortobágy. Lakosainak száma 173 ezer, kik mindnyájan magyarok s földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalkoznak.

Nevezetesebb helyei:

Debreczen, sz. kir. város, vasut mellett, reform. püspöki és megyei székhely, ref. collegyummal, gazdasági és többféle tanintézetekkel, gyárakkal ; — lakosainak nagyobb része földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalkozik. Itt született *Csokonai Vitéz Mihály*.

Hajdu-Böszörmény, **Hajdu-Szoboszló**, vasut mellett, régebben nevezetes hajduvárosok voltak.

Püspök-Ladány, élénk vasuti forgalmi hely, dohánytermesztéssel.

2. Szabolcs megye.

Területe 4300 □ km., mely egészen termékeny síkság. Folyója a *Tisza*. Lakosainak száma 214 ezer, kik magyarok, tótok és ruthének vagy oroszok.

Nevezetesebb helyei:

Nyiregyháza, a vasut mellett, a megye székhelye, dohánytermeléssel, sósfürdővel, salétrom-főzéssel.

Nagy-Kálló, dohánytermeléssel és állami reáliskolával, mocsáros vidéken.

Nyirbátor, a Báthory fejedelmi-család származási helye, emlékkal.

Mária-Pócs, a baziliták kolostorával, híres bucsujáró hely.

Kis-Várda, vasut mellett, élénk kereskedéssel.

3. Szathmár megye.

Területe 5800 □ km., felülete nyugaton termékeny róna, egyéb oldalán hegyek emelkednek, melyekben arany, ezüst, réz, ón és kőszén találtatik. Folyói: a Tisza, Szamos, Kraszna, Tur- és Ér. Lakosainak száma 293 ezer, kik kevés kivétellel magyarok.

Nevezetesebb helyei:

Nagy-Károly, vasut mellett, a megye székhelye, könyvnyomdával, takarékpénztárral, templomokkal s gróf Károlyi István szép kastélyával.

Szathmár-Németi, a Szamos mellett, püspöki székhely, sokféle hivatalokkal, élénk iparral és kereskedéssel, tanintézetekkel.

Nagy-Bánya és **Felső-Bánya**, arany, ezüst, ólom- és rézbányákkal, híres gesztenyetermeléssel.

4. Ugocsa megye.

Területe 1100 □ km., felülete déli része lapályos és termékeny, egyéb helyen hegyes. Folyói: a Tisza, Borsova és Tur. Lakosainak száma 65 ezer, kik magyarok, oroszok és németek.

Nevezetesebb helyei:

Nagy-Szöllős, vasut mellett, közel a Tiszához, a megye székhelye, élénk forgalommal, bortermeléssel.

Halmi, a Tur és vasut mellett, nevezetes vásárokkal.

Tisza-Ujlak, a Tisza és vasut mellett, halászáttal és fakereskedéssel.

5. Máramaros megye.

Területe 10,000 □ km., felülete egészen hegyekkel van borítva, melyek csak az árpát, burgonyát és lent termik meg, de nagymennyiségű söt, aranyat, ezüstöt, rezet, vasat s máramarosi

gyémántot szolgáltatnak. Folyói : a Tisza, Talabor, Nagyg és Iza. Lakosainak száma 227 ezer, kik oroszok, románok és magyarok.

Nevezetesebb helyei :

Mármaros-Sziget, a Tisza és vasut mellett, jogakadémiaival, több iskolával, nagy sóraktárral, élénk kereskedéssel.

Visso, mellette van a híres *Suliguli* savanyu-viz forrás.

Huszt, a Tisza és vasut mellett, régi várossal, halászat-tal baromtenyésztéssel és lentermeléssel.

Borsa, savanyúvízzel és vashámmal.

6. Szilággy megye.

Területe 3400 km., felülete északnyugoti részén termékeny lapály, egyéb helyen hegyekkel van borítva. Folyói: a Szamos, Kraszna és Berettyó. Lakosainak száma 171 ezer, kik magyarok, románok és németek.

Nevezetesebb helyei :

Zilah, a megye székhelye, gymnasiummal és tanítóképez-dével.

Kraszna, a hasonló nevű folyó mellett, bortermeléssel.

Szilággy-Somlyó, bortermeléssel és ásványos vízzel.

Tasnád, híres bortermeléssel.

Zovány, kénes fürdővel.

7. Bihar megye.

Területe 10,900 □ km., felülete keleti felében hegyes, nyugoti felében termékeny rónaság. Hegyeiben sok vas, kőszén, asphalt, réz, márvány, mészkő, arany, ezüst és többféle ásvány található, többi hegyei pedig kitűnő bort teremnek, rónaságának egy részén szikso, glaubersó, salétrom található. Vizei között nevezetesebbek: a Sebes- és Fekete-Körös, Berettyó folyók, Bisztra, Jád, Hollód, Gyepes, Töz-patakok, — a konyári sóstavak, az Oncsászhai fenyvesi tó, számtalan hideg és meleg ásvány-források. Lakosainak száma 448 ezer, kik magyarok, románok tótok és németek.

Nevezetesebb helyei:

Nagy-Várad, a Sebes-Körös két partján, vasutak mellett, a megye, román. katolikus és gör. katolikus püspökök székhelye, sok templommal, jogakadémiával, nagyszámu tan- és nevelő intézetekkel, egyletekkel, várral, melybe hajdan Szent-László király mellé több király temetkezett. Itt született Pázmán Péter érsek, Szigligeti Ede kitűnő népszinmű és drámaíró, Beöthy Ödön valamint az ország miniszterelnöke Tisza Kálmán. Ide tartoznak az ugynevezett nagyváradi *hévízek*, vagyis a *Püspök* vagy *Szent-László* és *Félix-fürdők*, melyeknek kitűnő gyógyhatásuk van.

Élesd, a Sebes-Körös és vasut mellett, a Körösvölgy központja távirddal, kir. járásbirósággal, Gróf Batthány József kastélyával; mellette vannak a híres *Sólyomkő-vár* romjai.

N.-Báród, a Királyhágó tövén, gazdag kőszénbányákkal.

Feketeerdő és **Sólyomkő**, hegyek között, üveggyárakkal.

Remecz, a Jád mellett, iparvasuttal és deszkagyárral, barlanggal.

Pestere, Kalota, Serges, barlangokkal.

Rév, a Sebes-Körös és vasut mellett, a pompás révi szoros kezdetén, tűzálló agyaggal.

Diószeg, Székelyhid, Szent-Imre, a világhírű »érmelléki bor« termesztéssel, — **Szent-Jobb**, régi romokkal, itt őriztetett Szent-István jobb keze.

Micske, Margitta, jó bortermeléssel.

Nagy-Kereki, dohánytermesztéssel, Bocskay várával.

Vértes, Léta, híres dohánytermeléssel.

Konyár, szik-sós fürdővel.

B.-Ujfalu, a Berettyó mellett, gőzmalommal, fürdővel, élénk vásárokkal.

Körösszeg, a Sebes-Körös mellett, egy régi toronnyal, — itt öletett meg IV. vagy Kun László király.

Szalonta, a vasut mellett, régi toronnyal; itt születtek Földi János és Arany János költők.

Geszt, Tisza Kálmán kastélyával és nagyírű parkjával.

Tenke, a Fekete-Körös mellett, ásványviz-fürdővel.

Beél, üveggyárral.

Belényes, pompás völgyön, a Fekete-Körös mellett, a vidék központja, román főgymnasiummal.

Meziád, nagyszerű csepkőbarlanggal.

Budorásza, határában van a **Bihar-Füred** fenyves gyógyfürdő.

Fericse, Kis-Koh, Magura és Fonácza, szép barlangokkal.

Petrósz, a havások tövében, — régebben kitűnő vasgyára volt, hegyében roppant sok vaskő jön elő. **Gurány**, a havások tövében, ide tartozik az **Oncsásza** havas mező, hol a fenyvesi tó, vízhangzó-szikla és az ős-állatcsontokkal telve levő barlang van.

Rézbánya, réz, ólom, arany, ezüst bányákkal, — hegyeiben sokféle ásvány jön elő, határában ered a Fekete-Körös.

Vaskoh, híres vashámorral.

Kaluger, időszakai dagadó forrással.

8. Békés megye.

Területe 4000 □ km., felülete egészen sík és termékeny, csupán kisebb dombok emelkednek rajta. Folyói: a Fehér, Fekete és Sebes-Körös s a Berettyó. Lakosainak száma 229 ezer, kik magyarok, tótok és németek, földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalkoznak.

Nevezetesebb helyei:

Békés-Gyula, a Fehér-Körös és vasut mellett, a megye székhelye, — országos vásárai nevezeteseek.

Csaba, a vasut mellett, lakosai sok kendert dolgoznak fel.

Gyoma, Békés, nagy földmivelő városok.

9. Csongrád megye.

Területe 3200 □ km., mely egészen sík és termékeny, — folyói a Tisza, Körös és Maros. Lakosainak száma 228 ezer, kik kevés kivétellel magyarok.

Nevezetesebb helyei:

Szeged, kir. város, a Tisza, Maros és vasut mellett, az országnak Budapest után a legnépesebb városa, sok hivatallal, tanintézettel, gyárral. 1879-ben az árvíz elpusztította, de azóta rohamosan épül.

Hód-Mező-Vásárhely, a vasut mellett, nagy földmivelő város, híres szarvasmarha-tenyésztéssel.

Csongrád, határában sok szikst sepernek.

Pusztaszer, itt tartatott a legelső országgyűlés.

Tápé, a Tisza mellett, gyékényfonásáról híres.

Szegvár, a megye székhelye.

10. Csanád megye.

Területe 1600 □ km., mely egész sik és igen termékeny. Folyója a Maros. Lakosainak száma 109 ezer, kik magyarok, románok és németek.

Nevezetesebb helyei:

Makó, közel a Maroshoz, a megye székhelye, híres szarvasmarha-tenyésztéssel.

Mezőhegyes, állami katonai lótenyésztéssel.

Battonya, Nagy-Lak, híres ló- és szarvasmarha-tenyésztéssel.

11. Torontál megye.

Területe 9800 □ km., mely egészen termékeny síkság s a legjobb buzatermő föld. Vizei: a Duna, Tisza, Maros, Béga és Temes folyók, — a Béga és Berzova csatornák. Lakosainak száma 530 ezer, kik magyarok, románok, szerbek és bolgárok.

Nevezetesebb helyei:

Nagy-Becskerek, a Béga mellett, a megye székhelye, selyemtermeléssel s jelentékeny kereskedéssel.

Pancsova, a Duna mellett, cukor és selyemfonó-gyárral, élénk kereskedéssel.

N.-Kikinda, vasut mellett, selyemtermeléssel.

Török-Becse, a Tisza mellett, élénk gabonakereskedéssel.

12. Temes megye.

Területe 6700 □ km., mely keleti részén hegyes, nyugaton gazdag rónaság. Vizei: Duna, Maros, Temes, Béga folyók s az

Alibunári mocsár. Lakosainak száma 396 ezer, kik románok, németek, magyarok és szerbek.

Nevezetesebb helyei:

Temesvár, a Béga és a vasut mellett, a megye, róm. kath. és gör. keleti püspök székhelye, sok tanintézetrel s gyárral, erős várral.

Báziás, a Duna és vasut mellett.

Versecz, vasut mellett, gör. keleti püspök székhelye.

Buziás, fürdővel.

13. Arad megye.

Területe 6000 □ km., keleti része hegyes, nyugoti része termékeny síkság. Folyói: a Maros, Fejér- és Fekete-Körös, lakosainak száma 303 ezer, kik magyarok, románok, németek és szerbek.

Nevezetesebb helyei:

Arad, a Maros és vasut mellett, a megye székhelye, gör. keleti püspök székhelye, sok intézetrel, gyárral, s élénk kereskedelessel, híres várral, a mely mellett végeztetett ki 1849-ben a 13 aradi vértanu.

Ménés, kitünő asszuborral.

Radna, híres bucsújáró hely.

Magyarád, kitünő borral.

Világos, várossal.

Borosjenő, a Fejér-Körös és vasut mellett, honvéd lak-tanyával.

14. Krassó-Szörény megye.

Területe 1000 □ km., mely keleti felében hegyes, nyugaton termékeny rónaság. Vizei: a Duna, Krassó, Maros, Temes és Cserna. Lakosainak száma 381 ezer, kik románok, magyarok, szerbek és németek.

Nevezetesebb helyei :

Lugos, a Temes és vasut mellett, a megye és gör. kath. püspök székhelye, jó bortermelés.

Karánsebes, Temes és vasut mellett, gör. keleti püspök székhelye, csigáiról nevezetes.

Mehádia, közelében van a világhírű **Herkules-fürdő**, festői szép vidéken.

Orsova, a Duna mellett, az ország legszélső városa e részen, élénk kereskedelemmel.

Resicza, Stajerlak, Bogsánybánya, Dagnácska, gazdag ércbányákkal.

Oravicza, kőszénbányával.

E) A királyhágóntuli kerület.

A Királyhágóntuli kerület, vagy Erdély 15 megyét foglal magában u. m. Hunyad, Alsó-Fehér, Torda-Aranyos, Kolozs, Szolnok-Doboka, Besztercze-Naszód, Maros-Torda, Kis-Küküllő, Nagy-Küküllő, Szeben, Fogaras, Brassó, Háromszék, Csik és Udvarhely megye.

1. Hunyad megye.

Területe 7600 □ km., minden oldalról magas hegyek veszik körül, melyeket sűrű erdők borítanak s a hegyekben gazdag arany, ezüst, réz, kőszén, ólom, márvány-telepek vannak. Vizei: a Maros és Fehér-Körös. Lakosainak száma 248 ezer, kik románok, magyarok és székelyek.

Nevezetesebb helyei:

Déva, a Maros és vasut mellett, a megye székhelye.

Vajda-Hunyad, vasut mellett a Hunyadiak régi várával, bányahivatal, vas- és kasza-gyárral.

Hátszeg, vasut mellett, festői szép vidéken.

Petrozsény, gazdag kőszénbányákkal.

2. Alsó-Fejér megye.

Területe 2400 □ km., nyugati része nemes érczeket tartalmazó hegyekkel, keleti része jó bortermő dombokkal van borítva. Folyója: a Maros. Lakosainak száma 178 ezer, kik románok, magyarok és székelyek.

Nevezetesebb helyei:

Nagy-Enyed, a Maros és a vasut mellett, a megye székhelye, ref. collegyummal.

Károly-Fehérvár, a Maros és vasut mellett, püspöki város, hajdan az Erdélyi fejedelmek lak- és temetkezési helye, csillagda, pénzverde és papirgyár.

Abrudbánya, **Zalathna**, és **Vöröspatak** gazdag arany-bányákkal.

Maros-Ujvár és **Vizakna**, gazdag sóbányákkal.

3. Torda-Aranyos megye.

Területe 3800 □ km., nyugoti része hegyekkel van borítva, melyekben gazdag kőszó telepek vannak, de találhatik arany, ezüst, vas és ólom is. Folyói: a Maros és Aranyos. Lakosainak száma 137 ezer, kik magyarok és románok.

Nevezetesebb helyei:

Torda, az Aranyos mellett, a megye székhelye, jeles tanintézetekkel, gazdag sóbányákkal és sóforrásokkal; itt van a híres »*Tordai hasadék*«, mely egy borzasztó hosszúságban kétfelé vált magas szikla.

Toroczkó, vashányákkal és olvasztókkal, gyönyörű s egy-máshoz mindenben hasonlító néppel, a »Székelykő« tövén.

4. Kolozs megye.

Területe 4800 □ km., nyugoti része magas hegyekkel és havasokkal, keleti része dombokkal van borítva. Folyói: a Szamos és Sebes-Körös. Lakosainak száma 196 ezer, kik magyarok és románok.

Nevezetesebb helyei:

Kolozsvár, a Szamos és vasut mellett, Erdély fővárosa, a megye, református és unitárius püspök székhelye, egyetem, muzeum, színház, tanítónő képezde s számos más tanintézet és egyesület. Itt született Mátyás király.

Bánfi-Hunyad, nevezetes régi templommal, fafaragászati iskolával.

Zsobok, márványbányával.

Kolos, sóbányákkal.

Gyalu, régi várral.

5. Szolnok-Doboka megye.

Területe 5000 □ km., mely egészen hegyes s hegyeiben gazdag só és vas telepek találtnak. Folyói: a Szamos, Almás és Lápos. Lakosai száma 193 ezer, kik magyarok és románok.

Nevezetesebb helyei:

Deés, a kis és nagy Szamos összefolyásánál, a megye székhelye.

Deés-Akna, gazdag sóbányákkal.

Szamos-Ujvár, a kis Szamos mellett, gör. kath. püspök székhelye, állami börtönnel.

Magyar-Lápos, vasbányákkal és hámorokkal.

6. Besztercze-Naszód megye.

Területe 2800 □ km., hegyekkel van borítva, melyekben arany, ezüst, ólom találtnak. Folyói a Nagy-Szamos és a Besztercze. Lakosainak száma 95 ezer, kik németek és románok.

Nevezetesebb helyei:

Besztercze, a hasonnevű folyó mellett, a megye székhelye.

Radna és **Naszód**, ólombányákkal és savanyuviz-forrásokkal.

Borgó-Prund, papirgyárral.

7. Maros-Torda megye.

Területe 4000 □ km., nagyobbára hegyekkel van borítva, csupán délnyugati részén van lapály. Folyói: Maros és a Kis-Küküllő. Lakosainak száma 159 ezer, kik magyarok és románok.

Nevezetesebb helyei:

Maros-Vásárhely, a Maros és a vasut mellett, a megye székhelye, ref. iskola, több tanintézet, — itt van az erdélyi kir. tábla, nagyhirű könyvtár.

Görgény, havasok tövében, a *trónörökös kastélyával*, üveg- és papirgyártással.

Oláh-Toplicza, meleg fürdővel.

8. Kis-Küküllő megye.

Területe 1500 □ km., kisebb nagyobb hegyekkel és dombokkal. Folyója a Nagy- és Kis-Küküllő. Lakosainak száma 92 ezer, kik magyarok és románok.

Nevezetesebb helyei :

Erzsébetváros, a Nagy-Küküllő és vasut mellett, a megye székhelye.

Radnóth, a Maros és vasut mellett, határa híres buzát terem.

9. Nagy-Küküllő megye.

Területe 3300 □ km., hegyes dombos, de nagyobbára termékeny. Folyói; az Olt, Nagy- és Kis-Küküllő. Lakosainak száma 132 ezer, kik magyarok és románok.

Nevezetesebb helyei :

Segesvár, a Nagy-Küküllő és vasut mellett, a megye székhelye, gyapot és vászonszövésel; itt esett el az 1849-iki csata alkalmával Petőfi Sándor.

Medgyes, vasut mellett, bortermesztéssel.

Kóhalom, és **Nagy-Sink**, lentermesztéssel és vászonszövésel.

10. Szeben megye.

Területe 3100 □ km., az egészset hegyek borítják, melyek azonban termékeny völgyeket alkotnak. Folyója az Olt. Lakosainak száma 141 ezer, kik németek, románok és magyarok.

Nevezetesebb helyei :

Szeben, vasut mellett, a megye és a gör. keleti érsek székhelye, számos gyárral és tanintézettel.

Disznód, posztógyárral.

Boica, az Olt és a Vöröstorony-szoros mellett, turó, juh- és sertéskereskedéssel.

11. Fogaras megye.

Területe 1809 □ km., magas hegyekkel borítva. Folyója : az Olt. Lakosainak száma 84 ezer, kik magyarok és románok.

Nevezetesebb helyei :

Fogaras, az Olt mellett, a megye és gör. kath. püspök székhelye.

Törcsvár, hasonnevű szoros mellett, vámmal.

12. Brassó megye.

Területe 1700 □ km., északi része lapályos, mely kitűnő búzát terem, — más része hegyekkel van borítva. Folyója : az Olt. Lakosainak száma 83 ezer, kik nagyjából szászok.

Nevezetesebb helyei :

Brassó, a vasut mellett, magas hegy tövében, a megye székhelye, színházzal, iskolákkal, élénk iparral és kereskedelemmel.

Feketealom, leutermeléssel és vászonkereskedéssel.

Földvár, vasut mellett, régi várral.

13. Háromszék megye.

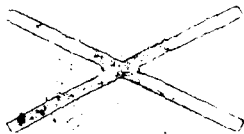
Területe 3300 km. keleti és déli részét nagy hegyek borítják, melyekben kén, timsó, vas, gipsz, gálicz és több ásvány, valamint ásványforrás jön elő, — belsejében az Olt tágasabb völgyei igen termékenyek. Folyója : az Olt és Feketeügy. Lakosainak száma 125 ezer, kik mindnyájan székelyek.

Nevezetesebb helyei :

Sepsi-Szent-György, az Olt mellett, élénk város, a megye székhelye, iskolákkal.

Kézdi-Vásárhely, élénk kereskedéssel.

Kovácsna, Pokolsár nevű nevezetes fürdővel.

Torja, kénes fürdővel, határában van a »Büdös« nevű kénes barlang.

Ojtoz, a hasonló nevű szoros mellett.

Előpatak, híres fürdőhely.

14. Csik megye.

Területe 4400 □ km., keleti szélén a gyergyói és csiki határhavasok, nyugoti szélén a Hargita emelkednek, völgyei termékenyek Folyói: a Máros és Olt. Lakosainak száma 110 ezer, kik kevés kivétellel mind székelyek.

Nevezetesebb helyei:

Csik-Szereda, az Olt mellett, a megye székhelye, régi várral.

Gyergyó-Szent-Miklós, élénk vásárokkal.

Borszék, pompás fenyvesek között, kitűnő fürdővel s az egész országban legkedveltebb savanyú vízzel.

Tölgyes, a hasonló nevű határszoros mellett.

15. Udvarhely megye.

Területe 2600 □ km., mely egészen hegyes völgyes, de elég termékeny. Keleti részén a Hargita hegység vonul végig. Lakosainak száma 105 ezer, kik mindnyájan székelyek.

Nevezetesebb helyei:

Székely-Udvarhely, a Nagy-Küküllő mellett, a megye székhelye, ref. collegiummal.

Székely- vagy **Szítás-Keresztur** a Nagy-Küküllő mellett, szita és fa-doboz készítéséről s tanító-képezdéről nevezetes.

Parajd, híres sóbányával és fürdővel.

Homoród-Almás, híres barlanggal.

Korond, savanyú vízzel és fürdővel.

F) Fiume város és kerülete.

Fekszik az Adriai tenger mellett, hegyes és sziklás vidéken. Területe 19 □ km. Lakosainak száma 21 ezer, kik olaszok, hajózással és tengeri halászattal foglalkoznak. Belvizek tekintetében

nagyon szegények, de igen nevezetes ránézve a *Quarnerói-öböl*. Majdnem egyedüli terménye a déli gyümölcs.

Főhelye: **Fiume**, kir. és szabad tengeri kikötő város, az Adriai tenger mellett, Magyarországnak egyetlen tengeri városa, élénk kereskedéssel, tengerészeti akadémiával, muzeummal színházzal, gyárakkal. *József főherczegnek* pompás kastélya és kertje van itt.

HORVÁT-SZLAVONORSZÁG ÉS A VÉGVIDÉK.

Horvát-Szlavonország és a Végvidék kiterjedése 43,444 □ kilometer, mely nyugaton hegyes, keleti része lapályos, — a Dráva és Száva között gazdag erdőségei vannak; hegységeiben kevés arany, ezüst, réz, vas, ólom, kőszén, kőolaj stb. jön elő, de a bányászatra gond nem fordítatik. Az alacsonyabb hegyeken kitűnő bor és nagyon sok szilva terem, a síkságok is termékenyek. Lakosai leginkább őstermeléssel foglalkoznak, — ipara és kereskedelme csekély. Vasutakkal el van látva, vízi utjai jelentékenyek: az Adriai tengeren, Dunán, Dráván és Száván.

Horvát-Szlavonországban van 8 megye s a Végvidék 6 kerületre osztatik fel.

I. Horvát-Szlavonország megyéi:

1. **Szerém-megye.** Székhelye: *Vukovár*, a Duna mellett, halászáttal, selyembogár-tenyésztéssel, pálinkafőzéssel és kereskedéssel.

2. **Verőcze-megye.** Székhelye: *Eszék*, kir. város, a Dráva és a vasut mellett, többféle gyárral. Jelentékeny város.

3. **Pozsega-megye.** Székhelye: *Pozsega*, kir. város, bortermesztéssel, posztó és pokrócz-szövéssel, selyemtenyésztéssel. *Lippik*, híres jódfürdővel.

Ezen három megye együtt neveztetik Szlavonországnak, a következő 5 pedig Horvátországnak.

4. **Zágráb-megye.** Székhelye: *Zágráb*, Horvát-Szlavonország fővárosa és legnevezetesebb helye, kir. és érseki város, a *bán* és horvát-országgyűlések székhelye, egyetemmel, muzeummal gyárakkal, a Száva és vasut mellett, élénk kereskedéssel. *Károly-*

város, erősség a Kulpa mellett, hajógyárral, gör. keleti püspök székhelye. *Sziszek*, a Kulpának a Szávába ömlésénél, élénk kereskedelemmel,

5. **Körös-megye.** Székhelye: *Körös*, kir. és g. keleti püspöki város, vasut mellett, erdészeti és gazdasági iskolával, selyemfonó gyárral.

6. **Varasd-megye.** Székhelye: *Varasd*, kir. város a Dráva mellett, kereskedelmi iskolával, kőedény- és burnótgyárral, állami ménessel. *Teplicz*, híres meleg fürdővel.

7. **Belovár-megye.** Székhelye: *Belovár*, kir. város, selyemgombolyító-intézettel.

8. **Fiume-megye.** Nevezetesebb helyei: *Buccuri*, szabad tengeri kikötő város, hajógyártási iskolával, élénk tengeri kereskedelemmel és veszteglő intézettel. *Porto-Ré*, kikötővel, erőddel, halászzattal, mirtus, fűgefű és olajfa-erdőkkel.

II. A Végvidék.

Horvát-Szlavonországtól délre, a Száva, Kulpa és Adriai tenger között fekszik, majdnem egészen hegyes, s a hegyek sziklások és kopárok, csak itt-ott vannak erdőségek; ez az ugynevezett Karszt-hegység. Vannak vasutjai, továbbá vízi utjai az Adriai tengeren, Dunán, Száván és Kulpán. Lakosai szerbek és horvátok. Fel van osztva 6 kerületre:

1. **Mitroviczi kerület.** Nevezetes helye: *Zimony*, a Duna és Száva összefolyásánál, élénk kereskedő város, szemben Belgráddal.

2. **Vinkovczi kerület.** Nevezetes helye: *Bród*, a Száva és vasut mellett, nagy sóraktárral.

3. **Gradiskai kerület.** Nevezetes helye: *Uj-Gradiska*.

4. **Petrinjai kerület.** Nevezetes helyei: *Petrinya*, a Kulpa mellett, élénk kereskedelemmel. *Topuszkó*, híres fürdővel és vashámorral.

5. **Ogulini kerület.** Nevezetes helye: *Ogulin*.

6. **Likka-ottocsácsi kerület.** Nevezetes helyei: *Karlapagó* és *Zengg*, tengeri kikötő városok.

FÜGGELÉK.

- I. Lakosság.
- II. Hasznos házi állatok.
- III. Erdőség.
- IV. Köztisztviselők.

I. Biharmegye lakossága

járásonként kimutatva szám, nemzetiség, vallás- és műveltség tekintetében.

A járás neve	Lakosság száma	Magyar	Német	Tót	Román	Ruthén	Szerb	Római kath.	Görög kath.	Görög keleti	Luther- anus	Refor- mátus	Unitárius	Izraelita	Izraeli- vasmi tud
Központi	29044	12395	631	139	14515	8	13	3630	3626	11908	56	9020	11	793	7124
Szalárdi	18354	11292	217	410	5889	5	1	1317	2234	4047	27	10036	24	679	7152
Margittai	24422	10977	567	1660	10122	19	1	4076	5690	5172	58	7999	—	1426	6198
Mihályfalvai	20461	15878	231	60	3258	128	—	2414	4982	62	25	11478	—	1500	8169
Székelyhídi	26784	22354	250	94	2855	64	2	3014	3237	545	75	18566	2	1323	13146
Derecskei	20516	19528	55	7	190	7	1	1620	743	50	19	17149	9	925	12452
B.-Ujfalui	26611	22995	122	24	2328	—	—	1272	1274	2040	35	20715	5	1266	14086
Tordai	19273	18379	91	17	50	1	1	940	12	1118	23	17557	3	619	11024
Mező-Keresztesi	23964	20403	103	8	2514	1	1	735	725	2601	37	19189	3	671	12579
Cséffai	21680	11647	57	405	8682	3	—	1180	75	9130	88	10700	1	508	7760
Szalontai	33383	24390	157	259	7162	5	—	1442	80	7640	278	23134	5	754	14170
Tenkei	23647	5845	63	20	16738	—	1	2181	700	16691	14	3556	2	503	3344
Beéli	15361	511	67	21	13908	—	6	502	519	14055	9	65	42	179	1750
Csékei	21755	595	117	64	20112	173	—	265	4065	16909	21	108	—	387	828
Belényesi	38584	5541	113	51	31700	4	—	615	4065	28979	7	4403	1	614	6083
Vaskohi	18509	258	204	4	17412	2	—	358	441	17575	—	13	—	122	2128
Élesdi	34162	3952	212	874	28729	2	3	1751	4571	24170	17	2774	12	752	1981
Nagy-Váradon	31324	26675	1148	337	2009	45	32	9895	2114	1856	733	8456	41	8186	17897
A megye területén összesen . . .	447834	233191	4305	4554	187233	466	62	37198	39153	163531	1522	184918	161	21187	147871

II. Biharmegye hasznos házi-állatai

járásonként kimutatva.

Szolgabírói járás neve	Magyar fajta	Nem magyar	Bivaly.	Ló.	Szamár.	Sertés.	Juh és birka	Kecske.	Tyúk, pulyka, lud, kacs, galamb szárnyas háziállatok.	Méhcsaládok száma
	szarvasmarha									
Központi	17219	1427	316	5195	129	22426	20535	1655	84372	2383
Szalárdi	11752	123	42	3347	67	18031	17273	1500	71450	2130
Élesdi	14842	80	81	1254	22	10578	8972	3494	34459	1138
M.-Keresztesi	10561	137	30	5449	86	19199	35121	7	115960	1579
5. Tordai	6447	55	51	4281	49	10679	30947	3	88256	1279
B.-Ujfalui	10541	36	20	4784	107	16229	60093	9	98183	1705
Derecskei	6349	25	70	2922	58	10655	25877	1	78937	1170
Margittai	9601	215	149	3119	52	13171	11654	1012	64147	1772
Mihályfalvai	8636	164	306	3352	46	11238	18193	85	57977	1908
10. Székelyhídi	7816	101	69	4149	33	11428	12315	72	83281	1116
Szalontai	13819	223	38	7826	70	26444	32444	169	94517	1906
Cséffai	11660	63	120	6171	65	16959	52272	101	86916	1706
Beéli	7428	113	—	1355	11	6809	2037	2126	113312	1085
Tenkei	9519	7	54	2543	9	9254	2579	813	38870	702
15. Vaskohi	6535	4	30	566	2	5351	7342	2062	17946	455
Belényesi	11294	10	107	1080	29	9529	7716	4265	31908	1931
M.-Csékei	9141	69	29	1191	—	8977	1728	1416	18274	374
Összesen a megyében.	173160	2852	1515	58584	845	226957	347098	18730	1178765	24168

III. Biharmegye erdősége

járások szerint kimutatva.

Sor szám	Járás neve	Összes erdő- terület	Tölgy-erdő	Bükk- és más lomb-erdő	Fenyő-erdő
		Kataszteri holdakban.			
1	Központi . . .	30586. ¹⁰⁵⁵	27602. ⁷	2984. ¹²⁴⁴	—
2	Szalárdi . . .	13249. ¹⁰⁰⁸	11057. ⁴²¹	3191. ⁴⁸⁷	—
3	Margittai . . .	40131. ⁸⁰	26955. ¹⁵⁷⁵	12183. ⁸⁰⁵	—
4	Mihályfalvai .	5704. ⁴⁸⁸	5154. ¹⁴¹⁸	549. ⁶⁷⁰	—
5	Székelyhidi .	7612. ¹⁸⁰⁰	6899. ¹²⁷¹	713. ²²⁹	—
6	Derecskei . . .	3402. ⁵³⁴	3402. ⁵³⁴	—	—
7	B.-Ujfalui . . .	622. ¹³⁰⁰	607. ⁵⁹⁴	15. ⁷⁰⁰	—
8	Tordai	30. ⁹⁴⁵	—	30. ⁹⁴⁵	—
9	Keresztesi . .	1337. ⁷⁴⁰	1294. ³²¹	43. ⁴¹⁹	—
10	Cséffai	4806. ⁹⁵⁷	4586. ⁴	220. ⁹⁸²	—
11	Szalontai . . .	10124. ¹¹⁹⁵	7294. ²⁰³	2830. ⁹⁹²	—
12	Tenkei	25879. ⁸¹³	25681. ⁸¹³	197. ⁶⁰⁰	—
13	Beéli	49510. ⁴⁷⁹	32857. ²²⁴	16653. ⁵⁸⁹	—
14	M.-Cséke . . .	35719. ⁵¹⁸	29601. ²²	16118. ⁵⁸⁹	—
15	Belényesi . . .	122334. ²⁴⁶	17584. ¹¹⁰⁰	91346. ⁶⁸³	13506
16	Vaskohi . . .	60015. ⁸⁹⁵	8167. ⁸²⁷	51139. ⁷⁸⁷	708. ⁹⁸¹
17	Élesdi	110976. ⁶⁴⁰	15938. ⁶	59037. ¹¹⁴⁴	—
Összesen a megyében		519559. ⁶⁸⁷	213896. ¹⁸⁸⁵	291452. ¹⁵³¹	14209. ⁹⁸¹

IV. Köztisztviselők Biharmegyében.

A) Közigazgatási tisztviselők.

1. Központi tisztviselők.

Főispán: Báró Döry József. *Alispán:* Beöthy Andor. *Főjegyző:* Dobozy Miklós. *Aljegyzők:* Örley Kálmán, Szunyogh Péter, Papp János, Beöthy László, Csapó Sándor. *Főügyész:* Tóth Dezső. *Alügyészek:* Király Viktor, dr. Wallner Ödön. *Árvaszéki elnök:* Komlóssy Antal. *Árvaszéki ülnökök:* Ferdényi Kálmán, Fényes Kálmán, Harmathy Károly, Hranyiczky Károly, Jerzsák Ignác, Végh János. *Közzám:* Dobozy Menyhért. *Főszámvevő:* Miskolczy Árpád. *Alsószámvevők:* Baranyi Adolf, Jerzsák István, Lázár Zoltán, Nadányi Mihály, Ragány János. *Főpénztárnok:* Cziffra Gerő. *Gyámpénztárnok:* Petrovits Endre. *Ellenőr:* Miskolczy László. *Könyvvezető:* Puskás Lajos. *Főorvos:* dr. Kiss Ferencz. *Főlevéltárnok:* Faliczky Viktor. *Allevéltárnok:* Antalóczy Sándor. *Közigazgatási irodaigazgató és kiadó:* Füredy László, *íktató:* Ujházy Antal, *sortárnok:* Jámbor József. *Árvaszéki íktató:* Fejér Mihály, *kiadó:* Somossy Béla, *sortárnok:* Magyary Gyula. *Közigazgatási gyakornokok:* Balogh János, Csapó Attila, Dobozy Kálmán, Ercsey Kálmán, Fássy Lajos, Fényes Aurél, Herrmann János, Juricskay Ákos, Kis Emil, Lovassy Andor, Fráter Kálmán, Roxin György, Szentiványi László, Till Gusztáv.

2. Járási tisztviselők:

1. *Központi járásban:* szolgabíró: Kiss Elek, segéd: Miskolczy Ferencz, orvos: dr. Miskolczy Mihály. 2. *Szalárdi járásban* szolgabíró: Ercsey Jenő, segéd: Bige György, orvos: a központi. 3. *Margittai járásban:* szolgabíró: Lovász Gábor, segéd: Morvay Tihamér, orvos: dr. Gelbstein Lipót. 4. *Mihály-*

falvai járásban szolgabíró: Fráter Béla, segéd: Ercsey Lajos, orvos: a székelyhidi. 5. *Székelyhidi járásban* szolgabíró: Draveczky Béla, segéd: Kovásznay Marcel, orvos: dr. Horváth József. 6. *Derecskei járásban* szolgabíró: Fráter Gyula, segéd: Miskolczy Zsombor, orvos: dr. Szabó József. 7. *Tordai járásban* szolgabíró: Vattay Géza, segéd Weiterschütz János, orvos: a derecskei. 8. *Berettyó-Ujfalui járásban* szolgabíró: Szunyogh Lóránd, segéd: Nagy Márton, orvos: dr. Kránczly Sándor. 9. *Mező-Keresztesi járásban* szolgabíró: Ercsey Dezső, segéd: Kovács Kálmán, orvos: a b.-ujfalui. 10. *Cséffai járásban* szolgabíró: Bölöny György, segéd: Nyisztor Alajos, orvos: a szalontai. 11. *Szalontai járásban* szolgabíró: Balogh László, segéd: Kékuss István, orvos: dr. Deme Béla. 12. *Tenkei járásban* szolgabíró: Pálinskágy Imre, segéd: Fehér Andor, orvos: dr. Ujlaky Ferencz. 13. *Beéli járásban* szolgabíró: Szelle Károly, segéd: Herczegh Ferencz, orvos: a tenkei. 14. *Magyar-Csékei járásban* szolgabíró: Géczy János, segéd: Bérczy Imre, orvos: dr. Breider Mór. 15. *Belényesi járásban* szolgabíró: Beliczey Sándor, segéd: Éder Géza, orvos: dr. Grünwald Mór. 16. *Vaskohi járásban* szolgabíró: Domsa György, segéd: Szöllősy Ferencz, orvos: a belényesi. 17. *Élesdi járásban* szolgabíró: Csányi István, segéd: Rednik Gábor, orvos: dr. Servánszky Béla. *Megyei állatorvosok*: Csengey József, Madas Mihály, Szkurka Andor, Varga Károly, Varga Lajos. *Megyei utbiztosok*: Antalóczy Adolf, id. Balogh László, Draveczky Ede, Gruden Gusztáv, Könczey János, Lovassy Albert, Németh János, Novák István, Török József, Vass László.

Nagy-Várad város tisztviselői.

Polgármester: Sal Ferencz, kir. tanácsos. *Tanácsosok*: Holnapy József, Papp János. *Főjegyző*: Rácz Mihály, — *aljegyző*: Darvassy Lajos. *Főügyvéd*: Düs László, — *alügyvéd*: Tóth Márton. *Főkapitány*: Serényi Gusztáv, — *alkapitányok*: Gerő Ármin és Recht Ignác. *Rendőrbiztosok*: Amigó József, Csobánczy Antal, Floriáncsics Tamás, Kápolnay Gyula. *Egészségügyi biztosok*: Rozvány Sándor, Mercz Antal. *Pénztárnok*: Hegedüs Géza, *adópenztárnok*: Takácsy János, — *ellenőrök*: Darvassy Sándor, Jablonszky Emil. *Főszámvevő*: Petrovits András, — *alszámvevő*: Nárczis La-

jos. *Főorvos*: dr. Mayer Ágoston, — *alorvosok*: dr. Baróthy Ákos, dr. Kálmán Izidor, dr. Rednik József. *Árvaszéki elnök* h. Majeresik Ferencz, *ülnök*: Cseh Zsigmond. *Közigyám*: Szkuba Mihály. *Főmérnök*: Busch Dávid, — *mérnök*: Beszedits János. *Levéltárnok*: Szücs István. *Fogalmazók*: dr. Grám Károly, Bordé Ferencz, Sztaril János, ifj. Rimler Károly, Beszedics Dezső, Driva Ödön. *Közigazgatási gyakornokok*: Kollman Adolf, Komlóssy József, Papolczy Ferencz, Fassie Sándor. *Irodaigazgató*: Herczegh János.

B) Igazságszolgáltatási tisztviselők.

A nagyvárad kir. törvényszéknél: Elnökök: Gyalokay Lajos, — bírák: Gyöngyösy Lajos, Hajdu Ferencz, Jelencsik István, Lakatos Károly, Mihályházy Kálmán, Millye Gyula, Miskolczy György, Nesztor József, Olasz Gyula, Örléy Béla, Schenk Emil, Szilágyi Ferencz, Veres János. Jegyzők: Csanády Ákos, Kovács Jenő, Vavrek Kálmán. Aljegyzők: Fornszek Béla, Kis András, Pajor Kálmán. Irodaigazgató: Döme Géza. Telekkönyvi irodaigazgató: Bátky Endre. Telekkönyvvezetők: Schok János, Széplaky Ferencz. Segédtelekkönyvvezetők: Király Endre, Barabássy Sándor.

Nagyvárad kir. ügyészségnél kir. ügyész: Turcsányi Ödön, — kir. alügyészek: Bige Gyula, dr. Bulyovszky József, Lázár Márton, K. Nagy Sándor.

Belényesi járásbírósnál járásbíró: Kosztka Géza, — albírák: Benedek László és Horváth György, — aljegyző: Kereszturi Alajos. Telekkönyvvezető: Ungváry István, segédtelekkönyvvezető: Lánczky Lajos.

B.-Ujfalu járásbírósnál járásbíró: Medzihrádszky Miksa, — albíró: Baróthy Béla, — aljegyző: Olasz József.

Élesdi járásbírósnál járásbíró: Mütter Ferencz, — albíró: dr. Berde István, aljegyző: Horváth Vilmos.

Magyar-Csékei járásbírósnál járásbíró: Erdélyi Péter, — aljegyző: Fényes Ákos.

Margittai járásbírósnál járásbíró: Toperczer Kálmán, — albírók: Pap Péter, Sas Elemér, — telekkönyvvezető: Koczó Ferencz.

Szalontai járásbírósnál járásbíró: Hadházy József, al-

birók: Göndöcs László, Nagy Endre, — telekkönyvvezető: Fejér István, — segédtelekkönyvvezető: Jancsó Gyula.

Nagyvárad-városi járásbiróságnál járásbiró: Bulyovszky József, — albirák: Gyalokay János, Tóth Imre, — aljegyzők: dr. Toperczer Sándor, Gyalokay Sándor.

Nagyvárad-vidéki járásbiróságnál járásbiró: Kenéz Sándor, — albirák: Grám Sándor, Szakáll Pál, — aljegyző: ifj. Középeßy Gyula.

Székelylhidi járásbiróságnál járásbiró: Fényes Endre, albirók: Darvay Sándor, Galambos Antal, Veréczy Antal, — telekkönyvvezető: Brem János, — segédtelekkönyvvezető: Horváth Lajos.

Tenkei járásbiróságnál járásbiró: Lengyel Károly, — albiró: Szacsвай Béla.

Vaskohi járásbiróságnál járásbiró: Fassie Pál, — albiró: Pap Pál.

Derecskei járásbiróságnál járásbiró: Jakó Pál, — albiró: Bige Sándor.

C) Pénzügyi tisztviselők.

Adófelügyelőségénél: adófelügyelő: Salamon Gergely, — pénzügyi titkárok: Galyasi Imre, Büky György, — fogalmazók: Balogh János, Nagy Árpád, Kőszegi Ignác, Barta Endre, — számvizsgáló: Vegrosta János, — számtisztek: Czigler Imre, Sárosy Géza, Pauer József, Bacz Károly.

Illetékkiszabási hivatalnál főnökök: Szücs János, — fogalmazók: Horváth Béla, Nagy Endre, Végh Ödön.

Adóhivataloknál: *Nagyváradon* pénztárnok: Csipkés Sándor, ellenőr: Tonpert Károly, — tiszték: Pojnar János, Kovács István, Kálmán Elek, Szörcey János, — illetékkezelési számtisztek: Nagy Ignác, Hosvay József. — *Belényesben* pénztárnok: Turcsányi István, — ellenőr: Malinák Róbert, — tiszt: Forró József. — *B.-Ujfaluban* pénztárnok: Jeney József, — ellenőr: Veress Márton, — tiszt: Gaáll Károly. — *Étesden* pénztárnok: Schüller Nándor, — ellenőr: Gaszner Károly, — tiszt: Keresztessy Béla. — *Margittán* pénztárnok: Szakál István, — ellenőr: Baróthy Sámuel, — tiszt: Srantz Lajos.

Szalontán pénztárnok: Maximovits Miklós, — ellenőr: Ujhelyi István, — tiszt: Tóth Lajos, — illetékkezelési számtiszt: Fodor György. *Székelyhídon* pénztárnok: Vay Ábrahám, — ellenőr: Zalay Sándor, — illetékkezelési számtiszt: Friedsam Vilmos. *Tenkén* pénztárnok: Szentmariay Márton, — ellenőr: Knauer János, — tiszt: Neidler Károly.

Pénzügyőrségnél biztosok: *Nagyváradon* Abel Adolf, — *Belénjében*: Hiller Ferencz, — *Székelyhídon*: Papp János, — *Tenkén*: Szentgyörgyi László.

Dohánybevételeknél *Nagy-Létán* kezelő: Blaskovits Béla, — gyakornok: Horthy Dezső. *Ér-Mihályfalván* kezelő: Bóka Ede, — hivataltiszt: Grasselli Norbert.

Rézbányai bányahivatalnál Rézbányán hivatalfőnökök: Süssner Ferencz, — bányatiszt: Krémer György, — bányaműorvos: dr. Gelei Lajos.

D) Tanügyi tisztviselők.

Tanfelügyelő: Sipos Orbán, ministeri oszt. tanácsos, — segéd tanfelügyelő: Szemes Imre. (Laknak Nagy-Váradon.)

Tankerületi főigazgató: Petrovits Ferencz (lakik Nagy-Váradon.)

Jogakadémiai igazgató: dr. Bozóky Alajos.

Főgymnasiumi igazgató: Várszély Ármin.

Főreáliskolai igazgató: Vidovits Bonaventura.

E) Egyéb tisztviselők.

Postaigazgató: dr. Novotny Károly.

Távirda főnök: Patthy Nagy Károly.

Erdőfelügyelő: Oszterlam Ármin, — al-erdőfelügyelő: Kárász István.

Államépítészeti hivatal főnöke: Csapó Ferencz, helyettes: Jurasko Jakab, — mérnökök: Láczy Tóbiás, Petruss József, Pajor Antal.

Dioszegi vinczellérképezdei igazgató: Gábor József.

Ügyvédi kamarai elnök: Ritoók Zsigmond kir. tanácsos, titkár: Márkus Lajos, pénztárnok: Baróthy Sándor.

*Nagyvárad*i takarékpénztárnál vezértitkár: Hoványi Géza,
pénztárnok: Sebestyén Lajos.

Biharmegyei takarékpénztárnál titkár: Bergsmann Jakab,
pénztárnok: Varga Ákos.

A biharmegyei ker. ipar- és termény hitelbanknál igazgató:
Reismann Mór, pénztárnok: Ausländer József.

M. kir. Bábaképzdei igazgató: dr. Konrád Márk.

BIHARMEGYE KÖZSÉGEINEK NÉVMUTATÓJA

a posta, jegyző lakhelye, szolgabírói járás, iskolai állapot
és a lapszám feltüntetésével.

A RÖVIDÍTÉSEK JELENTÉSE:

m. = magyar.	g. kath. = görög katholikus.
n. = német	g. kel. = görög keleti.
o = orosz.	móz. = mózes vallásu.
r. = román.	e. = elemi.
t. = tót.	f. = fiu.
m. r. = magyar és román.	l. = leány.
r. m. = román és magyar.	v. = vegyes.
m. n. = magyar és német.	e. v. = elemi vegyes.
m. t. = magyar és tót.	e. f. = elemi fiu.
m. o. = magyar és orosz.	e. l. = elemi leány.
helv. = helvét hitvallásu.	e. f. l. = elemi fiu és leány.
r. kath. = római katholikus.	e f. l. v. = elemi fiu, leány és vegyes.

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszám
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járása	jellege	foka	tanítás nyel-ve	
F.-Ábrány	lásd Felső-Ábrány						
V.-Ábrány	lásd Vedres-Ábrány						
Adony	lásd Ér-Adony						
Agris	Beél	Kumanyesd	beéli	g. kel.	e. v.	r.	122
Albis	Ottomány	Helyben	margittai	hely.	e. v.	m.	82
Albest	Robogány	Robogány	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	135
Almamező	P.-Szöllős	P.-Szöllős	központi	nincs	isko-	la	67
Almás	M.-Széplak	Bályok	margittai	g.kath.	e. v.	r.	82
Almaszeg	Papfalva	Papfalva	"	nincs	isko-	la	82
Almaszeghuta	Feketeerdő	Papfalva	"	nincs	isko-	la	82
Álmosd	Helyben	Helyben	székelyhidi	hely.	e. f. l.	m.	93
"	"	"	"	g. kath.	e. v.	m. r.	93
"	"	"	"	községi óvoda	m.		93
Alpár	Nagy-Várad	F.-Vásárhely	központi	g. kel.	e. v.	m. r.	67
Alsó-Derna	Micske	Terje	margittai	nincs	isko-	la	84
Alsó-Kimpány	Rézbánya	Rézbánya	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	150
Alsó-Lugos	Élesd	Helyben	élesdi	állami	e. v.	m.	161
Alsó-Poeny	Gurány	Buntyesd	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	141
Alsó-Topa	M.-Cséke	Nánhegyes	csékei	N.-Kereszteshez csatl.			127
Alsó-Válenyágra	Gurány	Dombrovány	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r. m.	153
Alsó-Verzár	Vaskóh	Vaskóh	"	g. kel.	e. v.	r.	154
Ant	N.-Zerind	Helyben	szalontai	hely.	e. v.	m.	114
Apát-Keresztúr	Margitta	V.-Ábrány	margittai	hely.	e. v.	m.	81
"	"	"	"	g. kath.	nincs	isk.	81
K.-Apáti	lásd Kőröszeg Apáti						
O.-Apáti	lásd Oláh Apáti						
Árkus	Beél	Kumanyesd	beéli	g. kel.	e. v.	r.	122
Árpád	Helyben	Helyben	szalontai	hely.	e. f. l.	m.	114
Ártánd	M.-Keresztes	"	m.-keresztesi	hely.	e. v.	m.	106
Asszonyvására	Helyben	"	székelyhidi	hely.	e. f. l.	m.	94
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	94
Atyás	Geszt	"	cséffai	g. kel.	e. v.	r.	110
Bagamér	Álmosd	"	mihályfalvai	hely.	e. f. l.	m.	90
"	"	"	"	g. kath.	e. v.	m. r.	"
Bagos (Hajdu)	Derecske	"	derecskei	hely.	e. f. l.	m.	98
Bajj	Illye	"	szalontai	hely.	e. v.	m.	114
Bajom	Helyben	"	tordai	hely.	e. f. l.	m.	104
Bakonyszeg	B.-Újfalva	"	b.-újfalui	hely.	e. f. l.	m.	104
Balány	Rieny	M.-Lázur	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	147
Bályok	Széplak Margitta	Helyben	margittai	hely.	e. v.	m.	83
Bánlaka	Brátka	Rótká	élesdi	g. kel.	e. v.	r.	156
Barakony	Cséffa	Rajt	cséffai	g. kel.	e. v.	r.	110
Báránd	Helyben	Helyben	tordai	hely.	e. f. l.	m.	104
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	104
Barest	Vaskóh	Vaskóh	vaskóhi	Vaskóhoz csatl.			147
Baromlak	Papfalva	Középes	margittai	r. kath.	e. v.	m. t.	83
Báród (Nagy)	Helyben	Helyben	élesdi	állami	e. v.	m.	157
Bártfalva	Margitta	F.-Ábrány	margittai	g. kel.	e. v.	r.	83
Barzest	Beél	Kumanyesd	beéli	Grosshoz csatl.			122
Bedő	N. Kereki	Helyben	keresztesi	g. kath.	e. v.	m. r.	106
Beél	Helyben	Helyben	beéli	r. kath.	e. v.	m.	121
"	"	"	"	g. kath.	e. v.	r.	121

A k ö s é g				Az iskola			Lapszám
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járása	jellege	foka	tanítás nyelve	
Beél	Helyben	Helyben	beéli	g. kel.	e. v.	m. r.	121
Békafalva	lásd Brost						
Bélfenyér	Tenke	"	tenkei	r. kath.	e. v.	m.	117
Bél-Örvényes	Beél	Kumanyesd	beéli	nincs	isko-	la	122
Bél-Rogoz	Ókrös	N. Maros	"	nincs	isko-	la	122
Belezseny	Belényes	Dragonyesd	belényesi	csatl.	Sebeshez		135
Belényes	Helyben	"	"	állami	e. l.	m.	134
"	"	"	"	helv.	e. f.	m.	134
"	"	"	"	r. kath.	e. f.	m.	134
"	"	"	"	g. kath.	e. f. r.	m.	134
"	"	"	"	g. kel.	e. v. r.	m.	134
"	"	"	"	móz.	e. f.	m.	131
"	"	"	"	állami	öv.	m.	134
Belényes-Lázur	Rieny	Helyben	Vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	151
Belényes-Örvényes	Belényes	Urszád	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	141
Belényes-Szelistye	"	Budorásza	"	g. kel.	e. v.	r.	141
Belényes-Szt. Márton	"	Remete	"	g. kel.	e. v.	r.	144
Belényes-Szt. Miklós	"	Urszád	"	g. kel.	e. v.	r.	144
Belényes-Ujlak	"	Helyben	"	helv.	e. v.	m.	145
"	"	"	"	g. kath.	e. v. r.	m.	
Belényes-Valány	"	B. Ujlak	"	csatl.	Bokkiához		122
Benyesd	Bél	Beél	beéli	helv.	e. f. l.	m.	107
Bereg-Büszörmény	Helyben	Helyben	keresztési	helv.	e. v.	m.	102
Berettyó-Szt. Márton	B.-Ujfalu	"	b.-ujfalui	r. kath.	e. v.	m.	102
Berettyó-Ujfalu	Helyben	"	"	helv.	e. f. l.	m.	100
"	"	"	"	móz.	e. f. l.	m.	100
"	"	"	"	közs.	öv.	m.	100
Betfia	P.-Szöllös	Csehi	központi	nincs	isko-	la	67
Beznye	N.-Báród	N.-Báród	élesdi	g. kel.	e. v.	m. r.	157
Bihar	Helyben	Helyben	központi	helv.	e. f. l.	m.	67
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	67
Bikács	Cséffa	"	cséffai	r. kath.	e. v. m. t.		110
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	r.	110
P.-Bikács	l. Puszta-Bikács						
Birtiny	Rév	Rév	élesdi	csatl.	Révhez		157
Bisztra-Ujfalu	Tóti	Cséhtelek	margittai	g. kel.	e. v.	r.	83
Bodonos	Papfalva	Papfalva		r. kath.	e. v. m. t.		83
Bogdán-Szovárshegy	Hagymádfalva	Helyben	szalárdi	nincs	isko-	la	75
Bogy	Ókrös	Ókrös	beéli	csatl.	Ókröshöz		123
Bogyoszló	Ottomány	Helyben	margittai	helv.	e. v.	m.	83
Bojt	Nagy-Kereki	"	keresztési	helv.	e. f. l.	m.	106
Bokkia	Beél	Beél	beéli	nincs	isko-	la	122
Borostelek	M.-Telegd	Szakadát	központi	nincs	isko-	la	67
Bors	Helyben	Helyben	keresztési	helv.	e. f. l.	m.	106
Borz	Belényes	B.-Ujlak	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	135
Borzik	Hagymádfalva	Helyben	szalárdi	állami	e. v.	m.	76
Botfej	Beél	Kumanyesd	beéli	csatl.	Agrishoz		122
Bottyán	M.-Telegd	Kis-Jenő	központi	nincs	isko-	la	67
Bozsaj	Tóti	Cséhtelek	margittai	nincs	isko-	la	84
Bragyet	Gurány	Dombrovány	vaskóhi	nincs	isko-	la	147
Brátka	Helyben	Helyben	élesdi	g. kel.	e. v. r. m.		157
Briheny	Vaskóh	Lunka	vaskóhi	nincs	isko-	la	148
Brost vagy Békafalva	Gurány	Dombrovány	"	csatl.	Dombroványhoz		146

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszám
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járása	jellege	foka	tanítás nyelve	
Bucsu	Helyben	Feketető	élesdi	nincs	isko-	la	158
Bucsum	M.-Cséke	Drág-Cséke	csékei	nincs	isko-	la	127
Budorásza	Belényes	Helyben	belényesi	g. kel.	e. v. r.		136
Bukorédny	M.-Cséke	Drág-Cséke	csékei	nincs	isko-	la	127
Buntyesd	Gurány	Helyben	belényesi	g. kel.	e. v. r.		136
Burda	Belényes	Nyimoosd	"	csatl. Kreszulyához			136
Csándos	Szent-Jobb	Szent-Jobb	székelyhidi	g.kath.	e. v. m. r.		94
Csarnóháza	Brátka	Feketető	élesdi	nincs	isko-	la	158
Csatár	Bihar	Helyben	szalárdi	helv.	e. f. l. m.		76
Cséffa	Helyben	"	cséffai	r. kath.	e. v. m.		76
"	"	"	"	g. kel.	e. v. m. r.		110
Csehi	P.-Szöllős	"	központi	g. kath.	e. v. m. r.		68
Cséhtelek	Tóti	"	margittai	g. kath.	e. v. m. r.		84
Cséke (Magyar)	Helyben	"	csékei	r. kath.	e. v. m.		127
"	"	"	"	állami	e. v. m.		"
Cséklýe	N.-Bárod	N.-Bárod	élesdi	nincs	isko-	la	158
Cseszora	M.-Cséke	M.-Cséke	csékei	g. kel.	e. v. r. m.		127
Csokaj	Szent-Jobb	Helyben	szalárdi	állami	e. v. m.		76
Csokaly	Székelyhid	"	székelyhidi	helv.	e. v. m.		94
"	"	"	"	g.kath.	e. v. m. r.		94
Csontaháza	Ökrös	N.-Maros	beéli	nincs	isko-	la	123
Csőkmő	Helyben	Helyben	ujfalui	helv.	e. f. l. m.		101
Csujafalva	Hagymádfalva	Hagymádfalva	szalárdi	nincs	isko-	la	76
Czéczeke	Élesd	Helyben	élesdi	csatl. Keszteghhez			158
Cziganyesd	Belényes	Dragonyesd	belényesi	g. kel.	e. v. r.		136
Czigányfalva	Élesd	Örvénd	élesdi.	g. kel.	e. v. r. m.		158
Dámos	Brátka	Brátka	élesdi	nincs	isko-	la	158
Dancsháza	Sáp	Helyben	tordai	helv.	e. v. m.		104
Darvas	Helyben	Helyben	ujfalui	helv.	e. v. m.		101
"	"	"	"	g. kel.	e. v. m. r.		"
Déda	Margitta	Szunyogd	margittai	g.kath.	e. v. r.		84
Dekanyesd	M.-Cséke	Lázur	belényesi	nincs	isko-	la	128
Derecske	Helyben	Helyben	derecskei	helv.	e. f. l. m.		98
"	"	"	"	r. kath.	e. v. m.		"
"	"	"	"	mőz.	e. v. m.		"
"	"	"	"	kőzs.	őv. m.		"
Diószeg	Helyben	Helyben	székelyhidi	helv.	e. f. l. m.		94
"	"	"	"	r. kath.	e. v. m.		"
"	"	"	"	g. kel.	e. v. m. r.		"
"	"	"	"	mőz.	e. v. m.		"
"	"	"	"	kőzs.	őv. m.		"
Dizsér	Margitta	Szunyogd	margittai	g.kath.	e. v. r.		84
Dobrest	M.-Cséke	Nánhegyes	csékei	nincs	isko-	la	128
Dombrovány	Gurány	Helyben	vaskőhi	g. kel.	e. v. r. m.		148
H-Dombrovicza	Belényes	Urszád	belényesi	g. kel.	e. v. r.		137
K-Dombrovicza	lásd Kis-Dombrovicza						
Dragottyan	Belényes	Remete	belényesi	g.kath.	e. v. r.		137
Dragonyesd	"	Helyben	"	g. kel.	e. v. r. m.		137
Drák-Cséke	M.-Cséke	Helyben	csékei	állami	e. v. m.		128

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszám
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járás	jellege	foka	tanítás nyelve	
<i>Dsoszán-Forró</i>	Belényes	B-Ujlak	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	137
<i>Dsoszán-Gurbesd-Goila</i>	"	Kebed	"	g. kel.	e. v.	r.	137
<i>Dubricsony</i>	Rév	Szászfalva	élesdi	nincs	isko-	la	159
<i>Dusesd</i>	M.-Cséke	M.-Cséke	csékei	g. kel.	e. v.	r. m.	128
<i>Élesd</i>	Helyben	Helyben	élesdi	helv.	e. v.	m.	156
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	"
"	"	"	"	móz.	e. f.	m.	"
"	"	"	"	közs.	e. l.	m.	"
<i>Érdő-Gyarak</i>	Árpád	Helyben	szalontai	helv.	e. v.	m.	115
<i>Ér-Adony</i>	Helyben	Helyben	mihályfalvai	helv.	e. v.	m.	90
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	"
<i>Ér-Fücsika</i>	Margitta	V.-Ábrány	margittai	nincs	isko-	la	85
<i>Ér-Kenéz</i>	Ér-Semjén	Helyben	mihályfalvai	g. kath.	e. v.	m.	90
<i>Ér-Keserű</i>	"	"	"	helv.	e. f. l.	m.	91
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	"
<i>Ér-Mihályfalva</i>	lásd Mihályfalva	"	"	"	"	"	"
<i>Ér-Olaszi</i>	Székelyhid	"	székelyhiidi	helv.	e. v.	m.	95
<i>Ér-Selind</i>	Ér-Semjén	"	mihályfalvai	g. kath.	e. v.	m.	31
<i>Ér-Semjén</i>	Helyben	"	"	helv.	e. v.	m.	"
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	"
<i>Ér-Tarcsa</i>	Helyben	"	"	helv.	e. v.	m.	"
"	"	"	"	g. kath.	e. v.	m. r.	"
<i>Esküllő</i>	Élesd	Pestere	élesdi	állami	e. v.	m.	159
<i>Esztár</i>	Pocsaj	Helyben	ujfalui	helv.	e. f. l.	m.	101
<i>Fancsika</i>	M.-Telegd	Serges	élesdi	nincs	isko-	la	159
<i>Farkaspataka</i>	Hollód	Helyben	csékei	g. kel.	e. v.	r.	128
<i>Farnos</i>	Szent-Jobb	Csohaj	szalárdi	g. kath.	e. v.	r. m.	76
<i>Fegyvernek</i>	Szalárd	N.-Tótfalu	"	r. kath.	e. v.	m. t.	76
<i>Fekete-Bátor</i>	Talpas	Helyben	tenkei	g. kel.	e. v.	r. m.	117
<i>Fekete-Erdő</i>	Helyben	Középes	margittai	községi	e. v.	m. n.	85
<i>Fekete-Győrös</i>	Tenke	Bélfenyér	tenkei	g. kel.	e. v.	r.	118
<i>Feketefalva</i>	lásd Nyégerfalva	"	"	"	"	"	"
<i>Feketepatak</i>	N.-Báród	N.-Báród	élesdi	g. kel.	e. v.	r. m.	159
<i>Fekete-tó</i>	Csucsá	Helyben	"	g. kel.	e. v.	r. m.	159
<i>Feketetót</i>	Talpas	F.-Bátor	tenkei	g. kel.	e. v.	r. m.	118
<i>Felső-Ábrány</i>	Margitta	Helyben	margittai	helv.	e. v.	m.	81
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	r. m.	"
<i>Felső-Bérna</i>	Micske	Terje	"	g. kath.	e. v.	r.	84
<i>Felső-Kimpány</i>	Rézbánya	Rézbánya	vaskóhi	csatl. A.-Kimpányhoz	"	"	150
<i>Felső-Lugos</i>	Élesd	A.-Lugos	élesdi	csatl. A.-Lugoshoz	"	"	162
<i>Felső-Poény</i>	Gurány	Buntyesd	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	182
<i>Felső-Topa</i>	Szombatság	Nánhegyes	csékei	g. kel.	e. v.	r.	129
<i>Felső-Válenyágra</i>	Gurány	Dombrány	vaskóhi	csatl. Kis-Kóhoz	"	"	154
<i>Felső-Verzár</i>	Vaskóh	Vaskóh	"	g. kel.	e. v.	r.	154
<i>Félegyháza</i>	Helyben	Helyben	szalárdi	helv.	e. f. l.	m.	77
<i>Fenes</i>	Belényes	"	belényesi	helv.	e. v.	m.	138
"	"	"	"	g. kath.	e. v.	r. m.	138
<i>Féneres</i>	"	Remete	"	g. kel.	e. v.	r.	137
<i>Ferice</i>	Gurány	Buntyesd	"	csatl. Szoódhoz	"	"	138

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszám
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járása	jellege	foka	tanítás nyelve	
Fonácza	Rézbánya	Rézbánya	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	148
Forrószeg	Hollód	Farkaspataka	csékei	nincs	isko-	la	129
Fugyi	Nagyvárad	F.-Vásárhely	központi	helv.	e. v.	m.	68
Fugyi-Vásárhely	"	Helyben	"	helv.	e. v.	m.	74
"	"	"	"	r.kath.	e. v.	m.	"
Furta	"	"	"	g. kel.	e. v.	r.	"
"	Helyben	"	ujfalui	helv.	e. f.l.	m.	101
Füzegy	Belényes	Tárkány	belényesi	r.kath.	e. v.	m.	"
"	"	"	"	g.kath.	e. v.	r.m.	138
Gáborján	Henczida	Helyben	ujfalui	helv.	e. f.l.	m.	102
Gálosháza	Rév	Szászfalva	élesdi	nincs	isko-	la	159
Gálos-Petri	Mihályfalva	Helyben	mihályfalvai	helv.	e. v.	m.	91
"	"	"	"	g.kath.	e. v.	r.m.	"
Gégény	Rév	Tötös	élesdi	nincs	isko-	la	160
Genyété	Margitta	Kécz	margittai	g.kath.	e. v.	r.m.	85
Geszt	Helyben	Helyben	cséffai	helv.	e. f.l.	m.	110
Goila	lásd Dsoszán-Gurbesd-Goila	"	"	"	"	"	"
Görbed	Tenke	Helyben	tenkei	r.kath.	e. v.	m.	118
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	r.m.	"
Görbesd	Hagymádfalva	Hagymádfalva	szalárdi	nincs	isko-	la	77
Gross	Beél	Kumanyesd	beéli	g. kel.	e. v.	r.	123
Gurány	Helyben	Buntyesd	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	138
Gyalán v. Tövisfalva	Belényes	Remete	"	g.kath.	e. v.	r.	138
Gyapju	Helyben	Helyben	cséffai	g. kel.	e. v.	r.m.	110
Gyanta és Kohány	Tenke	"	tenkei	helv.	e. f.l.	m.	118
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	r.	"
M.-Gyán	lásd Mező-Gyán	"	"	"	"	"	"
V.-Gyán	lásd Vizes-Gyán	"	"	"	"	"	"
Gyígyisény	Rieny	Rieny	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.m.	148
Gyires	K-Tarján	Tarján	központi	g.kath.	e. v.	r.m.	68
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	r.	—
Gurbesd	lásd Dsoszán-Gurbesd-Goila	"	"	"	"	"	"
Hagymádfalva	Helyben	Helyben	szalárdi	g.kath.	e. v.	r.m.	77
Hagymás	Beél	Kumanyesd	beéli	g. kel.	e. v.	r.	123
Hajdu-Bagos	lásd Bagosnál	"	"	"	"	"	"
Hájó	P.-Szöllös	Csehi	központi	g.kath.	e. v.	r.m.	68
Harangmező	"	P.-Szt.-Márton	"	nincs	isko-	la	68
Harsány	Ugra	Helyben	cséffai	helv.	e. f.l.	m.	111
Hátár	Vaskóh	Lunka	vaskóhi	csatl.	Lunkához	"	148
Havas-Dombroicza	lásd Dombroicza	"	"	"	"	"	"
Hegyes	Robogány	Robogány	belényesi	csatl.	Albesthez	"	139
Hegyköz-Kovácsi	Bihar	Helyben	központi	helv.	e. v.	m.	69
Hegyköz-Pályi	N.-Várad	"	"	helv.	e. v.	m.	70
Hegyköz-Száldobágy	"	"	"	helv.	e. v.	m.	71
Hegyköz-Szt.-Imre	Szalárd	"	szalárdi	helv.	e. f.l.	m.	79
Hegyköz-Szt.-Miklós	Székelyhid	"	székelyhidi	helv.	e. v.	m.	95
Hegyköz-Ujlak	N.-Várad	"	központi	helv.	e. v.	m.	73
Henczida	Helyben	"	ujfalui	helv.	e. f.l.	m.	102
Henkeres	Rieny	Lázur	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	148
Herzest	Rézbánya	Rézbánya	"	csatl.	Segyesthez	"	149
Hidastelek	lásd Hollód	"	"	"	"	"	"

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszám
neve	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járás	jellege	foka	tanítás nyelve	
<i>Hodisel (Pisza)</i>	M.-Cséke	N.-Maros	beéli	nincs	isko-	la	123
<i>Hodos (Jákó)</i>	Szalárd	Helyben	szalárdi	községi	e. v. m.		77
<i>Hogyis</i>	Szombatság	Szombatság	csékei	csatl. Rotaresthez			129
<i>Hollód v. Hidastelek</i>	Helyben	Venter	"	g.kath.	e. v. r. m.		129
<i>Homorog</i>	lásd Magyar-Homorog						
<i>Hosszuaszó</i>	Tenke	Helyben	tenkei	g. kel.	e. v.	r.	118
<i>Hosszuliget</i>	M.-Cséke	Lázur	m.-csékei	nincs	isko-	la	129
<i>Hosszu-Pályi</i>	Helyben	Helyben	derecskei	helv.	e. f. l.	m.	99
"	"	"	"	r.kath.	e. v.	m.	"
"	"	"	"	g.kath.	e. v. m. r.		"
<i>Hőke</i>	Micske	Poklostelek	margittai	nincs	isko-	la	85
<i>Illye</i>	Helyben	Helyben	szalontai	g. kel.	e. v.	r.	115
<i>Inánd</i>	Cséffa	Cséffa	cséffai	g. kel.	e. v. r. m.		111
<i>Izópallaga</i>	Élesd	Czéczke	élesdi	nincs	isko-	la	160
<i>Jákó-Hodos</i>	lásd Hodos						
<i>Jancsesd</i>	M.-Cséke	Lázur	csékei	g. kel.	e. v.	r.	129
<i>Jankafalva</i>	Diószeg	Diószeg	székelyhidi	csatl. Diószeghez			95
<i>Jánosda</i>	Szalonta	Helyben	tenkei	g. kel.	e. v.	r.	118
<i>Jánosfalva</i>	Belényes	B.-Újlak	belényesi	helv.	e. v.	m.	139
<i>Kabalás-Patak</i>	M.-Telegd	M.-Telegd	központi	nincs	isko-	la	68
<i>Kakacsény</i>	Rieny	Lázur	vaskóhi	csatl. Gyigyisényhez			149
<i>M.-Kakucs</i>	lásd Magyar-Kakucs						
<i>Kálácsa</i>	Ökrös	Ökrös	beéli	g. kel.	e. v.	r.	123
<i>Kalota</i>	Élesd	Pestere	élesdi	nincs	isko-	la	160
<i>Kaluger</i>	Vaskóh	Vaskóh	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	149
<i>Kapocsány</i>	Szombatság	Szombatság	csékei	csatl. Varasányhoz			129
<i>Kápolna</i>	Tenke	Gyanta	tenkei	g. kel.	e. v.	r.	119
<i>Karánd</i>	lásd Tagadó-Karánd						
<i>Karaszó</i>	Tenke	Kisháza	"	g. kel.	e. v.	r.	119
<i>Karbunár</i>	Belényes	Budorásza	belényesi	csatl. Budorászához			139
<i>Kardó</i>	P.-Szöllős	Oláh-Apáti	központi	g.kath.	e. v.	r.	68
<i>Kávásd</i>	Tenke	Görbed	tenkei	g. kel.	e. v.	r.	119
<i>Kebed</i>	Belényes	Helyben	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	139
<i>Kécz</i>	Margitta	"	margittai	helv.	e. v.	m.	85
"	"	"	"	g.kath.	e. v. r. m.		"
<i>Kereki</i>	lásd Nagy-Kereki						
<i>Keresztes (M.)</i>	Helyben	"	keresztesi	helv.	e. f. l.	m.	106
"	"	"	"	r.kath.	e. v.	m.	"
<i>S. Keresztúr</i>	I. Sarkad Keresztúr						
<i>Kerpenyét</i>	Vaskóh	Vaskóh	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	149
<i>Kerpest (Nagy)</i>	Szombatság	Nánhegyes	csékei	g. kel.	e. v.	r.	131
<i>Keszteg</i>	Élesd	Pestere	élesdi	állami	e. v. m. r.		160
<i>Kigyik</i>	M.-Telegd	Szakadát	központi	nincs	isko-	la	69
<i>Kimp</i>	Vaskóh	Vaskóh	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	150
<i>Királyi</i>	Micske	V. Láz	margittai	g. kel.	e. v. r. m.		85
<i>Kis-Almás</i>	Szalárd	N.-Tótfalu	szalárdi	c. att. N.-Tótfaluhoz			75
<i>Kis-Báród</i>	N-Báród	Helyben	élesdi	g.kath.	e. v. r. m.		157
<i>Kis-Belényes</i>	Belényes	Nyímoesd	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	139
<i>Kis-Dombrovcza</i>	Hollód	Farkaspataka	csékei	g.kath.	e. v.	r.	128

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszám
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járás	jellege	foka	tanítás nyelve	
Kisháza	Tenke	Helyben	tenkei	helv.	e. v.	m.	119
Kis-Jenő	M.-Telegd	"	központi	g. kel.	e. v.	r.	69
Kis-Kágya	Székelyhid	Csokaly	székelyhidi	g. kel.	e. v.	r.	96
Kis-Káránd	M.-Cséke	Lázur	csékei	nincs	isko-	la	139
Kis-Kereki	Székelyhid	Helyben	székelyhidi	helv.	e. f. l.	m.	90
Kis-Kér	N.-Várad	F.-Vásárhely	központi	g. kel.	e. v.	r.	69
Kis-Kóh	Gurány	Dombrovány	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	149
Kislaka	Ökrös	N.-Maros	beéli	g. kel.	e. v.	r.	124
Kis-Marja	Helyben	Helyben	szalárdi	helv.	e. f. l.	m.	78
Kis-Maros	Ökrös	N.-Maros	beéli	nincs	isko-	la	124
Kis-Szántó	Bors	N.Szántó	keresztesi	helv.	e. v.	m.	108
Kis-Tárkány	lásd Tarkaiczra						
Kis-Terpest	M.-Cséke	M.-Cséke	csékei	g. kel.	e. v.	r.	130
Kis-Tótfalu	Hagymádfalva	Bogdán-Szövárhegy	szalárdi	nincs	isko-	la	80
Kis-Ujfalu	M.-Telegd	Kis-Jenő	központi	g. kel.	e. v.	r.	74
Kis-Ürögd	Less	N.-Ürögd	"	g. kel.	e. v. r. m.		74
Kocsuba (Belényesi)	Gurány	Buntyesd	belényesi	csatl.	Gurányhoz		139
Kocsuba (tenket)	Tenke	Bélfenyér	tenkei	g. kel.	e. v.	r.	119
Gy.-Kohány	I. Gyanta-Kohány						
Kohány	Margitta	Szunyogd	margittai	csatl.	F.-Ábrányhoz		86
Kokad	Álmosd	Helyben	székelyhidi	helv.	e. v.	m.	96
"				g. kath.	e. v.	m.	"
Köllest	Vaskóh	Vaskoh	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	150
Kóly	Székelyhid	Helyben	székelyhidi	helv.	e. v.	m.	96
Komádi	Helyben	"	keresztesi	helv.	e. f. l. v.	m.	108
Konyár	Derecske	"	derecskei	helv.	e. f. l. m.		99
Kopacsél	M.-Telegd	Tasádfő	csékei	g. kel.	e. v.	r.	130
Korbest	M.-Cséke	M.-Cséke	csékei	nincs	isko-	la	130
Korniczél	N.-Bárod	N.-Bárod	élesdi	g. kel.	e. v.	r.	160
Korój	Ökrös	Ökrös	beéli	g. kel.	e. v.	r.	124
Kostyán	Robogány	Belényes	belényesi	g. kel.	e. v. r. m.		139
Kotyiklet	M.-Cséke	Drák-Cséke	csékei	nincs	isko-	la	130
H.-K.-Kovácsi	lásd Hegyköz Kovácsi						
Kőalja	Élesd	Czéczke	élesdi	nincs	isko-	la	161
Kőbölkeút	Székelyhid	Helyben	székelyhidi	helv.	e. f. l.	m.	96
Kőrösszeg	B.-Böszörmény	"	cséffai	g. kel.	e. v.	r.	111
Kőrösszeg-Apáti	"	"	keresztesi	helv.	e. v.	m.	106
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	r.	"
Körös-Tarján	lásd Tarján						
Körös-Topa	Rév	K.-Bárod	élesdi	g. kath.	e. v. r. m.		165
Kőszvényes	Rieny	Lázur	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	150
Kőtegyán	Helyben	Helyben	szalontai	helv.	e. f. l.	m.	115
Középes	Papfalva	"	margittai	nincs	isko-	la	86
Kővesd	Élesd	A.-Lugos	élesdi	nincs	isko-	la	161
Kővág	Hagymádfalva	Borzik	szalárdi	r. kath.	e. v.	m.	77
"	"	"	"	g. kath.	e. v.	r.	"
Kővesegyháza	"	Hagymádfalva	"	nincs	isko-	la	78
Krajnikfalva	Rév	Szászfalva	élesdi	nincs	isko-	la	161
Krajova	Ökrös	N.-Maros	beéli	g. kel.	e. v.	r.	124
Kráncsesd	Szombatság	Nánhegyes	csékei	g. kel.	e. v.	r.	130
Kreszulya	Belényes	Nyimoed	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	139
Kristyor	Vaskóh	Helyben	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	150

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszám
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járása	jellege	foka	tanítás nyelve	
<i>Kumanyesd</i>	Beél	Helyben	beéli	csatl.	Ágrishoz		124
<i>Kuráczel</i>	Belényes	Nyimoesd	belényesi	g. kel.	e. v. r.		139
<i>V.-Láz</i>	lásd Vámos-Láz						
<i>M.-Lázur</i>	lásd Mikló-Lázur						
<i>Lehecseny</i>	Vaskóh	Kristyor	vaskóhi	g. kel.	e. v. r.		151
<i>Lelesd</i>	Belényes	Dragonyesd	belényesi	g. kel.	e. v. r.		140
<i>Less</i>	Helyben	Helyben	központi	helv.	e. v. m.		69
<i>Léta</i>	lásd Nagy-Léta	"	"	g. kel.	e. v. r.		"
<i>Lokk</i>	Rév	Tőtös	élesdi	g. kel.	e. v. r. m.		161
<i>Loro</i>	Brátka	Brátka	élesdi	k. kel.	e. v. r.		161
<i>Lunka-Urzeit</i>	Vaskóh	Helyben	vaskóhi	g. kel.	e. v. r.		151
<i>Lunkászprie</i>	M.-Cséke	Papmező	csékei	nincs	isko-	la	131
<i>Lülki</i>	Margitta	Szunyogd	margittai	g. kel.	e. v. r.		86
<i>Madarász</i>	Szalonta	Helyben	szalontai	g. kel.	e. v. r.		115
<i>Magura</i>	Gurány	Dombrovány	vaskóhi	csatl.	Kiskóhoz		151
<i>Magyar-Cséke</i>	lásd Cséke						
<i>Magyar-Gyepes</i>	M.-Cséke	Lázur	csékei	g. kel.	e. v. r. m.		131
<i>Magyar-Homorog</i>	Komádi	Helyben	keresztesi	helv.	e. v. m.		107
<i>Magyar-Kakucs</i>	Rév	Szászfalva	élesdi	helv.	e. v. m.		160
<i>Marcziháza</i>	Geszt	Atyás	cséffai	g. kel.	e. v. r. m.		111
<i>Margitta</i>	Helyben	Helyben	margittai	helv.	e. f. l. m.		81
"	"	"	"	r. kath.	e. f. l. m.		"
"	"	"	"	móz.	e. v. m.		"
"	"	"	"	magán	óv. m.		"
<i>Marja</i>	lásd Kis-Marja						
<i>Márkaszék</i>	Beél	Beél	beéli	nincs	isko-	la	124
<i>Medgyes</i>	I. T. gadó-Medgyes						
<i>Méhkerék</i>	Sarkad	Helyben	szalontai	g. kel.	e. v. r.		115
<i>Mérág</i>	Belényes	Tárkány	belényesi	g. kel.	e. v. r.		140
<i>Mézes</i>	"	Dragonyesd	"	g. kel.	e. v. r.		140
<i>Meziád</i>	"	Kebed	"	g. kel.	e. v. r.		140
<i>Mező-Gyán</i>	Geszt	Helyben	cséffai	helv.	e. f. l. m.		111
<i>Mező-Keresztes</i>	lásd Keresztes						
<i>Mező-Peterd</i>	Helyben	"	keresztesi	r. kath.	e. v. m.		108
"	"	"	"	g. kel.	e. v. m. r.		108
<i>Mező-Sas</i>	Furta	"	"	helv.	e. f. l. m.		108
<i>Mező-Telegd</i>	Helyben	"	központi	állami	e. v. m.		73
"	"	"	"	r. kath.	e. v. m.		"
<i>Mező-Telki</i>	Élesd	Örvénd	élesdi	helv.	e. v. m.		164
<i>Micske</i>	Helyben	Helyben	margittai	helv.	e. v. m.		86
"	"	"	"	r. kath.	e. v. m.		"
<i>Mihályfalva</i>	Helyben	"	mihályfalvai	helv.	e. f. l. m.		90
"	"	"	"	r. kath.	e. v. m.		"
"	"	"	"	móz.	e. v. m.		"
<i>Mihellő vagy Mirló</i>	M.-Cséke	Lázur	csékei	nincs	isko-	la	131
<i>Mikló-Lázur</i>	"	Helyben	"	nincs	isko-	la	131
<i>Mocsár</i>	Tenke	Tenke	tenkei	g. kath.	e. v. r.		119
<i>Mocsirla</i>	Beél	Beél	beéli	g. kel.	e. v. r. m.		125
<i>Monostor-Pályi</i>	H.-Pályi	Helyben	derecskei	helv.	e. f. l. m.		99

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszám
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járás	jellege	foka	tanítás nyelve	
Mónus-Petri	Margitta	Helyben	margittai	helv.	e. v.	m.	86
"	"	"	"	g.kath.	e. v.	r. m.	"
Nadántelek	Hagymádfalva	Hagymádfalva	szalárdi	nincs	isko-	la	78
Nagy-Bajom	lásd Bajomnál						
Nagy-Báród	lásd Báród						
Nagy-Kágya	Székelyhid	Kóly	székelyhidi	csatl.	Kólyhoz		96
Nagy-Káránd	M.-Cséke	Lázur	csékei	nincs	isko-	la	131
Nagy-Kereki	Helyben	Helyben	keresztési	helv.	e. f. l.	m.	107
Nagy-Kerpest	lásd Kerpest						
Nagy-Kér	N.-Várad	F.-Vásárhely	központi	g. kel.	e. v.	r. m.	69
Nagy-Léta	Helyben	Helyben	székelyhidi	helv.	e. f. l.	m.	97
"	"	"	"	g.kath.	e. f. l.	r. m.	"
"	"	"	"	g.kath.	e. v.	m. or	"
Nagy-Maros	Ökrös	"	beéli	nincs	isko-	la	124
Nagy-Putak	Hollód	Farkaspataka	csékei	nincs	isko-	la	162
"	N.-Báród	Kis-Báród	élesdi	g. kel.	e. v.	r. m.	131
Nagy-Rábé	Helyben	Helyben	tordai	helv.	e. f. l.	m.	104
Nagy-Szántó	N.-Kereki	"	keresztési	helv.	e. v.	m.	18
"	"	"	"	g.kath.	e. v.	m. r.	"
Nagy-Tótfalu	Szalárd	"	szalárdi	állami	e. v.	m.	80
Nagy-Ürögd	Less	"	központi	g.kath.	e. v.	r. m.	74
Nánhegyes	M.-Cséke	"	csékei	g. kel.	e. v.	r.	131
Nyárló	P.-Szöllős	Oláh-Apáti	központi	g. kel.	e. v.	r. m.	70
Nyárszeg	Gyapju	Bikács	cséffai	g. kel.	e. v.	r.	111
Nyermegy	Beél	Kumanyesd	beéli	g. kel.	e. v.	r.	125
Nyégerfalva vagy Feketefalva	Belényes	Dragonyesd	belényesi	helv.	e. v.	m.	140
"	"	"	"	g.kath.	e. v.	r. m.	"
Nyímoesd vagy Vajdafalva	Belényes	Helyben	belényesi	g. kel.	e. v.	r. m.	140
Nyüved	K.-Marja	"	szalárdi	helv.	e. v.	m.	78
Okány	Helyben	"	cséffai	helv.	e. f. l. v	m.	112
Oláh-Apáti	P.-Szöllős	"	központi	g. kel.	e. v.	r.	70
Oláh-Gyepes	Tenke	Hosszúaszó	tenkei	g. kel.	e. v.	r.	118
Oláh-Hodos	Hollód	Farkaspataka	csékei	g. kel.	e. v.	r.	132
Oláh-Homorog	Szalonta	Helyben	szalontai	g. kel.	e. v.	r. m.	115
Oláh-Kakucs	Rév	Szászfalva	élesdi	nincs	isko-	la	160
Oláh-Szent-Miklós	Cséffa	Helyben	cséffai	g. kel.	2.e.v.	r.	112
Olsa	Ökrös	Ökrös	beéli	g. kel.	e. v.	r.	125
Ottomány	Helyben	Helyben	mihályfalvai	helv.	e. v.	m.	91
Ökrös	"	"	beéli	g. kel.	e. v.	r.	125
Össi	Élesd	Tőtös	élesdi	g. kath.	e. v.	r. m.	162
Örvénd	"	Helyben	"	helv.	e. v.	m.	162
Palota (Új)	K.-Tarián	Szent-András	központi	r. kath.	e. v.	n. m.	70
H.-K.-Pályi	1. Hegyköz-Pályi						
H.-Pályi	1. Hosszú-Pályi						
Papfalva	Helyben	Helyben	margittai	g. kel.	e. v.	r. m.	87
Papmező	Robogány	"	csékei	nincs	isko-	la	132

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszáma
neve	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járása	jellege	foka	tanítás nyelve	
Papmező-Kimpdny	Robogány	Papmező	csékei	nincs	isko-	la	129
Papmező-Szelistye	lásd Szelistye						
Papmező-Valány	Robogány	Papmező	"	g. kel.	e. v.	r.	133
Pap-Tamási	Félegyháza	Helyben	szalárdi	helv.	e. f. l.	m.	78
Pecze-Szent-Márton	P.-Szöllős	"	központi	r. kath.	e. v.	m.	72
Pecze-Szöllős	lásd Szöllős						
Pelbárhida	K.-Marja	Nyüved	szalárdi	helv.	e. v.	m.	78
"	"	"	"	g. kel.	e. v. m. r.		
Pestere	Élesd	Helyben	élesdi	csatl.	Esküldhöz		162
Pestes	"	Élesd	"	nincs	isko-	la	162
Petegd	Tenke	Kisháza	tenkei	g. kel.	e. v. r. m.		119
Péterszeg	B.-Ujfalu	Helyben	ujfalui	helv.	e. f. l.	m.	102
S.-Petrász	lásd Solymos-Petrász						
Petrány	Belényes	B.-Ujlak	belényesi	g. kath.	e. v.	r.	141
Petrilény-Zavoeny	lásd Zavoenyénél						
M.-Petri	lásd Mónus-Petri						
Petrósz	Gurány	Buntyesd	"	g. kel.	e. v.	r.	141
Piskolt	Helyben	Helyben	mihályfalvai	helv.	e. v.	m.	92
"	"	"	"	g. kath.	e. v. r. m.		
Pocsaj	"	"	ujfalui	helv.	e. f. l.	m.	102
"	"	"	"	g. kath.	e. f. l. r. m.		
Pocsavalesd	Belényes	Nyimoed	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	141
Pojána	Vaskóh	Kristyor	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	151
Pokalesd, Pantasesd, Cziganyesd	lásd Cziganyesd						
Poklostelek	Micske	Helyben	margittai	helv.	e. v.	m.	87
Poklusa	Ókrös	N.-Maros	beéli	csatl.	Urszádhoz		125
Pokola	Robogány	Robogány	belényesi	nincs	isko-	la	142
Ponor	Brátka	Brátka	élesdi	g. kel.	e. v.	r.	163
Pódsa	Less	Less	központi	g. kel.	e. v.	r.	70
Pósalaka	M.-Telegd	M.-Telegd	"	helv.	e. v.	m.	70
Preszúka	Belényes	B.-Ujlak	belényesi	g. kath.	e. v.	r.	142
Pusztá-Bikács	M.-Cséke	Lázur	csékei	csatl.	Jancsesdhez		127
Pusztá-Hodisel	lásd Hodisel						
Pusztá-Szuszág	lásd Szuszág						
Pusztá-Ujlak	M.-Telegd	Telegd	központi	helv.	e. v.	m.	73
Pusztá-Talmács	lásd Talmács						
Püspöki	Helyben	Helyben	"	helv.	e. f. l.	m.	71
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	"
"	"	"	"	községi	öv.	m.	"
Rábé	lásd Nagy-Rábé						
Remecz	Brátka	Brátka	élesdi	g. kel.	e. v.	r.	163
Remete	Belényes	Helyben	belényesi	állami	e. v.	m.	142
Rézbánya-város	Helyben	"	vaskóhi	r. kath.	e. v. m. n.		152
Rézbánya-falu	Rézbánya	Rézbánya	"	g. kath.	e. v. v. m.		152
Rév	Helyben	Helyben	élesdi	állami	e. f. l.	m.	163
Rieny	"	"	vaskóhi	g. kel.	e. v. r. m.		152
Rikosd	Rév	Szászfalva	élesdi	nincs	isko-	la	163
Rippa	Tenke	Tenke	tenkei	g. kel.	e. v. r. m.		119
Robogány	Helyben	Helyben	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	142
rogoz	Hollód	Venter	csékei	g. kath.	e. v. r. m.		132
rojt	Cséffa	Helyben	cséffai	g. kel.	e. v.	r.	112
rontó	P.-Szöllős	Csehi	központi	g. kel.	e. v. r. m.		71
rossia	Belényes	Kebesd	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	143

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszáma
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járása	jellege	foka	tanítási nyelv	
Rotarest	M.-Cséke	M.-Cséke	csékei	g. kel.	e. v.	r. m.	132
Rózsafalva	Tenke	Hosszuaszó	tenkei	nincs	isko-	la	120
Sádp	Helyben	Helyben	tordai	helv.	e. f. l.	m.	104
Sályi	Less	"	tenkei	r. kath.	e. v.	r. m.	120
"	"	"	"	g. kath.	e. v.	r. m.	120
Sáránd	Helyben	"	derecskei	helv.	e. f. l.	m.	99
Sarkad	"	"	szalontai	községi	e. f. l.	m.	115
"	"	"	"	helv.	e. f. l.	m.	"
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	"
"	"	"	"	móz.	e. v.	m.	"
Sarkad-Keresztúr	"	"	cséffai	helv.	e. v.	m.	112
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	m.	"
Sárszeg	Micske	Poklostelek	margittai	g. kath.	e. v.	r. m.	87
Sass	lásd Mező-Sass						
Sástelek	Micske	Terje	"	nincs	isko-	la	87
Sebes	Belényes	Dragonyesd	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	143
Segyest	Rieny	Helyben	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r. m.	152
Segyestyel	Rézbánya	Rézbánya	"	csatl.	Fonáczához		152
Serges	M.-Telegd	Helyben	élesdi	állami	e. v.	m.	164
Sidd	Ökrös	N.-Maros	beéli	g. kel.	e. v.	r.	125
Siter	Szalárd	Helyben	szalárdi	helv.	e. f. l.	m.	79
Sitervölgy	"	Siter	"	g. kel.	e. v.	r. m.	79
Sólymos-Petrász	Belényes	Remete	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	143
Sólyom	"	Urszád	"	csatl. B. Szt. Miklóshoz			143
Sólyomkö	Élesd	Élesd	élesdi	r. kath.	e. v.	m. t.	162
Somogy-Uzsopa	P.-Szöllös	Oláh-Apáti	központi	g. kel.	e. v.	r.	71
Sonkolyos	Belényes	B.-Ujlak	belényesi	állami	e. v.	m.	143
"	"	"	"	g. kath.	e. v.	r.	"
V. Sonkolyos	l. Vár-Sonkolyos						
Stej	Rieny	Rieny	vaskóhi	csatl.	Zavoenyhez		153
Sust	Vaskóh	Lunka	"	csatl.	Szerbesthez		153
Szabolcs	M. Telegd	Telegd	központi	g. kel.	e. v.	r. m.	71
Szakadát	"	Helyben	"	g. kel.	e. v.	r.	71
Szakács	Beéli	N.-Maros	beéli	nincs	isko-	la	125
Szakáll	B.-Böszörmény	Helyben	keresztesi	helv.	e. v.	m.	108
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	r. m.	"
Szaka	Belényes	Budórasza	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	143
Szalacs	Helyben	Helyben	mihályfalvai	helv.	e. f. l.	m.	92
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	"
Szalárd	"	"	szalárdi	helv.	e. f. l.	m.	75
Szöldobágy vagy Szöldobágy	Széplak	Bályok	margittai	nincs	isko-	la	87
H.-K.-Szöldobágy	lásd Hegyköz-Szöldobágy						
Szalonta	Helyben	Helyben	szalontai	közs. polg. fi-	isk. 6 gym.	m.	113
"	"	"	"	kapcsolatban			
"	"	"	"	helv.	e. f. l.	m.	"
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	"
"	"	"	"	móz.	e. f. l.	m.	"
"	"	"	"	községi	óv.	m.	"
Szaránd	M.-Telegd	Szakadát	központi	nincs	isko-	la	71
Szarkó	Hagymádfalva	N.-Tótfalu	szalárdi	g. kath.	e. v.	r. m.	79
Szászfalva	Rév	Helyben	élesdi	nincs	isko-	la	164

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszáma
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járása	jellege	foka	tani- tás nyel- ve	
Székelyhid	Helyben	Helyben	székelyhidi	helv.	e. f. l.	m.	93
"	"	"	"	r. kath.	e. f. l.	m.	"
Székelytelek	Less	Sályi	tenkei	móz.	e. f.	m.	"
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	r.	120
Szelistye Papmező	Robogány	Robogány	belényesi	g. kath.	e. v.	r.	"
Szelistye-Száldobágy	Hollód	Venter	csékei	nincs	isko-	la	144
V.-Szelistye	lásd Vaskóh-Szelistye	"	"	g. kel.	e. v.	r. m.	132
Széltalló	Margitta	F.-Ábrány	margittai	nincs	isko-	la	87
Szent-András	K.-Tarján	Helyben	központi	g. kath.	e. v.	r. m.	72
Szent-Elek	M.-Cséke	Tasádfő	csékei	nincs	isko-	la	132
Szent-Imre	lásd Hegyköz-Szent-Imre	"	"	"	"	"	"
Szent-János	Bors	Helyben	keresztesi	helv.	e. f. l.	m.	109
Szent-Jobb	Helyben	"	székelyhidi	helv.	e. v.	m.	97
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	97
Szent-Lázár	Micske	Vámos-Láz	margittai	g. kath.	e. v.	r. m.	87
Szent-Miklós	lásd Hegyköz-Szent-Miklós	"	"	"	"	"	"
Szent-Péterszeg	lásd Péterszeg	"	"	"	"	"	"
Széplak	Helyben	Helyben	margittai	helv.	e. f. l.	m.	87
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	"
"	"	"	"	g. kath.	e. v.	m. r.	"
Széplak (Tenke)	Tenke	Gyánta	tenkei	helv.	e. v.	m.	120
Szerbest	Vaskóh	Lunka	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	153
Szerep	Helyben	Helyben	tordai	helv.	e. v.	m.	105
Szittány	Robogány	Papmező	csékei	g. kel.	e. v.	r.	132
Szocset	Papfalva	Középes	margittai	nincs	isko-	la	88
Szohodol-Lázur	Belényes	Kebesd	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	144
V.-Szohodol	1. Vaskóh-Szohodol	"	"	"	"	"	"
Szokány vagy Szőkefalva	Robogány	Robogány	"	g. kel.	e. v.	r.	144
Szombatság	Helyben	Helyben	csékei	g. kath.	e. v.	r. m.	133
Szooó	Gurány	Buntyesd	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	144
Szőkefalva	lásd Szokány	"	"	"	"	"	"
Szőllős (Pecze)	Helyben	Helyben	központi	r. kath.	e. v.	m.	72
Szpinus v. Spínus	Robogány	Papmező	csékei	g. kel.	e. v.	r. m.	132
Sztrákos	M.-Cséke	Drág-Cséke	"	nincs	isko-	la	133
Szudrics	Belényes	Dragonyesd	belényesi	csatl.	Rienyhez	"	145
Szunyogd	Margitta	Helyben	margittai	g. kel.	e. v.	r.	88
Szurók	M.-Telegd	Serges	élesdi	g. kel.	e. v.	r.	164
Szuság	Ókrös	Ókrös	beéli	nincs	isko-	la	126
Talmács	Ókrös	Ókrös	beéli	nincs	isko-	la	126
Tagadó-Karánd	Beél	Beél	"	g. kel.	e. v.	r.	123
Tagadó-Medgyes	"	"	"	g. kel.	e. v.	r. m.	125
Talp	Belényes	Budorásza	belényesi	csatl.	Mézeshez	"	145
Tamásda	N.-Zerind	Helyben	szalontai	helv.	e. v.	m.	116
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	r.	"
Tamási	lásd Pap-Tamási	"	"	"	"	"	"
Tarján (Körös)	Helyben	Helyben	központi	r. kath.	e. v.	m.	72
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	r.	"

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszáma
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgaoirói járása	jellege	foka	tanítás nyelve	
<i>Tarkaicza vagy Kis-Tárkány</i>	Belényes	Tárkány	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	145
<i>Tárkány</i>		Helyben		helv.	e. v.	m.	145
<i>Tasádfő</i>	M.-Cséke	"	csékei	nincs	isko-	la	133
<i>Tatárfalva</i>	Belényes	Tárkány	belényesi	nincs	isko-	la	145
<i>Tataros</i>	Hagymádfalva	Bogdán-Szovárhegy	szalárdi	nincs	isko-	la	79
<i>Telegd</i>	l. Mező Telegd						
<i>Telek</i>	Belényes	Budorásza	belényesi	csatl.	Mézeshez		145
<i>Telkesd</i>	M.-Telegd	Szakadát	központi	g. kel.	e. v.	r.	73
<i>Telki</i>	lásd Mező-Telki						
<i>Tenke</i>	Helyben	Helyben	tenkei	helv.	e. f. l.	m.	117
<i>Tépe</i>	Derecske	Helyben	derecskei	r. kath.	e. v.	m.	"
<i>Terebes</i>	Margitta	Helyben	margittai	helv.	e. f. l.	m.	99
<i>Terje</i>	Micske	Helyben	margittai	nincs	isko-	la	88
<i>Tímód</i>	Élesd	Élesd	élesdi	g. kath.	e. v. r. m.		88
<i>Told</i>	M.-Keresztes	Helyben	keresztesi	g. kel.	e. v. r.		164
<i>Topest</i>	M.-Cséke	M.-Cséke	csékei	helv.	e. v.	m.	109
<i>Torda</i>	Helyben	Helyben	tordai	nincs	isko-	la	133
<i>Tótfalu</i>	l. Nagy-Tótfalu			helv.	e. f. l.	m.	104
<i>Tóti</i>	Helyben	Helyben	margittai	helv.	e. v.	m.	88
<i>Tóttelek</i>	Bihar	Csatár	szalárdi	r. kath.	e. v.	m.	80
<i>Tőtös</i>	Élesd	Helyben	élesdi	g. kath.	e. v. r. m.		165
<i>Tővisfalva</i>	lásd Gyalán						
<i>Tulka</i>	Szalonta	Helyben	szalontai	g. kel.	e. v. r. m.		116
<i>Udvári</i>	Helyben	Helyben	tordai	helv.	e. f. l.	m.	105
<i>Ugra</i>	"	Helyben	cséffai	helv.	e. f. l.	m.	112
<i>B.-Ujfalu</i>	l. Berettyó-Ujfalu						
<i>Uj-Léta</i>	Vámos-Pércs	N.-Léta	székelyhidi	helv.	e. v.	m.	97
<i>H.-K.-Ujlak</i>	l. Hegyköz-Ujlak						
<i>Uj-Palota</i>	lásd Palota						
<i>Úrszád</i>	Belényes	Helyben	belényesi	g. kel.	e. v.	r.	146
<i>Urzest</i>	l. Lunka-Urrest						
<i>Úrgeteg</i>	Élesd	Szászfalva	élesdi	g. kel.	e. v.	r.	165
<i>Ürögd</i>	lásd Nagy-Ürögd						
<i>Uzsopa</i>	lásd Somogy-Uzsopa						
<i>Vajda</i>	Félegyháza	Helyben	szalárdi	helv.	e. v.	m.	80
<i>Vajdalfalva</i>	lásd Nyégerfalva						
<i>Vámos-Láz</i>	Micske	Helyben	margittai	g. kel.	e. v. r. m.		88
<i>Váncsod</i>	Helyben	Helyben	ujfalui	helv.	e. f. l.	m.	103
<i>Varasány</i>	Szombatság	Szombatság	csékei	g. kel.	e. v. r. m.		133
<i>Várad-Fáncsika</i>	lásd Fáncsika						
<i>Vár-Sonkolyos</i>	Rév	Rév	élesdi	g. kel.	e. v.	r.	164
<i>Várviz</i>	Papfalva	Középes	margittai	g. kel.	e. v.	r.	83
<i>Vasad</i>	Piskolt	Helyben	mihályfalvai	g. kath.	e. v. r. m.		92
<i>Vasand</i>	Tenke	Hosszuaszó	tenkei	g. kel.	e. v.	r.	120
<i>F.-Vásárhely</i>	l. Fugyi-Vásárh						
<i>Vaskóh</i>	Helyben	Helyben	vaskóhi	állami	e. f. l.	m.	147
"	"	"	"	r. kath.	e. v.	m.	"

A k ö z s é g				Az iskola			Lapszáma
n e v e	utolsó postája	jegyző lakása	szolgabírói járása	jellege	foka	tanítási nyelv	
Vaskóh	Helyben	Helyben	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r.	147
Vaskóh-Szelistye	Vaskóh	Kristyor	"	g. kel.	e. v.	r.	143
Vaskóh-Szohodol	"	Vaskóh	"	g. kel.	e. v.	r.	153
Vedres-Ábrány	Margitta	Helyben	margittai	helv.	e. v.	m.	82
Vekerd"	Furta	"	ujfalui	g. kath.	e. v.	r.	"
Venter	Hollód	Helyben	csékei	g. kel.	e. v.	r. m.	103
Vértes	N.-Léta	Helyben	derecskei	g. kath.	e. v.	r	133
"	"	"	"	helv.	e. v.	m.	100
Vérzár	Papfalva	Középes	"	g. kath.	e. v.	r. m.	"
Vircsolog	M.-Telegd	Serges	margittai	cs.	Baromlakhoz	"	89
Vizes-Gyán	K.-Tarján	Helyben	élesdi	nincs	isko-	la	165
"	"	"	cséffai	g. kel.	e. v.	r.	112
Zsadány	Ugra	Helyben	cséffai	helv.	e. f. l.	m.	112
Zsáka	Furta	Helyben	ujfalui	helv.	e. f. l.	m.	103
"	"	"	"	g. kel.	e. v.	m. r.	"
Zavoeny	Rieny	Rieny	vaskóhi	g. kel.	e. v.	r. m.	151

TARTALOM.

Előszó	Lapszám.
Bevezetés :	1
1. A földrajztanítás elmélete	5
2. A földrajz tanításáról.	6

ELSŐ RÉSZ.

Biharmegye általános leírása.

I. A megye neve, multja és czimere	12
II. A megye fekvése, nagysága és határai	16
III. A megye felülete	17
1. A rónaság	„
2. Hegyek	18
IV. Biharmegye folyói	21
V. Állóvizek	26
VI. Éghajlat	27
VII. A megye utjai :	
1. Vasutak	28
2. Állami utak	30
3. Megyei utak	31
4. Községi utak	„
5. Vizi utak	32
VIII. A vámok	„
IX. Posta és távirda	„
X. Ásványok	33
XI. Növények	34
XII. Állatok és madarak	38
XIII. A megye lakosai :	
1. Népeség	40
2. Foglalkozás	„
3. Testi tulajdonságok	42
4. Műveltség	42
5. Irodalom és művészet	45
6. Nemzetiség és nyelv	46
7. Vallás	„

XIV. A megye felosztása :		Lapszám.
1. Közigazgatás		47
2. A csendőrség		49
3. Katonai vagy véderő		50
4. Adó és illeték		51
5. Pénzügyőrség		52
6. Bányászat		53
7. Erdészet		»
8. Építészeti hivatal		54
9. Egyházi kormányzat		»
10. Népoktatás		55
11. Képviselő választás		56
12. Igazságszolgáltatás		»
13. Ügyvédi kamara		57

MÁSODIK RÉSZ.

Biharmegye részletes leírása.

I. Nagy-Várad város leírása	60
II. Biharmegye szolgabírói járásai	65
1. Központi járás	66
2. Szalárdi járás	74
3. Margittai járás	80
4. Ér-Mihályfalvai járás	89
5. Székelyhidi járás	92
6. Derecskei járás	97
7. Berettyó-Ujfalui járás	100
8. Tordai járás	103
9. Mező-Keresztesi járás	105
10. Cséffai járás	109
11. Szalontai járás	113
12. Tenkei járás	116
13. Beéli járás	120
14. Csékei járás	126
15. Belényesi járás	134
16. Vaskóhi járás	146
17. Élesdi járás	154

HARMADIK RÉSZ.

Magyar királyság.

I. Általános leírás	169
II. Részletes leírás :	
A. Dunáninnyi kerület	172
B. Dunántúli kerület	179

	Lapszám.
C. Tiszáninneri kerület	184
D. Tiszántuli kerület	189
E. Királyhágón tuli kerület	196
F. Fiume város és kerülete	201
Horvát-Szlavonország és a Végvidék	202

Függelék.

I. Lakosság táblázatos kimutatása	206
II. Hasznos házi állatok táblázatos kimutatása	207
III. Erdőség táblázatos kimutatása	208
IV. Köztisztviselők névsora	209
V. Biharmegye községeknek betűsoros névmu- tatója a posta, jegyző lakhelye, szolgabírói járás, iskolai állapot és a lapszám feltüntetésével	215

